

Przegląd Regionalny Polski 2012 - Część II

Regionalne Obserwatoria Terytorialne

Warszawa, wrzesień 2013

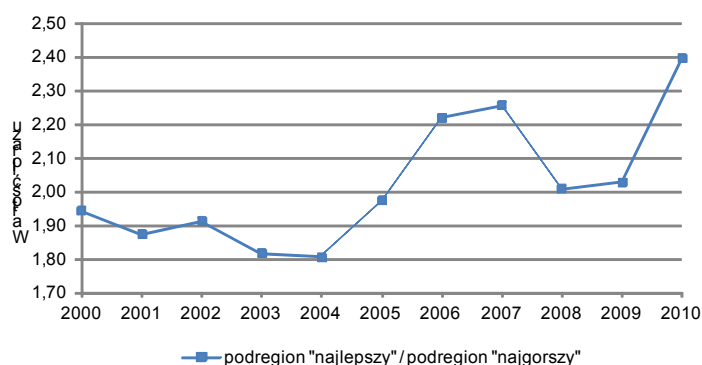
1.	WOJEWÓDZTWO DOLNOŚLĄSKIE	3
2.	WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE	9
3.	WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE	14
4.	WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE	20
5.	WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE	27
6.	WOJEWÓDZTWO MAŁOPOLSKIE	37
7.	WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE	43
8.	WOJEWÓDZTWO OPOLSKIE	56
9.	WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE	60
10.	WOJEWÓDZTWO PODLASKIE	66
11.	WOJEWÓDZTWO POMORSKIE	73
12.	WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE	80
13.	WOJEWÓDZTWO ŚWIĘTOKRZYSKIE	86
14.	WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE	95
15.	WOJEWÓDZTWO WIELKOPOLSKIE	106
16.	WOJEWÓDZTWO ZACHODNIOPOMORSKIE	119

1. WOJEWÓDZTWO DOLNOŚLĄSKIE

Województwo dolnośląskie na tle pozostałych polskich regionów wyróżniało się względnie **wysokim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego**, mierzonym wartością produktu krajowego brutto na mieszkańca w 2010 roku (2. miejsce w kraju). W porównaniu do regionów europejskich wartość PKB per capita województwa stanowiła 66 % średniej wartości analizowanego miernika dla Unii Europejskiej (UE27), co klasyfikowało Dolny Śląsk na 232. miejscu wśród 275 regionów UE (NUTS 2).

Relatywnie wysoka wartość PKB przysłała jednak rzeczywiste bariery rozwoju społeczno-gospodarczego województwa dolnośląskiego. Szczególnie niekorzystną cechą rozwojową jest rosnący stopień zróżnicowań wewnątrzregionalnych. Powszechnie wyraża się pogląd, że nadmierne nierówności w poziomie poszczególnych zjawisk nie sprzyjają, a nawet hamują proces rozwoju regionalnego (Czyż, Hauke 2010). Wzrost zróżnicowań wewnątrzwojewódzkich potwierdziła analiza wartości produktu krajowego brutto w podregionach w latach 2000-2010. Skalę dywersyfikacji wyrażono za pomocą ilorazu wartości PKB per capita w podregionie o najwyższym jego poziomie przez wartość PKB w podregionie o najniższym jego poziomie. Stosunek pomiędzy podregionem „najlepszym” i podregionem „najgorszym” w 2000 roku wynosił 1,94, a w 2010 roku wzrósł do poziomu 2,40 (ryc. 1).

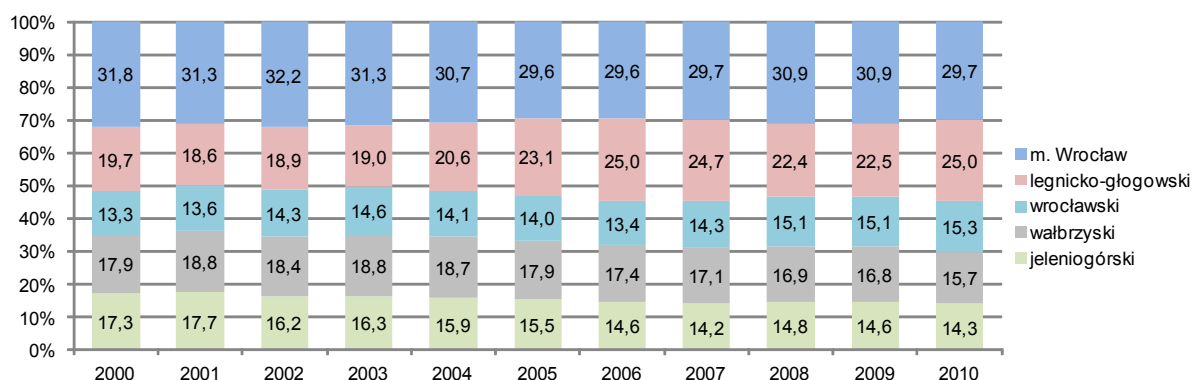
Ryc. 1. Relacje skrajnych wartości produktu krajowego brutto na mieszkańca w podregionach województwa dolnośląskiego w latach 2000-2010

Źródło: opracowanie własne

Tendencję zwiększających się dysproporcji wewnątrzregionalnych w województwie dolnośląskim uwypukliła również analiza struktury wytwarzania produktu krajowego brutto według podregionów. Na jej podstawie można stwierdzić, że region charakteryzuje się dysharmonijnym rozwojem. W strukturze PKB województwa dolnośląskiego zdecydowanie dominują podregiony: miasto Wrocław i legnicko-głogowski, które łącznie w 2010 roku generowały 55 % ogólnej wartości PKB. Należy także zaznaczyć, że nastąpił znaczny wzrost znaczenia podregionu legnicko-głogowskiego – w latach 2000-2010 jego udział w tworzeniu PKB zwiększył się o ponad 5 pp. Przeciwny trend zaobserwowano natomiast w podregionie miasto Wrocław, którego udział w wytwarzaniu produktu krajowego brutto w badanym okresie zmniejszył się o ponad 2 pp. (ryc. 2).

Ryc. 2. Struktura wytwarzania produktu krajowego brutto w województwie dolnośląskim według podregionów w latach 2000-2010

Źródło: opracowanie własne

W województwie dolnośląskim następuje niekorzystna zmiana struktury ludności według wieku, spowodowana głównie postępującym procesem starzenia się społeczeństwa. W ostatnich latach stale

zwiększa się współczynnik obciążenia demograficznego, wskazujący na rosnący udział osób w wieku nieprodukcyjnym w ogóle ludności Dolnego Śląska (w 2010 roku wynosił 52,2, a w 2012 54,4). Dodatkowo obserwuje się spadek wartości współczynnika przyrostu naturalnego (-0,1 ‰ w 2010 roku i -1,1 ‰ w 2012 roku). Wyjątkowo niepożądaną strukturą ludności według wieku w 2012 roku cechowały się miasta na prawach powiatu (Wrocław, Legnica i Jelenia Góra) oraz powiaty południowej części regionu (wałbrzyski, ząbkowicki, kamiennogórski, dzierzoniowski i kłodzki), w których przyrost naturalny był zdecydowanie niższy (od -5,1 ‰ do -3,2 ‰) niż średni w regionie. Pozytywnymi zjawiskami demograficznymi odznaczały się powiaty usytuowane głównie w północnej części Dolnego Śląska (gólgowski, oławski, milicki, polkowicki, trzebnicki, lubiński, oleśnicki, górowski oraz wrocławski i średzki), rejestrujące dodatni przyrost naturalny i mniejszy niż przeciętny w województwie udział ludności w wieku poprodukcyjnym.

Województwo dolnośląskie wyróżnia się ożywionym ruchem wędrownym ludności. Odpyły migracyjny jest kompensowany napływem nowych mieszkańców. W rezultacie utrzymuje się stałe dodatnie saldo migracji (w 2010 roku i w 2012 roku po 0,5 ‰). W ujęciu wewnątrzregionalnym wyraźnie zauważalne są procesy suburbanizacyjne, przejawiające się odpływem mieszkańców z głównych ośrodków miejskich województwa: Wrocławia (saldo migracji wynosiło w 2012 roku 0,6 ‰ przy czym współczynnik odpływu migracyjnego osiągnął wartość 10,1 ‰), Legnicy (-2,8 ‰) i Jeleniej Góry (-1,2 ‰) oraz napływem do powiatów otaczających – odpowiednio: wrocławskiego (21,9 ‰), trzebnickiego (5,5 ‰) i średzkiego (4,9 ‰), a także legnickiego (3,9 ‰) oraz jeleniogórskiego (2,1 ‰).

Region odznacza się **negatywnymi trendami na rynku pracy**. Nastąpił wzrost stopy bezrobocia rejestrowanego (2010 rok – 13,1 %, 2012 rok – 13,5 %), a ponadto wzrósł udział osób długotrwale bezrobotnych w grupie mieszkańców aktywnych zawodowo (odpowiednio: 3,4 %, 4,3 %). Szczególnie zła sytuacja na rynku pracy w 2012 roku zaznaczyła się w powiatach położonych w południowej części Dolnego Śląska (złotoryjskim, kłodzkim, lwóweckim, jaworskim, lubańskim, ząbkowickim, kamiennogórskim, jeleniogórskim, wałbrzyskim, dzierzoniowskim), a także w powiatach górowskim, wołowskim i legnickim, w których prawie 1/4 mieszkańców aktywnych zawodowo pozostawała bez zatrudnienia, a ponad 7 % z nich było bezrobotnych długotrwale (dłużej niż 1 rok). Pozytywnym zjawiskiem charakteryzującym dolnośląski rynek pracy jest stały wzrost średniego wynagrodzenia miesięcznego brutto. Należy podkreślić, że z wyjątkiem powiatu lubińskiego, w którym w 2011 roku zarabiano się średnio ponad dwukrotnie więcej niż w powiecie górowskim o najniższych przeciętnych wynagrodzeniach, w województwie nie występują wyraźnie dysproporcje w poziomie analizowanego zjawiska. Ponadto nie zaznaczyła się wyraźnie lepsza sytuacja miast na prawach powiatu w porównaniu do pozostałych powiatów Dolnego Śląska, z wyjątkiem miasta Wrocław odznaczającego się względnie dobrym stanem rynku pracy.

W województwie dolnośląskim obserwuje się różne tendencje zmian zjawisk opisujących **kapitał społeczny**. Region wyróżniał się wzrostem poziomu aktywności społecznej, wyrażonej poprzez frekwencję w wyborach samorządowych (2006 rok – 44,7 %, 2010 rok – 47,2 %) oraz liczbę fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych przypadających na 1000 mieszkańców (2010 rok – 2,7, 2012 rok – 3,0). Jednocześnie województwo cechowało się spadkiem poziomu przedsiębiorczości, mierzonej liczbą osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców (2010 rok – 763, 2012 rok – 757).

Odmienne kształtował się także układ przestrzenny analizowanych zjawisk w ujęciu wewnątrzregionalnym. W wyborach samorządowych w 2010 roku najwyższą frekwencję (ponad 50 %) odnotowały powiaty północnej części województwa: polkowicki, trzebnicki, wołowski, górowski i milicki, a najniższą zarejestrowano w miastach na prawach powiatu: Wrocławiu (38 %), Legnicy (39 %) i Jeleniej Górze (40 %) oraz w powiatach położonych w południowej części regionu: wałbrzyskim i dzierzoniowskim (po 42 %). Najwyższymi wartościami wskaźnika, wyrażającego poziom przedsiębiorczości, odznaczały się w 2012 roku miasta na prawach powiatu: Wrocław (1103), Jelenia Góra (1013) i Legnica (887) oraz powiaty z nimi sąsiadujące: wrocławski (907), trzebnicki (784) i jeleniogórski (954). Niskim poziomem poziomu przedsiębiorczości cechowały się powiaty usytuowane w północnej części województwa: polkowicki (505), górowski (528) i wołowski (549).

Województwo dolnośląskie charakteryzuje się korzystnymi trendami zmian większości badanych zjawisk tworzących kapitał materialny, zarówno w aspekcie infrastruktury technicznej, jak również infrastruktury społecznej. W zakresie **infrastruktury technicznej** zaobserwowano wzrost gęstości sieci wodociągowej na 100 km kw. (2010 rok – 87,3 km, 2011 rok – 89,0). Jedyne negatywny trend uwidocznił się w budownictwie i przejawiał się spadkiem liczby mieszkań oddanych do użytku w przeliczeniu na 10 000 ludności (2010 rok – 35,3, 2011 rok – 34,0). Należy jednak zaznaczyć, że chociaż poziom rozwoju infrastruktury technicznej wzrasta, to jednak tempo zmian jest bardzo

powolne i odbiega od średnich wartości dla kraju. W ramach infrastruktury społecznej nastąpiły korzystne zmiany obu analizowanych zjawisk – odnotowano większą liczbę lekarzy przypadających na 10 000 mieszkańców (2010 rok – 42,2, 2011 rok – 44,7) oraz większą liczbę miejsc w przedszkolach w przeliczeniu na 100 dzieci w wieku 3-5 lat (2011 rok – 71,6, 2011 rok – 72,1). Podobnie jak w przypadku infrastruktury technicznej, także poprawa stanu infrastruktury społecznej następuje niezbyt szybko.

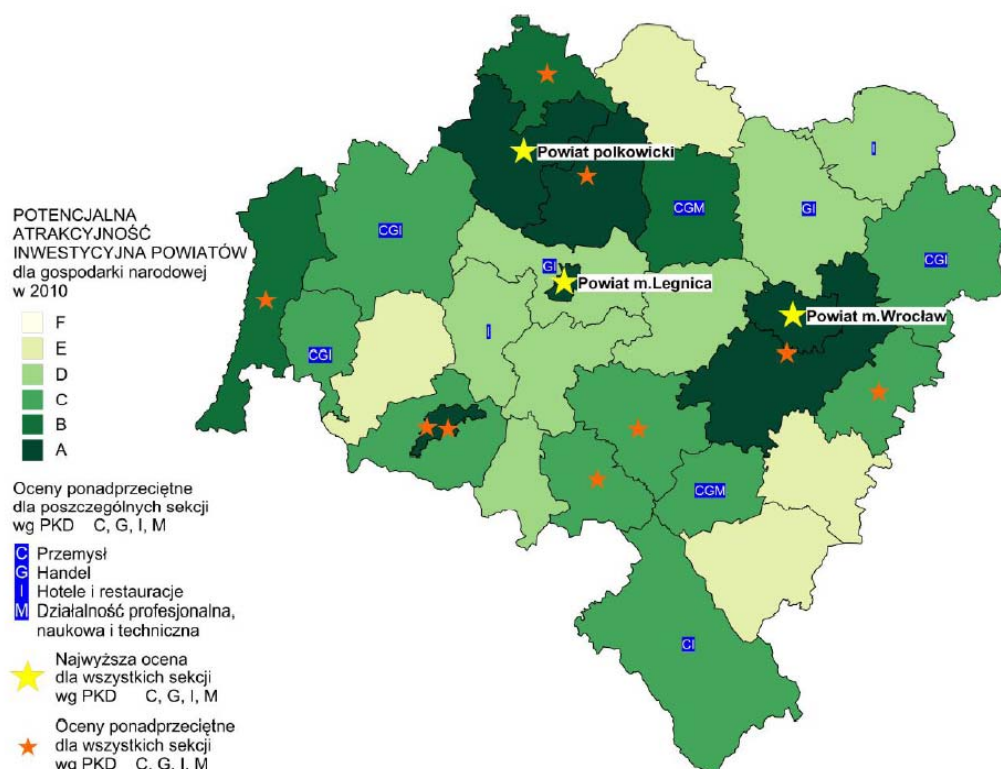
Można zauważyć, że w przypadku liczby mieszkań oddanych do użytku w przeliczeniu na 10 000 ludności wyraźnie zaznaczają się wskazywane procesy suburbanizacyjne. W 2011 roku najwyższe wartości wskaźnika rejestrowały powiaty zlokalizowane w pobliżu miasta Wrocław: wrocławski (119), oławski i trzebnicki (75), a także miasto Wrocław (60). W pozostałych powiatach regionu wskaźnik był znacznie niższy. Minimalne wartości odnotowały powiaty południowej części województwa: wałbrzyski i dzierżoniowski (po 7), zgorzelecki (11), ząbkowicki (12), kamiennogórski (13), złotoryjski i lwówecki (po 14) oraz jaworski (15). Również znaczne dysproporcje wewnątrzregionalne zaznaczyły się w poziomie dostępu do usług medycznych. Największą liczbą lekarzy przypadającą na 10 000 mieszkańców w 2011 roku wyróżniało się miasto Wrocław (90) i powiat lubiński (61), a najniższą charakteryzowały się powiaty: polkowicki (10), wrocławski (15) oraz legnicki (18).

Województwo dolnośląskie należy do najbardziej atrakcyjnych inwestycyjnie regionów Polski (3. miejsce w kraju); (Godlewska-Majkowska i in. 2012). **Jego atutami są w szczególności:**

- wysoki poziom rozwoju gospodarczego;
- korzystne położenie geopolityczne, z uwagi na sąsiedztwo Niemiec i Republiki Czeskiej;
- dobrze rozwinięta infrastruktura transportowa (drogowa, kolejowa, wodna, lotnicza) i teleinformatyczna;
- obecność licznych renomowanych uczelni wyższych;
- wysoki poziom rozwoju przemysłu nowych technologii;
- wysoko rozwinięte rolnictwo, w tym szczególnie produkcja roślinna;
- występowanie licznych podstref ekonomicznych, oferujących dogodne warunki prowadzenia działalności gospodarczej inwestorom.

Dużą atrakcyjność inwestycyjną województwa potwierdzają najwyższe wartości (klasa A i B) wskaźnika potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej (PAI) zarejestrowane dla całej gospodarki regionalnej (klasa A) oraz poszczególnych sekcji: przemysłu kapitałochłonnego (A), turystyki (A), działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej (A), przemysłu pracochłonnego (B) oraz handlu (B); (Godlewska-Majkowska i in. 2012). Region odznaczał się także najwyższymi wartościami wskaźnika rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej (RAI) dla całej gospodarki regionalnej (A) oraz sekcji: turystyki i gastronomii (klasa A), działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej (klasa A), przemysłu (klasa B). Do najbardziej atrakcyjnych powiatów województwa dolnośląskiego należy zaliczyć miasto Wrocław, miasto Legnicę i powiat polkowicki, które wyróżniły się najwyższymi wartościami wskaźnika PAI (klasa A) we wszystkich analizowanych sekcjach gospodarki narodowej (ryc. 3).

Ryc. 3. Zróżnicowanie przestrzenne potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej powiatów województwa dolnośląskiego.

Źródło: Godlewska-Majkowska i in. 2012, s. 11.

Podmioty gospodarcze w województwie dolnośląskim koncentrują się głównie w mieście Wrocław i otaczających go gminach oraz w południowej części regionu. Obserwuje się wzrost rangi Wrocławia jako wielofunkcyjnego ośrodka zarządzania gospodarką oraz koncentracji inwestycji zagranicznych, a w podregionie wrocławskim następuje znaczny przyrost powierzchni terenów aktywności gospodarczej.

W ostatnich latach zaobserwowano intensyfikację napływu inwestycji do gmin posiadających wszechstronnie przygotowane oferty terenowe z uregulowanym pod względem formalno-prawnym przeznaczeniem terenu. Nastąpiło także umocnienie specjalnych stref ekonomicznych jako ważnych instrumentów realizacji polityki regionalnej. Utrzymuje się jednak nadal nadmierny i nieuzasadniony odsetek powierzchni przeznaczonych pod tereny aktywności gospodarczej w dokumentach planistycznych większości gmin oraz niewielkie zainteresowania lokowaniem inwestycji produkcyjnych w obszarach wcześniej zainwestowanych (tzw. *brownfield*) w stosunku do inwestycji lokowanych na dotychczas niezagospodarowanych terenach (tzw. *greenfield*).

O konkurencyjności województwa dolnośląskiego świadczy także relatywnie **wysoki udział nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw** regionu w ogóle krajowych nakładów inwestycyjnych. Dotyczy to w szczególności nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych oraz w sektorze finansowym i rynku nieruchomości (po 10% udziału w rynku, 3. pozycja w Polsce). W 2011 roku przedsiębiorstwa w regionie poniosły nakłady inwestycyjne w przeliczeniu na mieszkańca w wysokości 4 248 zł (2. miejsce w kraju). Największa wartość środków finansowych została zainwestowana w powiatach: polkowickim (ponad 18 tys. zł per capita) i milickim (13 tys. zł), wrocławskim (7,5 tys. zł) i mieście Wrocław (6,3 tys. zł), natomiast najmniejszą wartość (ponad 4-krotnie niższa niż średnia w regionie) alokowały powiaty: złotoryjski (938 zł) i górowski (750 zł).

Region charakteryzuje się intensywnym napływem bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Potwierdza to wzrost liczby pracujących w spółkach z udziałem kapitału zagranicznego w latach 2004-2011 o 65%, a także znaczny udział pracujących w podmiotach z udziałem kapitału zagranicznego w województwie w odniesieniu do całego kraju (9,6%). Ponadto województwo dolnośląskie odznaczało się dużą siłą przyciągania nowych inwestorów zagranicznych – w 2011 roku w regionie ulokowało się blisko 9 % wszystkich nowopowstałych firm z kapitałem obcym. Największa liczba spółek z kapitałem zagranicznym przypadająca na 10 000 mieszkańców w 2010 roku była zlokalizowana w mieście Wrocław (17,6), a także w powiatach: wrocławskim (15,8), jeleniogórskim (9,7) i średzkim (9,1). Łączna wartość spółek z kapitałem zagranicznym na 10 000 ludności

w województwie dolnośląskim w 2010 roku wynosiła 50,4 mln zł – najwyższa była w powiecie wrocławskim (153,5 mln zł), mieście Wrocław (116,4) i powiecie oławskim (110,2).

Województwo dolnośląskie w skali kraju wyróżnia się **najwyższym udziałem eksportu** w tworzonej produkcji krajowej brutto. Świadczy to o szczególnym potencjale regionu i ugruntowanej pozycji na rynku międzynarodowym. Zjawisko to należy uznać za bardzo korzystne w dobie dużej niestabilności uwarunkowań globalnych. Szczególną rolę w gospodarce regionu odgrywa sektor przemysłu, generując znaczną część wartości dodanej brutto. Dodatkowo w województwie utrzymuje się wysokie tempo produkcji, której główną determinantą rozwoju jest konkurencyjność cenowa.

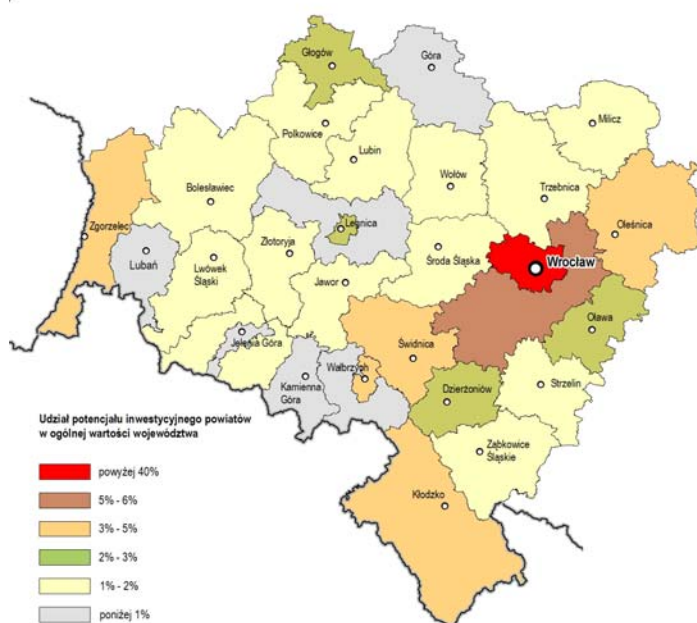
Rozwój społeczno-gospodarczy poszczególnych gmin województwa dolnośląskiego jest zależny m.in. od poziomu dochodów własnych jednostek samorządu terytorialnego (jst), które mogą być przeznaczone na wydatki inwestycyjne. W 2011 roku region na tle pozostałych polskich województw charakteryzował się relatywnie wysokimi dochodami ogółem gmin w przeliczeniu na mieszkańca (3. miejsce w kraju) oraz dochodami własnymi gmin (2. miejsce). Największe wpływy z tytułu udziałów w podatkach dochodowych od osób fizycznych i prawnych do budżetu gmin zarejestrowano w powiatach aglomeracji legnicko-głogowskiej: polkowickim (1433 zł), lubińskim (1063 zł), mieście Legnicy (902 zł) i głogowskim (839 zł), a także w mieście Wrocław (1299 zł) i mieście Jelenia Góra (850 zł). Najniższymi wpływami cechowały się powiaty: górowski (312 zł), lwówecki (327 zł), milicki (376 zł), kamiennogórski (395 zł) i ząbkowicki (397 zł).

Najwyższą skutecznością w pozyskiwaniu środków na finansowanie i **współfinansowanie programów i projektów unijnych przez samorządy lokalne** w przeliczeniu na mieszkańca w 2010 roku wykazało się miasto Wrocław (203 zł) oraz powiaty: świdnicki (59 zł), miasto Jelenia Góra, miasto Legnica i jaworski (po 49 zł). Najniższą alokacją środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej (poniżej 5 zł) wyróżniały się jednostki samorządu terytorialnego w powiatach: lwóweckim, polkowickim, wołowskim i oławskim.

W regionie zaznaczyła się zróżnicowana aktywność inwestycyjna jednostek samorządu terytorialnego. Największa część budżetu na wydatki inwestycyjne w 2010 roku została przeznaczona w powiatach trzebnickim (34,5 %), bolesławieckim (25,6 %) i mieście Wrocław (24,2 %), natomiast najniższa w powiatach: lubańskim (5,4 %), kamiennogórskim i górowskim (po 5,1 %) oraz wałbrzyskim (3,3 %).

Potencjał inwestycyjny jst województwa dolnośląskiego w perspektywie lat 2014 – 2022, oszacowany na podstawie Wieloletnich Prognoz Finansowych, wynosi 15,5 mld zł. Niekwestionowanym liderem procesów gospodarczych regionu powinno być miasto Wrocław wraz z obszarami przyległymi (ryc. 4). Potencjał inwestycyjny Wrocławskiego Obszaru Integracji stanowi blisko 10,5 mld zł (66% ogólnej wartości dla województwa), co stwarza szansę dalszego dynamicznego rozwoju. Pozostałe obszary funkcjonalne, w tym Legnicko – Głogowski Obszar Integracji z głównym ośrodkiem subregionalnym Legnica, Obszar Przedgórze Sudeckiego i Sudetów z ośrodkami subregionalnymi: Wałbrzych i Jelenia Góra oraz Zachodni Obszar Integracji z ośrodkiem subregionalnym Zgorzelec powinny silnie kreować nowe przewagi w zakresie atrakcyjności społeczno-gospodarczej (*Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020*).

Ryc. 4. Potencjał inwestycyjny powiatów województwa dolnośląskiego w latach 2014-2022.

Źródło: opracowanie własne.

Czynniki mogące osłabić wielkość potencjału inwestycyjnego na obszarze województwa dolnośląskiego mają zarówno charakter zewnętrzny, jak i charakter wewnętrzny. Należą do nich m.in. zagrożona stabilność budżetów powiatów ziemskich i gmin wiejskich oraz możliwość wystąpienia trudnej sytuacji w dużych miastach mających wysoki wskaźnik zadłużenia i jednocześnie kontynuujących projekty inwestycyjne. Powiaty ziemskie pozostają najsłabszym ekonomicznie segmentem sektora jst, a ich sytuacja finansowa wskazuje na duże ryzyko ich kredytowania, głównie z powodu niskiego udziału dochodów własnych w dochodach ogółem.

Literatura

Czyż T., Hauke J., 2010, *Nierówności regionalne w okresie dynamicznego rozwoju gospodarczego w Polsce*, [w:] Ciok S., Migoń P. (red.), *Przekształcenia struktur regionalnych. Aspekty społeczne, ekonomiczne i przyrodnicze*, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 247-260.

Godlewska-Majkowska H., Komor A., Zarębski P., Typa M., 2012, *Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2012, Województwo dolnośląskie*, Centrum Analiz Regionalnych i Lokalnych, Warszawa.

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020, 2013, Wrocław.

2. WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE

Województwo kujawsko-pomorskie wielkością powierzchni i liczbą ludności jest 10. województwem w kraju. Jego mieszkańcy w liczbie 2,1 mln stanowią 5,4% ogółu ludności Polski. W latach 2005-2011, w rankingach według: wielkości regionalnego PKB i regionalnej WDB, nakładów inwestycyjnych ogółem, wydatków inwestycyjnych przedsiębiorstw, wartości sprzedanej produkcji przemysłu, przeciętnego zatrudnienia w przemyśle, przeciętnego zatrudnienia w budownictwie, liczby podmiotów gospodarczych w rejestrze Regon, wartości eksportu ogółem - województwo lokowało się najczęściej na 8 lub 9 miejscu, w grupie województw środkowej części szeregu. Trwanie na tych pozycjach wskazuje, że tempo jego rozwoju było bliskie przeciętnemu w kraju, ale słabsze aniżeli grupy województw przodujących i podwyższających średni poziom społeczno-gospodarczego rozwoju Polski. Utrzymywanie się województwa kujawsko-pomorskiego w grupie regionów średnich, przeciętnego w skali kraju tempa rozwoju jest coraz trudniejsze. Na jego rozwoju coraz mocniej ważą: nie rozwiązany dotąd problem niezrównoważonego rynku pracy z jego licznymi negatywnymi skutkami, następstwa spowalniającej gospodarki, ciągle niska atrakcyjność inwestycyjna regionu.

W minionych latach kujawsko-pomorskie, podobnie jak inne województwa w kraju, było regionem w rozwoju, co potwierdzają generalnie **rosnące wielkości nakładów i wyników aktywności społeczno-gospodarczej**: wydatków inwestycyjnych, regionalnego PKB, regionalnej WDB, wydajności pracy, dochodów ludności itp. mierników.

W 2010 r. kujawsko-pomorskie wytworzyło 4,5% Produktu Krajowego Brutto, z tego 2,2% wytworzone było w podregionie bydgosko-toruńskim (NTS 3), w podregionie grudziądzkim 0,9% i włocławskim 1,5%. Wkład podregionu bydgosko-toruńskiego, utożsamianego z obszarem metropolitalnym, w krajowe PKB sytuował go na 9 pozycji wśród podregionów. Regionalne PKB w 2010 r. stanowiło 104,2% takiego produktu z 2009 r. oraz 108,0% produktu z 2008 r. Podobnie rosące w czasie było regionalne PKB na mieszkańca województwa, przy tym tempo tego wzrostu było niższe aniżeli średnio w kraju. W 2008 r. kujawsko-pomorskie PKB na mieszkańca stanowiło 86,2% tego produktu na mieszkańca kraju, natomiast w 2010 r. 83,9% odnośnej wielkości dla Polski. Największy wkład w regionalne PKB ma statystyczny mieszkaniec podregionu bydgosko-toruńskiego, który wytwarzał 130% wojewódzkiego PKB per capita.

W 2009 r. kujawsko-pomorskie PKB według PPP na mieszkańca stanowiło 51% średniego europejskiego (UE27) i było o 2 p.p. wyższe aniżeli rok wcześniej i o 6 p.p. wyższe aniżeli w 2005 r.

Podobnie jak produkt krajowy realnie rosła była Wartość Dodana Brutto w województwie, niemniej tempo jej wzrostu, podobnie jak w przypadku PKB, było malejące. WDB wytworzona w województwie w 2008 r. stanowiła 107,7% jej wartości z roku poprzedniego, zaś uzyskana w 2010 r. już 103,3% wartości z 2009 r. Mimo nominalnego wzrostu, wkład regionu w wytworzenie WDB w skali kraju zmniejszał się: w 2008 r. było to 4,7% wielkości krajowej, natomiast w 2010 r. 4,5%.

W latach 2008–2011 Wartość Dodana Brutto na pracującego realnie rosła w województwie, niemniej stanowiła 91% średniej krajowej w każdym roku. Najwyższą wydajnością pracy wykazywali się pracujący podregionu bydgosko-toruńskiego, dorównujący średniej wydajności w kraju i przewyższający o 10 % średnią wydajność osiąganą w województwie.

Okres 2009-2011 był czasem **rosnącej aktywności inwestycyjnej**, niemniej udział kujawsko-pomorskiego w wolumenie inwestycji kraju kształtował się na względnie stałym poziomie 4,6% rocznie. Udziałem tej wielkości zaznaczyło się województwo w 2008 r. W roku 2009 był on nawet wyższy - 5,1%, ale w roku następnym, w okolicznościach zwalniania gospodarki, wyczerpywania się zdolności inwestycyjnych samorządów już niższy - 4,9%, by w następnym 2011 r. zejść do poziomu 4,6%. Wielkością inwestycji ogółem kujawsko-pomorskie utrzymywało się na 8. i dopiero w 2009 r. przesunęło się na 9. pozycję w kraju. Podobną tendencję dynamiki ukazują nakłady inwestycyjne ogółem liczone na mieszkańca, województwo zajmowało w tym względzie 9. pozycję w kraju, wyjątkowym był rok 2009 w którym zajęło lokatę 6. W rozpatrywanym okresie dokonywała się znacząca zmiana struktury inwestycji według głównych rodzajów działalności. Jeżeli jeszcze w 2008 r. 50% nakładów inwestycyjnych ogółem kierowano na działalności przemysłowe i budownictwo, to w 2011 r. udział ten wynosił 32%, jednocześnie udziały nakładów na działalności handlu, napraw, transportu, gospodarki magazynowej i zakwaterowania wzrosły z 23% w 2009 r. do 41% w 2011 r.

Kujawsko-pomorskie nakłady brutto na środki trwałe w 2009 r. stanowiły 5,1% tych nakładów w skali kraju, były wyższe o 8,1% w stosunku do tych nakładów w 2008 r. W następnym 2010 r., który był krótkim okresem osłabienia aktywności inwestycyjnej, nakłady te były niższe – 95,1% wielkości roku poprzedniego i stanowiły 4,9% nakładów brutto na środki trwałe w kraju. W strukturze tych nakładów przeważały nakłady na przemysł, których udział w 2009 r. wyniósł 41,2%, a roku następnym obniżył

się do 37,5%. W całym rozpatrywanym okresie rosły nakłady na działalności usługowe (handel, naprawy, transport, gospodarka magazynowa i zakwaterowanie).

O ile poniesione w kujawsko-pomorskim nakłady inwestycyjne ogółem i nakłady brutto na środki trwale najwyższe były w 2009 r., to nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach systematycznie rosły do roku 2010 włącznie i dopiero w 2011 r., gdy zaczęły się ujawniać bariery i zagrożenia ze strony kryzysu gospodarczego były niższe, stanowiąc 91,3% wielkości z roku poprzedniego. Z wcześniejszą aktywnością inwestycyjną należy łączyć poprawę wyników finansowych przedsiębiorstw, które w 2011 r. były lepsze aniżeli w roku poprzednim. Większa dynamika przychodów z całokształtu działalności od dynamiki kosztów ich uzyskania wpłynęła na obniżenie poziomu kosztów. Zysk netto wykazało 80,1% przedsiębiorstw wobec 77,4% przed rokiem. Odnotowano poprawę wskaźników rentowności.

Ograniczanie inwestycji po 2010 r. dotyczyło także inwestycji finansowanych przez kapitał zagraniczny, który w latach 2007-2010 był znaczącym inwestorem w województwie. W okresie tym, z inicjatywy tej grupy inwestorów zainwestowano łącznie 3784 mln zł i to głównie w środki trwałe¹. W roku 2011 poziom inwestycji zagranicznych w kujawsko-pomorskim wrócił do wielkości z 2006 r. tj. około 700 mln zł. Inwestycje te w większości lokalizowały się w podstrefach Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (łysomickiej, świeckiej, barcińskiej, kowalewskiej) i w największych miastach regionu: Bydgoszczy, Toruniu i Włocławku. Największymi udziałowcami kapitału zagranicznego zainwestowanego w kujawsko-pomorskim są przedsiębiorcy z: Niemiec, Holandii, Francji, Danii, Austrii i Japonii². Działające w kujawsko-pomorskim firmy z kapitałem zagranicznym są głównymi eksporterami z regionu i stąd największymi odbiorcami eksportowanych towarów są kraje Unii Europejskiej (70%) oraz Federacja Rosyjska. W strukturze eksportu według wartości w 2011 r. dominowały papier i tektura (18%), tworzywa sztuczne i artykuły z nich (12,3%), maszyny elektryczne oraz ich części, w tym elektronika audiovideo (9,3%), artykuły żywnościowe. Światowy kryzys gospodarczy w największym stopniu oddziaływał na zagraniczne firmy branży elektroniki audiovideo, które w 2012 r. ograniczyły produkcję i dokonywały zwolnień pracowników.

W 2011 r. województwo kujawsko-pomorskie z udziałem 3,1% w wartości eksportu ogółem zajmowało 9. lokatę w kraju (w 2010 r. z udziałem 3,5%).

Aktywność inwestycyjna w sferze gospodarczej sprzyjała restrukturyzacji regionalnej gospodarki, modernizacji starego sektora przemysłowego (przemysły papierniczy, chemiczny) i rozwoju nowych firm przemysłowych (elektroniki użytkowej, środków transportu), rozwoju sfery usługowej z wyraźnym akcentem na rozwój usług socjalno-bytowych (handel, gospodarka magazynowa, usługi zakwaterowania), ale także usług wspierających przedsiębiorczość (usługi outsourcingu, brokerskie). Inicjowane inwestycjami procesy gospodarcze po 2008 r. spotkały się z oddziaływaniami światowego kryzysu gospodarczego, stąd po 2010 r. zmniejszenie inwestycji rozwojowych, ale także ograniczanie działalności i zatrudnienia.

Obserwowane **po 2010 r. zmniejszenie inwestycji**, niewielką podaż nowych miejsc pracy łączy się z niekorzystnymi oddziaływaniami kryzysu gospodarczego, ale również z obecnie nie najwyższą oceną atrakcyjności inwestycyjnej województwa. W 2012 r., w uznawanym rankingu województw według atrakcyjności inwestycyjnej kujawsko-pomorskie sytuowano na 9. miejscu w kraju³, wcześniej od 2006 r. zajmowało lokatę 11. Niemniej w porównaniu z innymi regionami województwo może być dziś postrzegane jako: trudno dostępne od zewnątrz, nie posiadające centrum o charakterze metropolii, jako region mało atrakcyjny dla lokalizacji kapitału.

Od dekady liczba podmiotów gospodarczych w wojewódzkim Regon waha się w przedziale 180-190 tys. W końcu 2012 r. było ich w rejestrze 188 tys., tyle ile w 2005 czy 2007 r. W ostatnich latach liczba wprowadzanych do rejestru Regon nowych podmiotów była rzędu 18-19 tys. rocznie. Podstawowa struktura tego zbioru jest względnie stała, w 97% są to podmioty sektora prywatnego, 6% udziałem występują w nim spółki prawa handlowego, wśród nich 15% stanowią spółki z udziałem kapitału zagranicznego. Aktualnie, około 88 tys. podmiotów ma siedzibę w podregionie bydgosko-toruńskim, w tym 43 tys. w m. Bydgoszczy i 24 tys. w m. Toruniu, 38 tys. w podregionie grudziądzkim, w tym 8 tys. w m. Grudziądzu i 62 tys. w podregionie włocławskim, w tym 12 tys. w m. Włocławku. W latach 2008-2012 zwiększył się prawie o 2 p.p. udział podmiotów gospodarczych

¹ Na podstawie danych od firm z kapitałem zagranicznym sprawozdających do GUS. W 2011 r. w kujawsko-pomorskim Regon były 1724 podmioty gospodarcze z kapitałem zagranicznym. Publikowane dane odnoszą się do 587 podmiotów.

² Dane dotyczące firm japońskich nie są dostępne w układzie regionalnym.

³ Według oceny dokonywanej od 2005 r. przez IBnGR. Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2012, opracowanie pod red. M. Nowickiego, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2012.

zlokalizowanych na obszarze wiejskim województwa, także tempo ich wzrostu w porównaniu do zmian na terenie miast było wyraźnie wyższe.

W latach 2010-2012 kujawsko-pomorskie było regionem o względnie stałym zaludnieniu. Niewielki przyrost naturalny był redukowany ujemnym saldem migracji (zewnątrznych na pobyt stały). Przy stabilnej strukturze ludności województwa według płci, zmieniała się jej struktura wiekowa, utrzymując się wcześniej zapoczątkowane trendy: spadkowy udział dzieci i młodzieży w populacji, starzenie się ludności w wieku produkcyjnym oraz rosnący udział ludności w wieku emerytalnym. Dokonywały się zmiany w rozmieszczeniu ludności w obrębie województwa, wyrażające się w spadku zaludnienia największych jego miast, zwłaszcza Bydgoszczy i Torunia, i wzroście zaludnienia w ich bezpośrednim, wiejskim otoczeniu. Proces *rozlewania się miast (urban spraw)* skutkuje spadkiem ludności miejskiej województwa do poziomu 60,5% w 2011 r., przy 62,3% tej ludności w 2002 r.

W 2012 r. poziom aktywności zawodowej mieszkańców województwa – 56,1% był podobny jak w kraju (56,0%) i nieznacznie wyższy aniżeli w 2011 r. – 55,2%. Jakkolwiek poziom aktywności zawodowej w regionie był porównywalny z krajowym, to relacje osób pracujących do bezrobotnych nie były już tak zgodne. Od ustanowienia województwa, relacja pracujących do bezrobotnych była w nim bardzo niekorzystna, co wyrażało się głębokim nie zrównoważeniem regionalnego rynku pracy (2004; 200 tys. bezrobotnych, 23,6%). Przyspieszona po 2004 r. przebudowa struktury i rozwój regionalnej gospodarki wyraźnie zmniejszyły grupę mieszkańców regionu poszukujących zatrudnienia i odpowiednio obniżyły wskaźniki bezrobocia (2008; 110 tys., 13,8%). Niestety spowolnienie gospodarki po 2008 r. tę korzystną tendencję wyhamowało, odwróciło jej uprzedni spadkowy kierunek. W końcu 2012 r. w rejestrze bezrobotnych było 148,8 tys. osób, a stopę bezrobocia szacowano na 17,9%. Wskaźnik stopy bezrobocia jest jednym z nielicznych, sytuujących kujawsko-pomorskie na negatywnym końcu odcinka rankingu województw.

Utrzymuje się **duże zróżnicowanie w poziomie bezrobocia** w obrębie województwa, a jego wzrost powiększa lokalnie występujące różnice. W końcu 2012 r. najniższą stopę bezrobocia odnotowano, tak jak to było wcześniej, w m. Bydgoszczy (8,5%) i m. Toruniu (9,5%), zaś najwyższy jej poziom „tradycyjnie” w powiatach lipnowskim i włocławskim (po 28,4%) oraz w powiecie grudziądzkim (28,2%). Wśród bezrobotnych udział 20,6% miały osoby do 25 roku życia, zatem u progu zawodowej drogi (w kraju 19,9%). W końcu 2009 r. ich udział był wyższy - 22,9%, wskazując na utrzymywanie się trudności z zatrudnianiem młodych mieszkańców województwa.

Wysokie bezrobocie oddziałuje na politykę płac w regionie, przeciwdziałając wzrostowi wynagrodzeń i utrzymując przeciętne wynagrodzenie na niskim poziomie, pośrednio wpływa niekorzystnie na dochody i kierunki wydatków budżetów jst, jest czynnikiem zachęcającym do migracji. Podobnie jak w odniesieniu do wskaźnika rejestrowanego bezrobocia, odległe 13 miejsca (2009-2011) zajmowało kujawsko-pomorskie w rankingach według przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto, a także dochodów ogółem budżetów jst na mieszkańca. W 2011 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie kujawsko-pomorskim stanowiło 84,5% średniego i zaledwie 68,5% najwyższego tego rodzaju wynagrodzenia w kraju.

W 2010 r., wśród ponad 2 mln mieszkańców województwa 65,4% spośród nich było płatnikami podatku dochodowego od osób fizycznych. Największymi udziałami płatnicy tego podatku występowali w Bydgoszczy (71,1%) oraz w Toruniu i Włocławku (68% ogółu mieszkańców tych miast). Udziałami niższymi niż 60% mieszkańcy powiatów: golubsko-dobrzyńskiego, grudziądzkiego, lipnowskiego i sępoleńskiego. Średni roczny dochód mieszkańca województwa i płatnika tego podatku wyniósł w 2010 r. prawie 25 tys. zł. Najwyższe przeciętne dochody, rzędu 120% średniego wojewódzkiego, uzyskali płatnicy tego podatku mieszkańcy Torunia, Bydgoszczy i powiatu bydgoskiego, zaś najniższe, nie przekraczające 75% średniego dochodu w województwie, uzyskali mieszkańcy powiatów radziejowskiego, lipnowskiego i włocławskiego.

Wobec niemożności zatrudnienia i pozyskiwania dochodów z pracy, wysokie jest w regionie zagrożenie ubóstwem. Około 18% mieszkańców było w 2011 r. w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej relatywnej granicy ubóstwa (9. lokata w kraju). Liczni są mieszkańcy korzystający ze świadczeń pomocy społecznej (2008-2011; 760 na 10 tys. ludności, 2. lokata w kraju). Szczególnie wysokie natężenie tych zjawisk występuje w powiatach z wysokim i utrzymującym się bezrobociem jak np. w lipnowskim, rypińskim, grudziądzkim, tucholskim.

Miniony okres był czasem, w którym **przy wsparciu funduszami europejskimi niwelowano dysproporcje w rozwoju** i integracji województwa. Dokonano modernizacji technicznej licznych segmentów regionalnego układu drogowego, sprzyjającej spójności transportowej województwa i zwiększającej bezpieczeństwo użytkowników dróg. Opóźnienia w realizacji inwestycji na regionalnych odcinkach autostrady A 1 i dróg krajowych nr 5 i nr10 odsuwają w czasie włączenie województwa do

krajowego i europejskiego systemu transportu drogowego. Usprawniono w regionie publiczny transport pasażerski poprzez wprowadzenie drugiego przewoźnika przewozów kolejowych (PCC Rail SA Arriva Polska), dokonano reorganizacji przewozów autobusowych (obok firm komercyjnych działa spółka samorządu), w toku są przedsięwzięcia ukierunkowane na rozwiązanie problemów publicznego transportu pasażerskiego w aglomeracji bydgosko-toruńskiej (zintegrowany projekt BiTCity; PO IiS). Efektywnie funkcjonuje regionalny port lotniczy w Bydgoszczy.

W ostatnich latach znacząco zniwelowano dysproporcje w dostępie i jakości podstawowych usług publicznych: edukacji, kultury i sportu, opieki zdrowotnej, także usług infrastruktury technicznej komunalnej i ochrony środowiska. Nie znaczy to, że wcześniejsze nierówności wyeliminowano, a uzyskany poziom obsługi jest już wszędzie zadowalający. Niemniej osiągnięto w regionie generalnie stan odpowiadający możliwościom utrzymania infrastruktury tych usług w funkcjonalnej sprawności. Kolejne inwestycje rozwojowe tej infrastruktury wobec specyfiki osadnictwa w województwie (dużego rozproszenia osadnictwa wiejskiego), przesłanek wynikających z lokalnych prognoz demograficznych, przesłanek odnoszących się do zasobności przyszłych budżetów samorządów lokalnych, obecnego sposobu finansowania usług publicznych, prawdopodobnie podejmowane będą na znacznie mniejszą skalę. Nie można wykluczyć, że wobec starzenia się ludności, spadku dzietności potrzebna będzie przemiana funkcjonalna części obecnej infrastruktury społecznej.

W województwie kujawsko-pomorskim zdecydowano o możliwie szerokim wykorzystaniu szansy jaką była oferta funduszy europejskich. W 2011 r. udział środków ze źródeł zagranicznych w dochodach ogółem wynosił 7,4%, najwyższym udziałem zaznaczyły się w dochodach budżetu województwa 20,5%, najniższym w dochodach samorządów powiatowych 5,1%. Kierowano je głównie na inwestycje, a udział funduszy zagranicznych w ich finansowaniu zwiększył się z 11,8% w 2008 r. do 30,7% w 2011 r. Konsekwencją sięgnięcia po te środki są nie tylko efekty rzeczowe ich wydatkowania, ale także zadłużenie głównej kategorii ich biorców. Kujawsko-pomorskie jest jednym z bardziej zadłużonych województw w kraju. W 2011 r. zadłużeniem na poziomie 44,3%⁴ dochodów sytuowało się jako 2. w tym rankingu, 1. było dolnośląskie 46,1%, ostatnim śląskie 27,4%. Saldo budżetów jst województwa kujawsko-pomorskiego wykonanych w 2011 r. zamknęło się wynikiem ujemnym, deficytem w wysokości 7,6% budżetowych dochodów. Dodatni wynik budżetu osiągnęło 49 jednostek (41 gmin, 8 powiatów), natomiast deficyt wykazało 115 jednostek (99 gmin, 11 powiatów, 4 miasta na prawach powiatu i samorządowe województwo).

Zadłużenie budżetów samorządów jest konsekwencją zarówno wzmożonej ich aktywności inwestycyjnej, jak i równoczesnego obniżania dochodów budżetowych w następstwie zwalniającej gospodarki. W 2011 r. zadłużenie ogółem powyżej ustawowego limitu 60% względem dochodów ogółem wystąpiło w miastach Toruniu i Włocławku, gminie wiejskiej Lubicz i powiecie tucholskim. Poziom zadłużenia przekraczający 50% dochodów wystąpił w 27 jst, a zadłużenie na poziomie połowy limitu (30%), a więc poziomie już znaczącym dla podejmowania decyzji inwestycyjnych, w 75 jednostkach tj. 46,7% ich ogółu.

Aktywność inwestycyjna finansowana z przyszłych dochodów może skutkować ograniczeniem jej zakresu w przyszłości. Z wieloletnich prognoz finansowych wynika, że w okresie 2013-2016 poziom zobowiązań budżetowych w: gminach wiejskich, miejskich, miejsko-wiejskich i powiatach kujawsko-pomorskiego będzie się obniżać, i będą one odzyskiwać zdolności rozwojowe. Natomiast w budżetach największych miast województwa (powiatach grodzkich) i województwa wystąpi wzrost zobowiązań, zwiększą one ich zadłużenie do poziomu bliskiego ustawowemu limitowi, a tym samym ich zdolności rozwojowe będą nadal zawężone.

Lata 2010 – 2012 to dla województwa kujawsko-pomorskiego okres zaprogramowanego rozwoju, realizowanego przy istotnym wsparciu funduszami perspektywy finansowej UE 2007-2013. W licznych sferach dokonano znaczącej i oczekiwanej zmiany, niemniej wiele problemów pozostało do rozwiązania.

Wśród osiągnięć ostatnich lat na podkreślenie zasługują wyraźna **poprawa stanu technicznego dróg lokalnych**, poprawa dostępności dla ludności podstawowych usług infrastruktury społecznej (edukacji, lecznictwa, kultury i sportu), zdecydowana poprawa stanu infrastruktury i jakości usług lecznictwa specjalistycznego⁵ w województwie.

Problemem mocno ciążyącym na rozwoju społeczno-gospodarczym regionu jest utrzymujący się niedostatek miejsc pracy dla jego mieszkańców. Zdolności regionalnej gospodarki do absorpcji pracowników ciągle są niewystarczające dla znaczącego zredukowania grupy poszukujących

⁴ Po uwzględnieniu wyłączeń zgodnie z art. 170 ust. 3 ustawy o finansach publicznych z 2005 r.

⁵ Efekt działalności spółki samorządu województwa „Kujawsko-Pomorskie Inwestycje Medyczne” S. z o.o.

zatrudnienia. Stosowane lokalnie instrumenty stymulowania przedsiębiorców do zatrudniania, jak ulgi i zwolnienia podatkowe, przygotowane tereny inwestycyjne udostępniane nawet na warunkach SSE, niekomercyjne finansowe wspieranie przedsiębiorczości, okazały się mało skuteczne. Trwająca od 2009 r. sytuacja kryzysowa w europejskiej gospodarce pomniejszała atrakcyjność wymienionych instrumentów.

Ważnym wyznacznikiem atrakcyjności inwestycyjnej województwa miało być jego włączenie w 2012 r. do transeuropejskiej sieci transportowej (TEN-T). Niestety, inwestycja planu rządowego autostrada A1 w regionie jest ciągle w budowie, a wykonanie kujawsko-pomorskiego odcinka drogi nr 5 w klasie drogi ekspresowej planowane jest w późniejszym terminie. Aglomeracja Bydgoszczy i Torunia, centrum aktywności społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego, jest nadal trudno dostępna z otoczenia, przez co jej oferty biznesowe, edukacyjne, kulturalne, turystyczne tracą na atrakcyjności.

W ujęciu najbardziej ogólnym, problemem rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego jest nie najwyższe tempo jego społeczno-gospodarczego rozwoju, stąd największym wyzwaniem jest przyspieszenie tego tempa.

3. WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE

Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, ze szczególnym uwzględnieniem skali spowolnienia gospodarczego w 2012 r.

Według wstępnego szacunku dla Polski przygotowanego przez GUS, wzrost PKB w 2012 r. jest dwa razy słabszy niż rok wcześniej. Ta informacja oraz podane dotąd dane za pierwsze 3 kwartały pozwalają na oszacowanie wyników w IV kw. Wyniki za IV kw. pokazują, że spowolnienie gospodarcze obserwowane w pierwszych trzech kwartałach było kontynuowane. Wzrost PKB w IV kw. 2012 r. wyniósł 0,7%, popyt krajowy spadł o 1,0%, inwestycje w środki trwałe spadły o 3,4%, spożycie indywidualne spadło o 1,0% zaś eksport netto wzrósł o 1,7%. Dla całego 2012 r. dane te przedstawiają się następująco: PKB 1,9%, popyt krajowy 0,1%, inwestycje w środki trwałe 0,6%, spożycie indywidualne 0,5%, eksport netto 1,9%. Te dane wskazują na kontynuację spowolnienia w IV kw., chociaż w tempie umiarkowanym. Silne wyhamowanie importu spowodowało, że eksport netto podtrzymuje popyt globalny i wzrost PKB w obszarze między 0 a 1 %. Na rozkład terytorialny powyższych danych jest jeszcze za wcześnie, jednak nie należy spodziewać się większych zmian dotyczących pozycji województwa lubelskiego wśród innych regionów.

Zauważalne pogorszenie wskaźników wystąpiło od trzeciego kwartału 2008 r., a przejawiało się niższą dynamiką PKB, popytu krajowego ogółem i spożycia indywidualnego wybranych grup produktów i usług, okresowymi spadkami wartości złotego w stosunku do innych walut, trudniejszym dostępem do kredytów itp. Spadek produkcji wielu przedsiębiorstw odbił się niekorzystnie na poziomie zatrudnienia, płac i dochodów ludności.

Klimat gospodarczy w 2012 r. na Lubelszczyźnie można poznać dzięki badaniom przeprowadzanym na jej terenie. Jednym z nich jest przeprowadzane w trybie kwartalnym badanie pt: Barometr Nastrojów Gospodarczych⁶. Barometr nastrojów gospodarczych informuje o tym, jak mieszkańcy województwa oceniają sytuację w województwie. Barometr budowany jest na podstawie wskaźników nastrojów gospodarstw domowych i przedsiębiorstw. Ostatnie dostępne opracowanie dotyczy III kwartału 2012 r. Ankieta objęto 500 przedsiębiorstw oraz 500 gospodarstw domowych.

W III kwartale 2012 roku ogólny barometr nastrojów w województwie lubelskim spadł do poziomu -8 punktów, co jest znaczącą zmianą na tle poprzednich wyników. Prognozy na IV kwartał 2012 roku przewidują utrzymanie się nastrojów pesymistycznych na poziomie obserwowanym w III kwartale.

Za pogorszenie nastrojów w III kwartale odpowiadają głównie nastroje przedsiębiorców. Pogorszyły się ich nastroje we wszystkich sektorach, ale o ile w przypadku przemysłu spadek diagnostycznego wskaźnika nastrojów był minimalny, to w przypadku pozostałych trzech sektorów spadki były bardzo duże, a wskaźniki zmieniły znaki z dodatnich na ujemne. Na szczególną uwagę zasługuje budownictwo w którym wskaźnik nastrojów jeszcze kwartał wcześniej był najwyższy spośród badanych sektorów gospodarki, a teraz jest najniższy. W III kwartale nastroje gospodarcze konsumentów okazały się nieco lepsze, zarówno od diagnozy II kwartału, jak również od prognozy na III kwartał. Ale w gospodarstwach domowych dominuje nadal głęboki pesymizm. Prognoza na kolejny, IV kwartał 2012 r. jest pesymistyczna. A więc członkowie gospodarstw domowych przewidują pogorszenie i tak bardzo niekorzystnej sytuacji zarówno w ich gospodarstwach, jak i województwa.

W województwie lubelskim sądy ogłosiły w 2012 roku upadłość 37 firm (25 w 2011r.). Z reguły były to firmy niewielkie z różnych branż. Kłopoty ma branża budowlana, rozwijają się natomiast firmy zajmujące się energetyką alternatywną. W Monitorze Sądowym i Gospodarczym opublikowano w 2012 roku informacje o upadłości 941 firm w Polsce. Jest to o 28% więcej upadłości niż w 2011 roku, gdy sądy ogłosiły upadłość 730 firm. Najbardziej dotknęło to budownictwo – upadły aż 273 firmy budowlane, to jest nie tylko o 87% więcej niż w 2011 roku, ale aż ponad siedmiokrotnie więcej niż pięć lat temu (w 2007 roku – 37 upadłości w budownictwie). Analizując dane z 2012 r., nie można zarysować podziału na branże bezpieczne i zagrożone.

⁶ Zespół pracowników naukowo – badawczych Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Zamościu oraz Instytutu Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie rozpoczął projekt *Lubelski Barometr Gospodarczy*. Na realizację projektu Uczelnia uzyskała, w wyniku postępowania konkursowego, grant w ramach Priorytetu VIII Rozwój kadry dla gospodarki, punkt 8.1. Rozwój pracowników i przedsiębiorstw regionu, podpunkt 8.1.2. Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie lubelskim z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki .

Nakłady inwestycyjne na środki trwałe, bezpośrednie inwestycje zagraniczne, sytuacja finansowa przedsiębiorstw

W województwie lubelskim na koniec 2012 r. do rejestru REGON wpisanych było 166,0 tys. podmiotów gospodarki narodowej, czyli więcej o 2,4% niż w poprzednim roku (w kraju w tym samym czasie liczba podmiotów zwiększyła się o 2,7%). W największym stopniu wzrosła liczba jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej (o 6,8%), następnie liczba podmiotów osób prawnych (o 4,7%) i osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (o 1,4%).

Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w województwie stanowiły 4,2% podmiotów w kraju. W porównaniu z 2011 r. udział ten nie uległ zmianie. W strukturze podmiotów według form prawnych w województwie, w porównaniu ze strukturą w kraju, wyższe były udziały osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą i spółdzielni, a niższe spółek handlowych i spółek cywilnych.

W roku 2012 badane przez Urząd Statystyczny przedsiębiorstwa⁷ uzyskiwały słabsze niż rok wcześniej wyniki finansowe. Pogorszeniu uległy podstawowe wskaźniki ekonomiczno-finansowe. Przychody z całokształtu działalności rosły wolniej niż koszty ich uzyskania, co znalazło odzwierciedlenie w pogorszeniu wskaźnika poziomu kosztów.

Zgodnie z Raportem Banku Pekao⁸ o sytuacji mikro i małych firm, przedsiębiorcy z województwa lubelskiego ocenili znacznie pozytywniej 2012 rok niż przedsiębiorcy w całym kraju. Z mniejszym pesymizmem patrzą także na kolejny rok. Najlepiej ocena ta wypadła w podregionie chełmsko-zamojskim. Liczba lubelskich mikro i małych firm to ok. 72,5 tys., co stanowi ok. 4,25 % mikro i małych firm w Polsce

Z trzech edycji Raportu Pekao wynika, że stopniowo w województwie zwiększa się wykorzystanie finansowania zewnętrznego, zarówno w przypadku finansowania działalności bieżącej, jak i inwestycji. W 2012 r. prawie jedna czwarta mikro i małych firm z Lubelszczyzny wykorzystywała zewnętrzne środki. Największy odsetek takich firm zanotowano w podregionie lubelskim (28%).

Mikro i małe firmy z Lubelszczyzny rzadziej niż firmy w całym kraju inwestują (37% wobec 43% w Polsce). W obszarze tym Raport Pekao wykazał duże rozbieżności – najwięcej firm inwestowało w podregionie białskim i podlaskim (48%), najmniej natomiast w podregionie lubelskim – jedynie 29%. Firmy z woj. lubelskiego wyróżniają się natomiast na tle kraju wielkością wykorzystania dotacji unijnych w finansowaniu inwestycji. W województwie przoduje pod tym względem podregion lubelski (26%).

Eksport mikro i małych firm z woj. lubelskiego jest niższy niż w Polsce pod względem liczby firm (8% vs 12%). Oznacza to, że zaledwie niecałe 6 tysiące przedsiębiorstw prowadzi działalność eksportową, a to właśnie te firmy znacznie lepiej postrzegają swoją sytuację i perspektywy rozwojowe. Najmniejszy odsetek eksporterów działa w podregionie białskim (3%).

W Raporcie Pekao prezentowane są też najważniejsze - według właścicieli przedsiębiorstw - bariery rozwojowe. Specyficzne bariery w regionie lubelskim wiążą się m.in. ze słabo wykwalifikowaną kadrą oraz funkcjonowaniem tzw. „szarej strefy”. Przedsiębiorcy, podobnie jak firmy w Polsce dobrze ocenili warunki prowadzenia biznesu w zakresie usług świadczonych przez lokalną administrację. Znacznie lepiej niż ma to miejsce w innych regionach kraju, mikro i małe firmy z woj. lubelskiego oceniły natomiast jakość usług doradczych świadczonych przez banki w zakresie kredytów.

Inwestycje

Według NBP w okresie 3 kwartałów 2012 roku nakłady inwestycyjne ogółem w województwie były niższe o 2,8% od nakładów poniesionych w analogicznym okresie 2011 r. Inwestycje w sektorze prywatnym stanowiły ok. 80% nakładów ogółem. Udział środków zainwestowanych w budynki i budowlę wynosił 59,7% nakładów na środki trwałe, w maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia 31,5%, w środki transportu 8,1%.

⁷ Dane dotyczą 639 podmiotów gospodarczych prowadzących księgi rachunkowe, w których liczba pracujących wynosi 50 i więcej osób. Dane nie obejmują rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa, działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz szkół wyższych.

⁸ „Raport o sytuacji mikro i małych firm w roku 2012”, Bank Pekao, www.pekao.com.pl/mis

Atrakcyjność inwestycyjna regionu

Województwo lubelskie charakteryzuje się bardzo niską ogólną atrakcyjnością inwestycyjną, co odzwierciedlają wyniki opracowania pt. „Raport atrakcyjności inwestycyjnej województw 2012”. Powyższy raport powstał w wyniku zastosowania wyników badań naukowych prowadzonych od 2002 roku.

Przy ocenie atrakcyjności regionu brane były pod uwagę takie czynniki jak: zasoby kapitału ludzkiego, pomoc dla inwestorów, infrastruktura techniczna (drogi, koleje, lotniska), infrastruktura społeczna (żłobki, przedszkola, szkoły), mikroklimat rynkowy (szanse powodzenia inwestycji) oraz mikroklimat administracyjny (stosunek władz lokalnych i samorządowych do inwestycji i rozwoju). Analizy przeprowadzone zostały na poziomie wojewódzkim, podregionalnym, powiatowym oraz gminnym.⁹

Województwo lubelskie charakteryzuje się bardzo niską ogólną atrakcyjnością inwestycyjną, o czym świadczy przyznanie województwu klasy F wg wskaźnika potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej PAI 2_GN.¹⁰

Atrakcyjność inwestycyjną można także określić na podstawie wskaźników rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej (RAI), opartych na mikroklimatach takich jak: produktywność majątku trwałego, produktywność pracy, samofinansowanie jst oraz nakłady inwestycyjne. Region uzyskał bardzo niskie oceny wskaźników RAI dla gospodarki narodowej rozpatrywanej jako całość oraz dla większości analizowanych sekcji. Nieco wyższa jest ocena RAI dla działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej oraz dla hoteli i restauracji (klasa E).

Region lubelski w roku 2010 zajął jedenaste miejsce w Polsce pod względem nakładów inwestycyjnych dokonywanych w przedsiębiorstwach (3,3% jego wartości we wszystkich województwach). Jest to bardzo mało zważywszy na fakt, iż udział regionu w zaludnieniu kraju wynosi 5,6%. Dotyczy to zarówno nakładów ponoszonych w przedsiębiorstwach przemysłowych i budowlanych (3,6%), jak i usługowych (2,9%). Wskazuje to na niedocenywanie potencjału rynkowego tego regionu przez inwestorów. Jednak dotyczy to głównie polskich przedsiębiorców. Wniosek taki można wysnuć na podstawie analizy wartości kapitału nagromadzonego w spółkach z udziałem kapitału zagranicznego.

Do najbardziej atrakcyjnych powiatów województwa lubelskiego należy zaliczyć miasta na prawach powiatu: Lublin, Zamość i Chełm.

Kapitał ludzki i społeczny, w tym istotne zmiany demograficzne i na rynku pracy, sytuacja dochodowa ludności, przejawy kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego

W końcu grudnia 2012 r. w urzędach pracy województwa lubelskiego zarejestrowanych było 131,1 tys. bezrobotnych, którzy stanowili 6,1% wszystkich bezrobotnych zarejestrowanych w Polsce. W stosunku do grudnia 2011 r. liczba bezrobotnych zwiększyła się w województwie lubelskim o 7,1%, a w kraju o 7,8%.

Niekorzystnym zjawiskiem był nadal wyższy niż w kraju udział bezrobotnych w młodszych grupach wiekowych. Największą grupę, podobnie jak przed rokiem, stanowiły osoby w przedziale wiekowym 25-34 lata – 33,6% ogółu bezrobotnych. Osoby w wieku do 24 lat stanowiły 22,4% ogółu bezrobotnych (w poprzednim roku 23,6%). W porównaniu z analogicznym okresem 2011 r. w największym stopniu, tj. o 11,9% wzrosła liczba bezrobotnych w grupie wiekowej 35-44 lata oraz w wieku do 24 lat (o 3,5%).

Liczba przypadków niewypłacenia podstawowego wynagrodzenia wzrosła z 3101 w 2011 r. do 4342 w roku ubiegłym. Liczba pracodawców, którzy nie wypłacali pensji zwiększyła się w tym czasie ze 131 do 162. Mniej natomiast było pracodawców, którzy zalegali z wypłatami innych świadczeń niż pensje zasadnicze, takich jak ekwiwalent za urlop, dodatki stażowe, odprawy czy nagrody jubileuszowe. W 2011 r. takich pracodawców było 906, zaś w 2012 r. - 844. Ogółem liczba przypadków niewypłacenia pensji zasadniczych i innych składników wynagrodzenia spadła z 22 080 w 2011 r. do 19 820 w roku ubiegłym. Natomiast kwota wszystkich niewypłaconych pracownikom bezspornych należności wzrosła z około 4,7 mln zł do 7,6 mln zł, czyli o 60 proc. We wszystkich tych przypadkach inspektorzy pracy wydali nakazy zapłaty należności. Tylko część pieniędzy udało się wyegzekwować: w 2011 r. około 3,9 mln zł na rzecz 2 933 pracowników, natomiast w ubiegłym roku około 3,3 mln zł na rzecz 2 550 pracowników. Zaległości w wypłacaniu należności pracownikom dotyczyły głównie niewielkich firm, bo

⁹ Raport został wykonany na zlecenie PAIIZ przez Centrum Analiz Regionalnych i Lokalnych, pod kierunkiem prof. dr hab. Hanny Godlewskiej-Majkowskiej ze Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

¹⁰ Sekcja C - przemysł przetwórczy, sekcja G - handel i naprawy, sekcja I - hotele i restauracje, sekcja M- działalność profesjonalna, naukowa i techniczna. Z opisem metodycznym pomiaru atrakcyjności inwestycyjnej regionów Polski oraz powiatów i gmin można zapoznać się na stronie <http://www.Investmazovia.com/metodyka.html>

takie dominują w regionie. Prawie połowa niewypłaconych świadczeń - około 3,2 mln zł - należała się pracownikom firm budowlanych. Jako powód niewypłacenia wynagrodzeń pracodawcy najczęściej podawali trudności finansowe. Właściciele firm budowlanych tłumaczyli, że nie wypłacili pensji, bo sami nie otrzymali zapłaty za wykonane roboty. W ubiegłym roku w ramach zwolnień grupowych pracę straciło prawie 1,2 tys. osób. Kilka przedsiębiorstw zapowiedziało już w urzędach pracy kolejne zwolnienia grupowe; liczba zwalnianych może przekroczyć 1,5 tys. osób.

W oparciu o ekspertyzę przygotowaną na podstawie badań przeprowadzonych w ramach projektu „Kapitał intelektualny Lubelszczyzny”¹¹ stwierdzono, że postawy mieszkańców Lubelszczyzny analizowane w oparciu o perspektywę demokratyczną i lokalną, nie odbiegają w swoim kształcie od postaw ogółu społeczeństwa, opisywanych na przykład w Diagnostach Społecznych, szczególnie zaś tej z 2011 roku. Pokazują w oparciu o zebrane w badaniu szczegółowym dane, jak mało jesteśmy różni od reszty społeczeństwa: tak samo deklarujemy zaangażowanie w sprawy publiczne, ale bez zbytnej konieczności bezpośredniego angażowania się w bardziej wymagające formy uczestnictwa; ograniczamy się często do podejmowania większych wysiłków tylko wtedy, gdy projekty są pochodną naszych partykularnych interesów lub interesów naszych bliskich, a efekty przekładają się na zysk w postaci poprawy samooceny czy utrzymania lub poprawy opinii środowiska na nasz temat; nie doceniamy, szczególnie w małych miejscowościach znaczenia wiedzy o mechanizmach funkcjonowania układów społecznych i politycznych, co nie sprzyja zmianie postaw i powoduje, że mogą one bazować na stereotypach i przyzwyczajeniach trudnych do wykorzenienia. Obdarzamy zaufaniem bliskie kręgi uczestników gry społecznej, nie ufając zbyt tym, którym sami daliśmy legitymację do rządzenia w naszym imieniu w procesie wyborczym, co przekłada się na ograniczoną obecność w instytucjach publicznych działających dla dobra wspólnego i rzadkie zorganizowane działanie.

W ramach tego samego projektu powstała ekspertyza naukowa pt. „Aktywność obywatelska mieszkańców Lubelszczyzny”¹². Wynika z niej, że aktywność obywatelska mieszkańców Lubelszczyzny najczęściej wyraża się w przekazaniu 1% odpisów podatkowych na rzecz wybranej organizacji pożytku publicznego – 36,2%. Całkowity brak działań deklaruje 68,4%.

W świetle wyników przeprowadzonych badań na Lubelszczyźnie głosowało 37,8% co jest wynikiem zbliżonym do danych PKW (lubelskie 38,4). Natomiast podobna wielkość deklaracji o udziale w wyborach lokalnych (37,1%) wydaje się o 11% wynikiem zaniżonym w stosunku do danych PKW (48,70%). Poziom zaangażowania obywatelskiego obrazuje także udział mieszkańców Lubelszczyzny w wyborach do lokalnych instytucji obywatelskich (sołeckich czy rady osiedla). Wynosi on 25,1% i jest zdecydowanie wyższy od deklaracji udziału na rzecz swojej zbiorowości lokalnej (4,8%).

Wykorzystanie funduszy europejskich i ich oddziaływanie na ważne obszary życia społeczno-gospodarczego regionów

Na koniec 2012 roku w województwie lubelskim wartość wszystkich projektów realizowanych w ramach programów wdrażanych od 2007 r. przekroczyła kwotę 24,1 mld PLN, z czego łącznie wartość dofinansowania wynosiła ok. 15,5 mld PLN. W ujęciu wartościowym, największy udział przypada na RPO WL, który stanowi 31,5 % wartości wszystkich programów. Znaczny jest też udział środków pochodzących z POIiŚ (26%) oraz PORPW, którego udział w ogólnej wartości programów wynosi 16,8 %.

W ujęciu ilościowym na terenie Województwa Lubelskiego na koniec 2012 roku łącznie realizowanych było 21 161 przedsięwzięć. W porównaniu ze stanem na koniec grudnia 2011 roku (realizowano 18 924 projektów) nastąpił wzrost ilości projektów będących w realizacji o 2 237 (tj. o 11,8%). W ujęciu kwotowym, w porównaniu z grudniem 2011 roku nastąpił wzrost zaangażowania ogółem o prawie 3,4 mld PLN (tj. o 16,4%), a wartość dofinansowania zwiększyła się o ponad 2,8 mld PLN (tj. o 22,2%).

W strukturze dominują projekty małe, finansowane przede wszystkim z 2 programów, tj. PROW (15 749 projektów) i POKL (2 801 projektów). Łącznie stanowi to ok. 87,7% wszystkich projektów realizowanych w województwie lubelskim na koniec grudnia 2012 roku. Natomiast ich udział w strukturze finansowej stanowi ok. 43 %. Wskaźniki te nie zmieniły się znacząco w porównaniu do końca roku 2011.

Wyraźna przewaga liczbowa we wdrażaniu projektów z funduszy europejskich w analizowanym obszarze dostrzegalna jest w szczególności w ramach PROW i POKL. W ujęciu finansowym dominują

¹¹ „Demokracja lokalna - postawy mieszkańców Lubelszczyzny”, Ekspertyza naukowa, Dr Andrzej Kowalczyk, Wydział Politologii UMCS

¹² Dr Agnieszka Kolasa-Nowak Instytut Socjologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

projekty z RPO WL, POIS oraz PO RPW, w ramach których realizowane są duże przedsięwzięcia i projekty kluczowe.

W ramach konkursów ogłaszanych na wdrażane programy na poziomie regionalnym tj. RPO WL, komponentu regionalnego POKL oraz PROW (działania wdrażane przez DKPE UMWL i ARiMR) od 2007 roku wpłynęło łącznie 49 357 wniosków o całkowitej wartości kosztorysowej projektów na kwotę ponad 34,6 mld PLN, z czego oczekiwane dofinansowanie wyniosło ponad 24,0 mld PLN. Do dofinansowania zakwalifikowano natomiast 34 310 wniosków na całkowitą wartość 25,8 mld PLN, w których beneficjenci wnioskowali o dofinansowanie w kwocie prawie 18,9 mld PLN, natomiast dofinansowanie otrzymało dotąd 24 595 projektów na łączną kwotę ponad 14,6 mld PLN, z czego dofinansowanie ze środków Unii Europejskiej wynosi około 10,2 mld PLN.

Analiza wysokości dofinansowania ogółem projektów unijnych wdrażanych dotychczas w województwie lubelskim w układzie powiatów wskazuje na zdecydowaną dominację w tym zakresie powiatu Miasto Lublin, powiatu lubelskiego oraz puławskiego. Realizowane tam projekty uzyskały w ramach wdrażanych programów dofinansowanie o łącznej wartości od ok. 2 mld PLN do ok. 3,2 mld PLN. Liderem w tym zakresie jest powiat Miasto Lublin (3 mld 191 mln PLN). Najniższą łączną kwotę dofinansowania odnotowano w powiecie łęczyńskim (173,2 mln PLN). Pod względem wartości udzielonej pomocy per capita najwyższą sumę uzyskano dotychczas w powiecie puławskim (16 733 PLN/mieszkańca), lubelskim (14 027 PLN/mieszkańca) oraz w powiecie Miasto Lublin (9 154 PLN/mieszkańca).

W ujęciu terytorialnym wg powiatów we wdrażaniu poszczególnych programów i funduszy największym zaangażowaniem wykazał się powiat Miasto Lublin, który uzyskał najwyższą wartość dofinansowania w 5 na 10 analizowanych źródeł (PO IG, PO RPW, PO KL, RPO WL oraz Program Szwajcarski). Wynika to z koncentracji ośrodków i funkcji przemysłowych oraz badawczo-rozwojowych w stolicy województwa.

Wykonana analiza jakościowa wybranych segmentów gospodarki wskazuje na pojawiające się efekty rzeczowe i społeczne wynikające z wdrażanych projektów. Analiza została przeprowadzona w oparciu o wskaźniki dotyczące m.in. utworzenia nowych miejsc pracy, powstania nowych przedsiębiorstw i form innowacyjności produkcyjnej oraz zwiększenia spójności i bezpieczeństwa komunikacyjnego.¹³

W wyniku wdrażania RPO WL powstało 236 przedsiębiorstw, a 809 już istniejących uzyskało dotacje na dalszy rozwój. Nowe i innowacyjne produkty wprowadziły 752 firmy, natomiast projekty z zakresu bezpośredniego wsparcia inwestycyjnego dla MŚP realizowane są w 556 przedsiębiorstwach. Według zrealizowanych projektów o dofinansowanie utworzono 1 759 miejsc pracy. Na terenach inwestycyjnych (pośrednie miejsca pracy) powstały 652 miejsca pracy. Zrekonstruowano 425 km dróg.

W wyniku wdrażania POKL w przypadku 18 wskaźników osiągnięto poziom realizacji powyżej 100%, a 16 kolejnych nie przekroczyło 65% zakładanego stopnia wdrażania. Wskaźniki mierzone w ramach w/w programu dotyczą przede wszystkim osób bezrobotnych, które pozyskały środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej oraz podnoszących swoje kwalifikacje.

Przedmiotem analizy jakościowej poziomu rozwoju obszarów wiejskich były wskaźniki dotyczące sfery gospodarczej, społecznej oraz poziomu rozwoju infrastruktury. Przedstawione w Raporcie efekty rzeczowe realizowanych operacji dotyczą infrastruktury publicznej; zaspokajania potrzeb społecznych w zakresie turystyki, sportu i rekreacji; zachowania dziedzictwa kulturowego; energii; tworzenia nowych miejsc pracy; rolnictwa oraz leśnictwa.

Analiza projektów realizowanych przez sektor B+R wskazuje, że największy udział procentowy pod względem ilościowym i wartościowym mają projekty finansowane z RPO. W największych ośrodkach akademickich Polski Wschodniej od 25 do 40% projektów finansowano z PO RPW, zaś wartość tych interwencji wahała się w granicach od ok. 50 do ok. 75% wartości wszystkich realizowanych projektów (poza POIG). W mniejszych miastach (Biała Podlaska, Chełm) środki PORPW stanowiły całość lub zdecydowaną większość pozyskanych środków w tej dziedzinie (B+R). Wyraźnie odznaczają się więc regiony Polski wschodniej, w szczególności Lubelszczyzna. Wartość projektów finansowanych (poza POIG) na mieszkańca jest najwyższa w miastach wojewódzkich Polski wschodniej (w dużej mierze dzięki wsparciu w ramach PO RPW), a w województwie lubelskim: w powiecie puławskim (Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa - Państwowy Instytut Badawczy i Instytut Nawozów Sztucznych) oraz ryckim (Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych w Dęblinie)¹⁴.

¹³ Dane opracowane na podstawie materiału z DEFS UMWL, DRPO UMWL, DKPE UMWL oraz LAW P

¹⁴ Raport końcowy z badania pt.: „Ocena stanu realizacji 1. i 2. Priorytetu Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka w połowie okresu programowania”, EGO s.c. dla MRR, Warszawa 2011 r., s.56-59

Dokonane szacunki i obliczenia wskazują, że w ramach perspektywy finansowej 2007 – 2013 możliwe jest pozyskanie i implementacja na terenie województwa lubelskiego ponad 20 mld PLN środków pochodzących z UE, natomiast wartość projektów zrealizowanych z udziałem pozyskanej dotacji szacowana jest na kwotę ok. 28-30 mld PLN.

Główne osiągnięcia w rozwoju społeczno-gospodarczego regionu

Najważniejsze wydarzenia gospodarcze i społeczne w regionie:

- Budowa Portu Lotniczego oraz zakup niezbędnego wyposażenia lotniskowego i oprogramowania operacyjnego zostały zrealizowane w ramach projektu pn. „Rozbudowa Regionalnego Portu Lotniczego: Port Lotniczy Lublin S.A. (Świdnik)” w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego, Oś Priorytetowa V Transport, Działanie 5.5 Transport Lotniczy. Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Budżetu Państwa w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-2013.
- Konsolidacja Zakładów Azotowych w Tarnowie-Mościcach S.A („Azoty Tarnów”) i Zakładów Azotowych Puławy S.A. („ZA Puławy”)
- Przejęcie Firmy Cukierniczej „Solidarność,, przez Grupę Colian.

4. WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE

Ogólna sytuacja społeczno-gospodarcza regionu

Województwo lubuskie położone jest w zachodniej części kraju, przy granicy z Niemcami, wzdłuż ważnych, równoleżnikowych szlaków komunikacyjnych łączących wschód Europy z zachodem. Powoduje to, że region jest potencjalnie atrakcyjnym obszarem lokowania działalności gospodarczej. Dwa, dosyć symetrycznie ułożone w regionie miasta wojewódzkie – Gorzów Wielkopolski (125 tys. mieszkańców) oraz Zielona Góra (117 tys. mieszkańców) dzielą między sobą funkcje administracyjne, a także pełnią rolę głównych ośrodków społecznych i gospodarczych w regionie. Taki układ jest atutem – mieszkańcy mają stosunkowo łatwy dojazd do tych ośrodków, ale także słabością. W skali kraju są to ośrodki należące do grupy miast średnich. Województwo lubuskie, z powodu braku silnego ośrodka metropolitalnego, ma ograniczoną zdolność podejmowania konkurencji w niektórych obszarach, wymagających dużych i dynamicznych miast metropolitalnych.

PKB, w przeliczeniu na mieszkańca w 2010 r. stanowił 84,5% średniej krajowej. W tym zestawieniu region zajmuje 9 pozycję w rankingu regionów, m.in. przed woj. opolskim, kujawsko-pomorskim oraz regionami Polski wschodniej¹⁵. Taki poziom PKB w przeliczeniu na mieszkańca należy uznać za umiarkowanie zadowalający. Pozwala on klasyfikować województwo lubuskie w grupie „średnio rozwiniętych ekonomicznie województw”¹⁶. Pod względem porównania PKB per capita w podregionach województwo lubuskie można uznać za obszar o niewielkim stopniu zróżnicowania.

Wartości wskaźnika dynamiki PKB (w cenach stałych, rok poprzedni = 100) w ostatnich latach należy uznać za zadowalające, choć wzrost PKB na mieszkańca w porównaniu do roku 2009 wyniósł 102,6% i był niższy niż średnia dla Polski, tj. 103,8%. Jednak od 2005 roku zanotowano w regionie lubuskim przyrost do 119,9%, a sytuacja województwa lubuskiego pod względem tego wskaźnika była lepsza niż województwa opolskiego (115,9%), zachodniopomorskiego (117%) czy wielkopolskiego (117,4%)¹⁷.

Analizy wskazują, że na tempo wzrostu PKB w województwie lubuskim oddziałuje intensywnie wykorzystanie różnego rodzaju środków UE, zwłaszcza, że w zakresie absorpcji środków z Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego region należy do liderów w skali kraju.

Gospodarka i inwestycje

Charakterystycznymi cechami gospodarki regionalnej jest wysoka liczba przedsiębiorstw w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, w tym duża liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego oraz wysokie zatrudnienie w przemyśle i budownictwie, przy korzystnym, dosyć niskim odsetku osób pracujących w rolnictwie. Siłą województwa stają się niektóre z branż przemysłowych (m.in. motoryzacyjna, chemiczna, materiałów budowlanych, informatyczna, drzewna).

Jednak z dostępnych za rok 2011 i 2012 danych widać spowolnienie w gospodarce regionalnej województwa lubuskiego. Ubiegły rok nie był korzystny m.in. dla lubuskiego przemysłu, bowiem według danych GUS dynamika produkcji sprzedanej przemysłu (liczona w cenach stałych) nie osiągnęła nawet wartości z poprzedniego roku, będąc niższą niż średnia w kraju. Interesującym jest fakt, że w latach uznanych za kryzysowe, tj. 2009 i 2010, wskaźnik dynamiki produkcji sprzedanej lubuskiego przemysłu kształtował się nawet o kilkanaście punktów procentowych powyżej średniej dla kraju. Duży kryzys (większy niż przeciętnie w Polsce) dotknął lubuskie firmy budowlane, bowiem ich dynamika produkcji sprzedanej (w cenach bieżących) osiągnęła wartość ok. 84%, tego co osiągnęły firmy w roku 2011. Rok 2011, ze wskaźnikiem dynamiki 123,4% w stosunku do roku 2010, wskazywał na dobrą koniunkturę w badanym okresie, a przy tym wskaźnik był wyższy niż średnia krajowa (117,3%).

Spadł w porównaniu do 2011 roku także wskaźnik nakładów inwestycyjnych ogółem w firmach na środki trwałe, zarówno jeśli chodzi o budynki, maszyny, jak i środki transportu. Największy spadek dotknął budownictwo, przemysł i firmy transportowe. Swoje inwestycje zwiększyły natomiast firmy zajmujące się handlem i naprawą pojazdów oraz zakwaterowaniem i gastronomią. Wzrostu nie osiągnęły również ogółem przychody z działalności firm w roku 2012 w porównaniu do roku 2011, natomiast dużo wyższy był spadek ogólnej wartości sprzedanych towarów i materiałów.

¹⁵ Rocznik Statystyczny Województw 2012, GUS, s.634.

¹⁶ Określenie potencjałów rozwojowych szesnastu województw jako podstawa do tworzenia systemu wdrażania kontraktu terytorialnego, 2012, Godlewska-Majkowska H., Zarębski P.

¹⁷ Produkt Krajowy Brutto – Rachunki Regionalne w 2010 r., notatka informacyjna, GUS, US w Katowicach.

Czynnikiem zwiększającym lokowanie w regionie nowych inwestycji, w tym zagranicznych, są funkcjonujące strefy inwestycyjne, objęte zwolnieniami podatkowymi w ramach Kostrzyńsko-Słubickiej SSE oraz Wałbrzyskiej SSE (podstrefa w Szprotawie). W 2012 roku nowe inwestycje pozyskano jedynie w KSSSE, w lubuskich podstrefach, a ich wartość wynosi ok. 77 mln zł. Inwestorzy pochodzą z Cypru, Niemiec i Chin, a zajmą się produkcją komputerów, wyrobów elektrycznych i optycznych oraz wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych. Porównując wartość inwestycji do rekordowego roku 2011, kiedy przekroczyły ponad miliard zł (a kapitał pochodził głównie z Hiszpanii, Niemiec, Holandii i Włoch), w ubiegłym roku były one dużo skromniejsze.

Kluczowym, największym atutem województwa lubuskiego w procesie pozyskiwania nowych przedsiębiorstw, w tym zagranicznych, jest korzystne położenie komunikacyjne, przy granicy zachodniej, a równocześnie na międzynarodowym szlaku transportowym - paneuropejskim korytarzu Wschód-Zachód¹⁸, co umożliwia dostęp do atrakcyjnego rynku zbytu Niemiec oraz innych krajów Europy Zachodniej¹⁹. Szczególnie atrakcyjnymi miejscami dla inwestorów są Gorzów Wielkopolski, stanowiący siedzibę administracji rządowej oraz Zielona Góra - siedziba władz samorządowych, a także Żary i Nowa Sól. W sumie, w świetle cytowanych powyżej raportów, atrakcyjność inwestycyjna regionu oceniana jest jako „przeciętna”, a „rzeczywista” jest gorzej oceniana niż „potencjalna”. Analiza wskaźnikowa (uwarunkowań) pokazuje, że przy podobnych uwarunkowaniach w innych regionach lokowanych jest więcej inwestycji zagranicznych. Wśród najistotniejszych barier utrudniających pozyskiwanie nowych inwestorów należy wskazać: ograniczony potencjał zasobów lokalnego rynku pracy, niewystarczająco rozwiniętą sferę usług dla biznesu, peryferyjne położenie względem największych metropolii i innych dużych miast. Warto podkreślić dosyć niskie w ostatnich dwóch latach zaangażowanie kapitału niemieckiego w województwie lubuskim. Zdecydowanie większą rolę ten najbliższy sąsiad odgrywa w handlu zagranicznym.

Ważną rolę w kondycji gospodarczej regionu odgrywa eksport. Od 2010 r. jego wartość rośnie. O ile w 2010 r. sumaryczna wartość eksportu wynosiła 1,84 mld zł, to już w 2012 r. (i to po 11 miesiącach) wartość ta wynosiła 2,24 mld zł. Główne kierunki eksportu, poza Niemcami (które są głównym partnerem w handlu zagranicznym) to Ukraina, Białoruś, Rosja i Chiny.

Niejednokrotnie bliskość niemieckiego rynku uważana jest za atut w gospodarce regionalnej województwa lubuskiego. Jednak analizy przeprowadzone w ramach projektu p.n. „Studium porównawcze polityki gospodarczej, rynku pracy i struktury zatrudnienia Brandenburgii, Berlina i Województwa Lubuskiego”, w tym badania przedsiębiorców po obu stronach granicy (w roku 2011), tego nie potwierdzają. Przedsiębiorcy niemieccy postrzegają województwo lubuskie stereotypowo, jako region rolniczy z wysokim bezrobociem, który stanowi dla nich rezerwuarną siły roboczej oraz potencjalny rynek zbytu towarów. Natomiast dla nieco więcej niż połowy lubuskich przedsiębiorców położenie w sąsiedztwie Niemiec nie ma większego znaczenia, jeśli chodzi o wpływ na działalność firmy. Taka sytuację można tłumaczyć dużą liczbą mikroprzedsiębiorstw, działających w skali lokalnej. Większe znaczenie współpraca transgraniczna ma dla firm zatrudniających powyżej 10 pracowników. Niemniej jednak kooperację utrudniają takie bariery jak, m.in.: język, różnice kulturowe, bariery administracyjne, kurs walutowy. Zatem w polityce rozwoju regionalnego panuje nie do końca słuszne i mające odzwierciedlenie w rzeczywistości przekonanie, że sąsiedztwo lepiej rozwiniętych landów niemieckich stanowić będzie prosty bodziec do dynamicznego rozwoju zachodnich województw.

Ograniczeniem utrudniającym rozwój społeczno-gospodarczy regionu jest niewystarczająca innowacyjność gospodarki. Nakłady poniesione na prace w zakresie działalności badawczo-rozwojowej w przeliczeniu na mieszkańca w 2011 r. wyniosły około 55 zł (wobec ponad 303 zł średnio w kraju)²⁰. Niekorzystnym zjawiskiem jest niewielka liczba zgłaszanych patentów. Liczba projektów naukowych dofinansowywanych w systemie grantowym przez Narodowe Centrum Nauki pokazuje, że innowacyjne badania powstają w największych metropoliach i miastach wojewódzkich. Wyraźnie widać, że region, który nie posiada silnych metropolii, jak lubuskie, w tym nie posiadając żadnej placówki PAN, osiąga niskie wskaźniki innowacyjności.

Rozwój Lubuskiego Parku Przemysłowo – Technologicznego w Nowym Kisielinie, rozwój Parku Technologii i Logistyki Przemysłu INTERIOR w Nowej Soli, utworzenie parku naukowo-przemysłowego

¹⁸ Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski, 2012, IBNGR, Gdańsk.

¹⁹ Godlewska-Majkowska H., (red), 2012, Atrakcyjność inwestycyjna regionów, Centrum Analiz Regionalnych i Lokalnych, raport na zlecenie PAIIŁZ.

²⁰ Diagnoza dotycząca działalności innowacyjnej w regionie przygotowana w oparciu o dane statystyczne statystyki publicznej na potrzeby raportu z realizacji Lubuskiej Regionalnej Strategii Innowacji, 2013, Lubuski Ośrodek Badań Regionalnych, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze.

w Gorzowie Wlkp. to kluczowe inwestycje wpisane w Strategię Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020, które mają wzmocnić innowacyjność województwa lubuskiego.

Poziom środków na inwestycje i innowacje zwiększa Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, który wdrażany jest na poziomie centralnym i regionalnym. Wartość umów i aneksów związanych z realizacją inwestycji na terenie województwa lubuskiego wynosi ponad 1,5 mld zł, a wartość projektów zakończonych w samym 2012 r. przekracza 349 mln zł (dane na temat wykorzystania środków UE pochodzą z Krajowego Systemu Informatycznego KSI SIMIK 07-13 – stan na dzień 31.12.2012 r.). Ponad połowę liczby beneficjentów projektów zakończonych w 2012 roku złożeniem wniosku o płatność stanowią mikroprzedsiębiorstwa, które środki POIG przeznaczyły przede wszystkim na opracowanie planów rozwoju eksportu, wdrażanie innowacyjnych narzędzi komunikacji i zarządzania, rozwój e-usług.

Ważnym sektorem w gospodarce regionu jest rolnictwo, mimo iż jego udział w PKB jest niewielki, podobnie jak w przypadku większości innych polskich województw. Obserwowaną tendencją jest zmniejszająca się liczba gospodarstw rolnych i jednocześnie wzrost średniej ich powierzchni (w lubuskim większy niż średnia krajowa). W przypadku województwa lubuskiego jedną ze specjalizacji regionalnych związanych z rolnictwem jest hodowla zwierząt. Na czołowe pozycje wysunęła się zwłaszcza produkcja drobiarska, dzięki czemu region znalazł się wśród najpoważniejszych krajowych producentów. Lubuskie rolnictwo jest wysoko konkurencyjne w odniesieniu do średniej krajowej. Produktywność rolnictwa (wraz z łowiectwem i leśnictwem) w województwie lubuskim utrzymuje się na poziomie około 30% wyższym od przeciętnej w Polsce, a w kolejnych latach spodziewany jest dalszy jej wzrost. Na szczególną uwagę zasługują produkty regionalne. W tym obszarze uwypuklić należy sięgające średniowiecza tradycje pszczelarskie oraz winiarskie regionu, a dobrą markę zdobywa także lokalne lubuskie piwo.

Według informacji na dzień 31.12.2012 r., przekazanych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w województwie lubuskim w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 kwota ogółem zrealizowanych płatności wynosi ponad 1,1 mld zł. Corocznie o przyznanie płatności bezpośrednich ubiega się ok. 20 tys. rolników z terenu województwa lubuskiego, co stanowi ok. 1,5% ogółu beneficjentów tego wsparcia. Dotychczas pozyskali oni ponad 2 mld zł (dane Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, stan na dzień 31.12.2012r.).

Kapitał ludzki i społeczny

Liczące nieco ponad 1 mln mieszkańców woj. lubuskie (najmniejsze pod tym względem w Polsce) charakteryzuje się relatywnie dobrymi wskaźnikami demograficznymi. Stały przyrost naturalny i niezbyt wysokie, a w ostatnich latach nawet malejące, ujemne saldo migracji powodują, że od lat utrzymuje się w regionie niewielki przyrost rzeczywisty mieszkańców. Korzystne są także wskaźniki dotyczące struktury wieku ludności, a wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku nieprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym) wynosi 52 i jest poniżej średniej krajowej.

Prognozy demograficzne do roku 2020 wskazują, że choć liczba ludności spadnie do 1,008 mln osób (o 0,33%), to i tak będzie to spadek trzykrotnie wolniejszy niż średnia dla kraju. Zmianie ulegnie natomiast struktura ludności – dynamicznie rosnąć będzie grupa osób w wieku poprodukcyjnym. Najbardziej widoczną zmianą w strukturze wiekowej regionu będzie przyrost ludności w grupie 65 i więcej lat, o ponad 50% (z ponad 119 tys. osób w roku 2010 do prawie 180 tys. w roku 2020), głównie kosztem zmniejszającej się liczby osób w wieku produkcyjnym. Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym raczej będzie stabilna.

Niepokojący w regionie staje się poziom bezrobocia. Według danych GUS na koniec marca 2013 roku stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie wynosiła 17%. Natężenie bezrobocia jest zróżnicowane terytorialnie. Najmniej bezrobotnych jest w miastach wojewódzkich, a najgorsza sytuacja występowała w powiatach: krośnieńskim, nowosolskim i żagańskim, gdzie bezrobocie rejestrowane przekroczyło 26%. Warto również wskazać na duże dysproporcje liczbowe w porównaniu do badania bezrobotnych metodą BAEL. Według BAEL stopa bezrobocia wynosiła w województwie lubuskim na koniec 2012 roku 9%, przy 10,1% średniej dla Polski i była niższa niż w roku 2011 (9,5%) i 2010 (10,5%).²¹

Należy zauważyć, że trudno jest przewidzieć skutki otwarcia niemieckiego rynku pracy w dłuższej perspektywie czasowej. Wprawdzie w roku 2011 nie odnotowano znaczącego odpływu zasobów siły roboczej z województwa lubuskiego do Niemiec, jednak atrakcyjność zarobków czy oferty

²¹ Dane wg banku Danych Lokalnych, GUS.

mieszkaniowej może doprowadzić do zwiększenia migracji w tym kierunku, szczególnie kadry wysoko wykwalifikowanej.

Główny potencjał dla tworzenia wysokiej jakości kapitału ludzkiego w województwie stanowi 8 uczelni wyższych. W lubuskim jest najmniej studentów spośród wszystkich regionów. Spora część maturzystów korzysta z oferty akademickiej Poznania, Wrocławia czy Szczecina. Największą szkołą wyższą jest Uniwersytet Zielonogórski, jednak od kilku lat systematycznie zmniejsza się tu liczba studiujących i w konsekwencji – także wykładowców. Niemniej lubuskie uczelnie unowocześniają i rozbudowują posiadaną bazę lokalową, sprzęt i wyposażenie. Jednocześnie poszerzana jest oferta edukacyjna, otwierane i planowane są nowe kierunki kształcenia (w tym kierunek lekarski i prawo).

Kapitał ludzki diagnozowany jest również wskaźnikami dotyczącymi ochrony zdrowia. Mierniki jakości ochrony zdrowia w regionie (m.in. długości życia i umieralności niemowląt) są zadowalające i zbliżone do średnich krajowych. Szpitale oraz sieć różnego rodzaju przychodni zapewniają niezbędny standard opieki medycznej. Podstawowy jednak problem, z którym region musi sobie poradzić to deficyt specjalistycznej kadry medycznej. W województwie lubuskim brakuje specjalistów poradniach i szpitalach. Obecnie wskaźnik lekarzy podstawowych i specjalistów w województwie należy do najniższych w Polsce i jest na poziomie 18/10 tys. Właściwie jedyną szansą na rozwiązanie trudnej sytuacji kadrowej byłoby samodzielne kształcenie lekarzy w regionie, co zostało ujęte w jednym z celów strategicznych województwa, choć jego osiągnięcie wydaje się trudnym, wieloletnim procesem wymagającym ponadregionalnego wsparcia. W ramach budowy społeczeństwa informacyjnego w woj. lubuskim przy udziale środków UE powstają: Lubuska Sieć Teleradiologii, która pozwoli na opisywanie zdjęć „na odległość” oraz Lubuskie e-zdrowie - stworzenie infrastruktury teleinformatycznej umożliwiającej uruchomienie e-usług z zakresu ochrony zdrowia na poziomie regionalnym oraz służącej upowszechnianiu stosowania technik ICT.

Oceniając stopień rozwoju społecznego Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, wraz z Programem Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) stosuje wskaźnik LHDI (Lokalny Wskaźnik Rozwoju Społecznego). Ten wskaźnik mówi znacznie więcej o warunkach życia w danym regionie niż sam wskaźnik PKB, opierając się na trzech istotnych elementach ludzkiego życia: długości życia (zdrowie), wiedzy (edukacja) oraz takiego standardu, który pozwala na godne życie (reprezentowanego przez poziom dochodu – zamożności)²². Wartość tego wskaźnika dla woj. lubuskiego to 44,4, co plasuje region na 9 miejscu w kraju. Wśród 30 powiatów najlepiej rozwiniętych w Polsce pod względem społecznym na 19 miejscu znalazł się powiat grodzki Zielona Góra. Wszystkie lubuskie powiaty osiągnęły poziom co najmniej średni, a powiaty grodzkie gorzowski i zielonogórski poziom wysoki, co ukazuje dość spójny obraz rozwoju społecznego regionu. Nie ma w lubuskim powiatów osiągających niski i bardzo niski wskaźnik, co nie oznacza że nie ma w nich gmin borykających się z trudnymi problemami społecznymi, jednak nie rzutują one na obraz całego powiatu.

Pozytywnym aspektem życia społecznego w regionie jest relatywnie silna potrzeba zrzeszania się dla wspólnego działania. Udział stowarzyszeń i fundacji w woj. lubuskim przewyższa odsetek mieszkańców województwa w liczbie ludności kraju, który wynosi 2,6%, co oznacza, że mieszkańcy regionu stowarzyszają się chętniej niż średnio w Polsce. Liczba organizacji, stowarzyszeń, fundacji w Lubuskim ciągle wzrasta. Jest to sygnał dla samorządu, że mieszkańcy regionu chcą działać i potrafią się zrzeszać, by skutecznie osiągać zamierzone cele.

Wsparcie kapitału ludzkiego i społecznego w województwie lubuskim następuje w ramach realizacji Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Do końca 2012 r., w ramach komponentu regionalnego PO KL, podpisano umowy na kwotę ponad 680 mln zł. Projekty realizowane były przez przedsiębiorców, jednostki samorządu terytorialnego, stowarzyszenia, fundacje, organizacje pozarządowe, szkoły wyższe i Kościół Katolicki. Były to przedsięwzięcia, których celem było podniesienie kwalifikacji, wyrównywanie szans, rozwój społeczny.

Inwestycje w infrastrukturę techniczną i społeczną regionu z wykorzystaniem funduszy UE

Wraz z wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej i uruchomieniem funduszy strukturalnych nastąpiło intensywne wykorzystanie środków unijnych przy realizacji wszelkiego rodzaju przedsięwzięć inwestycyjnych. Znakiem rozpoznawczym województwa lubuskiego w skali kraju jest wręcz modelowe pozyskiwanie i wydatkowanie środków unijnych na inwestycje w infrastrukturę techniczną i społeczną, czego naturalną konsekwencją jest to, że na obszarze województwa lubuskiego duża część inwestycji publicznych realizowanych jest przy zaangażowaniu środków unijnych.

²² Podsumowanie Krajowego Raportu o Rozwoju Społecznym Polska 2012; Rozwój regionalny i lokalny, Biuro Projektowe UNDP w Polsce, Warszawa 2012.

W ramach instrumentów finansowych polityki spójności, województwo lubuskie wykorzystuje środki finansowe pochodzące z Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego oraz centralnych programów operacyjnych Innowacyjna Gospodarka, Infrastruktura i Środowisko, Kapitał Ludzki oraz programów operacyjnych dot. Europejskiej Współpracy Terytorialnej.

Alokacja środków EFRR w ramach Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007 – 2013 wynosi ponad 439 mln euro. Dodatkowo z Krajowej Rezerwy Wykonania, dzięki skuteczności wdrażania, Województwo Lubuskie zdobyło dodatkowo ponad 55 mln euro. Na dzień 31 grudnia 2012 r. wartość umów i aneksów podpisanych dotąd w ramach LRPO wynosi ponad 3 mld zł. Przeprowadzono liczne inwestycje związane m.in. z przebudową infrastruktury drogowej, modernizacją linii kolejowych, rozbudową i wdrożeniem nowoczesnych, innowacyjnych technologii w lubuskich przedsiębiorstwach, termomodernizacją, rewitalizacją obiektów zabytkowych.

Infrastruktura komunikacyjna regionu jest rozwinięta stosunkowo dobrze, zarówno jeżeli chodzi o gęstość (szczególnie przeliczając ją na liczbę mieszkańców oraz odnosząc do stosunkowo zwartego systemu osadniczego), jak i osiągalność czasową. Większości mieszkańców regionu (90%) dojazd do przynajmniej jednego z dwóch miast wojewódzkich zajmuje mniej niż godzinę. Najpilniejsze potrzeby wiążą się z budową (lub ukończeniem) autostrad A2, A18 (wraz ze zjazdami) oraz szczególnie istotnej dla spójności regionu – drogi ekspresowej S3. W 2012 roku w budowie była najważniejsza inwestycja województwa lubuskiego, czyli droga S3, na odcinkach o długości 80 km pomiędzy Gorzowem Wlkp. a Sulechowem.

Wykonanych zostało również szereg mniejszych zadań, poprawiających stan infrastruktury istniejącej sieci drogowej. Część miast ciągle jednak nie ma obwodnic w ciągach dróg krajowych i wojewódzkich. Istnieje potrzeba rozbudowy sieci dróg lokalnych, a także przepraw mostowych na Odrze i Nysie Łużyckiej.

W odniesieniu do średniej krajowej, województwo lubuskie wyróżnia się także długością linii kolejowych (6,9 km na 100 km²), choć ogólny stan techniczny tej infrastruktury nie jest najlepszy. Z uwagi na peryferyjne położenie regionu względem głównych ośrodków miejskich kraju – dotkliwy dla mieszkańców jest także niedostatek połączeń dalekobieżnych z innymi dużymi miastami. W ostatnim czasie nastąpiły zmiany w infrastrukturze kolejowej regionu. Zmodernizowano ważne linie kolejowe: Gorzów Wlkp. – Kostrzyn nad Odrą, Gorzów Wlkp – Zbąszynek oraz Zbąszynek – Czerwieńsk. W budowie jest tzw. łącznica Pomorsko-Przylep, która jest pierwszym w województwie lubuskim (i całej zachodniej Polsce) po wojnie odcinkiem linii kolejowej zrealizowanym od podstaw w dziewiczym terenie. Skróci ona czas podróży z Zielonej Góry do Poznania i Warszawy o pół godziny. W Czerwieńsku spotykają się dwie ważne linie: z Wrocławia do Szczecina i ze Zbąszynka na Gubin.

Port lotniczy Zielona Góra w Babimocie w 2012 r. obsłużył nieco ponad 12 tys. pasażerów²³ i został zaliczony do najdynamiczniej rozwijających się portów lotniczych w kraju (63% więcej pasażerów niż rok wcześniej). W 2013 r. spodziewane jest, że liczba pasażerów będzie dalej rosła i może przekroczyć nawet 30 tys. osób.

Lubuskie jest jednym z liderów we wdrażaniu projektów związanych z budową społeczeństwa informacyjnego. Łącznie w województwie lubuskim realizowanych jest 17 projektów, dofinansowywanych z Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego. Doskonałym przykładem jest projekt „Szerokopasmowe Lubuskie”, czyli budowa sieci szkieletowo-dystrybucyjnej, która ma poszerzyć dostęp do sieci szerokopasmowej i zlikwidować wykluczenie cyfrowe. To największy projekt realizowany w województwie lubuskim w dziedzinie rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Inwestycja obejmuje aż 326 miejscowości.

Dzięki środkom unijnym z LRPO zrealizowano także inwestycje w zakresie infrastruktury kultury i sportu, z których do największych można zaliczyć m.in.: budowę Centrum Rekreacyjno-Sportowego w Zielonej Górze (wartość ogółem projektu: ponad 150 mln zł, w tym dofinansowanie UE: ponad 31 mln zł) czy budowę Centrum Edukacji Artystycznej - Filharmonia Gorzowska (wartość ogółem projektu: ponad 137 mln zł, w tym dofinansowanie UE: ponad 32 mln zł).

Przez województwo lubuskie przepływa wiele większych rzek Polski (m.in. Odra, Warta, Bóbr, Noteć, Nysa Łużycka). W związku z tym ciągłych inwestycji wymagają obiekty infrastruktury ochrony przeciwpowodziowej: zbiorniki retencyjne, wały przeciwpowodziowe, kanały ulgi, poldery stałe i przepływowe, urządzenia melioracyjne.

Problemem, podobnie jak w całym kraju jest dostęp do sieci kanalizacyjnej, szczególnie na wsi. O ile w miastach ok. 90 % mieszkańców ma dostęp do kanalizacji, to na obszarach wiejskich jedynie co

²³ Według danych Urzędu Lotnictwa Cywilnego; <http://www.ulc.gov.pl/>

piąty. Rozbudowę infrastruktury ochrony środowiska na terenie województwa lubuskiego, dofinansowywano oprócz funduszy z LRPO, także ze środków Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Projekty o dużej wartości to m.in.: uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na obszarze powiatu gorzowskiego, którego wartość ogółem wynosi ponad 361 mln zł (w tym dofinansowane UE: ponad 181 mln zł) oraz budowa farmy wiatrowej w gminie Słubice przez Golice Wind Farm sp. z o.o. (wartość ogółem projektu – ponad 223 mln zł, dofinansowanie UE – ponad 181 mln zł).

Z uwagi na położenie województwa lubuskiego, istotne są inwestycje wzmacniające infrastrukturę transgraniczną. W ramach Programu Operacyjnego Polska (Województwo Lubuskie) – Brandenburgia na dzień 6 marca 2013 r. wartość zakontraktowanych środków dla beneficjentów wynosi ponad 114 mln euro. W ramach Programu Operacyjnego Polska – Saksonia 2007 – 2013- zgodnie z listą beneficjentów, stan na dzień 3 kwietnia 2013 roku – zakontraktowano dla projektów, w których partnerem wiodącym jest podmiot z województwa lubuskiego około 21 mln euro. Środki programów wykorzystywane w kooperacji polsko-niemieckiej przeznaczane są głównie na projekty związane z realizacją po obu stronach granicy wspólnych, opartych na zasadzie partnerstwa projektów, których celem jest zacieśnienie współpracy pomiędzy jednostkami terytorialnymi i innymi podmiotami z Polski i Niemiec - zarówno w sferze naukowej, gospodarczej, w zakresie kultury i turystyki, jak również poprzez rozbudowę infrastruktury społecznej i transgranicznej infrastruktury drogowej.

Łącznie dzięki funduszom unijnym wdrażanym w latach 2007-2012 do lubuskiej gospodarki trafiło lub trafi w niedługim czasie szacunkowo około 15 mld zł²⁴.

Według danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego²⁵ z roku 2012, województwo lubuskie charakteryzuje się największym na tle kraju oddziaływaniem polityki spójności w okresie 2004-2015. Oszacowano, że w regionie coroczny wpływ polityki spójności na dynamikę PKB będzie wynosił (w zależności od wykorzystanego modelu) od 0,5-0,6 do 1,0-1,2 punktu procentowego. Jest to jeden z najwyższych wskaźników w Polsce. Czołowe miejsce region zajmuje także w oddziaływaniu funduszy na wskaźnik zatrudnienia (I miejsce w kraju). Według danych GUS, za rok 2011 - środki z UE na finansowanie programów i projektów w przeliczeniu na mieszkańca w 2011 r. wynosiły 97,1 zł, co dawało regionowi drugie miejsce w kraju, po woj. małopolskim. Podsumowując należy wyraźnie podkreślić, że fundusze pomocowe UE przyczyniają się do zdynamizowania procesów rozwojowych regionu, w tym PKB.

Zdolność jst do absorpcji funduszy UE w perspektywie 2014-2020

Wysoka aktywność jst woj. lubuskiego w ostatnich latach przyczyniła się do bardzo intensywnej absorpcji funduszy unijnych. Sytuacja ta nie pozostała jednak bez wpływu na budżety tych jednostek. Ich wskaźnik zadłużenia zwiększył się z 24,9% dochodów wykonanych ogółem na koniec 2009 r. do 42,2% na koniec 2011 r. (na koniec roku 2010: 40,47%)²⁶. W gminach ogółem (jak i w poszczególnych typach gmin) w porównaniu do roku poprzedniego odnotowano niewielki nominalny wzrost dochodów, realnie – po uwzględnieniu wskaźnika inflacji – wystąpił spadek dochodów. W 2011 r. w porównaniu do lat poprzednich obserwować można było spadek wydatków na inwestycje.

W sumie oznacza to, że jst powoli wytracają potencjał dalszej, tak intensywnej absorpcji funduszy UE. W najbliższym czasie należy się spodziewać dalszego ograniczania wydatków inwestycyjnych oraz koncentracji jst na obsłudze zadłużenia, co jest szczególnie istotne w sytuacji realnego spadku dochodów gmin. Taki stan rzeczy, wynikający częściowo ze spowolnienia gospodarczego, a dodatkowo – z rosnących obciążeń samorządów (np. koniecznością pokrywania kosztów szkolnictwa znacznie powyżej otrzymywanej subwencji oświatowej) powoduje, że zdolność jst do absorpcji funduszy pomocowych UE w pierwszych latach kolejnego okresu programowania może być ograniczona. Jednak obserwując dotychczasowe doświadczenia należy przypuszczać, że znaczny potencjał absorpcji tych środków tkwi w lokalnych przedsiębiorstwach oraz innych podmiotach społecznych i publicznych, co pozwala sądzić, iż ich udział w absorpcji funduszy UE będzie dalej rosł.

Podsumowanie – potencjał rozwojowy regionu

Zgodnie z przyjętą 19 listopada 2012 roku Strategią Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 (SRWL) głównymi priorytetami rozwoju województwa lubuskiego są: zwiększenie konkurencyjności i

²⁴ Wliczając wkład własny beneficjentów.

²⁵ Wpływ Funduszy Europejskich na rozwój społeczno-gospodarczy Polski w latach 2004-2015, MRR, Informacja prasowa, 24 stycznia 2012 r.

²⁶ Realizacja budżetów przez lubuskie gminy w 2011 r. Finansowanie zadań środkami zwrotnymi. Zobowiązania JST, 2012, Zajączkowski R., RIO w Zielonej Górze.

innowacyjności gospodarki, poprawa dostępności komunikacyjnej i telekomunikacyjnej w układzie zewnętrznym i wewnętrznym, zapewnienie większej spójności społecznej i terytorialnej oraz wzmocnienie szeroko rozumianego zarządzania rozwojem.

Województwo Lubuskie stara się maksymalnie energicznie wykorzystywać swoje potencjały rozwojowe. Należy do grupy województw, które dobrze zagospodarowują różnego rodzaju dostępne środki przeznaczone na rozwój, w szczególności z budżetu UE. Jako województwo niewielkie, położone dosyć peryferyjnie względem głównych ośrodków rozwoju w kraju, pozbawione dużej metropolii w bezpośrednich zestawieniach statystycznych z większością innych regionów nie wypada korzystnie.

Jednak pełny obraz regionu, który jak na swój potencjał i uwarunkowania – rozwija się dosyć dobrze – można uzyskać dopiero interpretując dane w odniesieniu do indywidualnej specyfiki województwa. Najlepszym miernikiem świadczącym o atrakcyjności lubuskiego jest fakt, że mieszkańcy emigrują z niego w bardzo ograniczonej skali. Liczne inwestycje, w tym w infrastrukturę społeczną i komunikacyjną, finansowane głównie ze środków UE powodują, że jakość życia stopniowo się podnosi.

Kluczowym wyzwaniem dla dalszego rozwoju regionu, szczególnie w obliczu rosnącego bezrobocia, jest zapewnienie wystarczającej liczby atrakcyjnych miejsc pracy. W tym zakresie potencjał może nieść wykorzystanie zasobów naturalnych, a w szczególności złóż węgla brunatnego. Kopalnie i elektrownie węglowe, choć początkowo budzą pewien opór społeczny – w dłuższej perspektywie zapewniają liczne, stabilne i dobrze płatne miejsca pracy, a także przyczyniają się do rozwoju innowacji. Potencjałem, który nie jest także w pełni wykorzystywany, jest zdolność regionu do przyciągania nowych inwestycji, w tym zagranicznych. Bez wątplenia istnieje także znaczący potencjał dalszego rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, zarówno firm małych i średnich, jak i tych dużych.

Za jeden z największych atutów Lubuskiego uważany jest kapitał przyrodniczy, tj. bogate walory środowiska naturalnego i jego różnorodność (las, akweny wodne, rzeki). Tak wysoka jakość kapitału przyrodniczego jest jednym z ważnych elementów podnoszących jakość życia mieszkańców regionu, a także stanowi szansę rozwoju turystyki. Szeroko pojęty sektor usług związanych z turystyką rozwija się jednak powoli. Brak odpowiedniej jakości infrastruktury turystycznej z pewnością jest jedną z barier rozwojowych. Konieczne jest stworzenie i promowanie markowych produktów turystycznych, zachęcających turystów do odwiedzenia regionu, jak m.in. Międzyrzecki Rejon Umocniony, czyli zespół podziemnych fortyfikacji zbudowanych przez Niemców w okresie międzywojnia i podczas II wojny światowej czy też Park Mużakowski, wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Coraz wyraźniej jednak można obserwować, że pewne procesy, które ograniczają potencjał rozwojowy województwa nie są możliwe do powstrzymania z poziomu regionu i wymagają wsparcia na poziomie rządu. Rozwój innowacji, szkolnictwa wyższego, napływ nowych inwestycji zagranicznych, lokalizacja ważnych wydarzeń i instytucji międzynarodowych i in. – coraz bardziej koncentrują się (polaryzują) w 6-7 głównych polskich metropoliach i ich obszarach metropolitalnych. Dystans pomiędzy największymi metropoliami i pozostałymi częściami kraju coraz szybciej się zwiększa. Ten proces odczuwa także województwo lubuskie. Zapewnienie szerszej dyfuzji sukcesu rozwojowego Polski także na tereny Polski zachodniej, w tym województwa lubuskiego wymaga zintegrowanej i skoncentrowanej polityki rozwojowej kraju.

Odpowiedzią na zapotrzebowania i aspiracje rozwojowe regionów Polski zachodniej jest dokument *Założenia Strategii Rozwoju Polski Zachodniej*. Został on opracowany przez reprezentantów pięciu województw: dolnośląskiego, lubuskiego, opolskiego, wielkopolskiego i zachodniopomorskiego oraz ekspertów i na początku 2012 roku przekazany Ministrowi Rozwoju Regionalnego. Założenia Strategii określają przede wszystkim priorytetowe obszary współpracy, które dotyczą rozwoju infrastruktury transportowej (w ujęciu międzyregionalnym, jak i wewnątrzregionalnym), współpracy badawczej i naukowej, bezpieczeństwa energetycznego, zabezpieczenia przeciwpowodziowego, podniesienia atrakcyjności turystycznej oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju ośrodków miejskich.

5. WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE

Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, ze szczególnym uwzględnieniem skali spowolnienia gospodarczego w 2012 r.

Rok 2012, rok spowolnienia gospodarczego w Polsce, był dosyć dobry dla gospodarki regionu łódzkiego (rysunki od 1 do 3), natomiast znacznie gorszy w zakresie sytuacji społecznej. W 2012 r. w województwie łódzkim zadziały 2 czynniki, które najprawdopodobniej przełożyły się na szybszy niż przeciętnie w Polsce wzrost gospodarczy. W 2012 r. w kraju, w porównaniu z rokiem poprzednim, PKB wzrósł o 1,9% (w 2011 r. o 4,3 %, w 2010 r. o 3,9%). Na podstawie danych dotyczących produkcji sprzedanej przemysłu i podmiotów gospodarki w rejestrze REGON można wnioskować, że w województwie łódzkim wzrost regionalnego PKB mógł być wyraźnie wyższy. W minionym roku w regionie miał miejsce najwyższy w kraju wzrost produkcji sprzedanej przemysłu oraz, po głębokim spadku, szczególnie w 2009 r., wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON. W 2012 r. produkcja sprzedana przemysłu w województwie łódzkim wzrosła o 10% w porównaniu z analogicznym okresem roku ubiegłego, natomiast w Polsce zaledwie o 1%. Ten wysoki wzrost produkcji przemysłowej wynikał z tego, iż w Łódzkiem wytwarzane są podstawowe produkty takie jak m.in.: artykuły spożywcze, odzież, czy energia elektryczna, zakup których nawet w obliczu kryzysu czy spowolnienia gospodarczego ograniczany jest w ostateczności. W regionie przeważają branże przemysłowe o niskiej wartości dodanej, stąd mimo iż zatrudnionych jest tutaj ponad 8% ogółu zatrudnionych w przemyśle w Polsce, wytwarzają oni jedynie 5,7% produkcji przemysłowej kraju. Działalność gospodarcza koncentruje się w Łodzi i powiecie bełchatowskim; na te dwa powiaty przypada około 45% produkcji sprzedanej przemysłu województwa oraz około 56% wartości brutto środków trwałych przedsiębiorstw. Wzrost produkcji sprzedanej przemysłu w regionie przy znacznym spadku zatrudnienia (o 2,9%) oznaczał wzrost wydajności pracy w przemyśle, która w regionie łódzkim jest znacznie niższa niż przeciętnie w kraju. W 2012 r. w regionie łódzkim nastąpił wzrost liczby podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON o 2,4% w porównaniu z rokiem 2011. Przewiduje się, że będzie mieć to pewne przełożenie na wzrost gospodarczy regionu, podobnie jak duży spadek liczby podmiotów w REGONIE w 2009 r. (o 9%), przyczynił się do relatywnego spadku poziomu regionalnego PKB w 2009 r. do poziomu 91,3% średniej krajowej (wobec 92,8% tej średniej w 2008 r.). W 2010 r., gdy liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON ponownie wzrosła o 4,6% podniósł się również poziom regionalnego PKB w odniesieniu do średniej krajowej (do 92,1%).

Istotnym segmentem gospodarki regionu jest sektor rolny. W roku 2012 wytworzono w województwie łódzkim 8,2% globalnej produkcji rolniczej Polski i 8,3% produkcji towarowej. Województwo jest znaczącym producentem owoców (2. miejsce w kraju w produkcji owoców z drzew) i warzyw (3. miejsce w kraju) oraz produkcji zwierzęcej (4. miejsce w produkcji mleka, 3. w produkcji żywca rzeźnego). W 2012 r. produkcja ziarna zbóż była aż o 32,6% wyższa niż w roku poprzednim, natomiast produkcja żywca rzeźnego pozostała na poziomie z roku 2011. Zbiory ziemniaków w województwie łódzkim w 2012 r. stanowiły 12,6% produkcji krajowej, co dało regionowi pierwsze miejsce w kraju.

Województwo łódzkie ma niewielki udział w eksporcie Polski (3,1%) - wobec 6,2% udziału w PKB Polski i 6,6% udziału w ludności naszego kraju. Dlatego też kryzys gospodarczy w krajach Unii Europejskiej, która jest głównym rynkiem zbytu dla polskich towarów eksportowych, nie był aż tak dotkliwy dla województwa łódzkiego. Można więc skonstatować, że struktura branżowa przemysłu z przewagą tradycyjnych branż oraz stosunkowo niewielki udział regionu łódzkiego w obrotach handlu zagranicznego uchroniły gospodarkę województwa przed skutkami kryzysu w Europie i spowolnienia gospodarczego w Polsce.

W 2012 r. w regionie łódzkim znacznie gorzej przedstawiała się sytuacja społeczna. Od 2011 r. wzrósł w województwie łódzkim odsetek ludności zagrożonej ubóstwem relatywnym i skrajnym. Wyjątkowo niekorzystnie przedstawia się sytuacja demograficzna regionu, głównie z uwagi na systematyczny spadek liczby ludności, spowodowany przede wszystkim ujemnym przyrostem naturalnym, oraz szybkie starzenie się społeczeństwa. Indeks starzenia się²⁷ przekroczył według stanu na 30.06.2012 r. 100% (114,4%). Dramatyczna jest także sytuacja zdrowotna mieszkańców, której odzwierciedleniem jest najkrótsze w Polsce przeciętne trwanie życia - mężczyzn o 2 lata krótsze od średniej krajowej, a kobiet o 1,4 roku krótsze od tej średniej. Mężczyźni w województwie łódzkim żyją przeciętnie o 6,8 lat krócej niż w Unii Europejskiej, a ogromnym problemem jest nadumieralność mężczyzn w wieku produkcyjnym.

²⁷ Indeks starzenia się społeczeństwa - stosunek udziałów ludności: w wieku poprodukcyjnym (kobiety w wieku 60, zaś mężczyźni w wieku 65 roku życia i więcej) do ludności w wieku przedprodukcyjnym (do 18 lat).

Nakłady inwestycyjne na środki trwałe, bezpośrednie inwestycje zagraniczne, sytuacja finansowa przedsiębiorstw

Nakłady inwestycyjne na środki trwałe w latach 2011-2012 obniżyły się w regionie łódzkim w porównaniu z rokiem 2010. W 2011 r. nakłady inwestycyjne w sektorze publicznym przewyższyły nakłady inwestycyjne sektora prywatnego, co jest związane z koncentracją w regionie łódzkim inwestycji unijnych związanych z budową infrastruktury transportowej. W sektorze przedsiębiorstw największe nakłady inwestycyjne na mieszkańca poniesiono w powiecie bełchatowskim 5-krotnie wyższe niż w kolejnych powiatach: kutnowskim i mieście na prawach powiatu – Łodzi. Tak wysoka pozycja powiatu bełchatowskiego wynikała z inwestycji realizowanych w Zagłębiu Górniczo-Energetycznym „Bełchatów”, przede wszystkim budowy nowego bloku energetycznego Elektrowni „Bełchatów” o mocy 858 MW. Największymi bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi (BIZ) w łódzkiem były w 2012 r.: kolejny zakład „Indesitu” w Łodzi (sektor AGD; 21,5 mln euro; 315 nowych miejsc pracy) oraz fabryka „Toyoty Boshoku” w Tomaszowie Mazowieckim (sektor motoryzacyjny; 13 mln euro, 250 miejsc pracy). Najwięcej inwestycji zagranicznych lokowano w łódzkiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej. Poza sektorem produkcyjnym wysoką dynamikę wzrostu inwestycji zagranicznych w roku 2012 i w I kwartale 2013 r. odnotowano w sektorze usług IT i BPO (m.in. „Fujitsu”, „Samsung” i „Infosys”).

Wyniki finansowe przedsiębiorstw województwa łódzkiego w 2012 r. były mniej korzystne niż w roku 2011. Słabsze były podstawowe wskaźniki finansowo-ekonomiczne. Odnotowano pogorszenie wskaźnika poziomu kosztów. Obniżyły się także, ale ciągle były jednymi z najbardziej korzystnych w kraju, wskaźniki rentowności obrotu brutto i netto. Pogorszył się wskaźnik rentowności ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów (z 8,3% do 8%), który pomimo spadku był najkorzystniejszy w kraju. Udział przedsiębiorstw rentownych w liczbie podmiotów ogółem był w 2012 r. wyższy niż rok wcześniej i stanowił 78,5% wszystkich przedsiębiorstw, a ich udział w przychodach z całokształtu działalności – 91,1%. Były to wskaźniki lepsze niż przeciętnie w Polsce, gdzie rentowne przedsiębiorstwa stanowiły 77% wszystkich firm. Najwyższy wskaźnik rentowności odnotowały przedsiębiorstwa z sekcji informacja i komunikacja, a najniższy z sekcji: zakwaterowanie i gastronomia oraz transport i gospodarka magazynowa.

Atrakcyjność inwestycyjna regionu

Województwo łódzkie charakteryzuje się dużym wewnętrznym zróżnicowaniem pod względem atrakcyjności inwestycyjnej. Bardzo duża atrakcyjność wyróżnia środkową część województwa, czyli Łódź i jej obszar aglomeracyjny oraz niektóre miasta powiatowe wraz z ich obszarami funkcjonalnymi. W cyklicznym opracowaniu „Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski” Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową województwo łódzkie w latach 2010-2012 plasowało się w środku stawki (7. lub 8. miejsce), mimo iż podregion łódzki²⁸ oceniany jest w najwyższej kategorii atrakcyjności inwestycyjnej we wszystkich trzech obszarach (działalność: przemysłowa, usługowa, zaawansowanych technologii), a podregion piotrkowski w dwóch obszarach oceniany jest wysoko. Świadczy to o istotnych dysproporcjach w atrakcyjności inwestycyjnej i uśredniającym efekcie statystycznym w odniesieniu do całego regionu. W żadnym z ocenianych składników częściowych atrakcyjności inwestycyjnej²⁹ region łódzki nie został oceniany szczególnie dobrze lub szczególnie źle; w 2012 r. najlepiej oceniono zasoby i koszty pracy (4. miejsce), najgorzej poziom bezpieczeństwa publicznego (10. miejsce). Swoistym indykatorem koniunktury gospodarczej w regionie jest sytuacja w łódzkiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej; wielkość poniesionych nakładów utrzymuje się na stabilnym, wysokim poziomie ok. 1 miliarda złotych rocznie (w 2011 r. było to 848 milionów złotych, w 2012 r. 947 milionów złotych), co świadczy o stosunkowo dużej odporności na kryzys, przynajmniej w warstwie gospodarczej. Do końca września 2012 r. najwyższe nakłady (powyżej 0,7 miliarda złotych) poniosły przedsiębiorstwa, które zainwestowały w podstrefach: Łódź, Ujazd, Radomsko, Kutno, natomiast najwyższy wzrost zatrudnienia (powyżej 1000 osób) zanotowano w podstrefach: Łódź, Radomsko, Ozorków, Zduńska Wola, Piotrków Trybunalski³⁰. Również podstrefy ŁSSE zlokalizowane w obszarze funkcjonalnym Łodzi, w granicach podregionu łódzkiego, po zsumowaniu nakładów i zatrudnienia charakteryzują się wysoką atrakcyjnością inwestycyjną (ponad 1,7 miliarda złotych inwestycji i przeszło 3000 zatrudnionych ogółem).

²⁸ Łódź wraz z powiatami: brzezińskim, łódzkim wschodnim, pabianickim oraz zgierskim.

²⁹ Na ocenę końcową składały się następujące oceny częściowe: zasoby i koszty pracy, aktywność wobec inwestorów, dostępność transportowa, chłonność rynku, infrastruktura gospodarcza, infrastruktura społeczna, bezpieczeństwo powszechne.

³⁰ Bez podstref zlokalizowanych poza województwem łódzkim.

Kapitał ludzki i społeczny, sytuacja dochodowa ludności, przejawy kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego

Najistotniejszymi problemami regionu łódzkiego jest silny i utrwalony trend depopulacyjny oraz bardzo zła sytuacja zdrowotna mieszkańców. W dłuższej perspektywie czasu (do 2035 r.) rozwój ludnościowy³¹ prognozowany jest jedynie w powiecie łódzkim wschodnim i bełchatowskim – w pozostałych powiatach i miastach na prawach powiatów przewiduje się spadek zaludnienia: względnie najsilniejszy w powiecie kutnowskim, Łodzi oraz powiecie poddębickim. Za ten stan rzeczy oraz niekorzystne prognozy odpowiada głównie ruch naturalny ludności, bowiem saldo migracji, choć ujemne, ma wpływ co najwyżej na 1/5 ubytku ludności (rysunek 4). Struktura wieku ludności regionu łódzkiego w 2011 r. charakteryzowała się najwyższym w Polsce udziałem ludności w wieku poprodukcyjnym (19,4%). Łódzkie charakteryzuje się najniższym w skali kraju wskaźnikiem przyrostu naturalnego na 1000 ludności (-2,77 na koniec 2011 r.). Efektem złej sytuacji zdrowotnej mieszkańców regionu jest najkrótsze w kraju przewidywane życie mężczyzn i kobiet. Niekorzystnie przedstawia się również sytuacja na rynku pracy, w 2011 r. liczba pracujących ogółem spadła w regionie niemal o 10 000 osób, co jest trendem odwrotnym do krajowego i najsilniejszym spadkiem zanotowanym wśród wszystkich województw. Stopa bezrobocia rejestrowanego, która od 2006 r. w regionie łódzkim była równa krajowej stopie bezrobocia, a od 2008 r. jest niższa o 0,3 pp., od początku 2011 r. intensywnie wzrasta. Na koniec 2011 r. przewyższyła wartość krajową o 0,4 pp. Według danych na koniec grudnia 2012 r. stopa bezrobocia w województwie łódzkim wyniosła 14% wobec 13,4% w Polsce, co oznacza, że bezrobocie w regionie rośnie szybciej niż w kraju. Najniższą (poniżej 10%) stopę bezrobocia na koniec 2012 r. zanotowano w powiatach skierniewickim i rawskim, najwyższą (powyżej 18%) w powiatach: łaskim, tomaszowskim i zgierskim (rysunek 5). Nominalne dochody do dyspozycji brutto przypadające na mieszkańca³² w województwie łódzkim systematycznie rosną i oscylują wokół wartości średniej dla Polski, jednak wzrost ten jest wolniejszy niż w innych regionach kraju, bowiem w relacji do średniej krajowej jego wartość spadła z 102,2% w 2007 r. do 98% w 2009 r. Jednym z podstawowych źródeł dochodu ludności są wynagrodzenia. W relacji do średniej krajowej zarobki w regionie kształtują się na bardzo niskim poziomie (10. miejsce w kraju; 89,5% średniej dla Polski) choć na przestrzeni ostatnich lat notuje się stopniową konwergencję wynagrodzeń w województwie łódzkim do wartości ogólnopolskiej. Na zarobki powyżej średniej krajowej mogą liczyć jedynie mieszkańcy powiatu bełchatowskiego (136,3% średniej krajowej), blisko tej granicy kształtują się wynagrodzenia w Łodzi (94,5%). Na drugim biegunie znajdują się powiaty brzeziński i wieruszowski, w których średnie wynagrodzenia nie przekraczają 70% wartości dla Polski.

Stan kapitału ludzkiego i społecznego mierzony syntetycznym wskaźnikiem lokalnego rozwoju społecznego (LHDI³³) w regionie łódzkim jest na bardzo niskim poziomie - województwo łódzkie zajęło przedostatnie miejsce w kraju. Przy określeniu wskaźnika LHDI brano pod uwagę wskaźniki dotyczące: edukacji, zamożności i zdrowia, ale to ostatni wskaźnik, zawierający w sobie oczekiwaną dalszą długość życia noworodka oraz zagregowany współczynnik zgonów na nowotwory i choroby serca, przesądził o tak niskiej pozycji województwa łódzkiego w przedmiotowym rankingu. W przypadku wszystkich województw, z wyjątkiem łódzkiego, stolica regionu charakteryzuje się najwyższymi w skali kraju wartościami wskaźnika LHDI, a jej najbliższe otoczenie osiąga wysokie wartości wskaźnika. W województwie łódzkim Łódź osiąga wartość „wysoką”, natomiast sąsiadujące powiaty zaliczone zostały do przedziału „średniego”. Jedynymi pozytywnymi aspektami w kontekście wskaźnika LHDI jest jego szybki wzrost w województwie łódzkim w latach 2007-2010 (drugi rezultat w kraju) oraz fakt, że wpływ na to ma duża poprawa w dziedzinie zdrowia (czwarty rezultat w kraju).

Ważnym czynnikiem kształtującym jakość kapitału ludzkiego jest poziom wykształcenia mieszkańców. Według danych z ostatniego spisu powszechnego³⁴ odsetek ludności z wykształceniem średnim i wyższym w województwie łódzkim w dniu spisu wynosił 49,3% (3. miejsce w kraju) wobec średniej krajowej wynoszącej 48,5%. W ujęciu regionalnym najwyższy udział ludności z wykształceniem średnim i wyższym (powyżej 45%) cechował wszystkie miasta na prawach powiatu oraz powiaty pabianicki, zgierski i łódzki wschodni. Najmniejszy odsetek z tym rodzajem wykształcenia (poniżej 35%) zanotowano w rolniczych powiatach: poddębickim, pajęczańskim i wieruszowskim.

³¹ Na podstawie prognozy demograficznej GUS na 2035 rok.

³² *Produkt krajowy brutto. Rachunki regionalne w 2009 roku*, GUS, Katowice 2011.

³³ *Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym Polska 2012, Rozwój regionalny i lokalny*, Biuro Projektowe UNDP w Polsce, Warszawa 2012.

³⁴ *Raport z wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, Warszawa 2012.

Swoistym miernikiem społeczeństwa obywatelskiego i poziomu kapitału społecznego jest frekwencja w wyborach powszechnych. W wyborach samorządowych z 2010 r. w województwie łódzkim zanotowano frekwencję poniżej średniej krajowej w obydwu turach (w I turze 10. miejsce, w II turze 14. miejsce), w wyborach do Sejmu i Senatu w 2011 r. frekwencja w województwie była o ok. 0,2 p.p. wyższa niż frekwencja w kraju (6. miejsce). Społeczeństwo obywatelskie województwa łódzkiego jest słabo ukształtowane, o czym świadczy nieduże zainteresowanie wyborami do jednostek samorządu terytorialnego, a także niewielki udział pracujących w organizacjach non-profit (15. miejsce w kraju). Cechą charakterystyczną regionu łódzkiego jest swoista rozłączność kapitału ludzkiego i społecznego, tj. najwyższy potencjał kapitału ludzkiego i niski poziom kapitału społecznego znajduje się w Łodzi i jej obszarze aglomeracyjnym, natomiast niski poziom kapitału ludzkiego, a wysoki potencjał kapitału społecznego cechuje obszary wiejskie i małe miasta³⁵.

Zmiany w zakresie wyposażenia regionu w infrastrukturę społeczną i techniczną, wpływające istotnie na poprawę jakości życia mieszkańców

Biorąc pod uwagę stan zdrowia mieszkańców województwa łódzkiego, do najważniejszych inwestycji w zakresie infrastruktury społecznej w latach 2010-2012 należą projekty dotyczące opieki zdrowotnej: budowa pawilonów szpitalnych oraz zakupy aparatury medycznej³⁶. Istotnym problemem województwa łódzkiego, najsilniej skoncentrowanym w obrębie aglomeracji łódzkiej, jest rozległa i głęboka degradacja obszarów miejskich. Problem ten dotyczy nie tylko stanu technicznego budynków i przestrzeni publicznych, ale także ma wymiar społeczny i dotyczy mieszkańców tych obszarów. Przeprowadzone dotychczas projekty rewitalizacyjne, ze względu na brak działań kompleksowych, nie przyniosły dotychczas spodziewanych rezultatów. Problemem pozostaje nieuregulowany stan wielu nieruchomości, opór społeczny oraz brak mieszkań zastępczych.

Najważniejsze inwestycje z punktu widzenia infrastruktury technicznej dotyczą układu komunikacyjnego o znaczeniu krajowym (rozbudowywana sieć autostrad i dróg ekspresowych, modernizowane linie kolejowe) oraz inwestycji lokalnych usprawniających ruch w miastach i umożliwiających jego płynne wyprowadzenie do sieci krajowej. Duże znaczenie mają także projekty z zakresu komunikacji zbiorowej, w tym w szczególności kolei aglomeracyjnej oraz modernizacji infrastruktury zbiorowego transportu szynowego w Łodzi. Funkcję zwornika między komunikacją indywidualną a zbiorową bliskiego i dalekiego zasięgu będzie pełnić budowany nowy główny dworzec dla Łodzi, będący elementem Nowego Centrum Łodzi (NCŁ). Wielofunkcyjny charakter NCŁ (centrum biznesowe, kulturalne, węzeł komunikacyjny) nie pozwala kwalifikować jednak tego projektu jako inwestycji ściśle infrastrukturalnej. Kluczowe znaczenie dla NCŁ kolei aglomeracyjnej, a przede wszystkim dla zwiększenia dostępności aglomeracji łódzkiej będzie miała budowa kolejowego tunelu średnicowego pomiędzy multimodalnym dworcem Łódź Fabryczna a dworcem Łódź Kaliska, integrującego łódzki węzeł kolejowy oraz umożliwiającego utworzenie sprawnego systemu połączeń regionalnych i międzyregionalnych.

Finanse samorządu terytorialnego (dochody i wydatki) w kontekście zdolności do finansowania przedsięwzięć rozwojowych

Poziom dochodów budżetowych Samorządu Województwa Łódzkiego, przeliczony na mieszkańca regionu, w latach 2010-2011 należał do najniższych w kraju (15. miejsce), mimo tego pod względem wydatków inwestycyjnych na mieszkańca region zajmuje 11. miejsce. Dysproporcja pomiędzy dochodami a wydatkami w 2011 r. sięgnęła -57,59 zł na mieszkańca; tylko dwa inne województwa w kraju zadłużały się szybciej od łódzkiego. Udział zobowiązań Samorządu Województwa Łódzkiego w stosunku do wykonanych dochodów w 2011 r. wyniósł 46,9%, podczas gdy ustawowy próg zadłużenia wynosi 60% (bliżej tej wartości są trzy inne regiony).

Największy udział (łącznie ponad 50%) dochodów z podatków dochodowych (PIT i CIT) dają Samorządowi Województwa Łódzkiego (wg klasyfikacji PKD 2007) działy: administracja publiczna oraz polityka gospodarcza i społeczna, wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych, handel hurtowy i detaliczny, z wyłączeniem handlu pojazdami samochodowymi, opieka zdrowotna oraz edukacja³⁷.

Przyjęta w 2012 r. Wieloletnia Prognoza Finansowa zakłada od 2013 r. postępujący spadek wydatków majątkowych i stopniowe poprawianie wyniku finansowego, tak by spełnić wymogi nowych,

³⁵ Starosta P., *Zasoby kapitału ludzkiego i społecznego*, 2011.

³⁶ Wartość inwestycji finansowych z Regionalnego Programu Operacyjnego województwa łódzkiego rozpoczynających się w 2010 i 2011 roku w infrastrukturze ochrony zdrowia wynosi 45,4 mln złotych, podczas gdy wartość inwestycji w infrastrukturze kultury wynosi 133,8 mln złotych, a w infrastrukturze turystyczno-rekreacyjnej 201,6 mln zł.

³⁷ Na podstawie danych Izby Skarbowej w Łodzi.

indywidualnych wskaźników zadłużenia, mających obowiązywać od 2014 r. Analiza dynamiki możliwości finansowania rozwoju Województwa Łódzkiego ze środków pochodzących z budżetu wskazuje, że po 2014 r. przy zachowaniu założeń z Wieloletniej Prognozy Finansowej, region łódzki nadal będzie posiadał stabilną sytuację budżetową i wysokie zdolności prorozwojowe³⁸.

Najwyższymi wartościami dochodów własnych na mieszkańca w ujęciu powiatowym charakteryzują się Łódź oraz powiat bełchatowski (dzięki zagłębieniu górnictwo-energetycznemu), najniższe dochody własne mają powiaty z przewagą gospodarki rolnej: wieluński i opoczyński (rysunek 6).

Wykorzystanie funduszy europejskich i ich oddziaływanie na ważne obszary życia społeczno-gospodarczego regionów

Województwo sprawnie wydatkuje środki w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013. Na koniec marca 2013 r. zakontraktowano 92,2% wszystkich środków dostępnych w obecnej perspektywie finansowej UE, co dało regionowi wysoką trzecią pozycję w kraju. Na 2 114 projektów finansowanych z RPO 861 to projekty zakończone, a 1 253 to projekty w realizacji. Na koniec 2012 r. dofinansowanie z RPO wyniosło 3 983 587 523,74 zł³⁹, z czego 26,7% przypadło na I oś priorytetową (Infrastruktura transportowa), 17,7% na II oś priorytetową (Ochrona środowiska, zapobieganie zagrożeniom i energetyka), 23,5 % na III oś (Gospodarka, innowacyjność, przedsiębiorczość), 7,4% na IV oś (Społeczeństwo informacyjne), 12,6% na V oś (Infrastruktura społeczna) oraz 9,8% na VI oś priorytetową (Odnowa obszarów miejskich). W 2012 r. spadło tempo wydatkowania środków z RPO WŁ 2007-2013 w porównaniu z rokiem 2011 z uwagi na wyczerpywanie się środków unijnych przeznaczonych na alokację w ramach RPO. Łódź uzyskała 30,4% wszystkich środków unijnych alokowanych z EFRR na RPO Województwa Łódzkiego. W przeliczeniu na mieszkańca najwięcej zyskał powiat poddębicki (5 492 zł), a następnie powiat opoczyński (2 015 zł) oraz powiat pajęczański (1 885 zł). Najmniej uzyskały miasta: Piotrków Trybunalski (712 zł), Skierniewice (763 zł) oraz powiat sieradzki (997 zł). Ww. miasta uzyskały w przeliczeniu na mieszkańca dofinansowanie z RPO 2-krotnie niższe od średniej wojewódzkiej (1 470 zł), natomiast w Łodzi średnia ta została przekroczona (1 562 zł). W 2012 r. na dofinansowanie projektów Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach komponentu regionalnego przeznaczono 114 126 860 zł, a rok wcześniej kwota ta wyniosła 302 640 026 zł. Województwo łódzkie mogło się też pochwalić w połowie 2012 r. najwyższym w skali kraju wykorzystaniem dostępnej alokacji na komponent regionalny (priorytet VI-IX) Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (82,3%), a poziom wydatkowania środków był również najwyższy wśród wszystkich województw (56,6%). Wartość dofinansowania z EFS w ramach PO KL na koniec 2012 r. wyniosła 965 366 826 zł (2011 r. – 812 634 737 zł), z czego najwięcej (31% środków) przeznaczono na priorytet IX (Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach).

Środki z RPO wydawane są sprawnie, ale w wielu obszarach niezbyt efektywnie⁴⁰. Wykonane analizy nie potwierdziły wpływu projektów RPO WŁ na zmniejszenie różnic rozwojowych regionu. Widoczna jest wyraźna koncentracja projektów w Łodzi. W obrazie przestrzennego rozmieszczenia projektów wyróżnia się też kilkanaście aktywnych gmin położonych w różnych częściach regionu, które kumulują najwięcej środków unijnych. Dobrym przykładem jest tutaj gmina i miasto Uniejów w powiecie poddębickim, która pozyskała ogromne środki unijne na rozwój geotermii i otrzymała, jako pierwsza w kraju, status uzdrowiska termalnego. Rozwój województwa nie obejmuje równomiernie całego jego terytorium, ale ma charakter wyspowy. Gminy, które realizują niewielkie projekty lub nie realizują żadnych, rozmieszczone są peryferyjnie. Z badań wynika, że większą dynamikę rozwoju mają na ogół powiaty charakteryzujące się wyższym rozwojem społeczno-gospodarczym, co może oznaczać, że projekty przyczyniają się do polaryzacji przestrzennej regionu. Projekty finansowane z RPO dobrze realizują te cele odnowionej Strategii Lizbońskiej, które dotyczą rozwoju infrastruktury komunikacyjnej i technicznej, co ma wpływ na poprawę konkurencyjności i dostępności regionu. Wpływ projektów realizowanych w ramach RPO WŁ na tworzenie większej liczby trwałych miejsc pracy jest znikomy. Z przeprowadzonych analiz wynika także, że nie istnieje zależność między nakładami inwestycyjnymi w ramach RPO a dynamiką zmian w liczbie podmiotów gospodarczych. Analiza projektów RPO WŁ zgłaszanych przez przedsiębiorców pod kątem innowacyjności pozwala stwierdzić, że większość z nich innowacyjna jest tylko na poziomie przedsiębiorstw, a nie regionu czy kraju. Zbyt mało było też projektów związanych z rozwojem działalności B+R w firmach. Wzmocnienie rozwoju

³⁸ Nowakowska A, Przygodzki Z., Sokołowicz M. E., *Zdolności inwestycyjne jednostek samorządu terytorialnego województwa łódzkiego w perspektywie 2020 roku*, Łódź 2012.

³⁹ Na podstawie bazy danych SIMIK.

⁴⁰ *Ocena wpływu RPO WŁ na rozwój regionu łódzkiego. Raport końcowy*, AGROTEC Polska sp. z o.o., Warszawa 2011.

przedsiębiorczości i innowacyjności może być osiągnięte poprzez wspieranie przedsięwzięć kompleksowych, oddziaływujących na jak największy obszar województwa.

Główne osiągnięcia, atuty i problemy rozwoju społeczno-gospodarczego regionu

Atuty i osiągnięcia rozwoju społeczno-gospodarczego:

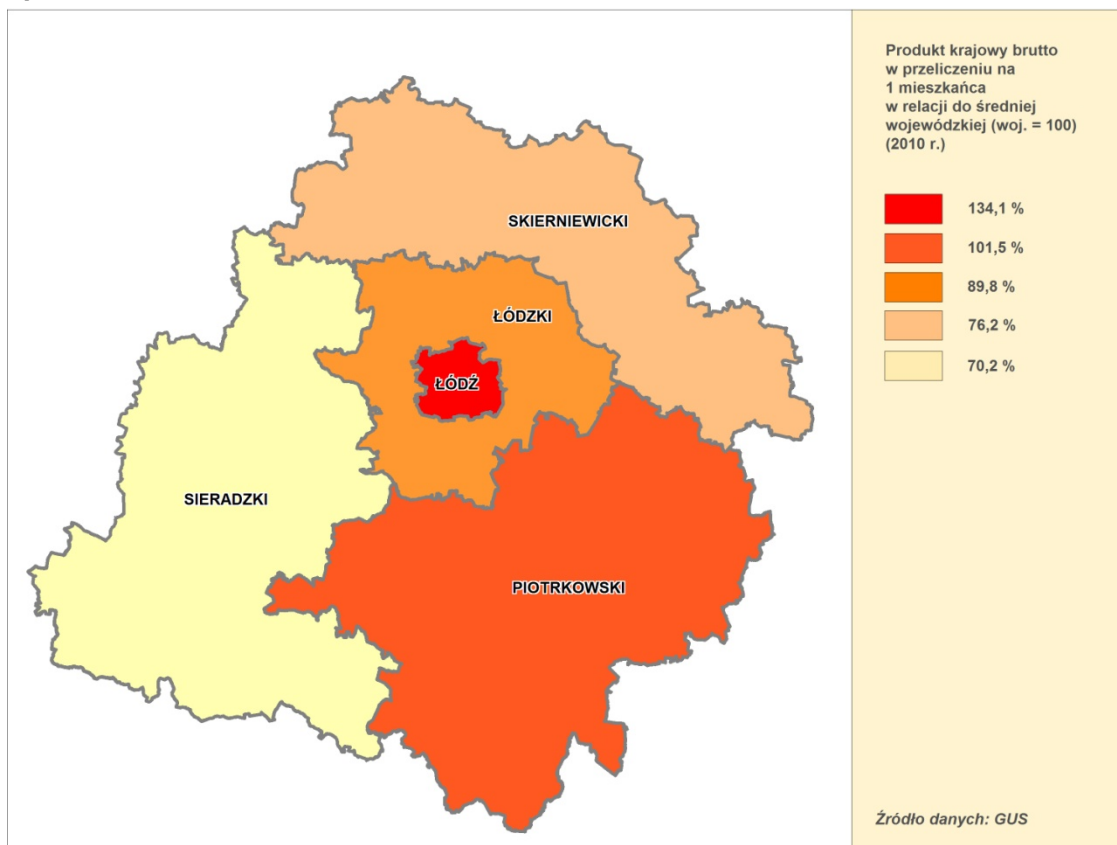
- Wzrost gospodarczy w regionie łódzkim w 2012 r. mimo spowolnienia gospodarczego kraju;
- Wysoka atrakcyjność Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, która według rankingu „Digital Marketing Awards 2012” została uznana za najlepszą strefę ekonomiczną w Europie i czwartą na świecie;
- Stosunkowo wysoka rentowność przedsiębiorstw województwa oraz wysoki udział firm rentownych wśród podmiotów gospodarczych ogółem;
- Postępująca dywersyfikacja gałęziowo-branżowa gospodarki regionu łódzkiego i dynamiczny rozwój nowoczesnych branż, m.in.: AGD, BPO, ICT, nowe media, mechatronika, logistyka multimodalna;
- Znaczna podaż wykwalifikowanych kadr;
- Wydajne i specjalistyczne rolnictwo;
- Wyspecjalizowany potencjał naukowo-badawczy regionu związany z takimi dziedzinami nauk jak: włókiennictwo, chemia, biotechnologie, medycyna, ogrodnictwo;
- Postęp w 2012 r. w zakresie realizacji docelowego układu dróg krajowych i autostrad w województwie łódzkim umacniający korzystne położenie regionu w centrum kraju;
- Bardzo wysoki poziom wykorzystania środków unijnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego 2007-2013 i Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013;

Problemy rozwoju społeczno-gospodarczego:

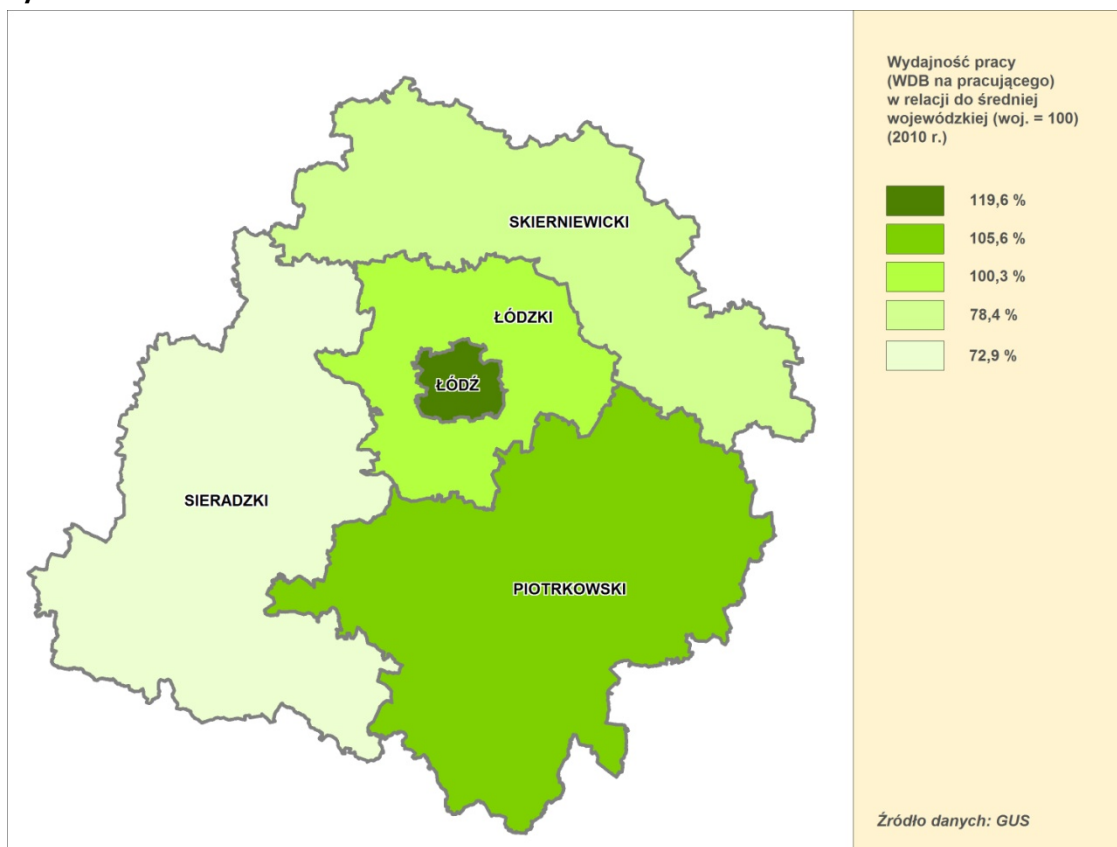
- Stosunkowo niski poziom produktywności gospodarki mierzony WDB na mieszkańca, w tym niska wydajność pracy w przemyśle;
- Niska innowacyjność gospodarki, zwłaszcza sektora MŚP, oraz znikomy zasięg współpracy między sektorem naukowo-badawczym a przedsiębiorstwami;
- Niechęć przedsiębiorstw do współpracy i kooperacji, w tym w ramach struktur klastrowych;
- Rosnąca stopa bezrobocia oraz skala ubóstwa;
- Depopulacja, starzenie się społeczeństwa i wyjątkowo niekorzystna sytuacja zdrowotna mieszkańców regionu;
- Niewystarczający poziom opieki zdrowotnej zwłaszcza w zakresie specjalistycznej opieki ambulatoryjnej oraz stacjonarnej opieki długoterminowej;
- Braki kadr medycznych, a zwłaszcza specjalistów w zakresie geriatry, opieki paliatywnej oraz medycyny ratunkowej;
- Niedorozwój placówek środowiskowej opieki społecznej i usług opiekuńczych na miarę potrzeb starzejącego się społeczeństwa i osób niepełnosprawnych;
- Niedopasowanie struktury kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych i wyższych do potrzeb nowoczesnego rynku pracy;
- Niedorozwój placówek wychowania przedszkolnego, szczególnie na niektórych obszarach wiejskich;
- Niezbyt efektywne wydawanie środków z funduszy unijnych i ich wpływ na polaryzację przestrzenną regionu

Załączniki:

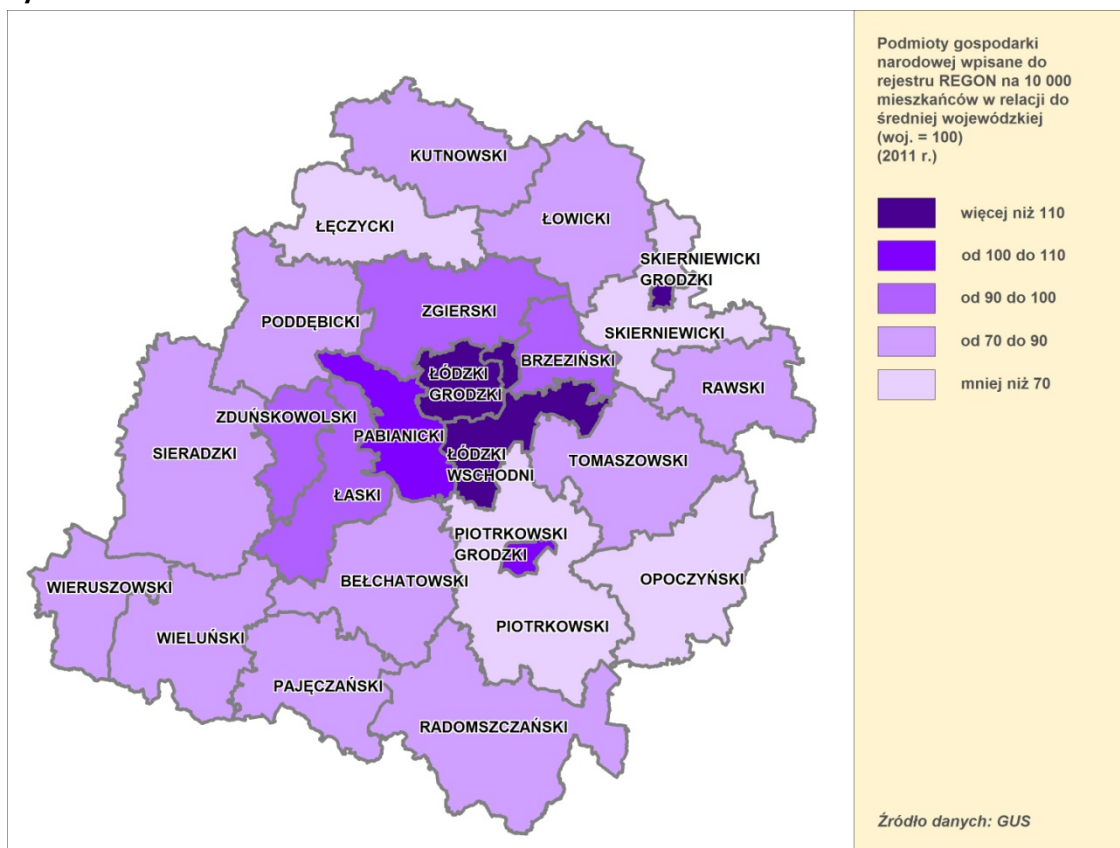
Rysunek 1.

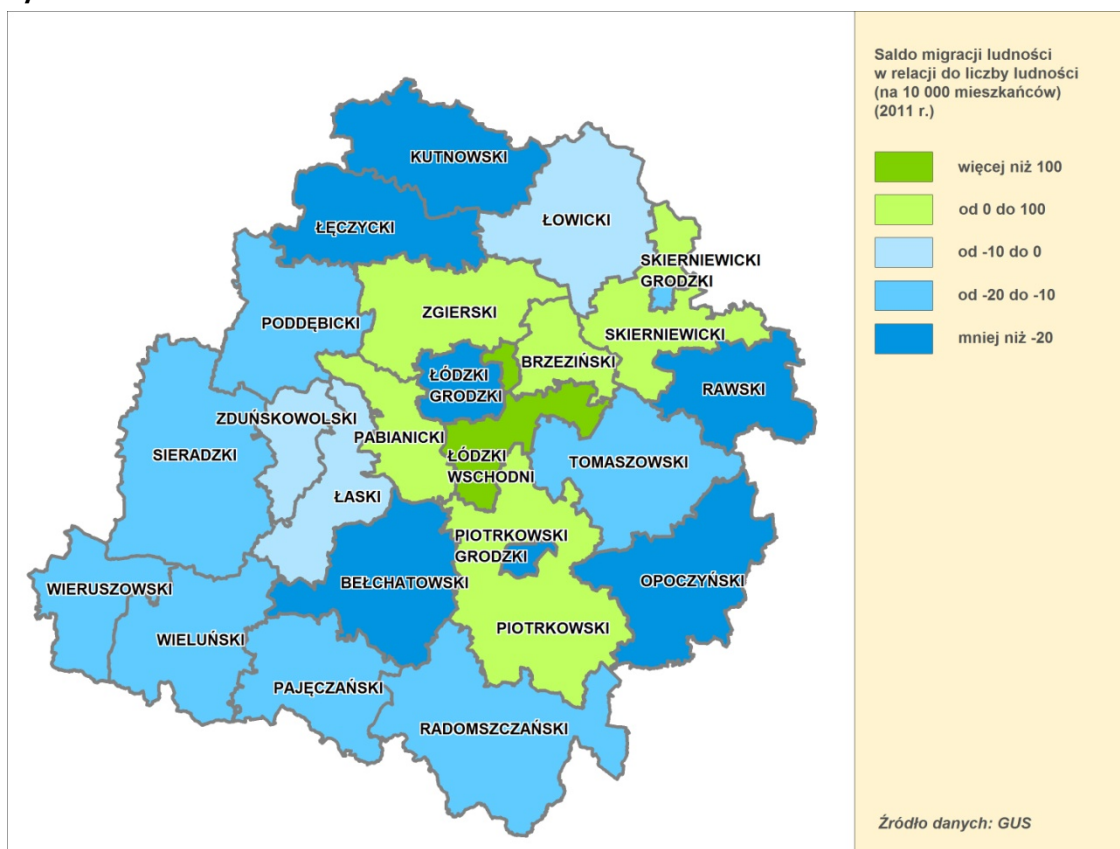
Rysunek 2.

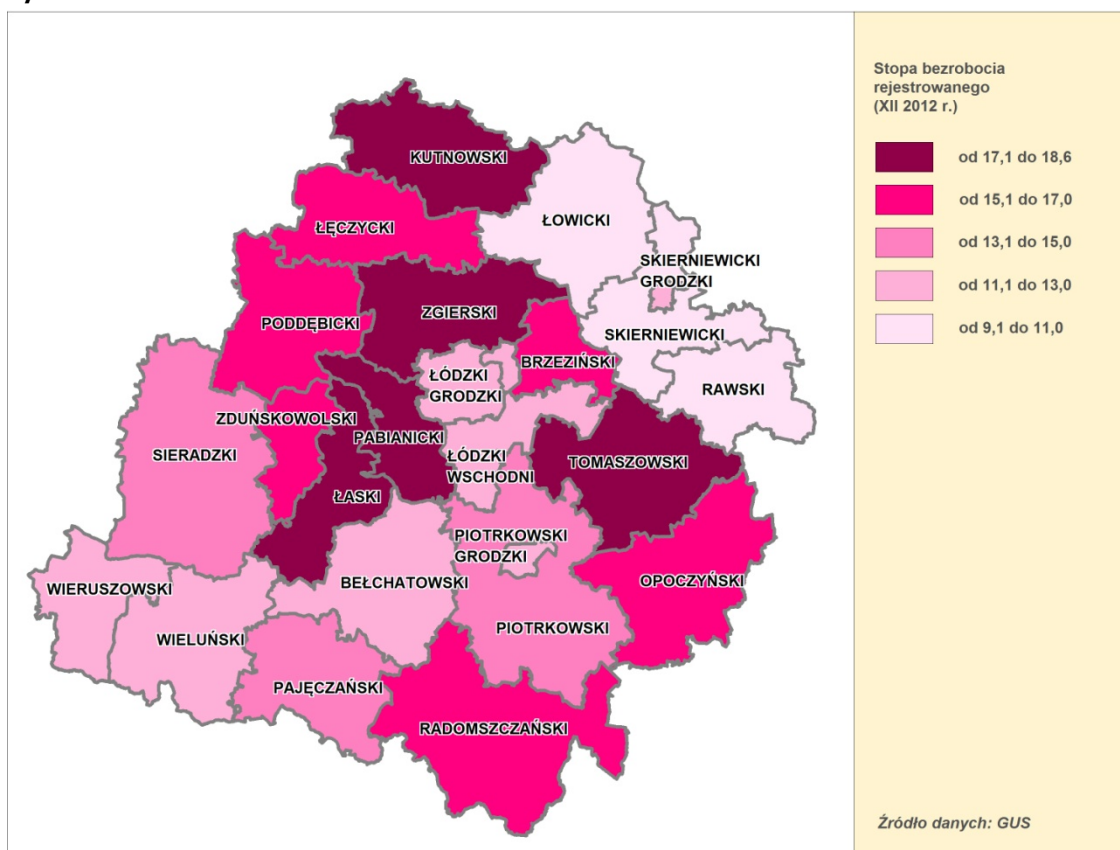
Rysunek 3.

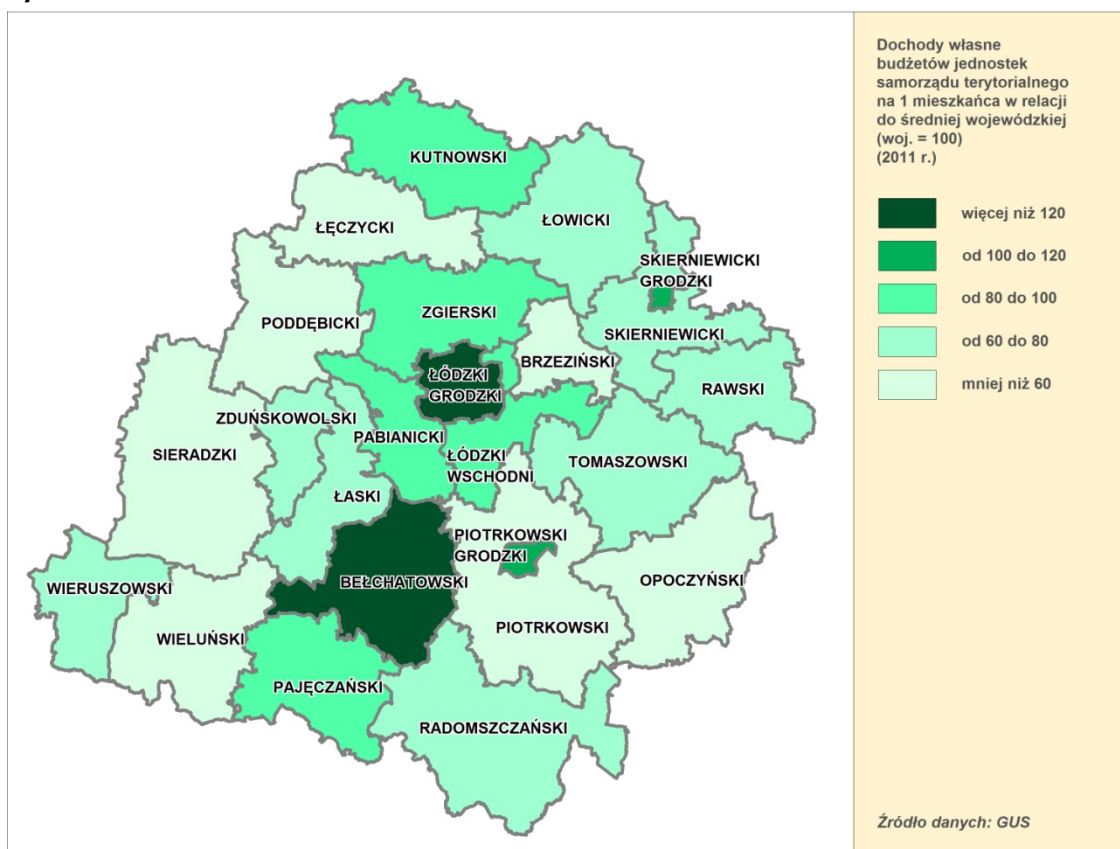
Rysunek 4.

Rysunek 5.

Rysunek 6.

Wykaz źródeł:

- *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2012*, pod red. Marcina Nowickiego, Gdańsk, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, 2012, ISBN 978-83-7615-083-3.
- *Badanie ewaluacyjne pt. Ocena wpływu RPO Wł na rozwój regionu łódzkiego. Raport końcowy*, Agrotec sp. z o.o., Warszawa, 2011.
- *Biuletyn statystyczny województwa łódzkiego. IV kwartał 2012 r.*, Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź 2013.
- Bank Danych Lokalnych (GUS), http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks, (25.04.2013).
- *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw. Nr 4/2012*, GUS, Warszawa 2013, ISSN 0866-9333.
- *Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym Polska 2012. Rozwój regionalny i lokalny*, Biuro Projektowe UNDP w Polsce, Warszawa 2012, ISBN 978-83-9332-747-8.
- Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna, <http://sse.lodz.pl/index.php?lang=pl>, (17.04.2013).
- Nowakowska A, Przygodzki Z., Sokołowicz M. E., *Zdolności inwestycyjne jednostek samorządu terytorialnego województwa łódzkiego w perspektywie 2020 roku*, Łódź 2012.
- Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych, <http://www.paiz.gov.pl>, (17.04.2013).
- *Ocena wpływu RPO Wł na rozwój regionu łódzkiego. Raport końcowy*, AGROTEC Polska sp. z o.o., Warszawa 2011.
- *Raport z wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, Warszawa 2012.
- Starosta P., *Zasoby kapitału ludzkiego i społecznego*, 2011.
- *Sytuacja zdrowotna ludności Polski i jej uwarunkowania*, pod red. Bogdana Wojtyniaka, Pawła Gawryńskiego, Bożeny Moskalewicz, Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – Państwowy Zakład Higieny, Warszawa 2012.

6. WOJEWÓDZTWO MAŁOPOLSKIE

Małopolska atrakcyjnym miejscem życia, pracy i spędzania wolnego czasu, europejskim regionem wiedzy i aktywności, silnymi wartościami uniwersalnymi, tożsamością i aspiracjami swoich mieszkańców, świadomie czerpiącym z dziedzictwa i przestrzeni regionalnej, tworzącym szanse na rozwój ludzi i nowoczesnej gospodarki

Powyższa preambuła, stanowiąca wizję rozwojową Małopolski do 2020 roku, jest fundamentem działań podejmowanych przez władze samorządowe na najważniejszych polach życia społecznego i gospodarczego regionu.

Sytuacja społeczno - gospodarcza

Województwo małopolskie należy do silnych, ale bardzo zróżnicowanych pod względem rozwoju gospodarczego regionów Polski. Jego udział w wytwarzaniu PKB wynosił w 2010 roku 7,3%, plasując je tym samym na 5 pozycji w kraju, zaraz po województwach: mazowieckim, śląskim, wielkopolskim i dolnośląskim. Wskaźnik PKB na mieszkańca w relacji do średniej krajowej wynosił w 2010 roku 85%, przy czym władze województwa chcą osiągnąć do 2020 roku wartość docelową na poziomie 89%. W tym samym czasie PKB Małopolski w parytecie siły nabywczej na mieszkańca w relacji do średniej UE27 wynosił 53%, natomiast wartość docelowa jaka ma zostać osiągnięta do 2020 roku to 63%. W gospodarce Małopolski w 2012 roku zaszły zmiany będące wypadkową oddziaływania kryzysu gospodarczego oraz uwarunkowań i zróżnicowania potencjału wewnętrznego województwa. Sytuację ekonomiczną województwa małopolskiego w 2012 roku można scharakteryzować jako dobrą, choć zróżnicowaną ze względu na lokalizację, wielkość czy branże funkcjonujących przedsiębiorstw. W trudnej sytuacji znalazły się przede wszystkim małe przedsiębiorstwa, które napotykały problemy związane ze wzrostem liczby przeterminowanych należności od kontrahentów, a także przedsiębiorstwa z branży handlowej i usługowej, w związku ze spadkiem popytu. Mimo obaw o stan polskiej gospodarki i rynku pracy, które na początku 2011 roku dominowały wśród przedsiębiorców, Małopolska charakteryzowała się rozwojem przedsiębiorczości, głównie dzięki dużej dostępności wykwalifikowanych pracowników oraz niskim kosztom pracy, które niewątpliwie są atutami podregionu krakowskiego, szczególnie dla firm usługowych związanych z wyższą technologią. Kryzys odczuwany w krajach zachodnich jest czynnikiem sprzyjającym rozwojowi tego typu działalności w naszej części Europy, a Kraków i okolice są niekwestionowanym liderem w dziedzinie outsourcingu. Potwierdza to ułożenie Krakowa na 10 miejscu w 2013 roku w rankingu Tholons TOP 100 Outsourcing Destinations wśród najlepszych lokalizacji dla tego typu działalności.

Choć w wielu gałęziach wciąż jeszcze dominuje gospodarka tradycyjna o niskim poziomie konkurencyjności, występuje jednak tendencja do głębokich zmian. Rokrocznie zmniejszeniu ulega znaczenie przemysłów tradycyjnych (górnictwa, hutnictwa, ciężkiej chemii) na rzecz przemysłów rozwojowych, m.in. komputerowego, telekomunikacyjnego, farmaceutycznego. W 2012 r. przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w Małopolsce wyniosło 440,6 tys. osób, choć w porównaniu z 2011 rokiem zatrudnienie wzrosło o 0,5%, to jego tempo wzrostu wyraźnie wyhamowało. Mierząc wielkość branż przeciętnym zatrudnieniem możemy stwierdzić, że spośród sekcji gospodarki Małopolski najbardziej rozwinęły się informacja i komunikacja (o 7,9%) oraz transport i gospodarka magazynowa (o 7,2%), natomiast zredukowały sekcje zakwaterowanie i gastronomia (o 8,6%), wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (o 2,4%).

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne

O wysokiej atrakcyjności regionu świadczy również wartość inwestycji zagranicznych, które w 2011 roku wyniosły w Małopolsce 1,1 mld USD, to jest o 1/3 więcej niż w 2010 roku. W latach 1989 – 2011 inwestycje zagraniczne zrealizowane w województwie osiągnęły wartość 15,2 mld USD, co stanowi 8% udziału wartości w skali kraju. Wysokość skumulowanych nakładów per capita w województwie wyniosła 4,5 tys. USD, przy wartości dla całego kraju – 5,1 tys. USD. Prognozowana wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych w regionie w 2012 roku kształtuje się na poziomie 1,15 mld USD. W 2011 roku amerykańskie firmy przeznaczyły na inwestycje w Małopolsce 407,8 mln USD. Drugim co do wielkości kierunkiem napływu inwestycji były Niemcy, które zaangażowały w województwie 275 mln USD. Państwa te były źródłem największego kapitału także w całym okresie 1989-2011. W 2011 roku z Europy pochodziło 61,4% inwestycji. Systematycznie rozszerza się liczba krajów, z których podmioty zainwestowały przynajmniej 10 mln USD, lecz duzi inwestorzy pochodzący spoza krajów „starej piętnastki” Unii Europejskiej oraz USA są nadal nieliczni.

Małopolski rynek pracy jest pozytywnie postrzegany przez inwestorów zagranicznych, a kapitał ludzki uznawany za jeden z czynników stanowiących o wysokiej atrakcyjności inwestycyjnej regionu. Liczba miejsc pracy w firmach zagranicznych zwiększyła się o 2,6 tys., osiągając poziom 99,4 tys. zatrudnionych. Systematycznie rośnie pozycja województwa w zakresie liczby zarejestrowanych spółek z kapitałem zagranicznym. Znaczący wzrost wielkości nakładów w 2011 roku w stosunku do 2010 roku jest wynikiem większej aktywności inwestorów w zakresie przejęć i fuzji. Ta forma zaangażowania podmiotów zagranicznych odpowiadała za ponad 40% łącznej wielkości inwestycji w 2011 roku.

Dzięki niszowym specjalnościom eksportowym w 2011 roku udało się znacząco zmniejszyć deficyt Małopolski w handlu zagranicznym. Jednak eksport pozostaje nadal słabo wykorzystanym potencjałem województwa. Ponadto koszty importu przeważają w skali województwa nad przychodami z eksportu. Spowolnienie gospodarcze wpłynęło na pogorszenie sytuacji na rynku pracy i spadek realnych wynagrodzeń oraz siłę nabywczą gospodarstw domowych w Polsce. W efekcie obniżyła się konsumpcja indywidualna. Jednak pomimo obniżenia popytu wewnętrznego, handel detaliczny w Małopolsce w 2012 roku zanotował 9-procentowy wzrost w skali roku. Spektakularnym osiągnięciem jest sklasyfikowanie Małopolski na pierwszym miejscu wśród regionów Europy Wschodniej w ogólnoeuropejskim rankingu *European Cities and Regions of the Future 2012/2013* w kategorii *strategia pozyskiwania inwestorów zagranicznych*. Wśród miast Europy Wschodniej Kraków sklasyfikowano na 2 miejscu, zaraz po Katowicach, a przed Lublinem, Warszawą i Poznaniem.

Sytuacja finansowa przedsiębiorstw

Wyniki finansowe przedsiębiorstw zarejestrowanych w Małopolsce w okresie styczeń-wrzesień 2012 roku kształtowały się gorzej, niż w porównywalnym okresie poprzedniego roku. Wyższe o niemal 3,5% przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów zostały uzyskane przy kosztach własnych sprzedanych produktów, towarów i materiałów wyższych o ponad 3,8%. W efekcie wynik finansowy ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów wyniósł 5453,6 mln zł i tym samym był niższy niż w porównywalnym okresie poprzedniego roku. Wynik finansowy brutto (czyli bilans zysków i strat poniesionych przez podmioty z sektora przedsiębiorstw) był o niemal 3,7% niższy, niż przed rokiem i wyniósł 5857,2 mln zł, zaś wynik finansowy netto (to znaczy uwzględniający podatek dochodowy od osób prawnych i fizycznych) ukształtował się na poziomie 4976,3 mln zł (o ponad 1,1% niższym, niż w okresie I-IX 2011 r.). W trzech kwartałach 2012 r. nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw wyniosły 4834,88 mln zł, czyli o 19,7% więcej, niż w porównywalnym okresie roku poprzedniego. Niemal cała ta kwota została przeznaczona na inwestycje w środki trwałe, z tego 44,7% w budynki i budowlę, 47,4% przeznaczono na zakup maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi, zaś 7,5% na środki transportu. Największy udział w inwestycjach w środki trwałe miały przedsiębiorstwa przemysłowe - 67%. Inwestycje firm działających w branży handel i naprawy pojazdów samochodowych stanowiły 18,8% nakładów na środki trwałe poniesionych przez małopolskie przedsiębiorstwa w okresie I-III kw. 2012 roku, zaś w przypadku firm usługowych było to 7,9%.

Pogarszająca się kondycja największych firm, choć i tak znacząco lepsza niż firm średniej wielkości, budzi obawy o przyszłość całego sektora przedsiębiorstw. Kontynuacja przez te podmioty strategii wyczekiwania, a tym bardziej zapobiegawcze ograniczanie działań rozwojowych, może być sygnałem dla podjęcia podobnych działań przez inne podmioty. Tym samym działania zaradcze mogą spowodować pogorszenie sytuacji na rynku pracy i pociągnąć za sobą dalsze ograniczenie popytu wewnętrznego. Na tle innych województw w Małopolsce w ostatnim kwartale 2012 roku nastroje przedsiębiorców były negatywne. Według prowadzonego co miesiąc przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową barometru koniunktury malała liczba województw, w których dominowały pozytywne oceny bieżącej sytuacji, warto jednak zauważyć, że w Małopolsce oceny były negatywne przez cały okres, ale w grudniu były one stosunkowo umiarkowane i nie spodziewano się znaczącego pogorszenia. Dane o sytuacji społeczno – gospodarczej w zestawieniu z wynikami finansowymi przedsiębiorstw wskazują, że sytuacja podmiotów, które starały się „przeczekać” spowolnienie gospodarcze jest relatywnie gorsza niż firm, które wykorzystały ten czas do budowania przewagi konkurencyjnej. Strategia skutecznego przewidywania i zarządzania zmianą, w połączeniu z troską o utrzymanie kluczowych pracowników, okazała się najlepszym rozwiązaniem. Taka strategia pozwalała na powrót do okresu sprzed 2008 roku. W tym samym czasie, szczególnie małe firmy stały się ofiarą własnej, zbyt daleko idącej ostrożności lub agresywnej strategii konkurentów, w szczególności opóźniania płatności.

Atrakcyjność inwestycyjna

Atrakcyjność inwestycyjna województwa małopolskiego na tle Polski oceniana jest zazwyczaj wysoko. Centrum Analiz Regionalnych i Lokalnych po przeanalizowaniu zespołu regionalnych watorów

lokalizacyjnych, które mają wpływ na osiąganie celów inwestora we wszystkich regionach kraju, przyznało Małopolsce klasę B według wskaźnika potencjalnej atrakcyjności. Szczególnie wysoko oceniona została dostępność transportowa, zasoby i koszty pracy, a także infrastruktura gospodarcza i społeczna. Atrakcyjność inwestycyjną potwierdza również opracowanie przygotowane przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, które uznaje, że Małopolska jest jednym z najatrakcyjniejszych inwestycyjnie regionów w kraju. Mówiąc o atrakcyjności regionu, szczególną uwagę przypisuje się miastu Kraków – metropolii, która w dużym stopniu decyduje o konkurencyjności Małopolski. Duże znaczenie i potencjalnie doskonałe warunki inwestowania w Krakowie odzwierciedlają liczne rankingi lokujące to miasto wśród najatrakcyjniejszych metropolii w kraju. W raporcie *Klimat inwestycyjny w województwie małopolskim* przygotowanym przez Uniwersytet Jagielloński, Małopolska została uwzględniona w grupie atrakcyjnych inwestycyjnie regionów w Polsce, a jej pozycja została ukazana jako stabilna w ostatnich 3 latach. Region Małopolski umocnił przewagę konkurencyjną w zakresie zasobów i kosztów pracy oraz aktywności wobec inwestorów. Polepszyła się atrakcyjność regionu pod względem przyciągania działalności zaawansowanych technologicznie, zwłaszcza w podregionie krakowskim, nowosądeckim i tarnowskim. Z uwagi na dywersyfikację strukturalną gospodarki oraz niewielkie uzależnienie od zagranicznego popytu, Małopolska jest dość odporna na negatywne impulsy zewnętrzne.

Małopolska już kilka lat temu podjęła prace zmierzające do określenia inteligentnej specjalizacji regionu. Przyjęta we wrześniu 2011 r. Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011–2020, wskazała nie tylko na najważniejsze obszary zdobywania przewag konkurencyjnych całej Małopolski, ale także wytyczyła drogę do specjalizacji pięciu subregionów województwa w oparciu o ich potencjały. Przy pracach nad SRWM zostały wykorzystane wyniki projektu *Perspektywa technologiczna Kraków – Małopolska 2020*. Badanie z roku 2010 r., zrealizowane metodą foresight, pozwoliło na wybranie 10 technologii przyszłości, najbardziej obiecujących z punktu widzenia potencjału całego regionu. Kolejnym etapem prac nad wyborem inteligentnej specjalizacji jest aktualizacja Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Małopolskiego na lata 2013–2020, która wskazuje cztery priorytetowe obszary: life science, energię zrównoważoną, technologie informacyjne i komunikacyjne (w tym multimedia) oraz chemia – jako te obszary, w których Małopolska może stać się liderem, budując swoją przewagę konkurencyjną.

Demografia

Potencjał demograficzny województwa małopolskiego zasadza się głównie na ludziach młodych (30% populacji stanowią mieszkańcy w wieku poniżej 25 roku życia) i dobrze wykształconych (24,9% ludności w wieku 25 – 64 lat posiada wykształcenie wyższe). Rozwój demograficzny – pod względem ilościowym - w województwie małopolskim będzie miał charakter progresywny do ok. 2025 roku.

Na terenie województwa małopolskiego wg stanu na koniec III kwartału 2012 roku zamieszkiwało według oficjalnych statystyk 3353,8 tys. osób, w tym 51,5% kobiet. W liczbie tej ujmowani są również mieszkańcy przebywający od ponad roku poza granicami kraju, których populację, na podstawie spisu powszechnego z 2011 roku, wyszacowano na ok. 108 tys. osób w wieku 13 lat i więcej, co stanowi rzeczywisty ubytek sięgający nawet 7,8% w grupie wiekowej 30-34 lat.

2012 rok przyniósł wzrost liczby ludności, zamykający się liczbą około 7 tys. mieszkańców. Na wynik ten złożyły się zarówno ruch naturalny, dzięki któremu przybyło łącznie w ciągu trzech kwartałów 2012 roku 4,1 tys. młodych mieszkańców, jak i ruch migracyjny. W układzie terytorialnym zmiany stanu ludności nie były jednak jednorodne – widoczne są zarówno obszary silnego wzrostu – głównie obszar powiatów krakowskiego, wielickiego i miasta Krakowa, w których skoncentrowane jest ok. 55% ogólnowojewódzkiego przyrostu, jak i obszary wyludniające się położone głównie na peryferiach województwa, np. powiaty chrzanowski, miechowski, olkuski. Mapa przyrostu liczby ludności nie w pełni pokrywa się z mapą przyrostu naturalnego, w którym dominują powiaty południowej części województwa: nowosądecki, limanowski, myślenicki i nowotarski, natomiast dość dokładnie odzwierciedla kierunki głównych ruchów migracyjnych ludności w Małopolsce: przepływ głównie młodych ludzi do Krakowa w celu podjęcia nauki i pracy, a następnie wyprowadzka osób w wieku średnim na obszary przyległe. Efektem takich przesunięć jest postępujący proces dezurbanizacji – na koniec II kwartału 2012 r. w miastach zamieszkiwało poniżej 49% ludności województwa małopolskiego.

Rynek pracy

Według danych pochodzących z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w III kwartale 2012 r. liczba pracujących wyniosła 1308 tys. osób, bezrobotnych było 146 tys. mieszkańców Małopolski, a w bierności zawodowej pozostawało 1176 tys. osób w wieku 15 lat i więcej. Tym samym udział osób

pozostających poza zatrudnieniem, to jest bezrobotnych i biernych zawodowo przekroczył w Małopolsce 50%.

Współczynnik aktywności zawodowej, rozumiany jako udział aktywnych zawodowo w liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej, wyniósł 55,3% (Polska 56,2%), i tym samym obniżył się o 0,9 p. proc. w porównaniu z II kwartałem 2011 r., ale wzrósł o 0,5 p. proc. porównaniu z II kwartałem 2012 r. W podziale według płci bardziej aktywni zawodowo byli mężczyźni (współczynnik aktywności - 63,3%) niż kobiety (47,8%).

Pracownicy najemni (osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy) stanowili 74,7% ogółu pracujących (977 tys.), ponad 2/3 z nich (68,2%) była zatrudniona w sektorze prywatnym. Umowę na czas nieokreślony posiadało 78,4%, pracowników najemnych, pozostałe 21,6% to osoby z umowami na czas określony.

Według grup zawodów najliczniejszą grupę w województwie małopolskim nadal tworzyli specjaliści - 259 tys. osób, z czego 62,9% stanowiły kobiety. Wśród robotników przemysłowych i rzemieślników (214 tys. osób), mężczyzn było ponad 90%. Pracownicy usług i sprzedawcy w liczbie 182 tys. osób byli trzecią pod względem liczebności grupą zawodową, w której kobiety stanowiły 65,9%.

W sektorze przedsiębiorstw po styczniowym wzroście (o 8,6 tys. w stosunku do grudnia 2011 r., do poziomu 460,5 tys. osób) liczba pracujących stopniowo malała do 455,6 tys. we wrześniu. W październiku nastąpił niewielki wzrost (o 0,7 tys.), a potem kolejny spadek. Mimo to grudniowe dane były lepsze od ubiegłorocznych (o ponad 0,5%).

Struktura pracujących w sektorze przedsiębiorstw w Małopolsce w 2012 r. była zbliżona do ubiegłorocznej. Nadal 2/5 pracowało w przemyśle, ponad 1/4 w handlu i naprawach, 1/9 w budownictwie i 1/7 w usługach (w tym w administrowaniu i działalności wspierającej, w zakwaterowaniu i gastronomii, w działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej oraz w obsłudze rynku nieruchomości). Zauważalne było jednak zmniejszanie się liczby pracujących w budownictwie oraz zwiększanie – w usługach.

Sytuacja dochodowa ludności

Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na mieszkańca w gospodarstwach domowych małopolski wyniósł 1156,79 zł w 2011 roku, stanowiąc 94,3% średniej krajowej. Struktura dochodu nieznacznie tylko odbiega od średniej krajowej: przeszło połowa pochodzi z pracy najemnej, ponad 1/4 z tytułu świadczeń z ubezpieczeń społecznych, a co dziesiąta pozyskana złotówka z pracy na rachunek własny. Również niższe od średniej ogólnopolskiej są przeciętne wynagrodzenia w gospodarce narodowej (3136,04 zł brutto), stawiające Małopolskę na 5 miejscu w kraju. Ta nieco niższa pozycja województwa w rankingach stanowi jednocześnie atut dla regionu, dając potencjalnym inwestorom możliwość pozyskania kadry nie tylko o wysokich kwalifikacjach, ale i trochę „tańszej” niż w innych najwyżej rozwiniętych regionach kraju.

Jakość życia mieszkańców

Według opracowanego w 2012 roku Lokalnego Wskaźnika Rozwoju Społecznego (LHDI) Małopolska zajmuje 2 miejsce w skali kraju. Z przeprowadzonych analiz wynika stabilna pozycja województwa, co dobrze świadczy o trwałości podstaw będących źródłem danych.

Wysoką pozycję Małopolska zawdzięcza 3 pozycji w zakresie subwskaźnika zdrowia (3 miejsce w Polsce) oraz subwskaźnika edukacji (2 miejsce). Stosunkowo najsłabsze notowania Małopolska osiągnęła w zakresie zamożności (8 miejsce), co koreluje z podaną wcześniej informacją nt. sytuacji dochodowej ludności. Wskaźnik rozwoju społecznego jest jednak zróżnicowany terytorialnie – poziom bardzo wysoki przyjmowany jest w miastach na prawach powiatu oraz powiecie oświęcimskim, poziom wysoki w powiatach stanowiących otoczenie Krakowa i powiatach „ściany zachodniej” województwa.

Z zagadnieniem jakości życia wiąże się problematyka możliwości zaspakajania podstawowych potrzeb mieszkańców, wyrażana poprzez dostępność do usług publicznych oraz koncentrację infrastruktury społecznej i technicznej.

Najważniejszymi rodzajami usług w sferze publicznej są zdrowie i edukacja. W Małopolsce, podobnie jak w innych regionach Unii Europejskiej, obserwuje się nadumieralność osób w wieku produkcyjnym spowodowaną głównie schorzeniami układu sercowo-naczyniowego, chorobami nowotworowymi, urazami i zatruciami. Zmiany społeczno-demograficzne, takie jak: wydłużenie przeciętnego dalszego trwania życia, coraz dłuższa ekspozycja na czynniki chorobotwórcze środowiska zbycia i pracy, podejmowanie zachowań ryzykownych itp. sprzyjają rozwojowi przewlekłych problemów zdrowotnych.

Zasadniczym zadaniem Samorządu Województwa Małopolskiego w obszarze ochrony zdrowia jest stwarzanie warunków służących poprawie stanu zdrowia i jakości życia, zmniejszanie różnic w zdrowiu i dostępie do świadczeń zdrowotnych oraz podnoszenie jakości i efektywności regionalnego systemu ochrony zdrowia. Bardzo istotny dla poprawy stanu zdrowia populacji jest rozwój lecznictwa onkologicznego, zwłaszcza poprawa dostępu do radioterapii.

Na tle kraju dostęp do świadczeń medycznych jest stosunkowo dobry – jedna przychodnia lub ośrodek zdrowia przypada na 13,3 tys. mieszkańców, przy średniej krajowej 14,8 tys. Jeszcze lepiej kształtują się wskaźniki zdrowotności liczone liczbą udzielonych w ciągu roku porad zdrowotnych w przeliczeniu na mieszkańca (3,8) – pod tym względem niższym wskaźnikiem mogą pochwalić się tylko trzy województwa. Dobre efekty w ochronie zdrowia osiągnięto przy całkiem przeciętnym nasyceniu kadrą medyczną – w Małopolsce na każde 10 tys. mieszkańców przypada 36 lekarzy, co jest wprawdzie wielkością nieco wyższą od średniej krajowej, lecz stawia region na 7 miejscu w kraju. Wynika stąd, że wysoką lokatę wykazaną w zakresie zdrowia badania Lokalnego Wskaźnika Rozwoju Gospodarczego Małopolska zawdzięcza w dużej mierze czynnikom pozamedycznym: stylem życia, dużej ilości obszarów chronionych, a nawet mniejszym stresem związanym ze zmienną sytuacją gospodarczą.

Znaczenie Województwa Małopolskiego na scenie ogólnopolskiej w zakresie edukacji związane jest głównie z pozycją Krakowa jako jednego z najważniejszych ośrodków edukacyjnych w kraju. Małopolskie uczelnie należą do ścisłej krajowej czołówki w rankingach szkół wyższych, w szczególności Uniwersytet Jagielloński zajmuje corocznie pierwszą lub drugą pozycję, na przemian z Uniwersytetem Warszawskim. W 2011 roku w Małopolsce studiowało we wszystkich szkołach wyższych ponad 208,1 tys. studentów. Stopniowo odczuwa się oddziaływanie kryzysu demograficznego, dostrzegalną zmianą w systemie kształcenia wyższego jest rosnąca ilość studentów stacjonarnych szkół publicznych kosztem pozostałych form kształcenia. Trend ten jest częściowo skutkiem zarówno kryzysu demograficznego, skutkującego zmniejszeniem liczby studentów, jak i kryzysu gospodarczego, w wyniku którego trudniej jest znaleźć pracę możliwą do połączenia z nauką. Dla ułatwienia przyszłym absolwentom znalezienia swojego miejsca na rynku pracy obserwuje się ciągle rozszerzanie oferty edukacyjnej przez prawie wszystkie uczelnie, poprzez kształcenie w nowych, dopiero pojawiających się w gospodarce specjalizacjach.

Podstawowym problemem związanym z ukształtowaniem terenu województwa Małopolskiego jest jego nierównomierna dostępność komunikacyjna. Oprócz powiatów w części centralnej, położonych wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych, a więc dobrze skomunikowanych zarówno w połączeniach drogowych, jak i kolejowych i lotniczych, występują obszary – zwłaszcza leżące w południowo-wschodniej części województwa – do których szybkie i wygodne dotarcie jest prawdziwym wyzwaniem. Wykonane w ostatnich latach odcinki autostrady A4, modernizacje istniejących dróg czy budowa obwodnic znacznie przybliżyły dostępność niektórych terenów i poprawiły warunki życia zamieszkującej te obszary ludności, ale nie jest to pełna lista wyzwań stojących przed samorządem wojewódzkim i samorządami lokalnymi.

Na jakość życia wpływa również dostępność do infrastruktury wodociągowej i sanitarnej. Trudny, górzysty teren, rozproszona zabudowa na terenach wiejskich, jak i ograniczony dostęp do zasobów wody pitnej są przyczyną stosunkowo słabego dostępu gospodarstw domowych do sieci wodociągowej. Wg stanu na koniec 2011 roku w województwie małopolskim, pomimo znacznego przyrostu w ostatnich latach, z wody z sieci wodociągowej korzystało 76,0% mieszkańców, co jest wynikiem znacznie poniżej średniej krajowej (87,6%) i stawia Małopolskę na przedostatnim miejscu w kraju.

Odprowadzenie zużytej wody jest kolejnym wyzwaniem nie znajdującym szybkiego i prostego rozwiązania – dostęp do sieci kanalizacyjnej miało 54,5% mieszkańców województwa, przy średniej krajowej wynoszącej 63,5%. Szczególnie niskie wskaźniki odnotowywane są na terenach wiejskich. W ostatnich latach, w dużej mierze dzięki funduszom z Unii Europejskiej, działania gmin przyniosły realne efekty w postaci prawie 4,2 tys. km wybudowanej sieci kanalizacyjnej (prawie dwukrotnie więcej od długości nowo wybudowanej sieci wodociągowej).

Finanse samorządu terytorialnego

W 2011 roku dochody jednostek samorządu terytorialnego kształtowały się na poziomie 14,5 mld zł, tj. o 4,5% więcej niż w roku poprzednim, natomiast wydatki wyniosły 15,1 mld zł (wzrost o 2,7% w stosunku do roku poprzedniego), w tym co czwarta złotówka wydana została na inwestycje. W ostatnich latach obserwuje się relatywne zmniejszenie wydatków na inwestycje w stosunku do wydatków ogółem – może to się wiązać zarówno z kończącym się wsparciem ze środków unijnych, jak i koniecznością spłaty zaciągniętych zobowiązań i rosnącymi kosztami bieżącej obsługi inwestycji oddanych do użytku w poprzednich latach. Całkowity budżet jednostek samorządu terytorialnego w

Małopolsce realizowany jest w połowie przez gminy, w 28% przez miasta na prawach powiatu, w 13% przez powiaty ziemskie i w 9% przez województwo.

Wykorzystanie funduszy europejskich i ich oddziaływanie

Po pieniądze unijne okresu 2007-2013 będące w gestii regionu sięgnęło do końca grudnia 2012 roku łącznie 2557 beneficjentów, realizując na terenie małopolski 2357 projektów w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego oraz 2581 projektów w ramach komponentu regionalnego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Wartość realizowanych projektów wyniosła 9,6 mld zł w przypadku projektów realizowanych w ramach MRPO oraz 2,2 mld zł w przypadku POKL. Dofinansowanie środkami unijnymi wyniosło 6,7 mld zł.

Efekty wdrażania projektów widoczne są niemal w każdej gminie i każdym mieście Małopolski. Przekładając na język wskaźników oddziaływania można stwierdzić, iż dzięki funduszom europejskim nastąpiło przyspieszenie wzrostu gospodarczego o około 2 punkty procentowe – co może wydawać się wielkością niewielką, ale właśnie ten impuls ochronił województwo przed recesją w okresie kryzysu gospodarczego 2009-2010. Środki skierowane na rozwój kapitału ludzkiego zaowocowały zmianą mentalności mieszkańców województwa w zakresie nabywania nowych umiejętności, przyswajania wiedzy, korzystania z multimedialnych środków komunikacji. Dzięki tym cechom, oraz dzięki dużemu zróżnicowaniu gospodarki regionalny rynek pracy stał się bardziej odporny na wstrząsy ekonomiczne generowane przez czynniki zewnętrzne. Najbardziej widoczne są jednak przedsięwzięcia infrastrukturalne. O ile nie sposób postawić tezy, iż bez środków unijnych nie byłoby tych inwestycji, o tyle uprawnione jest twierdzenie o znacznym przyspieszeniu ich realizacji.

Główne osiągnięcia, atuty i problemy rozwoju społeczno-gospodarczego

Spośród wielu dokonań dających powody do satysfakcji, pojawiają się również zjawiska niepokojące. Po wyhamowaniu tempa rozwoju Małopolski w 2010 roku istnieje realna obawa, że kolejne lata nie przyniosły istotnego pobudzenia gospodarczego w regionie. Jeśli tempo poprawy jakości życia ma się utrzymać i stopniowo ulegać poprawie w dłuższej perspektywie czasowej, koniecznym stanie się inwestowanie w konkurencyjność małopolskiej gospodarki. W najnowszej strategii rozwoju województwa postawiono na gospodarkę opartą na wiedzy, a szczególnie na cztery najbardziej rozwojowe sektory: ICT, life-science, energetykę oraz chemię. To innowacyjność i efektywność przedsiębiorstw tych branż będzie decydowała o sile i zamożności Małopolski w przyszłości.

7. WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE

Ogólna ocena sytuacji społeczno - gospodarczej

W latach 2010-2012 kontynuowany był wzrost poziomu rozwoju ekonomicznego województwa mazowieckiego, który sprzyjał poprawie warunków życia mieszkańców regionu. Mazowsze to region wiodący pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce. Produkt Krajowy Brutto *per capita* w 2010 roku wyniósł 60359 zł, co stanowiło 102% średniego PKB na mieszkańca w Unii Europejskiej oraz 163% średniego poziomu krajowego, z uwzględnieniem siły nabywczej walut. Mazowsze osiągnęło przeciętny poziom rozwoju w Unii Europejskiej oraz stale zmniejsza dystans do wyżej rozwiniętych regionów Europy. Tak szybkie tempo wzrostu gospodarczego Mazowsze zawdzięcza przede wszystkim Warszawie, która każdego roku rozwija się szybciej niż większość regionów w Europie. Zjawisko to powoduje stałe powiększanie się dysproporcji rozwojowych wewnątrz Mazowsza. Obecnie jest to województwo o najwyższych różnicach wewnątrzregionalnych w poziomie rozwoju w Polsce oraz jeden z regionów o największych różnicach w Unii Europejskiej⁴¹. Wskaźnik PKB *per capita* w 2010 roku w Warszawie osiągnął poziom 188% średniej unijnej, natomiast w subregionie radomskim wynosił zaledwie 47%, a w ostrołęcko-siedleckim 48% tej średniej⁴².

Badając rozwój społeczny i gospodarczy województwa mazowieckiego w latach 2010-2012 należy wziąć pod uwagę głębokie zaburzenia procesów rozwojowych, które miały miejsce w Europie na skutek kryzysu gospodarczego. Mazowsze nie zostało znacząco dotknięte kryzysem, jak inne regiony w Europie, chociaż można zauważyć pewne symptomy spowolnienia gospodarczego. Niższe tempo wzrostu gospodarczego wpłynęło na pogorszenie lub stagnację niektórych wskaźników makroekonomicznych, obrazujących kondycję gospodarki regionu. Przykładowo - w okresie 2010 – 2012 stopa bezrobocia rejestrowanego na Mazowszu wzrosła o 1,1 pp. osiągając 10,8% na koniec 2012 r. Z każdym rokiem coraz wolniej rosła produkcja sprzedana przemysłu. W produkcji sprzedanej budownictwa i produkcji budowlano-montażowej skutki spowolnienia gospodarczego były widoczne zwłaszcza w roku 2010 i 2012. Te dwa lata to również okres o mniejszych niż w latach poprzednich nakładach inwestycyjnych w przedsiębiorstwach. Spowodowało to, iż po 2010 roku stopniowo zwiększał się poziom kosztów w przedsiębiorstwach niefinansowych (z 94,7% w 2010 roku do 96,1% w 2012 roku) oraz pogarszała się rentowność obrotu tych przedsiębiorstw.⁴³

Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw, bezpośrednie inwestycje zagraniczne, sytuacja finansowa przedsiębiorstw

Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw Mazowsza w cenach bieżących wyniosły w 2012 roku 31,1 mln zł, wobec 32,5 mln zł w 2011 r. i 29,9 mln zł w 2010 r. Mazowsze generuje 1/3 wartości krajowych nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw. Na Mazowszu najczęściej inwestują przedsiębiorstwa usługowe (38% nakładów krajowych). Gospodarka województwa mazowieckiego jest wysoce umiędzynarodowiona. Co czwarta firma z kapitałem zagranicznym zlokalizowana jest na Mazowszu. Wg PAIIZ w 2012 roku na 1460 inwestycji zagranicznych w Polsce, 600 zlokalizowanych było w województwie mazowieckim. Najwięcej inwestorów pochodzi z USA, Niemiec i Francji. Firmy te inwestują przeważnie w przetwórstwo przemysłowe, usługi otoczenia biznesu oraz handel. Atrakcyjnym miejscem dla inwestorów zagranicznych jest Warszawa z obszarem metropolitalnym oraz ośrodki subregionalne.

Przedsiębiorstwa na Mazowszu w latach 2010-2012 osiągnęły dodatni wynik finansowy netto, ale w 2012 r. był on niższy niż w poprzednich dwóch latach. W kolejnych kwartałach 2012 r. działalność przedsiębiorstw na Mazowszu stawała się coraz mniej rentowna. Wskaźniki rentowności⁴⁴ firm w regionie były też gorsze od wskaźników liczonych dla całego kraju. Spowolnienie gospodarcze w 2012 r. w większym stopniu oddziaływało na branżę usługową, dominującą na Mazowszu. Począwszy od II półrocza 2011 r. w obrotach przedsiębiorstw coraz wyższy udział mają koszty prowadzenia działalności.

⁴¹ Przegląd Terytorialny. Polska, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, OECD, 2008, s. 44-45.

⁴² Na podstawie danych Eurostat

⁴³ Na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Warszawie

⁴⁴ Relacja wyniku finansowego netto do przychodów z całokształtu działalności.

Atrakcyjność inwestycyjna regionu

Województwo mazowieckie dysponuje największym potencjałem gospodarczym i ludnościowym, a zarazem jest najbardziej atrakcyjnym dla inwestorów województwem w Polsce. Decyduje o tym:

- centralne położenie na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych;
- lokalizacja w transeuropejskich korytarzach transportowych, zapewniających połączenie z większymi miastami Polski i Europy;
- największy w Polsce międzynarodowy port lotniczy - Lotnisko Chopina w Warszawie, na które przypada prawie 50% całości ruchu pasażerskiego w Polsce; port lotniczy obsługuje około 100 połączeń rejsowych w kraju i na świecie;
- obecność bardzo licznych uczelni i ośrodków naukowych;
- bardzo wysoka wydajność pracy, rekompensująca stosunkowo wysoki poziom wynagrodzeń;
- duże zasoby pracy - specjalistów z różnych dziedzin, a także zasoby pracy o niskich kwalifikacjach i niskich oczekiwaniach płacowych;
- obecność Warszawskiej Giełdy Papierów Wartościowych - centrum kapitałowego Europy Środkowej i Wschodniej;
- atrakcyjność Warszawy jako głównego bieguna wzrostu;
- zachęty inwestycyjne dla inwestorów oferowane w podstrefach specjalnych stref ekonomicznych⁴⁵.

O wysokiej atrakcyjności inwestycyjnej Mazowsza świadczy przyznanie województwu przez agencję Fitch długoterminowego ratingu międzynarodowego w walucie zagranicznej BBB+.⁴⁶

Kapitał ludzki i społeczny, w tym istotne zmiany demograficzne i na rynku pracy, sytuacja dochodowa ludności, przejawy kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego

Zmiany w liczbie i strukturze ludności Mazowsza są przejawem i następstwem zachodzących procesów demograficznych. Podobnie jak w kraju, na Mazowszu występuje problem niskiej stopy urodzeń, wynikający z efektów tzw. drugiego przejścia demograficznego. W ostatnich latach obniża się współczynnik urodzeń żywych (do 10, 92‰ w 2011 r.) i zgonów (do 10, 12‰ w 2011 r.). Jednakże przyrost naturalny ludności w województwie mazowieckim jest dodatni i utrzymuje się na stałym poziomie – ok. 1‰. W układzie przestrzennym, większość powiatów Mazowsza wyróżnia dodatni przyrost naturalny, skupiający się głównie w Obszarze Metropolitalnym Warszawy i strefie podmiejskiej ośrodków subregionalnych (z wyjątkiem Płocka).

Na procesy demograficzne w województwie mazowieckim największy wpływ ma dodatnie saldo migracji, wewnętrznych i zagranicznych. Wskaźnik migracji utrzymuje się na stałym poziomie ok. 3‰. Najczęściej wybieranym kierunkiem migracji wewnętrznych jest miasto Warszawa oraz sąsiadujące z nim powiaty - część województwa o najwyższym poziomie rozwoju społeczno – gospodarczego.

Na koniec 2011 roku liczba ludności wynosiła 5 285,6 tys., co stanowiło 13,7% mieszkańców Polski. W porównaniu z 2010 r. liczba ludności Mazowsza zwiększyła się o 18,5 tys., w tym o 12,1 tys. w miastach. Wzrost liczby mieszkańców odnotowano tylko w Warszawie i Siedlcach. Współczynnik urbanizacji w województwie mazowieckim wyniósł w 2011 roku 64%.⁴⁷

W strukturze wiekowej ludności Mazowsza 19% stanowi ludność w wieku przedprodukcyjnym, 63% ludność w wieku produkcyjnym, a 18% ludność w wieku poprodukcyjnym. W ostatnich latach z każdym rokiem zmniejsza się odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, zaś wzrasta udział ludności w wieku poprodukcyjnym. Problemem demograficznym Mazowsza staje się postępujące starzenie się społeczeństwa. Efektem zachodzących procesów demograficznych jest depopulacja obszarów peryferyjnych województwa mazowieckiego.

Województwo mazowieckie jest liderem w kraju pod względem poziomu rozwoju kapitału intelektualnego. Posiada największy odsetek ludności z wykształceniem wyższym (24%) oraz średnim i policealnym (34%). Z każdym rokiem stopniowo wzrasta liczba studiujących na studiach

⁴⁵ Godlewska-Majkowska, H., Komor A., Zarębski P., Typa M., 2012, Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2012. Województwo mazowieckie, Warszawa.

⁴⁶ Według agencji Fitch. „Wspólnota” 20.12.2012.

⁴⁷ Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie mazowieckim w 2011r., Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2012.

podyplomowych oraz doktoranckich. Tylko pomiędzy 2010 a 2011 rokiem liczebność uczestników studiów doktoranckich wzrosła o 6,1%.

W latach 2010 – 2012 pogorszyła się sytuacja na regionalnym rynku pracy, szczególnie na obszarach peryferyjnych. Zwiększyła się zarówno liczba bezrobotnych, jak i stopa bezrobocia rejestrowanego. W końcu grudnia 2012 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych w mazowieckich urzędach pracy wyniosła 271,9 tys. osób wobec 238,3 tys. w grudniu 2010 r. Stopa bezrobocia rejestrowanego zwiększyła się z 9,7% do 10,8% (wzrost o 1,1 p.p.) W województwie utrzymywało się przestrzenne zróżnicowanie stopy bezrobocia. Do powiatów o najwyższej stopie bezrobocia należały powiaty szydłowiecki (37,6%) i radomski (30,7%), a o najniższej – m. st. Warszawa (4,4%). W porównaniu z grudniem 2010 r. stopa bezrobocia zwiększyła się we wszystkich powiatach. Z informacji urzędów pracy wynika, że według stanu w końcu grudnia 2012 r. - 108 zakładów pracy zapowiedziało zwolnienie w najbliższym czasie 24,2 tys. pracowników (przed rokiem odpowiednio 73 zakłady, 14,7 tys. pracowników).

W analizowanym okresie zwiększył się wskaźnik zatrudnienia w województwie mazowieckim ludności w wieku 20-64 lata o 1,8 pp. i wyniósł w 2012 roku 71,1%. W strukturze pracujących najwięcej osób pracuje w branżach: handel i naprawy, przetwórstwo przemysłowe, transport.

Dochody mieszkańców województwa mazowieckiego rosną i utrzymują się na najwyższym poziomie w kraju. Średni miesięczny dochód rozporządzalny przypadający na 1 osobę w gospodarstwie domowym w 2011 roku wynosił 1622,98 zł i był wyższy o 1/3 w porównaniu do całego kraju. Sytuacja dochodowa mieszkańców województwa jest zróżnicowana. Najwyższe dochody posiadają pracownicy najemni, następnie pracujący na własny rachunek, zaś najniższe dochody osiągane są w gospodarstwach rolniczych.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w latach 2010 – 2012 wzrosło o 7,2% i wynosiło na koniec 2012 r. 4530 zł. Wzrost wynagrodzeń odnotowano w większości sekcji PKD. Jednak dynamika tego wzrostu uległa w ostatnim roku wyraźnemu obniżeniu. W układzie przestrzennym wysoki poziom wynagrodzeń utrzymuje się w Obszarze Metropolitalnym Warszawy, najniższy zaś w powiatach położonych na pograniczu województwa. Narastającym problemem stają się pogłębiające przestrzenne zróżnicowanie wynagrodzeń, zwłaszcza pomiędzy ośrodkami miejskimi a wiejskimi.⁴⁸

Kapitał społeczny województwa mazowieckiego wykazuje również duże zróżnicowanie przestrzenne i jest wynikiem splotu wielu czynników historycznych i ekonomicznych. Spośród instytucji sektora życia publicznego najwyższym zaufaniem wśród mieszkańców województwa mazowieckiego w 2010 roku cieszyły się instytucje oświatowe – 65% wskazań. W dalszej kolejności wskazano kościół, policję i samorząd lokalny. Zdecydowanie niższy poziom zaufania występuje w powiatach w południowej części województwa mazowieckiego. Najwyższym zaufaniem obdarzane są instytucje publiczne w części północno-wschodniej.⁴⁹

W województwie mazowieckim w 2010 r. działało ponad 11 tys. organizacji społecznych – najwięcej w kraju (15,5%); 46% tych organizacji ma swoją siedzibę w Warszawie i większość z nich prowadziła działalność ogólnokrajową i międzynarodową. Mazowsze jest także liderem pod względem aktywnych organizacji pozarządowych. Pozostałe organizacje pozarządowe prowadziły działalność na skalę gminną – 21%, nieco mniej na skalę powiatową (18%) oraz wojewódzką (14%).

W ostatnich wyborach samorządowych frekwencja była niższa niż w wyborach parlamentarnych i prezydenckich. W 2010r. frekwencja w wyborach samorządowych w woj. mazowieckim wynosiła - 51%, co stanowiło drugi po woj. świętokrzyskim wynik w kraju, przy średniej krajowej równej 47,3%. W porównaniu z poprzednimi wyborami samorządowymi w 2006 r. frekwencja w woj. mazowieckim nie uległa większym zmianom. W obrębie województwa występowały znaczne zróżnicowania frekwencji między powiatami. Najwyższą frekwencję odnotowano w powiatach szydłowieckim i przysuskim, czyli w powiatach o najwyższym bezrobociu, niskich dochodach, wysokim udziale niezarobkowych źródeł utrzymania – świadczeń społecznych. Najniższą zaś odnotowano w miastach na prawach powiatu: Płocku i Radomiu (46,5% i 41,8%). O zasobach kapitału społecznego świadczy również frekwencja w wyborach prezydenckich i parlamentarnych, która była najwyższa w kraju. W I i II turze wyborów prezydenckich w 2010 r. brało udział przeszło 61% wyborców, w wyborach parlamentarnych w 2011 r. zaś 56%.

⁴⁸ GUS 2011

⁴⁹ *Barometr Mazowsza. Zaufanie do instytucji życia publicznego na poziomie lokalnym*, Wyd. MBPR, Warszawa 2011.

Zmiany w zakresie wyposażenia regionu w infrastrukturę społeczną i techniczną, wpływających istotnie na poprawę jakości życia mieszkańców

Na infrastrukturę społeczną składają się placówki (instytucje) oświatowe, opieki medycznej i społecznej, kultury i rekreacji. Kształtują one jednocześnie warunki życia mieszkańców i potencjał rozwojowy gospodarki. W województwie mazowieckim najlepszą dostępnością (mierzoną odległością, ilością instytucji i nasyceniem rynku) charakteryzuje się Warszawa. W najgorszej sytuacji są natomiast mieszkańcy wsi oddalonych od większych ośrodków miejskich. Rozmieszczenie infrastruktury społecznej, obok rozmieszczenia miejsc pracy, jest ważnym czynnikiem polaryzującym Mazowsze.

Stan wyposażenia regionu w infrastrukturę społeczną zmieniał się pomiędzy rokiem 2010 a 2011, a tendencje kształtowały się odmiennie w zależności od rodzaju obiektów infrastruktury społecznej.

W ostatnich latach zwiększa się poziom wyposażenia regionu w przedszkola i punkty przedszkolne. Pomiedzy rokiem 2010 i 2011 na Mazowszu przybyło 200 obiektów tego typu, co poprawiło ich dostępność i wpłynęło na wzrost wskaźnika skolaryzacji przedszkolnej w regionie. Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat uczęszczających do przedszkoli w ciągu roku zwiększył się o 2,9 pp. do poziomu 75,2%.

W zakresie szkolnictwa podstawowego pomiędzy 2010 a 2011 rokiem zlikwidowano 19 szkół podstawowych, a jednocześnie utworzono 18 gimnazjów na Mazowszu. Zmiany te są skutkiem przemian demograficznych w regionie i nie przyczyniły się do zmiany współczynnika skolaryzacji w szkołach podstawowych i gimnazjach. W tym samym czasie zlikwidowano 25 szkół ponadgimnazjalnych, przy równoczesnym wzroście wskaźnika skolaryzacji z 67,4% do 68,7%. Pomiedzy rokiem 2010 a 2011 stworzono 3 szkoły policealne dla młodzieży i 3 dla dorosłych, przy wzroście wskaźnika skolaryzacji o 2,7 punktu proc. W zakresie wyposażenia regionu w szkoły wyższe nie zauważa się istotnych zmian. W 2011 roku funkcjonowało na Mazowszu 106 szkół wyższych i 29 jednostek zamiejscowych tych szkół. Zmniejszyła się liczba studentów o 16 tys. osób pomiędzy 2010 r. a 2011 r. i wynosiła 307 tys. osób.

W woj. mazowieckim systematycznie wzrasta liczba zakładów opieki zdrowotnej i szpitali, przy czym maleje liczba placówek publicznych, a znacząco wzrasta liczba placówek niepublicznych. Pomiedzy 2010 a 2011 rokiem przybyło 466 zakładów opieki zdrowotnej i 8 szpitali. Wśród zakładów opieki zdrowotnej ubył 30 publicznych placówek, zaś przybyło 496 niepublicznych (w 2011 roku funkcjonowało 2456 zakładów). Wśród szpitali ubył natomiast 6 publicznych placówek, przybyło zaś 14 niepublicznych (w 2011 roku funkcjonowało 106 szpitali). W przestrzeni regionu zróżnicowana jest dostępność szpitali. Najlepszy dostęp do usług szpitali mają mieszkańcy Warszawy i okolic, miast subregionalnych i powiatowych z terenami przyległymi do tych miast. Najgorszy dostęp mają mieszkańcy gmin wiejskich. Nierównomiernie rozmieszczona jest też kadra medyczna (lekarze, dentyści, pielęgniarki, położne), która koncentruje się w Warszawie. Zdecydowanie zła jest dostępność aptek w województwie. W części gmin nie ma ani jednej placówki aptecznej, w innych jedna apteka przypada na dużą liczbę mieszkańców. Dotyczy to głównie terenów wiejskich. Wzrasta natomiast liczba aptek na terenach miejskich, zwłaszcza w miastach największych i ich otoczeniu. Stosunkowo dobra jest natomiast dostępność transportowa szpitalnych oddziałów ratunkowych. Średni czas dojazdu karetki na Mazowszu wynosi 7,5 min. dla miast powyżej 10 tys. mieszkańców oraz ok. 12,5 min. dla terenów wiejskich.

W zakresie wyposażenia regionu w infrastrukturę transportową, z każdym rokiem rośnie gęstość sieci drogowej i kolejowej, przy rosnącej liczbie pojazdów. Pomiedzy rokiem 2010 a 2011 gęstość dróg o twardej nawierzchni na Mazowszu wzrosła z 94,8 do 97,3 km/100 km². Jednocześnie wyraźnie rosła liczba samochodów osobowych i ciężarowych na 1000 mieszkańców – odpowiednio o 20,7 i 4,0 pojazdów na 1000 mieszkańców. Należy zaznaczyć, że niewielkiej gęstości sieci drogowej w regionie towarzyszył dynamiczny wzrost liczby pojazdów uczestniczących w ruchu drogowym. Powoduje to powstawanie „wąskich gardeł” na drogach ze zwiększonym natężeniem ruchu, zwłaszcza w aglomeracjach miejskich.

Infrastruktura kolejowa jest nierównomiernie rozmieszczona na obszarze woj. mazowieckiego. W roku 2011 gęstość sieci kolejowej wynosiła 4,8 km na 100 km². Gęstość sieci jest silnie spolaryzowana i dla węzła warszawskiego (miasta Warszawy) wynosi 18,8 km na 100 km², a dla podregionu ostrołęcko-siedleckiego zaledwie 1,9 km, ciechanowsko płockiego – 2,8 na 100 km².

W województwie mazowieckim istnieją dwa porty lotnicze – Okęcie i Modlin. W 2012 roku uruchomiono lotnisko w Modlinie, które na skutek wad technicznych tymczasowo zostało zamknięte w grudniu tego roku. Pomiedzy 2010 a 2011 rokiem wzrósł ruch lotniczy o przeszło 600 tys. przylotów i wylotów pasażerów, ale przy malejącym znaczeniu tranzytu pasażerskiego na lotnisku.

Na podstawową infrastrukturę komunalną związaną z warunkami życia w gospodarstwach domowych składają się urządzenia sieciowe, których dostępność na Mazowszu stale się poprawia. Pomiedzy rokiem 2010 i 2011 rosła gęstość sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej oraz liczba biologicznych oczyszczalni ścieków (o 4 obiekty) i oczyszczalni z podwyższonym usuwaniem biogenów (o 5 obiektów). W przypadku sieci wodociągowej i kanalizacyjnej ich gęstość wzrosła o przeszło 2 km/100 km², sieci gazowej o ok. 1 km/100 km². Sieć wodociągowa zaspokaja potrzeby 84% ludności Mazowsza. Mniej rozbudowana jest sieć kanalizacyjna, która obsługuje 63% ludności regionu. Jeszcze mniejszy odsetek mieszkańców korzysta z oczyszczalni ścieków (53%) i sieci gazowej (53%). Mniejszy dostęp do infrastruktury związanej z oczyszczaniem ścieków niż dostępność sieci wodociągowej stwarza poważne zagrożenie dla środowiska. Część ścieków komunalnych jest odprowadzana do sieci rzecznej.

Finanse samorządu terytorialnego (dochody i wydatki) w kontekście zdolności do finansowania przedsięwzięć rozwojowych

Z dostępnych danych za lata 2010-2011⁵⁰ wynika, że największy wzrost dochodów o 6,7% w stosunku do 2010 r. miał miejsce w samorządach gminnych, na szczęblu samorządów powiatowych odnotowano wzrost o 2,4%, a dochody Samorządu Województwa Mazowieckiego (SWM) wzrosły tylko o 0,2%. Wzrost ten wynikał przede wszystkim z rosnącego udziału środków unijnych w dochodach ogółem. W tym samym okresie największy wzrost wydatków w stosunku do 2010 r. odnotował Samorząd Województwa Mazowieckiego – o 3,5%, w samorządach gminnych - wzrost o 1,3%, w powiatowych - spadek o 0,7%. We wszystkich samorządach zmniejszył się udział wydatków majątkowych inwestycyjnych w wydatkach ogółem, przy rosnącym udziale wydatków na obsługę zadłużenia, co stanowi dowód rosnącego zadłużenia jst na Mazowszu.

Udział dochodów własnych w dochodach ogółem może być jednym ze wskaźników obrazujących zamożność samorządów, a zarazem zaradność mieszkańców i władz samorządowych. Jednakże wielkość dochodów własnych pomniejszona o subwencję wyrównawczą tzw. „janosikowe” plasuje niektóre samorządy w grupie o najniższych dochodach.

Z rozkładu przestrzennego udziału dochodów własnych w dochodach ogółem na Mazowszu wynika, iż w gronie gmin o najwyższym udziale znajdują się: Warszawa oraz gminy OMW, w których udział dochodów własnych średniorocznie w latach 2010-2011 przekracza 78%. Relatywnie najniższy udział dochodów własnych mają gminy położone na peryferiach województwa (Mirów, Rusinów, Chotcza, Jednorozec), gdzie wskaźnik ten zawiera się w przedziale 11-15%. Podobna sytuacja występuje w przypadku powiatów.

Wiele kontrowersji, zwłaszcza w ostatnim czasie wzbudza tzw. „janosikowe”, którego istotą jest przesunięcie środków budżetowych z samorządów najbogatszych do najbiedniejszych. W części samorządów wielkość środków przekazanych z tytułu „janosikowego” przekracza ¼ dochodów własnych, a niekiedy zagraża utrzymaniem bieżącej kondycji finansowej. W latach 2010 - 2011 gminami województwa mazowieckiego przekazującymi najwyższe tzw. „janosikowe” były: Warszawa, Płock, Konstancin-Jeziorna, Piaseczno. Wśród powiatów, największe kwoty przekazały powiaty: piaseczyński, pruszkowski i warszawski zachodni. Konieczność opłacania wysokiego „janosikowego” zniechęca samorządy do inwestowania w rozwój, wywołując tym samym skutek odwrotny do zamierzonego.

Odsetek dochodów pochodzących ze środków UE w dochodach ogółem stanowi wskaźnik „możliwości” pozyskiwania środków ze źródeł innych niż dochody własne. Największą część dochodów ogółem stanowiły środki UE w gminach: Głinojeck, Osieck, Sabnie, Sterdyń, natomiast w dwóch gminach Lutocin i Nowa Sucha, dochody z takich źródeł w ogóle nie występowały. W samorządach powiatowych najwyższy odsetek środków unijnych w ogólnych dochodach odnotowano w powiatach: przasnyskim, białobrzeskim i ostrołęckim, najniższy zaś w powiatach: gostynińskim, sierpeckim i pruszkowskim. Można przypuszczać, że samorządy, które w minimalnym stopniu pozyskują fundusze unijne nie posiadają wystarczających środków na wkład własny, albo są nieprzygotowane do wnioskowania o środki unijne.

W analizowanym okresie dwóch lat⁵¹ odsetek wydatków na obsługę długu w gminach woj. mazowieckiego średniorocznie wynosił 1,75% (w Polsce 1,36 %). Największe wydatki na obsługę długu mają gminy: Pułtusk, Nadarzyn, Biezuń i miasto Sokołów Podlaski (powyżej 3%). Większa skłonność do zadłużania się występuje w gminach miejskich i miejsko-wiejskich niż w wiejskich. Z kolei samorządy powiatowe na Mazowszu w mniejszym stopniu są zadłużone niż samorządy gminne.

⁵⁰ Na podstawie BDL GUS

⁵¹ 2010 i 2011 – najbardziej aktualne dane

Udział wydatków samorządów powiatowych na obsługę długu średniorocznie w latach 2010-2011 wynosił na Mazowszu 1,0% (w Polsce - 1,2%). Największą część budżetu na obsługę długu przeznaczają powiaty: otwocki, grójecki i żyrardowski.

W Samorządzie Województwa Mazowieckiego w 2011 r. dochody ogółem wynosiły 2458 mln zł wobec 2453 mln w 2010 r. Ogólna kwota wydatków wyniosła 2595 mln wobec 2508,5 mln w 2010 r. Corocznie, zgodnie z art. 31 ust. 1 *ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego*, województwo mazowieckie dokonuje wpłaty tzw. „janosikowego” do budżetu państwa na subwencję regionalną. W 2010 r. do budżetu państwa odprowadzona została kwota 939 mln zł, tj. 55% dochodów własnych, w 2011 r. dzięki zmianom ustawy o budżetowej, odprowadzono kwotę 632 mln zł, co stanowiło 35% dochodów własnych Samorządu Województwa Mazowieckiego. Tak wysoki udział wpłaty do budżetu państwa na subwencję regionalną jest źródłem poważnych napięć w utrzymaniu płynności finansowej, województwo ma problemy z realizacją bieżących zadań. Aby odprowadzić tzw. „janosikowe” do budżetu państwa Samorząd Województwa Mazowieckiego zaciągał kredyty, powodując wzrost zadłużenia i plasując na pierwszym miejscu dłużników wśród województw w Polsce. Dług województwa mazowieckiego na dzień 31.12.2011 r. wynosił 1 399 mln zł, co stanowi 56,91% wykonanych dochodów⁵². Poziom zadłużenia zbliżył się do ustawowego progu 60% dochodów województwa⁵³.

Wykorzystanie funduszy europejskich i ich oddziaływania na ważne obszary życia społeczno – gospodarczego regionów⁵⁴

Jedynym programem operacyjnym zarządzanym na szczeblu administracji samorządu województwa jest Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013 (RPO WM). Z informacji dotyczących wdrażania tego programu nie można wybrać wyłącznie lat 2010-2012, dlatego też charakterystyka dotyczy okresu od uruchomienia programu do końca 2012 roku. Do tego czasu pozytywną ocenę formalną przeszło 17355 wniosków o dofinansowanie projektów złożonych w ramach programu (najwięcej spośród wszystkich regionalnych programów operacyjnych w kraju). Skala ta obrazuje ogromne zapotrzebowanie na inwestycje z wykorzystaniem środków pomocowych funduszy unijnych w województwie mazowieckim. Jednocześnie do końca 2012 roku wydano decyzję lub zawarto umowy o łącznej liczbie 1537 projektów, co stanowi niecałe 9% wszystkich wniosków po ocenie formalnej z RPO WM. Wartość umów i decyzji wyniosła 83% alokacji na okres programowania 2007-2013. Wydatki kwalifikowalne we wnioskach o płatność, na koniec 2012 roku wyniosły 52,9% alokacji RPO WM.

Ze środków RPO WM pozostało do zakontraktowania jeszcze 1,3 mld zł, co stanowi 17% środków całego programu. Wśród 6,4 mld zł zakontraktowanych środków do końca 2012 roku, największą część przeznaczono na projekty transportowe (32%). Dotyczyły one przede wszystkim budowy i przebudowy dróg. Zgodnie z zawartymi umowami w ramach RPO WM planowana jest budowa lub modernizacja ponad 1000 km dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich. Na drugim miejscu były projekty dotyczące badań, rozwoju technologicznego, innowacji i przedsiębiorczości, na które przeznaczono 23% środków RPO WM.

W ramach komponentu regionalnego PO KL w województwie mazowieckim do dn. 31.08.2012 r. zakończyła się realizacja 1684 projektów. 1/3 wszystkich zakończonych projektów była realizowana przez NGO, 41% przez jst lub jej jednostkę organizacyjną. W 22% projektodawcami byli przedsiębiorcy, a co dwudziesty projekt realizowany był przez uczelnię lub szkołę. Badanie ewaluacyjne wskazało na wysoką użyteczność i skuteczność poszczególnych typów interwencji dla ich uczestników oraz wysoki stopień zaspokajania ich potrzeb.⁵⁵

Główne osiągnięcia, atuty i problemy rozwoju społeczno – gospodarczego regionu

Główne atuty województwa mazowieckiego to:

⁵² D. Kraszewski, Analiza budżetu Samorządu Województwa Mazowieckiego pod kątem finansowania NGO, http://www.mazowia.org.pl/files/analiza_budzetu_woj_mazowieckiego_ngo_yawa.pdf, pobrano 22.04.2013, s. 12-13.

⁵³ Zgodnie z *ustawą o finansach samorządu terytorialnego*, samorządy muszą stosować się do limitów dotyczących wskaźników zadłużenia oraz jego obsługi. Zgodnie z art. 170 tej *ustawy*, zadłużenie nie może być wyższe niż 60% dochodów ogółem, a dopuszczalny limit kosztów obsługi zadłużenia, zgodnie z art. 169 ww. *ustawy*, nie może przekroczyć 15% planowanych dochodów na dany rok budżetowy.

⁵⁴ Na podstawie informacji „Stan wdrażania Regionalnych Programów Operacyjnych 2007-2013 na 31 grudnia 2012 r.”, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego”.

⁵⁵ Raport z badania pn. „Ocena skuteczności i użyteczności projektów realizowanych w ramach komponentu regionalnego PO KL Województwa Mazowieckiego w realizacji celów Programu oraz identyfikacja problemów i barier w kontekście poszczególnych obszarów wsparcia z EFS”

- Największy potencjał gospodarczy wśród województw w Polsce oraz wysokie tempo rozwoju gospodarczego (najwyższy i rosnący udział w tworzeniu PKB kraju);
- Silna pozycja metropolii warszawskiej (bieguna wzrostu) w wytwarzaniu PKB, duży potencjał gospodarczy, intelektualny, kapitałowy i instytucjonalny stolicy;
- Pozytywny wizerunek Warszawy jako najatrakcyjniejszego miejsca lokalizacji inwestycji, w tym zagranicznych inwestycji bezpośrednich;
- Koncentracja innowacyjnych podmiotów gospodarczych na Mazowszu, w tym korporacji transnarodowych;
- Najwyższe w kraju nakłady na działalność B+R;
- Dobrze rozwinięty sektor usług rynkowych;
- Rozwijający się przemysł przetwórstwa spożywczego w regionie, zwłaszcza w miastach regionalnych i subregionalnych;
- Duży potencjał kapitału ludzkiego;
- Największy rynek pracy skupiający ponad 16% pracujących w Polsce i charakteryzujący się najwyższą stopą zatrudnienia;
- Położenie województwa w ciągach europejskich korytarzy transportowych z węzłem komunikacyjnym w Warszawie.

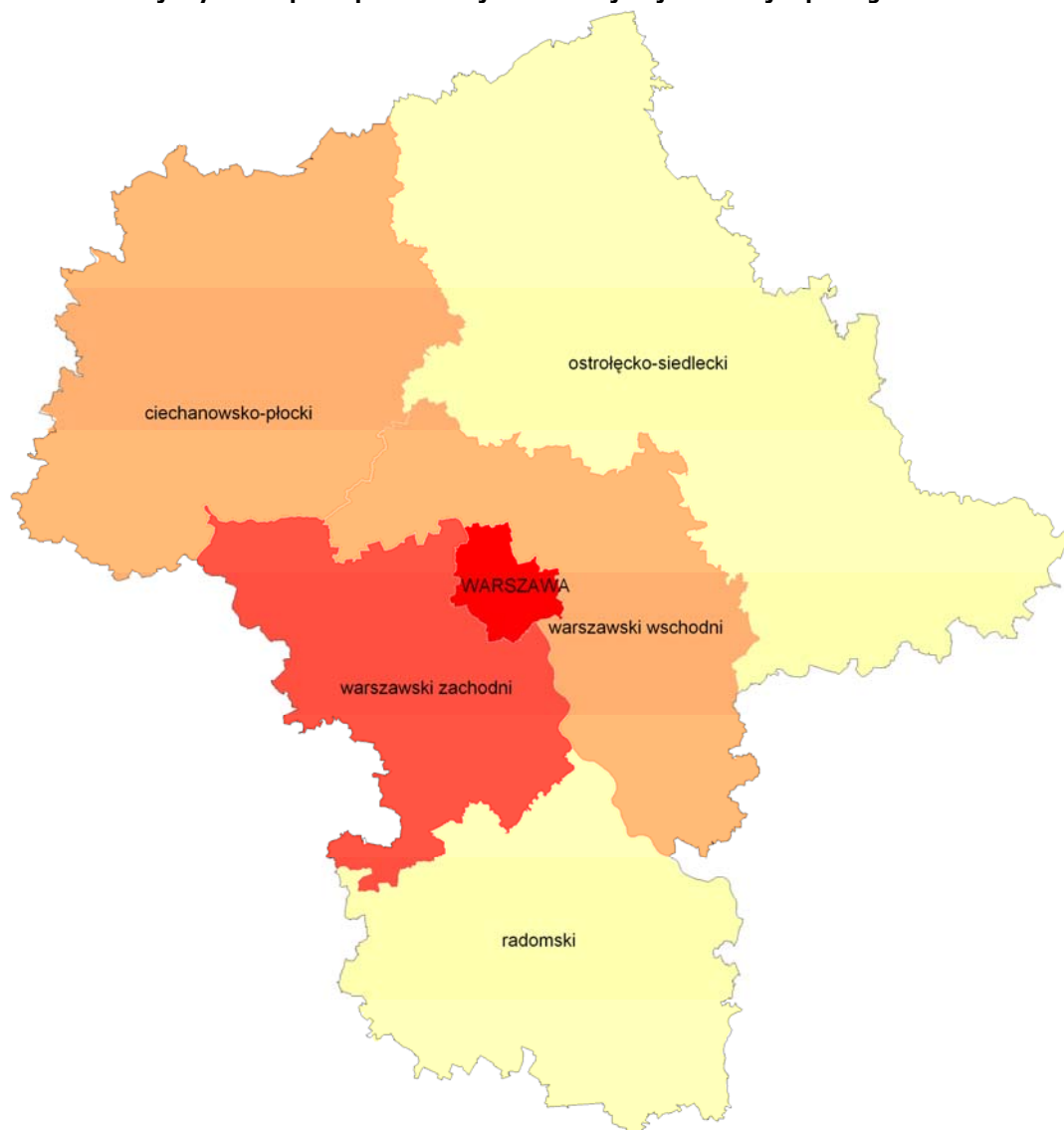
Wśród osiągnięć w latach 2010-2012, które dotyczą województwa mazowieckiego można wymienić:

- Uruchomienie odcinka autostrady Stryków – Konotopa, dzięki której skrócono czas dojazdu z Warszawy do Łodzi i do Berlina.
- Połączenie kolejowe lotniska Okęcie z centrum Warszawy
- Promocja i poprawa wizerunku Mazowsza poprzez organizację imprez kulturalnych i sportowych (Euro 2012).

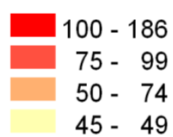
Najważniejsze problemy rozwoju społeczno – gospodarczego Mazowsza to:

- Dualizm rozwojowy między silnym Obszarem Metropolitalnym Warszawy, a znacznie słabszymi peryferiami regionu;
- Pogłębianie się procesów polaryzacyjnych w województwie, którym towarzyszy polaryzacja przestrzenna ludności o podłożu społeczno – ekonomicznym oraz brak spójności w układach funkcjonalno-przestrzennych;
- Postępujący proces starzenia się ludności, który w największym stopniu dotyczy ludności zamieszkałej na terenach peryferyjnych, zwłaszcza wiejskich;
- Zróżnicowany przestrzennie dostęp do dóbr i usług wpływających na warunki i jakość życia, w tym możliwości rozwoju jednostek;
- „Wysysanie” zasobów rozwojowych z obszarów peryferyjnych Mazowsza do Warszawy, w tym „drenaż mózgów”;
- Degradacja przestrzeni o wysokich walorach przyrodniczych, rolniczych i krajobrazowych wskutek rozprzestrzeniania się i rozpraszania zabudowy - procesu „urban sprawl”;
- Brak ukształtowanej kulturowo tożsamości regionalnej Mazowsza budującej poczucie więzi mieszkańców z regionem.

Mapa 1: Produkt krajowy brutto per capita w relacji do średniej wojewódzkiej w podregionach w 2010 r.

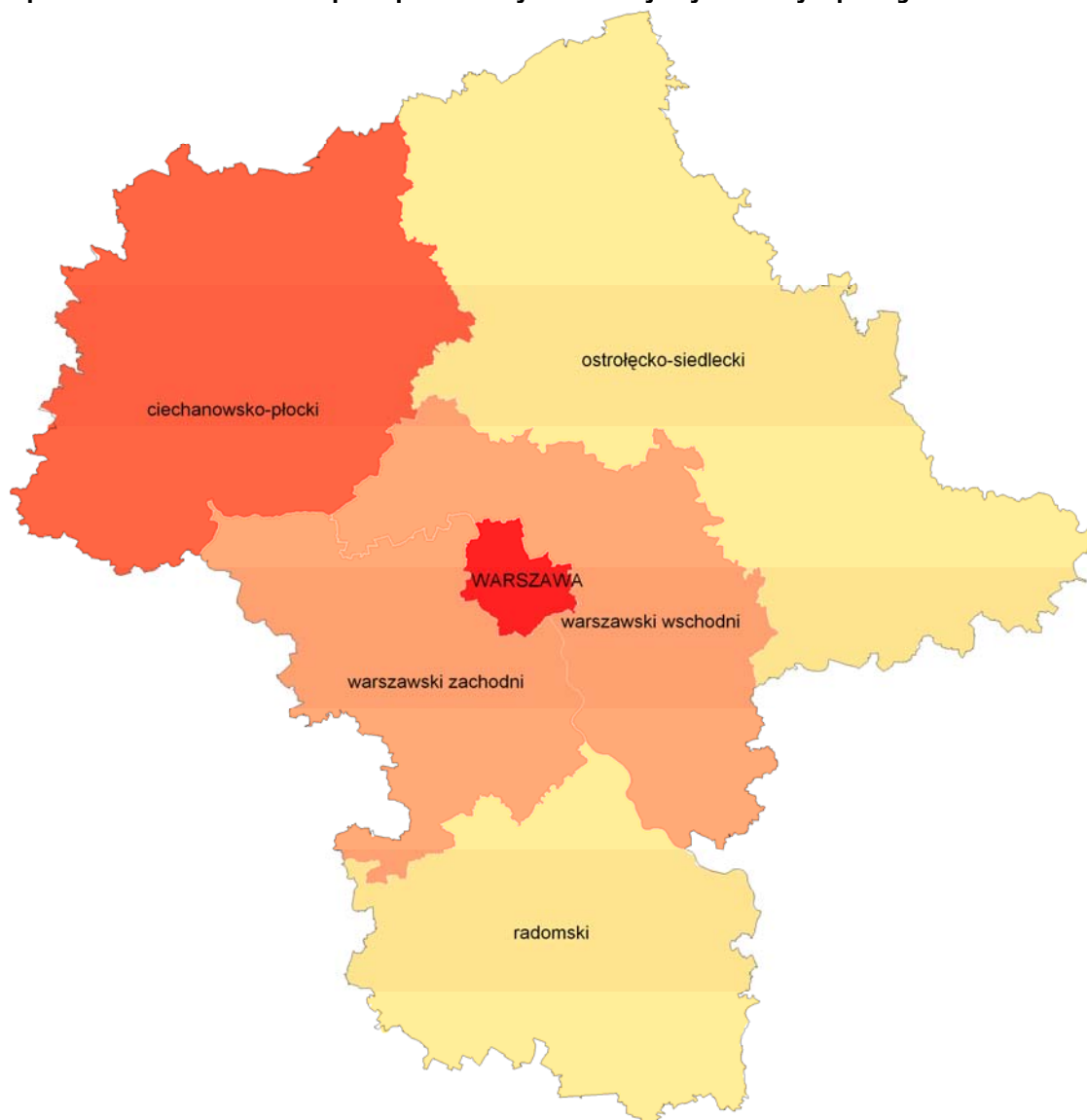

Produkt krajowy brutto per capita w 2010 r.
Indeks: średnia wojewódzka = 100

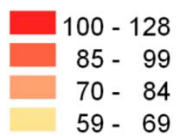
Mapa przygotowana przez Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
w ramach projektu „Wzmocnienie potencjału Mazowieckiego Obserwatorium Terytorialnego” współfinansowanego ze środków
UE w ramach EFS, 5.2.1 PO KL

Mapa 2: Wartość dodana brutto per capita w relacji do średniej wojewódzkiej w podregionach w 2010 r.

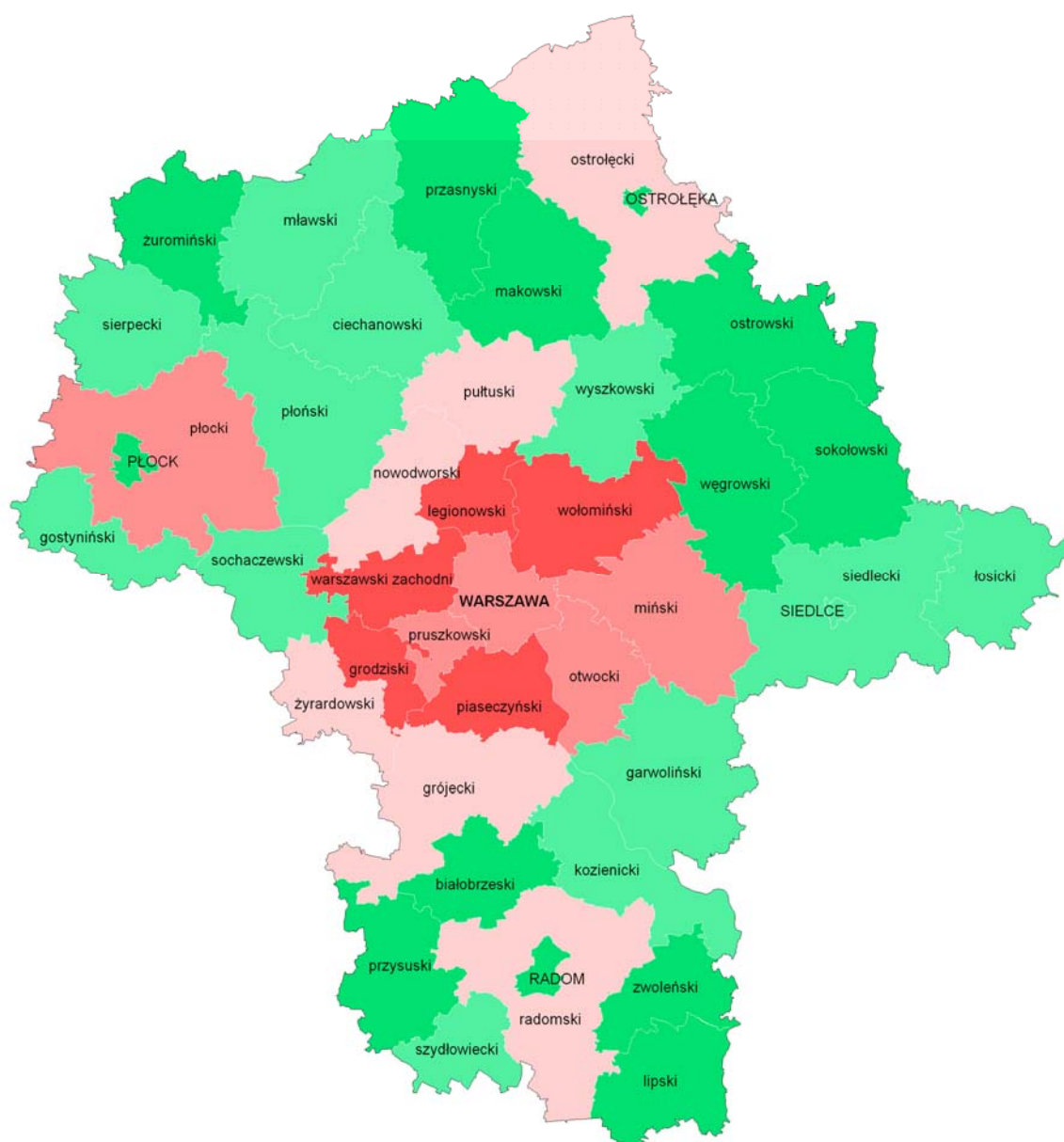
Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 2010 r.

Indeks: średnia wojewódzka = 100

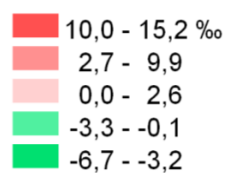

Mapa przygotowana przez Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
w ramach projektu „Wzmocnienie potencjału Mazowieckiego Obserwatorium Terytorialnego” współfinansowanego ze środków
UE w ramach EFS, 5.2.1 PO KL

Mapa 3: Saldo migracji na 1000 mieszkańców w powiatach w 2011 r.

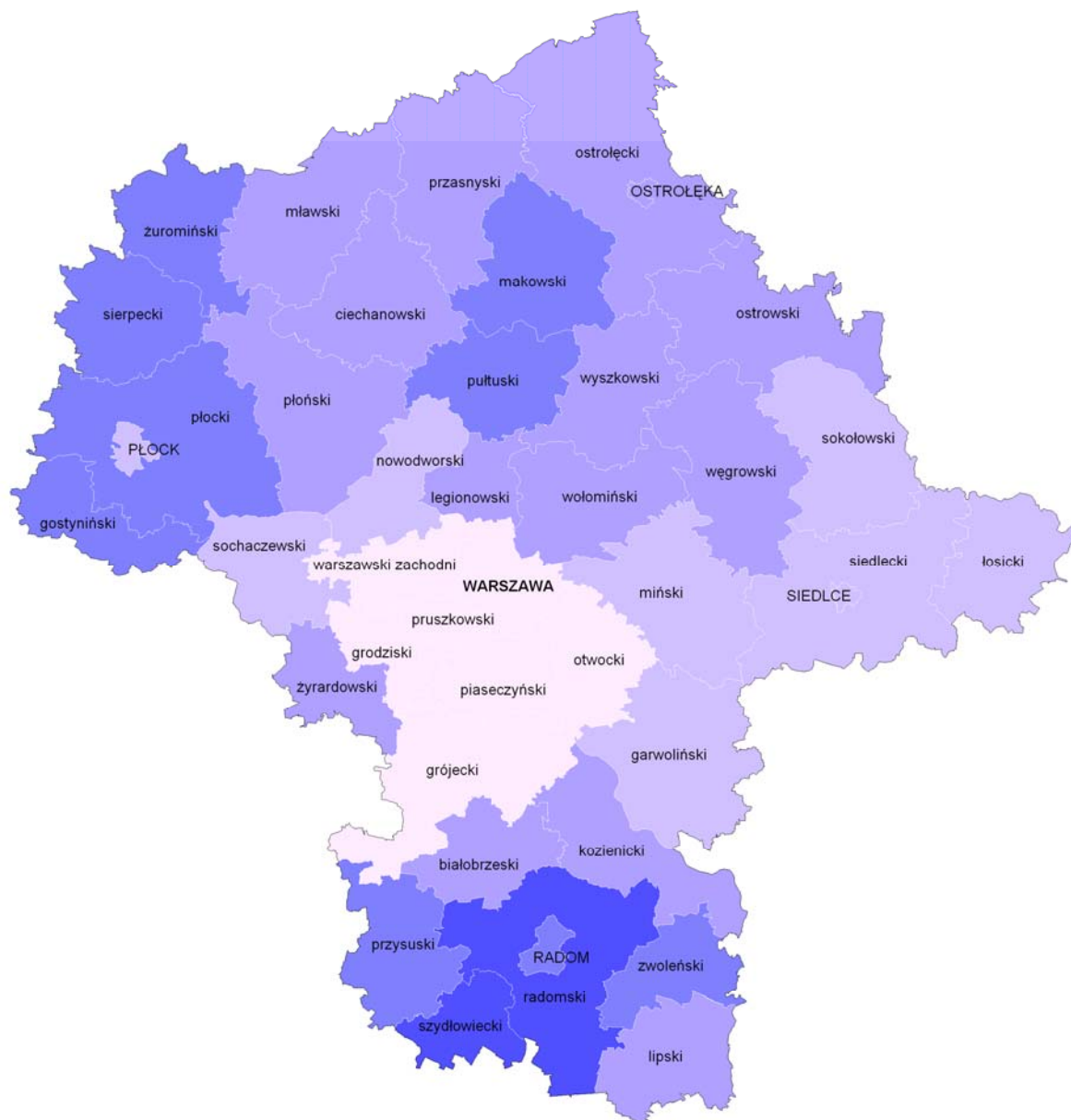

Saldo migracji na 1000 ludności w 2011 r.
średnia wojewódzka = 2,7 ‰

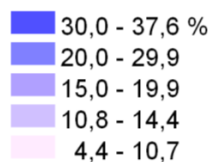

Mapa przygotowana przez Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
w ramach projektu „Wzmocnienie potencjału Mazowieckiego Obserwatorium Terytorialnego” współfinansowanego ze środków
UE w ramach EFS, 5.2.1 PO KL

Mapa 4: Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach w 2011 r.

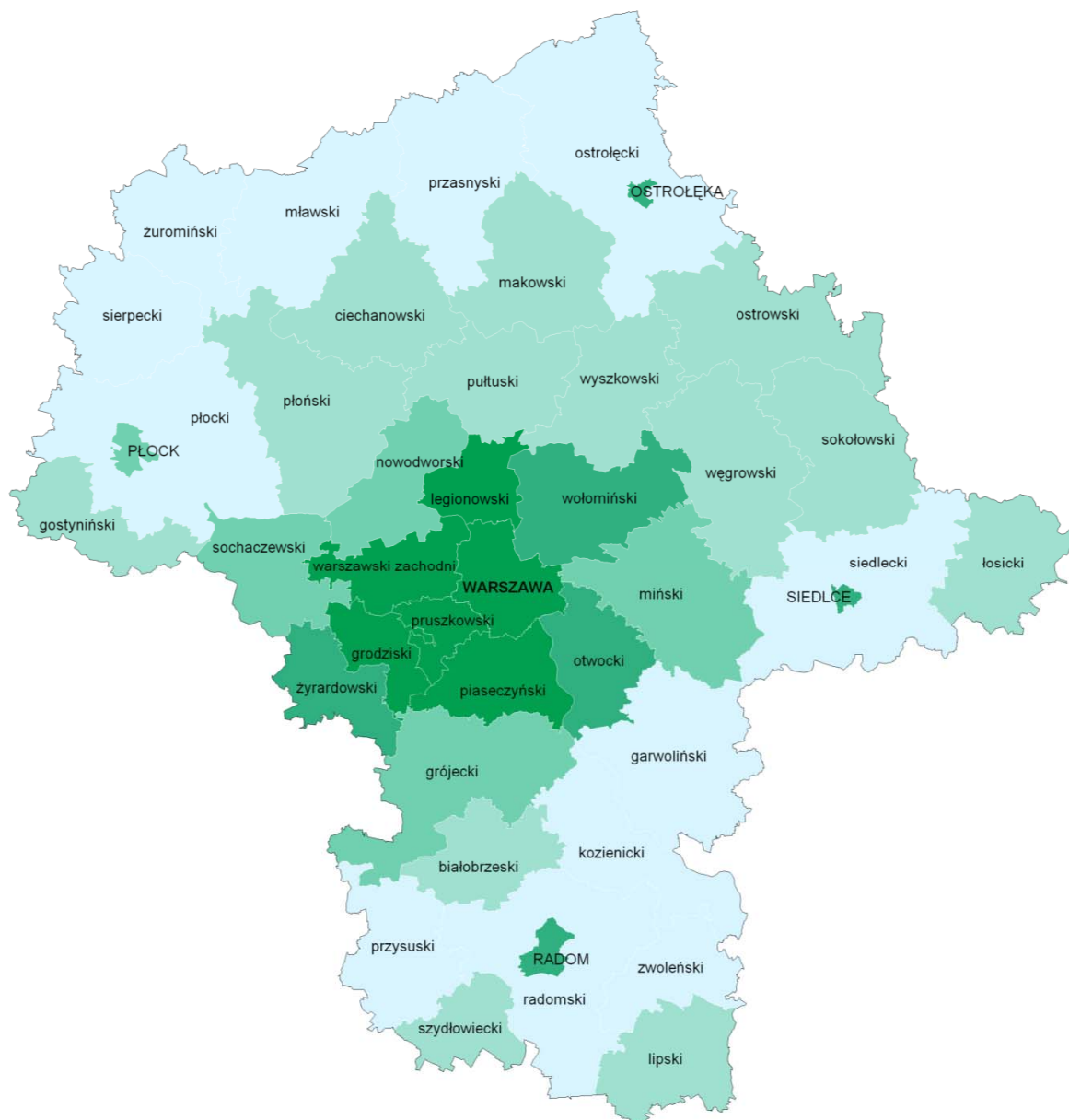

Stopa bezrobocia na koniec 2012 r.
średnia wojewódzka = 10,8%

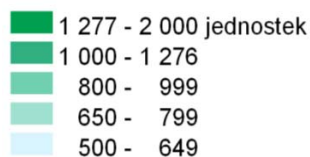

Mapa przygotowana przez Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
w ramach projektu „Wzmocnienie potencjału Mazowieckiego Obserwatorium Terytorialnego” współfinansowanego ze środków
UE w ramach EFS, 5.2.1 PO KL

Mapa 5: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10000 mieszkańców w powiatach w 2011 r.

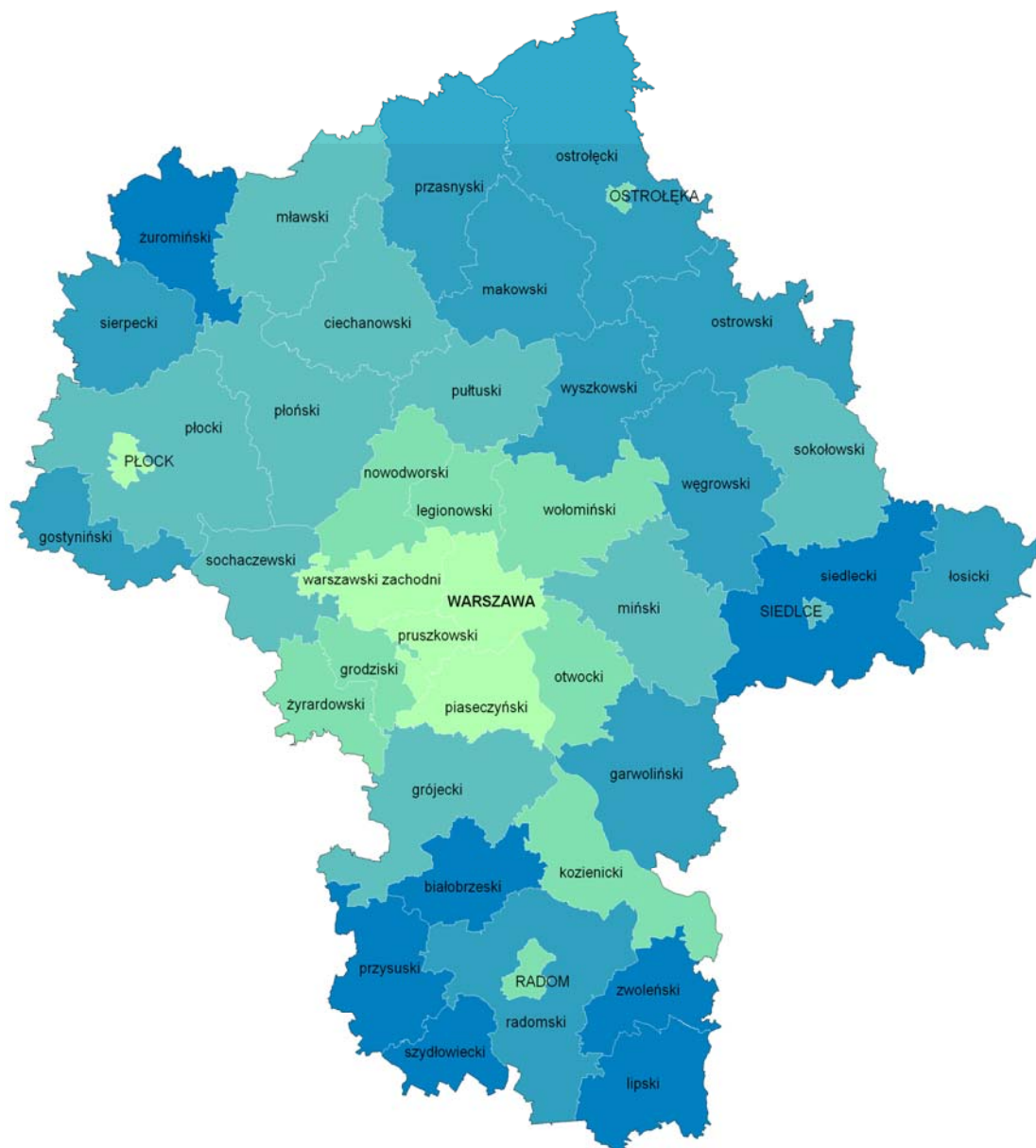

Podmioty gospodarki narodowej (REGON) na 10000 mieszkańców w 2011 r.
średnia wojewódzka = 1277 jednostek

Mapa przygotowana przez Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
w ramach projektu „Wzmocnienie potencjału Mazowieckiego Obserwatorium Terytorialnego” współfinansowanego ze środków
UE w ramach EFS, 5.2.1 PO KL

Mapa 6: Dochody własne budżetów gmin, powiatów i miast na prawach powiatu per capita w relacji do średniej wojewódzkiej w powiatach w 2011 r.

Dochody własne budżetów gmin, powiatów i miast na prawach powiatu per capita w 2011 r.
Indeks: średnia wojewódzka = 100

- 280 - 331
- 220 - 279
- 160 - 219
- 100 - 159
- 56 - 99

Mapa przygotowana przez Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
w ramach projektu „Wzmocnienie potencjału Mazowieckiego Obserwatorium Terytorialnego” współfinansowanego ze środków
UE w ramach EFS

8. WOJEWÓDZTWO OPOLSKIE

Wprowadzenie

W 2012 r. w województwie opolskim obserwowano szereg korzystnych zmian, a część z nich wciąż wykazuje charakter trwałych i pozytywnych tendencji. Jednak przestrzeń społeczno-gospodarczą cechowały w minionym roku nie tylko pozytywne zjawiska. Na szczególną uwagę, spośród pozytywnych, jak i niekorzystnych zjawisk zasługują:

- wzrost produkcji sprzedanej przemysłu oraz spadek produkcji sprzedanej budownictwa⁵⁶,
- wzrost wartości nakładów inwestycyjnych ogółem⁵⁷,
- najwyższy w kraju wskaźnik koniunktury mikro i małych firm (w ostatnich dwunastu miesiącach),
- wzrost liczby podmiotów gospodarki narodowej,
- dodatnie, najwyższe na przestrzeni ostatnich kilku lat saldo między nowoutworzonymi a zlikwidowanymi miejscami pracy,
- wzrost wskaźnika zatrudnienia, w tym w grupie ludności w wieku 20-64 lata, a także
- wzrost liczby zarejestrowanych bezrobotnych oraz stopy bezrobocia rejestrowanego.

Głównym, horyzontalnym wyzwaniem regionu pozostaje nadal postępująca depopulacja wiążąca się z ujemnym przyrostem naturalnym, w tym niezapewnioną prostą reprodukcją ludności oraz ujemnym saldem migracji. Mocną stroną regionu są wysokie warunki życia gospodarstw domowych⁵⁸.

Demografia

Zmiany demograficzne stanowią i w najbliższych latach stanowią będą istotne wyzwanie dla Unii Europejskiej oraz Polski. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań wskazują, iż spośród wszystkich województw, to właśnie w Opolskiem w ostatnich latach sytuacja w tym zakresie była najtrudniejsza. Dane za 2012 r. wskazują na dalszy spadek liczby mieszkańców. Zmniejszenie populacji zaobserwowano w dziesięciu województwach, w tym w Opolskiem. Spośród dwunastu powiatów w regionie (w tym miasto na prawach powiatu), wzrost liczby mieszkańców odnotowano w jednym; spośród wszystkich gmin wzrost odnotowano w co piątej z nich, a spośród wszystkich miast w prawie co czwartym. W 2012 r. mieszkańców ubyło zarówno w wyniku ujemnego przyrostu naturalnego, jak i w wyniku migracji, w tym zagranicznych.

Województwo opolskie w minionym roku było jednym z ośmiu województw, w których odnotowano nadwyżkę liczby zgonów nad urodzeniami (o 1,2 tys. osób). W ujęciu względnym bardziej niekorzystna sytuacja wystąpiła w dwóch województwach. W przekroju wg powiatów woj. opolskiego ujemny przyrost naturalny wystąpił we wszystkich jednostkach, z czego najbardziej korzystny był w powiecie strzeleckim (wykr. 1).

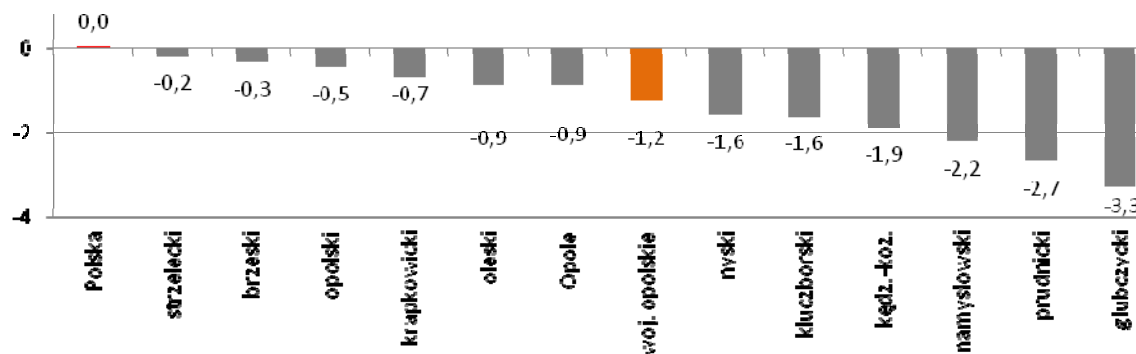
Od ponad trzydziestu lat województwo opolskie charakteryzuje się ujemnym wskaźnikiem salda migracji, znacząco odbiegającym „in minus” od przeciętnej sytuacji w kraju. Opolskie traci ludność na każdym kierunku migracji – krajowym i zagranicznym. Migracje w województwie opolskim nadal mają duże rozmiary, zwłaszcza w porównaniu do innych regionów. W 2012 r. opolskie było jednym z jedenastu województw, w których zanotowano ujemne saldo migracji stałej – więcej mieszkańców wymeldowało się niż zameldowało (o 2,2 tys. osób). W przekroju wg powiatów woj. opolskiego dodatnie saldo migracji wystąpiło w ubiegłym roku w powiecie opolskim, w pozostałych powiatach odnotowano ujemne saldo migracji stałej (wykr. 2).

⁵⁶ Dane dotyczą podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

⁵⁷ Dane dotyczą podmiotów gospodarczych prowadzących księgi rachunkowe, niezależnie od rodzaju działalności, w których liczba pracujących przekracza 49 osób.

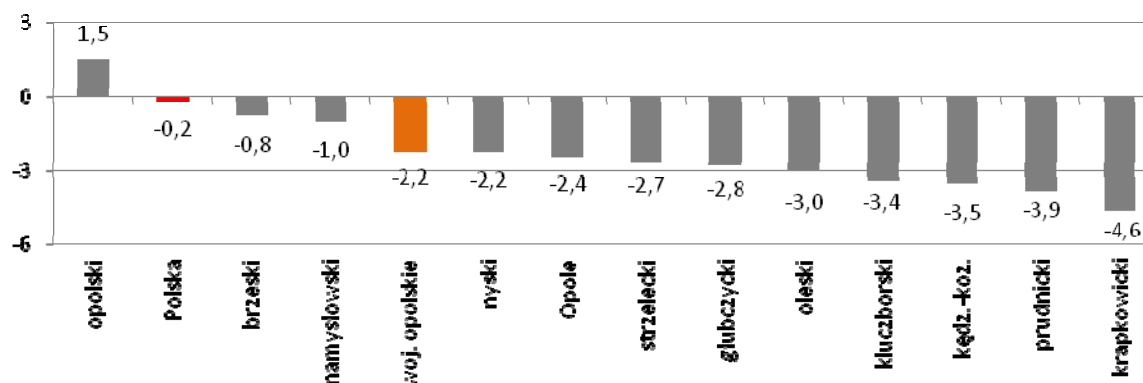
⁵⁸ Por. Czapiński J., Panek T. (red.), *Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, Polskie Towarzystwo Statystyczne, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2012, s. 133.

Wykres 1. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców w województwie opolskim wg powiatów w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Opolu.

Wykres 2. Saldo migracji na 1000 mieszkańców w województwie opolskim wg powiatów w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Opolu.

Gospodarka i rynek pracy

Województwo opolskie, wg danych Głównego Urzędu Statystycznego, zajmuje jedenaste miejsce w rankingu województw pod względem wartości PKB na mieszkańca (2010). W ostatnich latach region rozwijał się szybciej aniżeli średnio Unia Europejska, ale dynamika PKB była niższa niż przeciętnie w kraju (tab. 1).

Tabela 1. Dynamika produktu krajowego brutto w Unii Europejskiej, Polsce i województwie opolskim w latach 2004-2010 (rok poprzedni=100, ceny stałe)

Wyszczególnienie	Lata						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Unia Europejska (UE 27)	102,5	102,1	103,3	103,2	100,3	95,7	102,1
Polska	105,3	103,6	106,2	106,8	105,1	101,6	103,9
Województwo opolskie	106,1	98,5	103,5	107,3	100,8	99,7	102,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie i Eurostat.

W gospodarce województwa opolskiego istotną rolę odgrywa przemysł. W 2012 r. produkcja sprzedana przemysłu⁵⁹ wzrosła o 3% względem wzrostu o 1% średnio w kraju (szóste miejsce w kraju, tab. 2). Wysoką dynamikę sprzedaży zanotowały branże: papiernicza, metalowa oraz produkcji wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych. Wśród dwóch największych branż odnotowano: spadek produkcji branży chemicznej o 0,8% oraz wzrost produkcji branży spożywczej o 0,9%. Wzrosły obroty w przemyśle, w tym w obrocie niekrajowym, z czego do strefy euro o około 14%.

⁵⁹ Dane dotyczą podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

Tabela 2. Produkcja sprzedana przemysłu w województwie opolskim i w Polsce w latach 2006-2012 w podmiotach o liczbie pracujących powyżej 9 osób (rok poprzedni=100, ceny stałe)

Wyszczególnienie	Lata						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Polska	112,0	109,7	102,5	96,8	109,8	107,7	101,0
Województwo opolskie	111,7	107,0	98,9	95,3	90,3	110,5	103,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie.

Wzrostowi produkcji przemysłowej towarzyszył spadek produkcji budowlanej. W porównaniu do 2011 r. produkcja sprzedana budownictwa spadła o 16,7%⁶⁰. Spadła również produkcja budowlano-montażowa, w tym w zakresie budowy budynków, budowy obiektów inżynierii lądowej i wodnej oraz specjalistycznych robót budowlanych. Wzrosła natomiast liczba mieszkań oddanych do użytku (o 105).

W 2012 r. w porównaniu do roku poprzedniego wzrosły nakłady inwestycyjne⁶¹ średnich i dużych przedsiębiorstw mających siedzibę na terenie województwa opolskiego. Inwestycje wzrosły w przemyśle, spadły natomiast w budownictwie i usługach. Ogółem rozpoczęto mniej inwestycji, ale przy wyższej łącznej wartości kosztorysowej⁶².

Wśród mikro i małych podmiotów odnotowano najwyższy w Polsce wskaźnik koniunktury - nastroje i oceny - np. sytuacji firmy, wyniku finansowego - właścicieli firm w ostatnich dwunastu miesiącach były pozytywne⁶³.

Na rynku pracy odnotowano wzrost liczby zarejestrowanych bezrobotnych, wzrost stopy bezrobocia rejestrowanego oraz poprawę wskaźnika zatrudnienia. W 2012 r. utworzono w regionie 13,4 tys. nowych miejsc pracy, o 0,5 tys. mniej niż rok wcześniej. Z drugiej strony w tym samym czasie zlikwidowano 8,1 tys. miejsc pracy, mniej niż rok, dwa i trzy lata wcześniej. Saldo pomiędzy nowymi a zlikwidowanymi miejscami pracy było wyższe niż w latach poprzednich i wyniosło ponad 5 tys. miejsc pracy. Na koniec grudnia 2012 r. w regionie istniało 0,7 tys. wolnych miejsc pracy.

Wykorzystanie funduszy europejskich w województwie opolskim i ich oddziaływanie na ważne obszary życia społeczno-gospodarczego regionu

Województwo opolskie jest aktywnym beneficjentem funduszy unijnych, zarówno w ramach Polityki Spójności, jak i Wspólnej Polityki Rolnej. Instytucje publiczne, przedsiębiorcy, instytucje otoczenia biznesu oraz pozostali uczestnicy życia społecznego z sukcesem realizują projekty i korzystają z ich efektów, zarówno w ramach programów wdrażanych na poziomie regionalnym, jak i krajowym. Do końca 2012 r. beneficjenci z województwa opolskiego i realizujący projekty na jego terenie podpisali ponad 55 tysięcy umów o wartości dofinansowania przekraczającej 1,2 mld euro (tab. 3). Oznacza to, że na mieszkańca województwa przypada ponad 1 220 euro dofinansowania unijnego.

Tabela 3. Projekty realizowane w województwie opolskim w ramach programów operacyjnych perspektywy finansowej 2007-2013 (wg stanu na 31 grudnia 2012 r.)

Nazwa programu operacyjnego	Liczba umów	Wartość dofinansowania z UE (mln EUR)
Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2007-2013	1 049	446,50
Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013	1 265	157,09
Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013	318	23,74
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2007-2013	54	280,00
Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013	243	156,83

⁶⁰ Dane dotyczą podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

⁶¹ Dane dotyczą podmiotów gospodarczych prowadzących księgi rachunkowe, niezależnie od rodzaju działalności, w których liczba pracujących przekracza 49 osób.

⁶² *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa opolskiego*, Urząd Statystyczny w Opolu, Opole 2013.

⁶³ *Raport o sytuacji mikro i małych firm w roku 2012*, Bank Pekao, Warszawa 2013.

Nazwa programu operacyjnego	Liczba umów	Wartość dofinansowania z UE (mln EUR)
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013	52 148	171,59
Program Operacyjny Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich 2007-2013	50	2,06
ŁĄCZNIE WSZYSTKIE PROGRAMY OPERACYJNE	55 127	1 237,81

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego oraz Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

- ⇒ W ramach programów krajowych beneficjenci z województwa opolskiego pozyskali znaczące środki na badania i rozwój technologiczny, ochronę środowiska i zapobieganie zagrożeniom, poprawę dostępu do zatrudnienia i jego trwałości oraz zwiększanie zdolności adaptacyjnych pracowników, firm, przedsiębiorstw i przedsiębiorców;
- ⇒ Instrumenty inżynierii finansowej są jedną z efektywniejszych form wsparcia przedsiębiorczości. Warto podkreślić, że województwo opolskie jako pierwsze wraz z pomorskim, obróciło środkami na instrumenty zwrotne dla sektora MŚP w ramach RPO WO 2007-2013. Do końca 2012 r. beneficjenci ostateczni funduszy pożyczkowo/poręczeniowych zadeklarowali utworzenie 740 miejsc pracy, z czego 488 dla mężczyzn, 252 dla kobiet;
- ⇒ Województwo opolskie utrzymuje się w czołówce najsprawniej wdrażanych regionalnych programów operacyjnych. Od marca 2010 r. zajmuje czołowe miejsca pod względem kontraktacji, płatności i certyfikacji środków do Komisji Europejskiej;
- ⇒ Projekty z województwa opolskiego, które zostały dofinansowane z funduszy unijnych, są doceniane w ogólnopolskich konkursach. Na przykład:
 - **POLSKA PIĘKNIJE – 7 CUDÓW FUNDUSZY EUROPEJSKICH** (organizator: MRR):
 - Pierwsze miejsce w kategorii REWITALIZACJA w 2011 r. zdobył projekt Miasta Opola: *Przebudowa, rozbudowa i nadbudowa budynku na siedzibę Miejskiej Biblioteki Publicznej w Opolu* (RPO WO 2007-2013);
 - Pierwsze miejsce w kategorii MIEJSCE PRZYJAZNE DZIECIOM w 2012 r. zdobył projekt Stowarzyszenia Delta: *Budowa obiektu turystycznego oraz ścieżki edukacyjnej na terenie odkryć paleontologicznych (Jura Parku) w Krasiejowie* (RPO WO 2007-2013);
 - Nominację w kategorii PRODUKT PROMOCYJNY w 2013 r. otrzymał projekt Miasta Opola: *Utworzenie Narodowego Centrum Polskiej Piosenki poprzez przebudowę Amfiteatru Tysiąclecia w Opolu* (PO IIŚ 2007-2013);
 - **TOP INWESTYCJE KOMUNALNE 2012** (organizator: Europejski Kongres Gospodarczy, Portalsamorzadowy.pl):
 - Wśród 10 wyróżnionych inwestycji komunalnych w Polsce znalazły się projekty Miasta Opola: *Zwiększenie atrakcyjności turystycznej i kulturalnej Opola* (zagospodarowanie terenów wzdłuż Odry i Kanału Młynówka, przebudowa Amfiteatru i Miejskiej Biblioteki Publicznej) (RPO WO 2007-2013 i PO IIŚ 2007-2013);
 - **PLUS CAMERIMAGE 2011** (organizator: Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Fundacja Tumult w partnerstwie z MRR i platformą BRIEF FOR POLAND):
 - Pierwsze miejsce w kategorii spotów reklamowych „Fundusze europejskie w kadrze” zdobył spot przygotowany na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego: *Opolskie. Tu żyje się zmianami*;
- ⇒ Instytucja Zarządzająca RPO WO 2007-2013 podejmuje szereg działań w celu zapewnienia zgodności wdrażanych funduszy unijnych z zasadami poszczególnych polityk wspólnotowych. W sposób szczególny została zauważona realizacja zasady partnerstwa w województwie opolskim. W ramach konkursu organizowanego przez Krajową Sieć Tematyczną ds. Partnerstwa wraz z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego, Komitet Monitorujący RPO WO 2007-2013 zdobył pierwsze miejsce i otrzymał tytuł Najbardziej Partnerskiego Komitetu Monitorującego 2011 r.

9. WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE

Wprowadzenie

Celem Przeglądu Regionalnego jest przedstawienie zmian w sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego w 2012 r. na tle poprzednich lat, z uwzględnieniem jego specyficznych cech. Przedstawiona analiza została dokonana w kwietniu 2013 r.

Dokonana analiza ma przede wszystkim charakter ilościowy i bazuje na zagregowanych danych. Wykorzystane zostały w niej najbardziej aktualne statystyki BDL GUS, instytutów ekonomicznych, Ministerstwa Rozwoju Regionalnego oraz wyniki innych badań. Unikalnym materiałem analitycznym, umieszczonym w niniejszej publikacji są informacje dotyczące zagregowanych dochodów z pracy i prowadzonej działalności gospodarczej mieszkańców województwa. Udało nam się pozyskać je prawie ze wszystkich Urzędów Skarbowych regionu.

Obszar	Wykorzystane w raporcie źródła danych ilościowych
Blok gospodarczy	BDL GUS; dane instytutów ekonomicznych (IBnGR, BIEC); dane pozyskane z Urzędów Skarbowych; Raporty MOPR (2011), PARP (2012), PEKAO (2013)
Blok społeczny	BDL GUS; BAEL
Blok przestrzenny	BDL GUS
Możliwości wykorzystania polityki spójności	KSI SIMIK

Ocena ogólnej sytuacji społeczno-gospodarczej województwa

Spowolnienie gospodarcze w województwie podkarpackim najsilniej widoczne jest na przykładzie **wzrostu bezrobocia** oraz **pogłębiania się zróżnicowań wewnątrzregionalnych**. Pokazuje to trend niemal każdej analizowanej w opracowaniu zmiennej. Nie można jednoznacznie stwierdzić, że zróżnicowanie to przebiega wyraźnie na linii podziału miasta/obszary wiejskie lub na linii podziału względem poszczególnych podregionów. Na szczególną uwagę zasługują trzy obszary kryzysowe, zdefiniowane geograficznie:

- powiaty niżański oraz lubaczowski (obszary silnego kryzysu strukturalnego – dawne wydobywcie siarki),
- powiaty brzozowski oraz strzyżowski (obszary popegeerowskie, położone na Pogórzu),
- powiaty górskie (obszary o bardzo trudnej dostępności).

Miasta subregionalne także w różny sposób reagują na spowolnienie gospodarcze – z jednej strony odporny dotychczas na wahania koniunkturalne Mielec, Sanok oraz Krosno (do niedawna), z drugiej zaś Tarnobrzeg, rokrocznie tracący swoją pozycję oraz Przemyśl – miasto, którego baza ekonomiczna opiera się w głównej mierze na usługach, stanowiący najbardziej znaczący obszar kryzysu miejskiego.

Niektóre pogarszające wskaźniki społeczno-ekonomiczne rzutują na spadek atrakcyjności inwestycyjnej.

Wydaje się, że powiaty nie dysponujące silnym zapleczem infrastrukturalnym (słabo skomunikowane i wyposażone w sieci) w takich warunkach jeszcze bardziej tracą na znaczeniu. Jedyńm ośrodkiem, który w takich warunkach zyskuje jest **Rzeszów** oraz przylegający do niego powiat – które nie są jednak w stanie zapewnić rozprzestrzeniania się impulsów rozwojowych. Pozycja Rzeszowa jako centrum społeczno-gospodarczego w dalszym ciągu umacnia się, na co wpływ mają także inwestycje regionalne koncentrowane w stolicy województwa.

Szczególnie ważnym wyzwaniem przyszłego okresu programowania powinno być zapewnienie odpowiednio ukierunkowanej terytorialnie interwencji, która pozwoliłaby zwiększyć odporność poszczególnych podregionów na spowolnienie gospodarcze.

Województwo podkarpackie charakteryzuje się najniższym poziomem PKB na mieszkańca spośród wszystkich regionów w Polsce. W 2010 r. PKB wyniósł niecałe 25 tys. zł, (średnia dla kraju - 37 tys. zł w 2010 r.). i począwszy od 2006 r. zachodzi dywergencja regionu względem średniej krajowej. Jednocześnie bardzo wyraźnie zaznacza się nierównomierność procesów rozwojowych pomiędzy dwoma bogatszymi podregionami – tarnobrzeskim oraz rzeszowskim a podregionami przygranicznymi – krośnieńskim i przemyskim.

Wartość dodana brutto przypadająca na jednego pracownika w ostatnich latach powoli wzrastała, by w 2010 r. osiągnąć 70,7% średniej krajowej.⁶⁴

Województwo podkarpackie zajmuje **7. miejsce** w kraju pod względem **udziału osób aktywnych zawodowo w ogóle ludności w wieku produkcyjnym. Bezrobocie rejestrowane** pod koniec 2012 r. w województwie podkarpackim wyniosło **16,3%**. Szczególnie niepokojący jest wysoki poziom bezrobocia długotrwałego, dotyczący prawie 7% mieszkańców w wieku produkcyjnym. Niepokojący jest również systematyczny od 2008 r. wzrost stopy bezrobocia liczonej metodologią BAEL. Według tego pomiaru, region podkarpacki w IV kwartale 2012 r. był najsilniej dotknięty tym zjawiskiem w Polsce.

Ocena kondycji przedsiębiorstw

Województwo podkarpackie charakteryzuje się **niskim poziomem przedsiębiorczości** mierzonym **liczbą firm w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców**. W 2012 r. wyniosła ona **728**, co stanowiło najniższy wynik w Polsce. Poziom przedsiębiorczości jest jednak nierównomierny w przestrzeni całego województwa. Województwo podkarpackie cechuje się także **najniższą dynamiką w obszarze przedsiębiorczości w kraju**. W 2012 r. zarejestrowano w regionie średnio **66 nowych** podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców, przy jednoczesnych **44 wyrejestrowaniach** – i w obu przypadkach były to najniższe wartości w Polsce. O ile w pierwszej fali kryzysu gospodarczego w 2009 r. województwo podkarpackie oparło się niekorzystnej tendencji wskaźnika przedsiębiorczości, to w 2011 r. druga fala kryzysu spowodowała już spadek tego wskaźnika. W ubiegłym roku nastąpiła jednak już poprawa - liczba firm we wszystkich powiatach woj. podkarpackiego wzrosła. Pozytywną tendencją, która wyróżnia województwo podkarpackie jest dynamiczny wzrost liczby firm w najsłabiej rozwiniętych powiatach regionu.

Dochody firm w latach 2008-2011 także charakteryzowały się dużą zmiennością w zależności od położenia geograficznego. Ostatnie uzyskane i porównywalne dane (2011 r.) wskazują, że najwyższe wartości dochodów na jedną firmę cechowały Rzeszów i przylegający do niego powiat rzeszowski, a także sąsiadujący z nim powiat ropczycko-sędziszowski. Stosunkowo duży zys wygenerowały przedsiębiorstwa podregionu tarnobrzeskiego. Podobnie jak w przypadku innych zmiennych, najtrudniejsza sytuacja dotyczyła podregionów krośnieńskiego oraz przemyskiego.

Województwo podkarpackie wyróżnia się na tle reszty kraju stosunkowo **wysoką stopą inwestycji** – nakłady brutto na środki trwałe w 2010 r. odpowiadały za około 20% regionalnego PKB, a więc znacznie więcej niż w pozostałych województwach Polski Wschodniej oraz przeciętnie w Polsce. W przeciwieństwie do całego kraju, publiczne nakłady na inwestycje (w ujęciu per capita) są bowiem znacznie wyższe niż nakłady prywatne.

Województwo podkarpackie wyróżnia się również szczególnie **wysokim udziałem firm prywatnych w nakładach na badania i rozwój** – jest on drugi najwyższy w Polsce, po województwie mazowieckim. Patrząc przez pryzmat udziału nakładów na innowacje w PKB, nie należą one jednak do wysokich.

Na tle Polski Wschodniej województwo podkarpackie cechuje się także **największą liczbą podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego** (387 w 2011 r.).

Poziom bezpośrednich inwestycji zagranicznych również pozostaje najwyższy w Polsce Wschodniej, jednak na poziomie znacznie niższym niż poziom krajowy.

Porównując **atrakcyjność inwestycyjną podregionów** województwa podkarpackiego od 2008 r. na podstawie *Rankingu Atrakcyjności Województw* Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową można zaobserwować przede wszystkim spadek pozycji podregionu przemyskiego we wszystkich kategoriach działalności gospodarczej (zarówno przemysłowej, usługowej, jak i high-tech), przy czym nastąpił on dopiero w 2012 r. Wówczas pogorszyła się także pozycja podregionu krośnieńskiego w dziedzinie atrakcyjności dla zaawansowanych technologicznie przedsięwzięć. Widoczne jest również obniżenie atrakcyjności inwestycyjnej w przypadku działalności przemysłowej oraz usługowej podregionu tarnobrzeskiego. Także podregion rzeszowski stracił swoją bardzo dobrą pozycję pod względem atrakcyjności lokowania przedsięwzięć o charakterze przemysłowym.

Sposobem na wyjście z trudnej sytuacji gospodarczej może być stopniowa internacjonalizacja przedsiębiorstw. W latach 2008-2010 województwu udało się utrzymać korzystną dynamikę wzrostu eksportu, co ostatecznie pozwoliło na zajęcie 11. miejsca w Polsce pod względem jego wysokości na mieszkańca (w 2010 r.). Najnowsze dostępne dane wskazują⁶⁵, że co dziesiąta mikro i mała firma w

⁶⁴ Dane dostępne jedynie dla 2010 r.

⁶⁵ *Raport o sytuacji mikro i małych firm w roku 2012. Temat specjalny: e-gospodarka*, PKO, Warszawa, 2013.

województwie prowadzi działalność eksportową – co w porównaniu z innymi regionami również jest jednak stosunkowo słabym wynikiem. **Silnym atutem regionu jest za to działalność klastrów, zrzeszających podmioty z najsilniej rozwiniętych specjalizacji regionu** (przemysł elektromaszynowy, odlewnictwo, spawalnictwo, IT). **Szczególnie Dolina Lotnicza, jak i komplementarny klaster lotniczy zrzeszające już łącznie 120 podmiotów mogą w kolejnych latach uczynić województwo wiodącym regionem lotniczym Europy.**

Kapitał ludzki i społeczny

Województwo podkarpackie zajęło **10. pozycję pod względem wysokości Lokalnego Wskaźnika Rozwoju Społecznego (LHDI)**, bazującego na wysokości składowych mierników z zakresu zdrowia, edukacji i zamożności.⁶⁶ Cały obszar województwa charakteryzuje się **ponadprzeciętnymi wynikami wskaźników obrazujących kondycję zdrowotną,**⁶⁷ przy równocześnie **bardzo niekorzystnych pomiarach poziomu zamożności.** Pod tym względem region podkarpacki zajmuje ostatnie miejsce w Polsce, jednocześnie charakteryzując się 5. najwyższym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym.⁶⁸

Obserwując zróżnicowanie wewnątrzregionalne w zakresie zarobków, widoczna jest dysproporcja pomiędzy Rzeszowem a pozostałą częścią regionu. Najwyższym poziomem edukacji, który jest trzecim wskaźnikiem składowym LHDI charakteryzowały się w 2010 r. trzy miasta – Krosno, Rzeszów oraz Tarnobrzeg.

Dane uzyskane z Urzędów Skarbowych wskazują jednak, że różnica w dochodach pomiędzy Rzeszowem a pozostałą częścią regionu nie jest wcale tak znacząca.⁶⁹ Co więcej, najwyższe dochody na mieszkańca w wieku produkcyjnym w 2011 r. cechowały powiat mielecki. Dopiero w dalszej kolejności zaznaczają się powiaty należące do aglomeracji rzeszowskiej (łańcucki, rzeszowski, Rzeszów, ropczycko-sędziszowski), a także tarnobrzeski oraz stalowowolski. Również Przemysł wyraźnie pozytywnie zaznacza się na tle swego podregionu.

Najniższe dochody z pracy charakteryzowały natomiast północną część regionu – powiaty kolbuszowski, niżański, lubaczowski oraz przeworski, cechujące się jednocześnie stosunkowo słabą dynamiką ich wzrostu – na tle pozostałych obszarów. Najwolniej dochód w trakcie okresu 2008-2011 wzrastał w stosunkowo dobrze rozwiniętym powiecie stalowowolskim.

Odływ migracyjny w latach 2010-2012 nie należał do znaczących. Wynika to jednak przede wszystkim z braku danych w statystykach publicznych dotyczących wyjazdów bez wyrejestrowywania się z miejsca zamieszkania – co w regionie podkarpackim należy do popularnych zjawisk. Największy spadek liczby mieszkańców wywołany emigracją cechuje przede wszystkim bieszczadzkie gminy o najtrudniejszym dostępie transportowym.

Województwo podkarpackie na tle innych regionów Polski w przypadku **liczby osób studiujących wypada słabo,** wyróżnia się natomiast **wysokim udziałem osób pobierających naukę na kierunkach technicznych.** O potencjale naukowym województwa stanowi przede wszystkim podregion Rzeszowski. Odsetek studentów w populacji jest tam wyższy niż w Małopolsce (najbardziej studenckim regionie w Polsce) i od 2006 r. utrzymuje się na stabilnym poziomie. W pozostałych podregionach natomiast udział studentów jest bardzo niewielki (niższy niż w woj. lubuskim) i, co jest widoczne szczególnie na przykładzie podregionu przemyskiego, delikatnie spada.

Jednym z niewielu dostępnych mierników kapitału społecznego na poziomie lokalnym jest **liczba organizacji pozarządowych przypadająca na 10 tys. mieszkańców.** Od 2007 r. **zwiększyła się** ona w województwie podkarpackim **z 23 do 29,** co może świadczyć o wzrastającej aktywności w zakresie działalności społecznej, co więcej, osiągnięty w 2011 r. wynik jest nieznacznie wyższy od średniej krajowej.

⁶⁶ *Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym: Polska 2012. Rozwój regionalny i lokalny*, UNDP, Warszawa, 2013.

⁶⁷ Na wskaźnik zdrowotny składają się wskaźnik przeciętnego trwania życia oraz zagregowany współczynnik zgonów z powodu nowotworów i chorób układu krążenia.

⁶⁸ Współczynnik zmienności na poziomie 40%.

⁶⁹ Biorąc pod uwagę wszystkie problemy natury metodycznej napotkane podczas zbierania danych – co się dotyczyło także danych zebranych dla firm. Należą do nich: niezagregowane dane dla powiatów rzeszowskiego oraz tarnobrzeskiego; wysoki udział pracujących w rolnictwie w województwie podkarpackim, którzy rozliczają się z US w inny sposób; zniekształcenia wynikające z konieczności zastosowania wskaźnika liczby osób w wieku produkcyjnym zamiast liczby pracujących (BDL nie agreguje tych danych dla mikro i małych firm). Powiat jarosławski oraz powiat bieszczadzki do momentu wysłania drugiej wersji raportu nie przesyłały informacji, o które wnioskowaliśmy.

Infrastruktura społeczna i techniczna

Województwo podkarpackie cechuje **relatywnie słaby dostęp do infrastruktury społecznej**. Przykład mogą stanowić podstawowe usługi w zakresie zdrowia w województwie, w którym na jedną aptekę w 2011 r. przypadało aż 3600 mieszkańców (drugi wynik od końca, po warmińsko-mazurskim). Zdecydowanie bardziej korzystna sytuacja występuje w przypadku liczby ośrodków kultury. Województwo podkarpackie zajmuje pod tym względem 3. miejsce w Polsce (310 takich placówek w 2011 r.) Jednym z ważnych elementów obrazujących rozwój infrastruktury społecznej jest odsetek dzieci uczęszczających do przedszkoli. W województwie podkarpackim wynosi on jedynie dla 61,7% dzieci w wieku 3-5 lat, co jest wynikiem znacznie poniżej średniej krajowej (69,2%). Dostępność opieki przedszkolnej nie jest w regionie równomierna. O ile np. w Rzeszowie, Krośnie oraz Przemyśle do przedszkoli zapisanych było w 2011 r. ponad 80% dzieci, to w trzech powiatach województwa (niżańskim, przemyskim oraz przeworskim) połowa maluchów w wieku od 3-5 lat nie została objęta wychowaniem przedszkolnym.

Należy podkreślić **radikalny postęp** województwa podkarpackiego **w dostępie do infrastruktury technicznej**, co dobrze odzwierciedla **wskaźnik syntetyczny**, na który składa się odsetek gospodarstw posiadających dostęp do gazu, sieci wodociągowej oraz kanalizacji. Przez ostatnie 10 lat wartość tego miernika **wzrosła o 6,6 punktów procentowych** i pozwoliła regionowi na awans o cztery pozycje w rankingu województw oraz przekroczenie ogólnopolskiej średniej.

Najlepsza sytuacja w obszarze dostępu do sieci infrastruktury notowana jest obecnie w miastach na prawach powiatu oraz w powiatach w północno-zachodniej części regionu (podregion tarnobrzeski). W dalszym ciągu największe zapóźnienia obserwowane są na terenach o niewielkiej gęstości zaludnienia i najtrudniejszych warunkach społeczno-gospodarczych: Bieszczady oraz Pogórze, przy czym to właśnie tam w ostatnich latach zanotowano największą poprawę.

Województwo podkarpackie cechuje **słaba sieć powiązań drogowych oraz kolejowych** z pozostałą częścią Polski. Sytuacja znacznie poprawi się wraz z realizacją szeregu inwestycji o znaczeniu ponadregionalnym i międzynarodowym: odcinek autostrady A4 i drogi ekspresowej S-19 (Via Carpatia) modernizacja linii kolejowych E30 oraz L71. Problemem pozostaje jednak w dalszym ciągu niewystraczająca dostępność wewnątrzregionalna, która w dużym stopniu utrudnia mieszkańcom części powiatów (przede wszystkim: lubaczowskiego, bieszczadzkiego, leskiego, jak i części gmin położonych w powiecie krośnieńskim oraz jasielskim) m.in. korzystanie z usług wyższego rzędu świadczonych w ośrodkach subregionalnych. Województwo pozytywnie wyróżnia się za to w Polsce wschodniej **obecnością lotniska** o ugruntowanej pozycji na rynku. Rzeszowska Jasionka obecnie utrzymuje 12. regularnych połączeń (głównie z Wielką Brytanią), co pozwala regionalnemu portowi lotniczemu zająć 7. miejsce w Polsce (m.in. przed lotniskiem w dużo większej Łodzi).

Zdolności finansowania przedsięwzięć rozwojowych jst

W ciągu ostatnich 10 lat w samorządach powiatowych województwa podkarpackiego dochody własne wzrastały bardzo dynamicznie, jednak ich średnia od 2002 r. nie przekroczyła 70% krajowej. Poziom oraz wzrost dochodów własnych na poziomie powiatów nie należał do równomiernych.

Uzyskane dane świadczą o niewielkich możliwościach generowania dochodów własnych najmniej rozwiniętych powiatów i silnym uzależnieniu ich budżetów od transferów krajowych. W przypadku powiatów grodzkich, najwyższe dochody własne per capita w 2011 r. zanotował Tarnobrzeg, najniższe zaś – Przemyśl. Gminy województwa podkarpackiego prowadzą natomiast stosunkowo rozsądną politykę finansową – w 2011 r. jedynie jedna gmina przekroczyła obowiązujący niedługo limit zadłużenia. W przypadku kilku najbiedniejszych istnieje jednak obawa, że nie będą w stanie samodzielnie sfinansować nawet minimalnego pułapu wkładu własnego do inwestycji.⁷⁰

Wykorzystanie funduszy europejskich w województwie podkarpackim

Województwo podkarpackie należy do największych beneficjentów perspektywy 2007-2013. Do końca marca wydatkowano 18,9 mld zł (co stanowiło najwyższą alokację po woj. mazowieckim oraz śląskim). Patrząc przez pryzmat poziomu wsparcia przypadającego na mieszkańca, region zajął drugie miejsce z wynikiem 8864 zł (za woj. warmińsko-mazurskim). Znaczący udział w porównaniu z innymi województwami miały środki PO IG (w tym najwyższa w kraju alokacja w Osi 4⁷¹), a także PO RPW oraz RPO (z uwagi na korzystny dla woj. podkarpackiego algorytm rozdziału

⁷⁰ *Diagnoza potrzeb rozwojowych regionu w kontekście realizacji RPO WP na lata 2007-2013*, IBS, Warszawa, 2012.

⁷¹ *Diagnoza potrzeb rozwojowych regionu w kontekście realizacji RPO WP na lata 2007-2013*, IBS, Warszawa, 2012.

środków unijnych). Struktura alokacji w latach 2007-2013 również znacznie wyraźniej wskazuje na wsparcie przedsiębiorstw.

Ciekawych wniosków dostarcza powiązanie kategorii interwencji z celami tematycznymi Wspólnych Ram Strategicznych, które będą głównym punktem odniesienia podczas prac nad programem regionalnym na lata 2014-2020. Uwzględniając wszystkie pogromy operacyjne bieżącej perspektywy finansowej, aż 21% funduszy przypadło na cel związany ze wsparciem przedsiębiorczości (3), nieco wyższa niż przeciętnie w kraju alokacja trafiła także do obszaru społeczeństwa informacyjnego (cel tematyczny 2), wspierania aktywności zawodowej (cel tematyczny 8), integracji społecznej (cel tematyczny 9) oraz kapitału ludzkiego (cel tematyczny 10). Relatywnie dużo niższy był udział inwestycji związanych z infrastrukturą transportową (cel tematyczny 7).

Znaczą sumę środków polityki spójności beneficjenci województwa podkarpackiego wydatkowali także w obszarze innowacyjności – szczególnie zaś infrastruktury B+R. W ramach tej kategorii interwencji dofinansowane zostały m.in. uczelnie wyższe. Uniwersytet Rzeszowski oraz Politechnika Rzeszowska ze wszystkich programów operacyjnych otrzymały łącznie ponad 600 mln zł dofinansowania.⁷² Znacznie wyższe dofinansowanie w stosunku do liczby mieszkańców widoczne jest również na tle pozostałych regionów Polski.

Do końca lutego 2013 r.⁷³ rozdysponowano 87,6% alokacji programu regionalnego. W największym stopniu w ramach RPO zostały wsparte Rzeszów oraz gminy w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Najniższy poziom wsparcia per capita trafił do gmin Pogórza Karpackiego. W porównaniu z pozostałymi regionami, województwo w ramach RPO w znaczącym stopniu wsparło obszary związane z innowacyjnością, ochroną środowiska oraz zarządzaniu ryzykiem. Zdecydowanie mniejszy strumień wsparcia skierowany został na turystykę oraz instytucje otoczenia biznesu.

Podsumowanie

W niniejszym opracowaniu porównaliśmy sytuację społeczno-gospodarczą województwa podkarpackiego oraz przedstawiliśmy jej zmiany w 2012 r. na tle poprzednich lat z uwzględnieniem specyficznych cech regionu.

Poniżej prezentujemy syntetyczne wnioski, które zostały zdiagnozowane w trakcie analiz:

- województwo podkarpackie zajmuje ostatnie miejsce w Polsce pod względem wysokości PKB na mieszkańca. Procesy wzrostu w ostatnich latach przebiegały mniej dynamicznie niż w całej Polsce;
- atrakcyjność inwestycyjną regionu można uznać na najwyższą w Polsce wschodniej, jednak dystans do pozostałej części kraju w dalszym ciągu pozostaje znaczący;
- bardzo istotnym problemem pozostaje zjawisko bezrobocia, szczególnie długotrwałego;
- województwo podkarpackie cechuje także najniższy poziom przedsiębiorczości – zarówno mierzonej liczbą firm, dynamiką ich powstawania, jak i skalą działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw, co niestety jest zjawiskiem trwałym;
- słaba sytuacja w obszarze przedsiębiorczości determinuje najniższe w Polsce zarobki, jednocześnie region cieszy się najlepszą kondycją zdrowotną ze wszystkich województw;
- do mocnych stron regionu należą przede wszystkim wykształcone inicjatywy klastrowe będące pokłosiem przemysłowej tradycji regionu o wysokim stopniu innowacyjności (szczególnie – Dolina Lotnicza), obecność prężnych parków technologicznych, przemysłowych oraz specjalnych stref ekonomicznych, jak również naturalne, czyste środowisko (szczególnie w podregionie przemyskim i krośnieńskim), stanowiące obszar predystynowany do rozwoju turystyki;
- charakterystyczny dla województwa jest relatywnie wysoki wskaźnik pomostowego kapitału społecznego, który można wykazać wyższą niż średnia krajowa liczbą organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców oraz większą obecnością tradycyjnych form pielęgnowania kultury (domy kultury, kluby oraz świetlice);
- znaczącym problemem regionu pozostaje dostęp do infrastruktury społecznej – co spowodowane jest słabo rozwiniętą siecią transportową na obszarze województwa; należy jednak oczekiwać, że czas dojazdu do ośrodków, w których świadczone są usługi wyższego rzędu zmieni się szczególnie w środkowej i północnej części regionu po realizacji najważniejszych inwestycji drogowych i kolejowych;

⁷² *Diagnoza potrzeb rozwojowych regionu w kontekście realizacji RPO WP na lata 2007-2013*, IBS, Warszawa, 2012.

⁷³ *Stan wdrażania Regionalnych Programów Operacyjnych na 28.02.2013 r.*, MRR, Warszawa, 2013.

- województwo głównie dzięki funduszom europejskim najszybciej w Polsce odrabia zapóźnienia rozwojowe związane ze słabym rozwojem infrastruktury technicznej; postęp ten widoczny jest przede wszystkim w zakresie gospodarki wodno-ściekowej;
- samorządy lokalne województwa podkarpackiego cechują się niewielkimi możliwościami generowania dochodów własnych, co może dla części z nich stanowić problem w związku z koniecznością wkładu w projekty realizowane w przyszłej perspektywie finansowej;
- dotychczasowa alokacja w ramach funduszy europejskich w większym niż w pozostałych regionach stopniu finansuje działania związane z gospodarką wodno-ściekową, społeczeństwem informacyjnym, a także projekty miękkie, realizowane z EFS; w mniejszym natomiast akcenty położone są na przedsięwzięcia związane z transportem;
- interwencja w ramach RPO silniej niż przeciętnie w kraju skoncentrowana jest na zagadnieniach związanych z innowacyjnością oraz gospodarką wodno-ściekową; mniejsza jest natomiast intensywność wsparcia dla projektów w obszarach turystyki oraz instytucji otoczenia biznesu.

10. WOJEWÓDZTWO PODLASKIE

Główne osiągnięcia, atuty i problemy rozwoju społeczno-gospodarczego regionu

Ogólne wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podlaskiego wskazują na rozwój regionu poniżej średniej. Rozwój regionu uwarunkowany jest przy tym istotnymi elementami, które rozpatrywać należy w ujęciu polityczno-międzynarodowym, komunikacyjnym (dostępność transportowa) oraz przyrodniczo-środowiskowym. Te trzy czynniki wywierają istotny wpływ na kształtowanie się pozycji regionu w takich obszarach, jak atrakcyjność inwestycyjna, innowacyjność, eksport czy kapitał społeczny.

Lokalizacja województwa przy wschodniej granicy UE skutkuje ograniczeniami w swobodnym przepływie zarówno osób, towarów i usług, wpływając tym samym na możliwości rozwoju gospodarczego województwa (przykładem są dane o nagłym spadku ruchu granicznego osób z Białorusią wraz z przystąpieniem Polski do układu z Schengen z dniem 1 stycznia 2008 r., gdzie w ujęciu rocznym w 2008 roku ruch na granicy z Polską w województwie podlaskim spadł aż o 51%). Nie bez znaczenia jest również fakt sąsiedztwa z Białorusią, z którą na poziomie międzypaństwowym wzajemne kontakty są wciąż utrudnione. Przykładem tego może być przeciąganie przez stronę białorską podpisania umowy o małym ruchu granicznym. Jak pokazał przypadek Ukrainy i Obwodu Kaliningradzkiego, zawarcie takiej umowy pozytywnie wpłynęło na rozwój obszarów przygranicznych województw lubelskiego i podkarpackiego oraz warmińsko-mazurskiego. Należy jednak odnotować wzmożony w ostatnich latach ruch turystyczny o charakterze zakupowym ze strony mieszkańców sąsiednich krajów – Litwy i, zwłaszcza, Białorusi (wzrost w 2012 r. o 20% w stosunku do 2011 r. wg danych Izby Celnej w Białymstoku), choć wpływ mają na to w dużym stopniu obiektywne okoliczności o charakterze rynkowym, jak np.: niższe podatki czy płynny kurs walut. Z uwagi na wzrastający, pomimo ograniczeń formalnych, ruch graniczny, w ostatnich latach dokonano wielu inwestycji na drogowych i kolejowych przejściach granicznych, (w latach 2004-2012 na budowę, rozbudowę i przebudowę przejść granicznych w województwie podlaskim wydatkowano łącznie środki w wysokości ok. 350 mln zł)⁷⁴. Kontynuowane są prace nad uruchomieniem, a zwłaszcza zwiększeniem przepustowości kolejnych przejść na granicy z Białorusią, by w jeszcze większym stopniu ułatwić rozwój wzajemnych relacji społeczno-gospodarczych (szacunkowa wartość inwestycji - co najmniej 170 mln zł).

Położenie na wschodniej granicy UE jest szczególnie odczuwalne wobec małej dostępności transportowej centrów rozwojowych oraz peryferyjnego położenia województwa względem głównych krajowych korytarzy transportowych będących priorytetem dla władz centralnych. Podstawowym ograniczeniem tempa rozwoju regionu względem innych regionów jest bariera dostępności komunikacyjnej. Dostępność ta warunkuje z kolei lokalizację inwestycji, wielkość ruchu turystycznego czy konkurencyjny dostęp do rynków krajowych i międzynarodowych. Biorąc pod uwagę wszystkie środki transportu wg Wskaźnika Międzygałęziowej Dostępności Transportowej (WMDT) województwo podlaskie osiągnęło jedynie 73% średniej krajowej, przy czym wartość wskaźnika uległa w ostatnich latach znacznemu pogorszeniu, ponieważ jeszcze w 2008 r. województwo znajdowało się nieznacznie powyżej średniej krajowej. Ograniczenia transportowe występują w wymiarze wewnętrznym, istotnym z punktu widzenia komunikacji wewnętrznej, wiele obszarów regionu znajduje się poza zasięgiem izochrony 90 minut dostępu do stolicy województwa; dojazd do Białegostoku z najbardziej na północ wysuniętych części województwa zajmuje ponad 2 godziny, a wynika to ze słabej jakości drogi krajowej nr 8 i występującego na niej zbyt dużego ruchu ciężarowego.

Położenie regionu może stanowi czynnik, który potencjalnie może wzmocnić jego silne strony dzięki przecinającym region szlakom komunikacyjnym o znaczeniu europejskim, umożliwiającym bezpośrednie połączenie w transporcie lądowym pomiędzy krajami bałtyckimi a resztą Unii Europejskiej (Via Baltica, Rail Baltica oraz Via Carpatia). Warunkiem wykorzystania tego potencjału jest jednak znacząca rozbudowa sieci transportowej, w szczególności dróg o wysokiej przepustowości. Decyzje w tej kwestii należą wyłącznie do decyzji władz centralnych.

Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, w tym dynamika PKB i zmiany w strukturze gospodarki, produkcja sprzedana, specjalizacje eksportowe, nakłady inwestycyjne w gospodarce narodowej

Region jest zróżnicowany wewnętrznie pod względem wskaźnika PKB, co potwierdza dynamika zmian PKB per capita w latach 2008-2010. Najwyższą wartością w odniesieniu do potencjału ludnościowego

⁷⁴ Dane z Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego

wyróżnia się subregion białostocki, co jest pochodną koncentracji w ośrodku wojewódzkim regionalnego potencjału gospodarczego. Zauważyć jednak należy tendencję stałego zmniejszania dynamiki PKB subregionu białostockiego (od 107,3% w 2008 r. do 103,9% w 2010 r. średniej wojewódzkiej). W wartościach bezwzględnych zmniejszał się udział względem średniej wojewódzkiej wynosząc od 118,68% w 2008 r. do 116,11%. Pozostałe dwa podregiony, suwalski i łomżyński, cechują podobne zmiany dynamiki PKB (po ok. 88% średniej wojewódzkiej). W tym kontekście z niepokojem należy obserwować załamanie wzrostu dynamiki rozwoju gospodarczego, zwłaszcza w przypadku podregionu białostockiego, w którym zlokalizowany jest główny ośrodek rozwoju województwa – Białystok.

Zróżnicowanie przestrzenne WDB wskazuje na dominującą rolę podregionu białostockiego, który prawie we wszystkich rodzajach działalności (budownictwo, handel, działalność finansowa i ubezpieczeniowa oraz pozostałe usługi) skupia powyżej 50% wartości w województwie. Poza tradycyjnym większym udziałem podregionu łomżyńskiego w sekcji rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (na poziomie ok. 47%) oraz suwalskiego (29%), dostrzegalna jest jeszcze jedna istotna tendencja: lata 2008-2010 charakteryzują się ponadprzeciętną dynamiką wzrostu WDB podregionu łomżyńskiego w sekcji przemysłu, a w szczególności przetwórstwa przemysłowego, w wysokości 27%; dzięki mniejszej dynamice ośrodka białostockiego wzrósł udział zachodniej części województwa w WDB o 4% do 33%.

Dane o produkcji sprzedanej przemysłu województwa podlaskiego wskazują na stały wzrost w ujęciu rocznym, zaś na przestrzeni lat 2008-2011 wzrost ten wyniósł 24,7%. Zasadniczy wpływ na to miały jednak wyniki podregionu suwalskiego (18,61%, w nim w szczególności powiatu grajewskiego - 34,56%) i łomżyńskiego (61,56%). W tym drugim szczególne wyniki osiągnięto w powiatach łomżyńskim (52,42%) i siemiatyckim (49,78%). Bezapelacyjnie jednak lokomotywą wzrostu w regionie był powiat bielski z wynikiem 224,04%. Tłumaczyć to należy lokalizacją inwestycji IKEA, z drugiej strony siedzibami 3 krajowych firm budowlanych. Niekorzystnie na tym tle wypada podregion białostocki, który zanotował w tym czasie ujemną dynamikę wzrostu, przy czym w jego ramach spadek ten odnotowany został w stolicy regionu - Białymstoku. Należy podkreślić, iż statystyka publiczna nie udostępnia jednak danych z powiatów wysokomazowieckiego, kolneńskiego i augustowskiego z uwagi na tajemnicę statystyczną związaną ze zbyt małą liczbą podmiotów mających wpływ na wartości produkcji w powiatach.

Jeśli chodzi o dane dotyczące nakładów inwestycyjnych w gospodarce narodowej, to w latach 2008-2011 wzrosły one w regionie o 35,15%, przy czym w sektorze publicznym aż o 86,04% (w prywatnym o 15,35%). Co jest jednak niezwykle istotne, oba sektory prezentują odwrotne tendencje. O ile dynamika na przestrzeni lat tak wysoko wygląda w przypadku sektora publicznego, to w ujęciu rocznym dynamika ta spada od wzrostu o 37,98% w 2009 r. w stosunku do 2008 r. do 5,45% w 2011 r., to w sektorze prywatnym - od ujemnego wskaźnika -20,19% w 2009 r. do 50,12% w 2011 r.

Województwo odgrywa marginalną rolę w działalności eksportowej Polski - eksport podlaskich produktów w eksporcie województw ogółem oscyluje wokół wartości 1,1% (2010). Wartość eksportu do produkcji sprzedanej przemysłu stanowiła w 2008 r. 26%, podczas gdy średnia dla kraju wynosiła 42%. Jednocześnie w stosunku do roku 2000 obserwuje się ponad 2-krotnie mniejszy wzrost tego wskaźnika niż średnio w kraju (*Podlaska Strategia Innowacji* 2012). Patrząc z kolei na strukturę geograficzną podlaskiego eksportu wskazuje się, iż specyficzną cechą podlaskiego eksportu jest ponadprzeciętna, w stosunku do średniej dla Polski, rola handlu z krajami wschodnimi: Białorusią, Litwą, Rosją oraz pozostałymi krajami bałtyckimi (w 2011 r. głównymi jego kierunkami były: Niemcy 20,4%, Białoruś 9,5%, Rosja 6,4%, Litwa 6,0%). Choć 40% eksportu regionalnego przypadało w 2011 r. na kraje sąsiadujące z Polską, to prawie 22% dotyczy krajów, z którymi województwo Podlaskie sąsiaduje bezpośrednio⁷⁵. Odnosząc się do towarowych specjalizacji eksportowych – można zauważyć, iż eksport koncentruje się na zwierzętach i produkcji zwierzęcej oraz maszynach i urządzeniach mechanicznych, które stanowią połowę wszystkich towarów eksportowych z województwa podlaskiego charakteryzując się tendencją wzrostową (w latach 2007-2010 nastąpił wzrost z 22,4% w 2007 r. do 35,1% w 2010 r. w przypadku produkcji rolno-spożywczej oraz w odniesieniu sektora maszynowego z 14,5% w 2007 r. do 18,6% w 2010 r.)⁷⁶.

⁷⁵ Analiza potencjału eksportowego Województwa Podlaskiego, COIE 2012 na podstawie danych Centrum Analitycznego Administracji Celnej Izby Celnej w Warszawie.

⁷⁶ Wg 5 głównych z punktu widzenia regionu sekcji - 1 (zwierzęta żywe i produkty pochodzenia zwierzęcego) – od 22,4% w 2007 r. do 35,1% w 2010 r., 4 (gotowe artykuły spożywcze; napoje bezalkoholowe, alkoholowe i ocet; tytoń i przemysłowe namiastki tytoniu) – stała 5,4%, 7 (tworzywa sztuczne i artykuły z nich; kauczuk i artykuły z kauczuku) – niewielkie wahnięcia z 7,6% w 2007 r. do 6,6% w 2010 r., 9 (drewno i wyroby z drewna) – spadek z 11,1% w 2007 r. do 8,6% w 2010 r., 16 (maszyny i urządzenia mechaniczne) – z 14,5% w 2007 r. do 18,6% w 2010 r.

Nakłady inwestycyjne na środki trwałe, sytuacja finansowa przedsiębiorstw

W zakresie nakładów inwestycyjnych na środki trwałe w sektorze przedsiębiorstw w latach 2008-2011 województwo podlaskie charakteryzowało się dynamiką wzrostu 29,59%, przy czym jej rozkład w układzie terytorialnym był bardzo nierównomierny. Mając na uwadze trudny rok 2009 podkreślić należy, iż w 2009 r. jedynie w 6 powiatach dynamika ta była dodatnia, przy czym w aż 5 w podregionie łomżyńskim. W okresie 2008-2011 ujemny wskaźnik zanotował cały podregion białostocki, w tym Białystok (choć od 2010 r. tendencja ta jest zdecydowanie wzrostowa), podregion suwalski jedynie dzięki nakładom w powiecie monieckim (aż o 248,55%) osiągnął dynamikę 3,53%. Zupełnie bezkonkurencyjny okazał się jednak podregion łomżyński (wzrost o 146,08%), a w nim 3 powiaty: kolneński (129,51%), siemiatycki (183,78%), a zwłaszcza bielski (wzrost aż o 804,05%). Sytuacja ta dotyczy jednak zdecydowanego wzrostu nakładów w samym roku 2011 r., co bezpośrednio wiązać należy z inwestycją IKEA w gminie Orla.

Konkurencyjność regionu, w tym przedsiębiorczość, innowacyjność, atrakcyjność inwestycyjna regionu, bezpośrednie inwestycje zagraniczne

Województwo podlaskie charakteryzuje się niskim poziomem przedsiębiorczości na tle kraju, mierzonym w dwóch wymiarach:

- biernym – liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON przypadających na 10 000 mieszkańców,
- aktywnym – liczba nowo rejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 000 mieszkańców.

Przedsiębiorczość w zakresie liczby podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON na przestrzeni lat 2012-2008 wykazała się tendencją wzrostową o 4,36%. Co ważne jednak, wzrost nie był równomierny terytorialnie. Jedynie w podregionie białostockim udało się utrzymać tendencję wzrostową (10,21%), dzięki ponadprzeciętnemu wynikowi w powiecie białostockim (19,38%). Jeszcze tylko powiat wysokomazowiecki (11,2%) w podregionie łomżyńskim oraz Białystok (8,38%) charakteryzowały się wysoką dynamiką wzrostu. Tylko w części środkowej regionu (powiaty moniecki i sokólski) oraz zachodniej (łomżyński i kolneński) udało się utrzymać tendencję dodatnią, w przypadku 3 pierwszych zachowujących tempo średniej wojewódzkiej. W pozostałych dynamika wyraźnie miała tendencję malejącą do 5,39% w powiecie augustowskim i 7,08% w powiecie hajnowskim. Zauważa się, iż oba były ośrodki wojewódzkie - Łomża i Suwałki utrzymują stałą spadkową, co przekłada się na ogólne wyniki ich podregionów.

W przypadku podmiotów nowo rejestrowanych w całym województwie na przestrzeni lat 2008-2012 liczba ich wzrosła o 17,91%, przy czym największy wkład, powyżej średniej regionalnej, miał podregion suwalski (22,41%) i białostocki (18,07%). W ujęciu powiatowym największą, ponadprzeciętną dynamiką wyróżnił się powiat kolneński (56,41%) daleko w tyle pozostawiając grupę 8 powiatów, których dynamika wynosiła od 20 do 30%. Pozostałe 7 powiatów odnotowało wynik poniżej średniej wojewódzkiej, przy czym wciąż były to wyniki dodatnie (Suwałki 12,2%, Łomża 13,58% i łomżyński 6,25%, siemiatycki 11,36%, bielski 10,42%). Jedynie w przypadku powiatów hajnowskiego i sokólskiego dynamika ta była ujemna wynosząc 2%.

Innowacyjność podlaskiej gospodarki cechuje dualizm, który przejawia się w znacznie lepszej kondycji sektora przemysłowego niż usługowego na tle kraju. Podlaskie przedsiębiorstwa przemysłowe w latach 2009-2011 charakteryzowały się aktywnością innowacyjną na poziomie średniej krajowej (17,1%), natomiast usługowe niższą (9,3%), co stawiało województwo na 4 miejscu od końca.

Bardzo niepokojącą tendencję należy zauważyć wśród przedsiębiorstw przemysłowych, które zanotowały znaczący, bo aż o 55% w okresie 2009-2011, spadek przychodów netto ze sprzedaży nowych lub istotnie ulepszonych produktów w przychodach netto ze sprzedaży ogółem. W tym samym czasie, choć z bardzo niskiego pułapu 0,3%, udział firm usługowych wzrósł do 0,5%. Mniejsze wahania odnotowano w przypadku firm z sektora usług, bowiem ich udział krajowy utrzymał się na prawie tym samym poziomie (0,12% w 2008 i 0,11% w 2011), w wartościach bezwzględnych notując spadek jedynie o 4,20%.

W porównaniu do lat 2008-2010 we wszystkich województwach zmniejszył się udział przedsiębiorstw, które wprowadziły innowacje marketingowe i organizacyjne, przy czym podlaskie podobnie, jak w latach 2008-2010 zajęło ostatnie miejsce w kraju w grupie przedsiębiorstw z sektora usług, które wprowadziły innowacje organizacyjne (spadek z 7,9% do 3,4%). Wśród przedsiębiorstw, które wprowadziły innowacje organizacyjne i marketingowe firmy z podlaskiego zdecydowanie lepiej prezentowały się w kategorii innowacji marketingowych, i to zarówno wśród przedsiębiorstw

przemysłowych (53 ze wskaźnikiem 7,1%, co plasowało region na poziomie średniej krajowej), jak i usługowych (33 ze wskaźnikiem 5,9%, ze średnią niewiele poniżej krajowej). W latach 2009-2011 w grupie firm wprowadzających innowacje organizacyjne - podlaskie zajęło przedostatnie miejsce w kategorii firm przemysłowych (38 ze wskaźnikiem 5,1%) i ostatnie wśród firm usługowych (19 ze wskaźnikiem 3,4%).

Dynamika liczby przedsiębiorstw posiadających środki automatyzacji wzrosła w latach 2008-2011 o 16,76% (ze 173 do 202), przy czym tylko w roku 2009 zauważa się spadek liczby takich przedsiębiorstw o 13,29% w stosunku do 2008 r. (spadek ze 173 do 150 przedsiębiorstw). W kolejnych latach natomiast wzrost ten wynosił odpowiednio 11,33% (do 167) w 2011 r. i 21% w roku 2011 (do 202).

Podsumowując można stwierdzić, iż lepiej radzi sobie profil przemysłowy niż usługowy, jednocześnie jednak w znacznie większym stopniu dotyczą go wahania i jest on bardziej podatny na ryzyko wahań czynników ze względu na większe powiązania zewnętrzne.

Jeśli chodzi o nakłady na działalność innowacyjną w 2011 r. w przeliczeniu na jedno przedsiębiorstwo przemysłowe, które poniosło w analizowanym roku nakłady na tego typu działalność, wartość w województwie podlaskim wyniosła prawie 3,7 mld zł dając podlaskiemu 10 miejsce w kraju. W sektorze usług, podobnie jak przed rokiem, najniższą wartość tego wskaźnika odnotowano w województwie podlaskim. Udział przedsiębiorstw przemysłowych, które współpracowały w zakresie działalności innowacyjnej w latach 2009-2011 w % przedsiębiorstw przemysłowych aktywnych innowacyjnie wyniósł 28,1% dając regionowi 11 miejsce w kraju. W zakresie przedsiębiorstw z sektora usług – wskaźnik ten osiągnął poziom 25% i 12 miejsce w Polsce.

W 2011 r. podmioty krajowe z województwa podlaskiego dokonały zgłoszenia w Polsce 102 wynalazków i wzorów użytkowych, co dało regionowi 13 miejsce w kraju przed lubuskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim. W zakresie patentów i praw ochronnych na wzory użytkowe uzyskało je w regionie już tylko 21 podmiotów krajowych plasując Podlaskie wraz z lubuskim na ostatnim miejscu w kraju. Ponadto należy zaznaczyć, że ochrona patentowa jest przeważnie wykorzystywana przez przedsiębiorstwa działające w obszarze wysokiej i średnio-wysokiej techniki, a tych na terenie województwa jest relatywnie niewiele (źródło: Podlaska Strategia Innowacji 2012).

Województwo jest oceniane jako region o najmniejszej w Polsce atrakcyjności inwestycyjnej. Wartość syntetycznego wskaźnika atrakcyjności inwestycyjnej Podlaskie najlepiej się prezentuje w zakresie bezpieczeństwa publicznego (4 miejsce w kraju), w pozostałych zajmuje odległe miejsce (zasoby/koszta pracy – 16, dostępność transportowa - 14, chłonność rynku - 12, infrastruktura gospodarcza - 15, infrastruktura społeczna – 15)⁷⁷.

Pod względem wielkości bezpośrednich inwestycji zagranicznych napływających do Polski i województw w latach 2007–2010 Podlaskie plasowało się wśród regionów o najniższym udziale w napływie BIZ (ok. 1%, miejsce 14) przy jednoczesnej dynamice wzrostu w tym czasie o ok. 118% (1 miejsce). Podobnie prezentowała się dynamika i miejsce regionu per capita⁷⁸. Do najważniejszych zagranicznych inwestycji w tym czasie należy w pierwszym rzędzie zaliczyć inwestycję IKEA w gminie Orla w powiecie bielskim o łącznej wartości 140 mln euro, która w 2010 została uznana przez PAiiZ za największą inwestycję zagraniczną w Polsce.

Przy niezmiennym prawie na przestrzeni lat 2008-2011 liczbie podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego (od 69 w 2008 r. do 66 w 2011 r.), które poniosły wydatki inwestycyjne, znacząco wzrosły ich nakłady inwestycyjne (od 470 mln zł w 2008 r. i spadku do 275 mln zł w 2009 r. do ponad 1 mld zł w 2011 r., tj. aż o 116%). Wzrost liczby podmiotów nie pociąga za sobą proporcjonalnego wzrostu liczby pracujących w spółkach z udziałem kapitału zagranicznego. W latach 2003-2010 wzrosła ona zaledwie o 13%, przy średniej krajowej 48%. Analiza aktywności podmiotów z udziałem zagranicznym na poziomie gmin wskazuje bardzo duże zróżnicowanie wewnętrzne. W gronie gmin o relatywnie wysokim zainteresowaniu firm zagranicznych są: Białystok, Gmina Suwałki oraz gminy w południowo-wschodniej części województwa ze względu na położenie na granicy wschodniej.

⁷⁷ Nowicki M. [red.], 2012, *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2012*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk

⁷⁸ *Szacunek PKB per capita i bezpośrednich inwestycji zagranicznych w województwach oraz wskaźniki wyprzedzające koniunktury*, BIEC na zlecenie MRR, maj 2011

Kapitał ludzki i społeczny, w tym istotne zmiany demograficzne i na rynku pracy

Niski PKB wytwarzany w regionie przekłada się na dość niskie przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie, które na przestrzeni lat 2008-2011 niezmiennie stanowi ok. 88% średniej krajowej. W latach 2008-2011 przeciętne miesięczne wynagrodzenie wzrosło o ok. 14,3%, niewiele mniej niż średnia krajowa (14,8%), co oznacza, że dywergencja w tym zakresie postępuje.

Zróźnicowanie wewnątrzregionalne przeciętnego wynagrodzenia nie jest duże. W ujęciu powiatowym odnotowuje się rozpiętość od 115% średniej wojewódzkiej (w Białymstoku) do 86% (w powiecie siemiatyckim) w 2011 r. Największą dynamiką wzrostu cechowały się powiaty sejneński i bielski (odpowiednio o 27% i 26%), kolneński o 22% oraz moniecki i zambrowski (o 20%). Najmniejsze z kolei wzrosty zanotowano w tym czasie w powiecie augustowskim (niecałe 6,5%) oraz Łomży (11,5%) i Białymstoku (ponad 12%). W sektorze przedsiębiorstw natomiast przeciętne miesięczne wynagrodzenie wzrosło w latach 2008-2011 o 10,4% przy przeciętnej liczbie zatrudnionych mniejszej o 6,2% (dopiero w roku 2011 zauważa się niewielki wzrost w wysokości 2%). odnotowuje się natomiast pozytywną tendencję w zakresie przeciętnego rozporządzalnego dochodu na osobę w gospodarstwach domowych w woj. podlaskim, który na przestrzeni lat 2008-2011 wzrósł z 89,5% średniej krajowej do 99,8% w 2011 r. Bez wątpienia może mieć na to wpływ zarówno transfer środków pochodzących od migrantów, jak i intensyfikacja zakupowego ruchu przygranicznego.

Jak wynika z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) przeciętnie w regionie liczba pracujących wynosiła w 2008 r. 497 tys. i na przestrzeni lat spadła o 4,3% do 475 tys. w 2011 r. przy wskaźniku zatrudnienia na poziomie 51,1% w 2008 i 50,1% w 2011 r., choć warto podkreślić, iż najgorszy pod tym względem był rok 2010 z 48,8%. W tym samym czasie współczynnik aktywności zawodowej wzrósł z 54,6% do 55,1% w 2011. Warto podkreślić, iż zasadniczy wpływ na wielkości i kierunki danych miały zmiany w roku 2010, kiedy spadały wskaźniki aktywności zawodowej, liczby pracujących oraz wskaźnik zatrudnienia, a gwałtownie wzrosła liczba osób bezrobotnych. Charakterystycznym elementem podlaskiego rynku pracy jest utrzymywanie się wysokiego odsetka osób długotrwale bezrobotnych – 55,6% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych, znacznie powyżej średniej krajowej (w kraju 50,2%) oraz młodzieży, stanowiącej ponad 21% ogółu podlaskich bezrobotnych (w kraju poniżej 20%), która to grupa ze względu na niedostateczną liczbę miejsc pracy ma problemy z rozpoczęciem życia zawodowego⁷⁹.

W końcu 2011r. w woj. podlaskim mieszkało 1201,0 tys. osób, czyli o 2,5 tys. mniej niż przed rokiem (o 0,2%). Niekorzystne tendencje demograficzne występują, zarówno pod względem przyrostu naturalnego, który wynosił -0,4 na 1000 mieszkańców w 2011 r. (11 miejsce w kraju), jak i w saldzie migracji, które jest od wielu lat ujemne (-1,6 na 1000 mieszkańców w 2011 r., 12 miejsce).

Struktura ludności z punktu widzenia wieku charakteryzuje się udziałem osób w wieku przedprodukcyjnym w wysokości 19%, w wieku produkcyjnym 63%, a w wieku poprodukcyjnym prawie 18% wszystkich mieszkańców. Największy udział osób w wieku poprodukcyjnym występuje w powiatach południowo-wschodnich, w których odsetek ten sięga nawet 22-26%, a jednocześnie udział osób w wieku przedprodukcyjnym wynosi zaledwie 15-17%. Powiaty o najmłodszej strukturze wiekowej położone są w północnej części województwa – udział osób w wieku przedprodukcyjnym wynosi tam około 22%. W kontekście procesu starzenia się społeczności spojrzeć na to należy w dłuższym okresie. Wskaźnik obciążenia demograficznego (iloraz liczby ludności w wieku 65+ do ludności w wieku 0-19) na przestrzeni lat notuje wartości znacznie wyższe od poziomu krajowego. Powiaty południowo-wschodniej i wschodniej części regionu wykazują się największą dynamiką starzenia się spośród wszystkich województw Polski Wschodniej.

Niepokojącą i zauważalną tendencją demograficzną w województwie podlaskim jest depopulacja. W wymiarze przestrzennym procesem depopulacji są w szczególności zagrożone wschodnie obszary (powiat bielski i hajnowski) oraz powiat moniecki (naturalny ubytek ludności na skutek niskiego przyrostu naturalnego, starzenie się społeczeństwa oraz odpływ migracyjny z obszarów o bardzo niskiej gęstości zaludnienia); kolejnych 6 powiatów jest średnio zagrożonych marginalizacją demograficzną (tylko powiaty łomżyński i zambrowski nie mają problemów demograficznych). Ubytki osób w wieku przedprodukcyjnym oraz postępujące procesy starzenia wpłyną w kolejnych latach negatywnie na wielkość zasobów pracy w regionie, stworzą jednak równocześnie konieczność podjęcia działań w zakresie opieki nad osobami starszymi i dostarczania specjalistycznych usług dla tej grupy ludności.

Czynnikami kształtującymi społeczeństwo obywatelskie są, m.in., partycypacja społeczna i wpływ obywateli na życie publiczne. W 2010r. w regionie funkcjonowało 2,3 tys. podmiotów zaliczanych do

⁷⁹ Dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Białymstoku, Podlaski rynek pracy.

III sektora (fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne), tj. ok. 3% wszystkich podmiotów tego typu działających w kraju. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców liczba NGO wyniosła w 2010 r. 0,9600, przy średniej krajowej 0,9540. Jednak wskaźnik aktywnych organizacji wśród OPP wynosząc w 2008 r. 8,7% (przy 8,74% w kraju), choć pozostał na tym samym poziomie to utracił znacząco dystans do średniej krajowej (9,6%). Jeśli zaś spojrzeć na rozwój idei partycypacji obywatelskiej w wyborach samorządowych, które stanowią weryfikację zainteresowania codziennymi wspólnotami, to na podstawie danych PKW wskazać można, iż ogólnie frekwencja w regionie jest powyżej średniej krajowej, przy czym w wyborach samorządowych w 2010 r. wyniosła ona ok. 48% dając 6 miejsce w kraju (w 2006 r. – ponad 38% i miejsce 12). Nie można zapomnieć, iż jednym z przejawów otwarcia na rozwój idei społeczeństwa obywatelskiego są także analizy danych o przekazywaniu kwoty 1% na rzecz organizacji pożytku publicznego. W latach 2009-2011 dynamika wzrostu zanotowana została we wszystkich izbach skarbowych w kraju, przy czym w województwie podlaskim wyniosła ona 28,26%, co było wskaźnikiem powyżej średniej krajowej, ale dało dopiero 11 miejsce.

Zmiany w zakresie wyposażenia regionu w infrastrukturę materialną, wpływające istotnie na poprawę jakości życia mieszkańców

Wysoki poziom, jakości życia mieszkańców w danym regionie warunkuje zadowolenie mieszkańców i wpływa na rozwój społeczno- gospodarczy na jego obszarze. Mówiąc o jakości życia mieszkańców województwa podlaskiego należy mieć na uwadze jej zasadnicze uwarunkowania na które składają się m. in. warunki ekonomiczne, środowisko naturalne człowieka, bezpieczeństwo społeczne, zdrowie, warunki mieszkaniowe, środowisko społeczne i wiele innych. W regionie można zaobserwować szereg czynników, które pozytywnie wpływają na mieszkańców i tym samym sprzyjają wysokiej, jakości życia. Są to m.in.: środowisko naturalne, niskie zatłoczenie, wysoka jakość usług medycznych czy też wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego. Pozytywnym w tym zakresie okazuje się ranking jakości życia (PWC 2011), w którym Białystok zajął pierwsze miejsce wśród 11 największych ośrodków wojewódzkich w Polsce. Województwo podlaskie pod względem potencjału edukacyjnego poprawia swoją pozycję na tle pozostałych regionów. Sieć kształcenia gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego jest wystarczająca, żeby zaspokoić potrzeby mieszkańców województwa na tym poziomie edukacji. Na tle wychowania edukacyjnego wyszczególnić trzeba sytuację odsetka dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, która stale rośnie, choć występują na tym polu olbrzymie dysproporcje w wymiarze wewnątrzwojewódzkim. O ile średnia dla miast w województwie podlaskim jest powyżej średniej krajowej i na przestrzeni lat 2008-2011 wzrosła o ponad 7%, o tyle na wsi jeszcze w 2008 r. wynosiła jedynie 68% średniej krajowej, by w 2011 r. dzięki prawie dwukrotnie większej dynamice wzrostu (prawie 50%) osiągnąć prawie 44% przy 53,3% dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Wciąż jednak do średniej dla miast (85,5%) pozostaje jeszcze bardzo duży dystans. Należy jednak dostrzec, iż część środków unijnych była skierowana w tym czasie właśnie na tworzenie przedszkoli i punktów przedszkolnych na obszarach wiejskich, co wiązać należy z tak dużym wzrostem tego wskaźnika na wsiach.

Województwo podlaskie w 2010 roku pod względem dostępu do opieki medycznej tj. dostępu do lekarzy (6 miejsce w skali kraju- 4,3 lekarzy przypadających na 1000 mieszkańców) czy też dostępu do opieki pielęgniarskiej (5 miejsce w skali kraju – 5,9 pielęgniarek przypadających na 1000 mieszkańców) wypada stosunkowo dobrze na tle kraju. Jednak największym problemem – podobnie jak w całym kraju, z którym muszą się borykać mieszkańcy regionu jest ograniczony dostęp do specjalistów medycznych za co głównie odpowiedzialnym jest system finansowania służby zdrowia i szpitali. Warto również wspomnieć, iż województwo podlaskie dysponuje ważnym potencjałem, jakim jest Uniwersytet Medyczny, który może zostać wykorzystany do zapewnienia wysoko wyspecjalizowanych kadr zapewniając tym samym wysoki poziom jakości usług medycznych w regionie.

Wzrasta także jakość życia, jeśli chodzi o stan sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w regionie. Średnią wojewódzką na poziomie 62,3 km na 100 km² przekraczały wszystkie powiaty grodzkie (Białystok, Łomża i Suwałki) oraz w ich otoczeniu - powiaty: sokólski, wysokomazowiecki i zambrowski oraz suwalski, przy czym dynamiką powyżej średniej w ciągu 2008-2011 charakteryzował się jedynie podregion białostocki i suwalski. Jeśli chodzi o sieć kanalizacyjną, średnią wojewódzką na poziomie 14,2 km na 100 km² przekraczały wszystkie powiaty grodzkie (Białystok, Łomża i Suwałki) i tylko jeden powiat - białostocki, przy czym dynamiką powyżej średniej wojewódzkiej wyróżniał się w latach 2008-2011 jedynie podregion suwalski.

Finanse samorządu terytorialnego (dochody i wydatki) w kontekście zdolności do finansowania przedsięwzięć rozwojowych

Projekty inwestycyjne realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego zwiększają ich potencjał, umożliwiają realizację zadań i wprowadzanie innowacyjnych produktów oraz usług, a także optymalizują procesy zarządzania. Głównym źródłem finansowania zadań samorządowych powinny być dochody własne, decydują one bowiem o stopniu samodzielności władz lokalnych i regionalnych. Przeprowadzone analizy wskazują jednak, że w latach 2008-2009 ich udział w strukturze dochodów budżetowych uległ zmniejszeniu, a wzrósł udział dochodów transferowych. Samorządy terytorialne województwa podlaskiego częściej korzystały z dotacji rozwojowych, zwłaszcza pochodzących z bezzwrotnych środków unijnych. Wykorzystując tego rodzaju zasoby finansowe podmioty samorządowe zmuszone były w pierwszej kolejności do prefinansowania zaplanowanych inwestycji, co skutkowało wzrostem zobowiązań z tytułu kredytów i pożyczek oraz emitowanych papierów wartościowych. Skalę zobowiązań własnych jst można zaobserwować w oparciu o wskaźnik wydatków na obsługę długu publicznego jst wszystkich szczebli w regionie na 1000 zł dochodów budżetów jst. W przypadku województwa podlaskiego na przestrzeni 2008-2011 wskaźnik ten wzrósł o 48,72% (co dało 6 najniższy wynik w kraju) przy średniej krajowej na poziomie 62,5%. Jednocześnie wartość podkreślenia jest, iż województwo podlaskie charakteryzowało się na przestrzeni 2008-2011 bardzo wysokim wzrostem udziału wydatków inwestycyjnych jst w wydatkach ogółem – z dynamiką 39,38% zdecydowanie powyżej średniej krajowej zajęło 3 miejsce w kraju. Miało to jednak także wpływ na wartości długu publicznego - w 2011 r. pięć gmin w województwie podlaskim przekroczyło ustawowy limit 60% zadłużenia w stosunku do dochodów, co dało 15,6% spośród 32 jst w kraju i 3 miejsce po województwach dolnośląskim i zachodniopomorskim⁸⁰.

Wykorzystanie funduszy europejskich i ich oddziaływanie na ważne obszary życia społeczno-gospodarczego regionów

Skala rozwoju województwa podlaskiego nie byłaby możliwa bez istotnego wkładu środków unijnych, których interwencja oddziałuje na wiele obszarów życia społeczno-gospodarczego. Poprawie podlega zarówno infrastruktura transportowa – zewnętrzna i wewnętrzna, baza społeczno-ekonomiczna oraz inwestycje w kompetencje miękkie regionalnego kapitału ludzkiego. Z uwagi na zarysowane na początku wyzwania największe nadzieje związane są z dostępnością transportową – w tej sferze zostały zrealizowane przede wszystkim 2 odcinki S8 Białystok-Warszawa (POIiŚ), rozpoczęto budowę 3 obwodnic leżących na przebiegu Via Baltica (PO RPW) oraz zakończono prace przygotowawcze do modernizacji odcinka Rail Baltica w województwie mazowieckim (POIiŚ); w wymiarze dostępności wewnętrznej rozpoczęto budowę bądź modernizację 1210 km dróg, w tym prawie 100 km dróg wojewódzkich. Spośród projektów mających istotne znaczenie dla rozwoju bazy edukacyjno-społecznej zwraca się uwagę na rozbudowę infrastruktury uczelni wyższych, zarówno pod kątem specjalizacji regionalnych, jak i rozwoju kadr kierunków ścisłych (campus Uniwersytetu w Białymstoku z POIiŚ i PO RPW na potrzeby wydziałów Biologiczno-Chemicznego, Fizyki, Matematyki i Informatyki, Centrum Syntezy i Analizy BioNanoTechno Uniwersytetu w Białymstoku z PO RPW, Centrum dydaktyczno-badawcze alternatywnych źródeł energii, budownictwa energooszczędnego i ochrony środowiska Politechniki Białostockiej INNO-EKO-TECH z POIiŚ oraz Centrum Nowoczesnego Kształcenia z PO RPW, *hala laboratoryjna do nowoczesnego przetwórstwa rolno-spożywczego* PWSiP w Łomży z PO RPW czy baza naukowa wraz z Euroregionalnym Centrum Farmacji Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku). Istotne funkcje do wypełnienia w przestrzeni transferu technologii i komercjalizacji badań będzie także miał do wypełnienia przede wszystkim Białostocki Park Naukowo-Technologiczny (PO RPW). Duże znaczenie z punktu widzenia pełnienia przez Białystok ponadregionalnych funkcji metropolitalnych, także z uwagi na transgraniczne oddziaływanie – głównie w wymiarze sąsiedzkich kontaktów z Białorusią, ma wybudowanie kompleksu Opery i Filharmonii Podlaskiej. Wg stanu na koniec 2012 r. dzięki środkom UE udało się zakontraktować w sumie projekty o łącznej wartości 12,8 mld zł, w tym dofinansowanie UE wyniosło ponad 7 mld zł (POIiŚ, POIG, PO RPW, RPO oraz POKL).

⁸⁰ <https://mac.gov.pl/wp-content/uploads/2011/12/Ocena-sytuacji-samorz%C4%85d%C3%B3w-lokalnych.pdf>

11. WOJEWÓDZTWO POMORSKIE

Ogólna ocena sytuacji gospodarczej

Nadbałtyckie położenie województwa pomorskiego oraz specyfika potencjału gospodarczego, społecznego i przyrodniczego, określają charakter i kierunki rozwoju regionu. Pomorskie jest średnią pod względem wielkości i siły gospodarką, o relatywnie stabilnej pozycji w stosunku do innych polskich regionów.

- W 2010 r. PKB w regionie stanowił 5,7% PKB krajowego i region jako jeden z pięciu odnotował wzrost tej wartości w porównaniu do poprzedniego roku (o 4,3%, osiągając wielkość prawie 77 mld zł). Nieco słabiej, bo o niecałe 4% wzrósł również PKB *per capita*, który w 2010 r. wyniósł 35,6 tys. zł. Pasuje to Pomorskie na 5. miejscu w kraju. Tę samą pozycję zajmuje województwo w przypadku WDB na pracującego, chociaż wzrost tej wartości w stosunku do roku wcześniejszego (o 3,3%) był jednym z niższych w kraju.
- W 2012 r., w niektórych dziedzinach gospodarki regionu było widoczne spowolnienie gospodarcze. Wprawdzie wyniki produkcji przemysłowej poprawiły się w porównaniu do 2011 r., to jednak ich dynamika nie była tak wysoka jak w latach poprzednich. W 2012 r. produkcja sprzedana przemysłu osiągnęła wartość 79,7 mld zł⁸¹, co oznaczało wzrost o 5,2%⁸² w porównaniu z rokiem poprzednim (adekwatna wartość w 2011 r. wyniosła prawie 12%).
- Odwrotnym trendem w porównaniu do lat ubiegłych wykazało się budownictwo. W przeciwieństwie do 2011 r., który cechował ponad 15-procentowy roczny wzrost wartości produkcji sprzedanej budownictwa, po raz pierwszy w ciągu ostatnich lat, w 2012 r. odnotowano jej spadek o 0,6%⁸³.
- Branża logistyczna również odczuła pewne spowolnienie, czego dowodem była wielkość przeładunków w portach województwa pomorskiego. W 2012 r. osiągnęły one wartość 37,6 mln t, co stanowiło wzrost o 2,9% w stosunku do 2011 r. Był to jednak niewielki wzrost, biorąc pod uwagę dynamikę z lat 2009-2010 wynoszącą prawie 30%.
- Pozytywne tendencje cechowały natomiast obroty handlu zagranicznego. W 2011 r. wartość pomorskiego eksportu wyniosła 8 mld 562 mln euro, a importu - 12 mld 131 mln euro. Względem roku poprzedniego był to wzrost odpowiednio o 28% i 21%. Deficyt w wymianie handlowej wyniósł 3 mld 568 mln euro. Eksport nie pokrywał importu w 42 proc. Ponadto w 2011 r. udział województwa pomorskiego w krajowym eksporcie wyniósł 6,3% (5. miejsce), a w imporcie 8,1% (4. miejsce).
- Poziom regionalnych nakładów na B+R od lat kształtuje się poniżej średniej krajowej. Mimo to, odnotowuje się stopniowy wzrost, zarówno w przeliczeniu na mieszkańca (w 2011 r. 274,4 zł, co uplasowało region na 3 pozycji w kraju - awans o 4 miejsca w stosunku do 2010 r.), jak i w relacji do PKB (w 2010 r. 6. miejsce, tj. awans o 3 miejsca). Zatrudnienie w B+R w relacji do osób aktywnych zawodowo stawia region również na 3. miejscu w kraju.

Odnotowuje się również systematyczny wzrost liczby uczestników studiów doktoranckich, a także wyższy od przeciętnego w kraju udział studentów na kierunkach inżyniersko-technicznych.
- Pomorskie jest regionem silnie uzależnionym od zewnętrznych dostaw energii elektrycznej. Produkcja energii elektrycznej w regionie zapewnia niewiele ponad 30% jej zużycia. Istnieje konieczność importu energii elektrycznej z centralnej i południowej Polski. Region dysponuje jednak znaczącym potencjałem dla rozwoju energetyki odnawialnej, w szczególności energetyki słonecznej i energetyki wiatrowej. W 2011 r. w Pomorskiem wytwarzano 7,6% krajowej energii pochodzącej z OZE (6. lokata wśród województw). Udział energii elektrycznej wytwarzanej z OZE w ogólnym jej zużyciu w 2011 r. wyniósł 13%.
- Województwo pomorskie charakteryzuje się unikatowym środowiskiem i walorami krajobrazowymi oraz różnorodnością kulturową, które determinują wielokierunkowy rozwój turystyki czyniąc region jedną z kluczowych destynacji w kraju (po spadku ze stabilnego 2. miejsca, w 2011 r. 3. pozycja pod względem udzielonych noclegów). Jednak ta branża

⁸¹ w cenach bieżących

⁸² w cenach stałych

⁸³ w cenach bieżących

również odczuwa efekty spowolnienia gospodarczego. Co prawda w 2010 r. nastąpił 20-procentowy wzrost liczby turystów odwiedzających województwo pomorskie (5,4 mln), jednakże 2011 r. przyniósł spadek o prawie 28% (w porównaniu do roku poprzedniego).

Aktywność gospodarcza

- Pomorskie cechuje wysoka aktywność gospodarcza mieszkańców wyrażona m.in. dużą liczbą podmiotów gospodarczych (ponad 262 tys.), w tym MŚP. Liczba MŚP na 1000 mieszkańców w 2012 r.⁸⁴ wynosiła 114 - 3. miejsce w kraju. Znamiennym jest również fakt, że na 100 osób w wieku produkcyjnym ok. 13 prowadzi działalność gospodarczą, co również stawia region w czołówce kraju. Widoczne są jednak różnicowania wewnątrzregionalne, które wahają się między 20 osobami w Sopocie a 8 osobami w powiecie sztumskim.

Z badań ewaluacyjnych wynika, iż w regionie, po okresie około 3 lat od momentu rozpoczęcia działalności gospodarczej, funkcjonuje na rynku około 50% firm korzystających z jednorazowych środków Funduszu Pracy, co oznacza stosunkowo niską „przeżywalność” wspieranych firm.

- W pomorskich firmach obserwuje się pozytywne trendy wyników finansowych. W 2012r., w porównaniu do poprzedniego roku, nastąpił najwyższy w skali kraju wzrost przychodów z całokształtu działalności przedsiębiorstw. Ponadto w przeciwieństwie do średniej krajowej, wzrósł odsetek przedsiębiorstw wykazujących zysk netto (o 1,4 p proc.), który wyniósł 79,2% (przy średniej krajowej 76,8%).
- Nakłady inwestycyjne pomorskich przedsiębiorstw w 2011r. stanowiły 5,7% udziału w kraju i wyniosły 7,5 mld zł (spadek o 0,4 p.p. w stosunku do 2010 r.). Wzrosła natomiast wartość środków trwałych (o 10%) do 83,2 mld zł. Powyższe wartości plasowały region na 7. miejscu w kraju. Pozytywnym wyróżnikiem Pomorskiego jest relatywnie wysoki na tle kraju udział podmiotów gospodarczych ponoszących nakłady na działalność B+R (w 2011 r. 3. lokata), a także rozwijający się potencjał naukowo-badawczy.
- W 2012 r. województwo pomorskie pod względem atrakcyjności inwestycyjnej⁸⁵ zajęło 7. miejsce w kraju. Mimo ponadprzeciętnej chłonności rynku zbytu (3. miejsce wśród województw mierzone wielkością rynku, inwestycjami przedsiębiorstw i kondycją gospodarstw domowych), dobrze rozwiniętej infrastruktury społecznej (5. miejsce) oraz aktywności województwa wobec inwestorów (6. miejsce), bardzo istotnymi barierami rozwoju pomorskiej gospodarki były poziom bezpieczeństwa mierzony liczebnością i strukturą przestępstw oraz ich wykrywalnością (14. miejsce wśród województw), dostępność transportowa (11. miejsce) oraz infrastruktura gospodarcza (9 pozycja, mimo awansu od 2011 r. o 3 miejsca).
- Ocena koniunktury gospodarczej opracowywana przez IBnGR⁸⁶ pokazuje, że 2012 r. był bardzo zróżnicowany dla pomorskich przedsiębiorców. W pierwszym kwartale 2012 r. miała miejsce poprawa nastrojów przedsiębiorców, która przekraczała skalę pozytywnych zmian obserwowanych w całym kraju. W rezultacie na koniec marca wartość wskaźnika wojewódzkiego przekraczała indeks ogólnopolski, a województwo uplasowało się w czołówce rankingu regionów. Natomiast ostatni kwartał 2012 r. cechował się pogorszeniem nastrojów pomorskich przedsiębiorców, o czym świadczą mogą informacje z urzędów pracy, według których, w 2013 r. przedsiębiorstwa zapowiedziały zwolnienie w najbliższym czasie prawie 600 pracowników (niemal dwukrotnie więcej niż przed rokiem).

Sytuacja na rynku pracy

- Poziom zatrudnienia stanowi istotną barierę rozwojową regionu ze względu na utrzymujący się stosunkowo niski poziom zatrudnienia mieszkańców. W 2012 r.⁸⁷ wskaźnik zatrudnienia w województwie pomorskim był zbliżony do średniego w kraju i wynosił 51,0% (w kraju 50,4%). Odnotowano również niski i spadający wskaźnik zatrudnienia osób młodych w wieku 15-24 lata (26,5%, wzrost o 1,1 p proc. w stosunku do 2011 r., chociaż nadal nie osiągnął wartości z 2010 r. – 30,0%), osób w wieku 55 i więcej (39,2%, wzrost o 1,8 p. proc.), a także kobiet i osób

⁸⁴ Dane wg stanu na koniec III kwartału

⁸⁵ Na podstawie corocznego rankingu atrakcyjności inwestycyjnej województw i podregionów Polski, sporządzanego przez IBnGR.

⁸⁶ Wskaźniki koniunktury gospodarczej (w skali od -100 do 100) opierają się na comiesięcznym ankietowaniu określonej grupy podmiotów gospodarczych. Ankietowani odpowiadają na pytania dotyczące swoich odczuć związanych z ogólną sytuacją gospodarczą w województwie oraz dotyczących sytuacji swoich firm. Dodatkowe pytania odnoszą się do oczekiwań ankietowanych, co do zmiany sytuacji w najbliższym okresie (1-3 miesiące).

⁸⁷ Dane wg stanu na koniec IV kwartału

niepełnosprawnych. Przekłada się to na znaczną populację biernych zawodowo i wysoki poziom bezrobocia, w tym strukturalnego (zwłaszcza w powiatach nowodworskim, człuchowskim i sztumskim) oraz wciąż wyższy niż średnio w kraju odsetek osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, który wzrasta w miarę oddalenia od Trójmiasta. W 2011 r. ze wsparcia systemu pomocy społecznej skorzystało 6,5% mieszkańców naszego regionu. Te niekorzystne zjawiska wzmacniane były przez silnie zróżnicowany geograficznie popyt na pracę oraz niską mobilność zawodową i przestrzenną mieszkańców.

Mimo ogólnej poprawy wskaźników zatrudnienia, przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w ostatnich dwóch latach nieznacznie spadło. W 2012 r. kształtowało się na poziomie 282 tys. osób, tj. o prawie 1% niższym niż w 2011 r.

Spadkowi zatrudnienia towarzyszył jednak wzrost przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw (o 3,1% w stosunku do 2011 r.), które wyniosło 3680,51 zł i było jednym z wyższych w kraju.

- W końcu grudnia 2012 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy wyniosła 114,6 tys. osób i była wyższa w stosunku do grudnia 2011 r. (o 8,0 tys. osób, tj. o 7,5%). Kobiety stanowiły 54,8% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych (przed rokiem – 56,8%).

Stopa bezrobocia wynosiła 13,4% i była wyższa niż przed rokiem o 0,9 p. proc. W dalszym ciągu do powiatów o najwyższej stopie bezrobocia (liczącej co najmniej 25%) należały powiaty: nowodworski, sztumski i malborski, a najniższej – Sopot (niecałe 5%). W porównaniu z 2011 r. stopa bezrobocia wzrosła w 19 z 20 powiatów. Minimalne zmniejszenie stopy bezrobocia odnotowano tylko w powiecie człuchowskim (o 0,1 p. proc.).

Trendy demograficzne i aktywność społeczna

- Województwo pomorskie należy do średnich pod względem liczby mieszkańców. W 2012 r.⁸⁸ zamieszkiwało je niecałe 2,3 mln ludności (5,9% wszystkich w kraju) z czego w miastach skupiło się 65,4% osób. W stosunku do innych regionów, Pomorskie wyróżnia się najwyższym przyrostem naturalnym (głównie w gminach położonych na Kaszubach) i dodatnim saldem migracji (0,7‰, co daje regionowi 3. miejsce w skali kraju). Skutkuje to najwyższym w Polsce rzeczywistym przyrostem liczby ludności. Mieszkańcy regionu są też relatywnie młodszy niż średnio w kraju, co ma duże znaczenie dla rynku pracy. Rozpoczął się już jednak proces starzenia się społeczeństwa, który będzie się przejawiał systematycznym wzrostem udziału ludności w wieku powyżej 65 roku życia oraz spadkiem populacji osób do 24 roku życia. Proces ten będzie jednak przebiegać łagodniej niż w innych regionach.
- Mieszkańców regionu cechuje wysoka aktywność społeczna, co przekłada się m.in. na znaczną liczbę organizacji pozarządowych w odniesieniu do wielkości populacji (w 2010 r. 4 miejsce w kraju), chociaż część z nich nie prowadzi aktywnej działalności. Korzystanie z pomocy wolontariuszy deklarowało prawie 58%⁸⁹ organizacji (wskaźnik ogólnopolski w badaniu z 2010 r. wynosił 50%).

Duża liczba organizacji pozarządowych w województwie pomorskim nie przekłada się jednak na wzrost znaczenia tych organizacji jako atrakcyjnego pracodawcy. Organizacje pozarządowe najczęściej działają w oparciu o małą liczbę stałych pracowników i w większości nie oferują stabilnych miejsc pracy. Tylko 61% zarejestrowanych organizacji pozarządowych prowadziło aktywną działalność w ciągu ostatnich 2 lat, z tego 34% na stałe współpracowało z płatnymi pracownikami, 24 % okazjonalnie korzystało z płatnej pracy na zasadzie jednorazowych umów lub zleceń.

Znaczna część organizacji pozarządowych podejmuje się realizacji zadań publicznych (w 2011 r. 1,5 tys. organizacji zrealizowało prawie 2,5 tys. umów), przy czym udział organizacji pozarządowych w realizacji tych zadań jest zróżnicowany terytorialnie. Większość zawieranych z organizacjami pozarządowymi umów dotyczyła zadań o charakterze incydentalnym (np. organizacja lokalnego festynu czy imprezy sportowej).

W województwie pomorskim funkcjonuje również 61 podmiotów ekonomii społecznej, przy czym 6 jest w stanie likwidacji.

Aktywność obywatelską odzwierciedla również skala darowizn deklarowanych w zeznaniach podatkowych, która z roku na rok się zwiększa. Spośród wszystkich złożonych zeznań w

⁸⁸ Dane wg. stanu na koniec III kwartału.

⁸⁹ Dane dotyczą wyłącznie badanych organizacji.

województwie pomorskim w 2011 r., w ponad 53% dokonano odliczenia 1% podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego. Było to o prawie 5 p.p. więcej niż przez rok.

Dostępność do infrastruktury społecznej

- Udział dzieci w edukacji przedszkolnej w województwie pomorskim jest niższy od średniej w kraju. Szczególnie niepokojąca jest bardzo mała liczba przedszkoli i innych form opieki przedszkolnej na wsiach i w małych miejscowościach, w ubogich dzielnicach, czy osiedlach dużych miast. Zauważalna w ostatnich latach tendencja wzrostowa dotyczy przede wszystkim dużych ośrodków miejskich, w których znacznie zwiększyła się liczba oferowanych miejsc w przedszkolach, zwłaszcza w placówkach niepublicznych. Zróżnicowany przestrzennie dostęp do przedszkoli skutkuje niskim poziomem udziału dzieci w edukacji przedszkolnej, szczególnie w powiatach: słupskim, sztumskim i starogardzkim. Może to sprzyjać tworzeniu się nierówności edukacyjnych, ograniczeniu możliwości zdobycia kompetencji społecznych i w konsekwencji pogorszeniu perspektyw na rynku pracy.

Problemem są również luki kompetencyjne pomorskich uczniów. Świadczy o tym pogarszające się wyniki sprawdzianów i egzaminów zewnętrznych (od lat niższe niż średnie w kraju), które dotyczą przeważającej części regionu położonej poza Obszarem Metropolitalnym Trójmiasta, jak też niski wskaźnik zdawalności egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe. W 2012 r. w województwie pomorskim zdało egzamin i otrzymało dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe 62,7% absolwentów szkół policealnych, 67,6% absolwentów techników oraz 76,7% absolwentów zasadniczych szkół zawodowych. Istotnie lepsza zdawalność występuje w wypadku organizowanych przez izby rzemieślnicze egzaminów czeladniczych i mistrzowskich, gdyż w 2012 r. egzamin czeladniczy zdało ponad 99% przystępujących do egzaminu, natomiast egzamin mistrzowski – 100%.

- W regionie odnotowuje się wysokie wskaźniki zachorowalności i przedwczesnej umieralności z powodu niektórych chorób cywilizacyjnych, w tym z powodu powikłań cukrzycy, chorób układu sercowo-naczyniowego i nowotworów. Niepokojący jest również wzrost zachorowań na choroby psychiczne. Dostęp do ochrony zdrowia stopniowo się poprawia, choć nadal istnieją duże problemy z zapewnieniem specjalistycznych świadczeń zdrowotnych szczególnie w takich dziedzinach jak: psychiatria dzieci i młodzieży, psychiatria środowiskowa, rehabilitacja stacjonarna, kardiologia zachowawcza, czy opieka długoterminowa, zwłaszcza w zachodniej części regionu.

Codzienna ocena dostępności do świadczeń wskazuje, że chorym ocenianym przez lekarzy jako przypadki pilne i onkologiczne pomoc medyczna udzielana jest w krótkim lub bardzo krótkim czasie od pierwszego zgłoszenia się do szpitala. Gorzej jest z tzw. przypadkami stabilnymi.

Infrastruktura techniczna w kontekście warunków życia

- Województwo znajduje się w czołówce polskich regionów pod względem poziomu, warunków i jakości życia. Przekłada się to na zadowolenie z życia i pozytywne postrzeganie przyszłości przez mieszkańców⁹⁰.
- Województwo oferuje szerokie możliwości spędzania wolnego czasu, m.in. możliwości uczestnictwa w kulturze. Liczne inwestycje w obiekty kultury (m.in. budowa Europejskiego Centrum Solidarności, Muzeum II Wojny Światowej, Teatru Szekspirowskiego, Muzeum Miasta Gdynia, rozbudowa Teatru Muzycznego w Gdyni) oraz coraz ambitniejsze wydarzenia kulturalne (wystawy, spektakle i festiwale) pozwoliły na stworzenie nowej jakościowo oferty artystycznej rozpoznawalnej w skali krajowej i międzynarodowej. Przekłada się to na stały wzrost (mimo spadkowej tendencji w kraju) udziału mieszkańców w spektaklach teatralnych i wydarzeniach muzycznych. Sytuacja ta, mierzona liczbą widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych na 1000 ludności, utrzymuje się powyżej średniej dla Polski i daje regionowi 2. miejsce w kraju.
- W ostatnich latach na poprawę warunków życia niewątpliwie wpływ miała m.in. poprawa dostępności zewnętrznej i wewnętrznej województwa, zwłaszcza dla mieszkańców południowej części regionu. Przeprowadzono szereg ważnych przedsięwzięć inwestycyjnych (przebudowa odcinków dróg krajowych nr 7, 20, 22, 91, budowa obwodnic Chojnic i Słupska, mostu przez Wisłę w Kwidzynie, Południowej Obwodnicy Gdańska). Ukończono również budowę odcinka autostrady A1 (Gdańsk – Toruń).

⁹⁰ Czapiński J., Panek T. (red.), 2011, Diagnoza Społeczna 2011, Warunki i jakość życia Polaków, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa

Pomimo znaczących inwestycji duża część sieci drogowej województwa pomorskiego w dalszym ciągu znajduje się w niezadowalającym lub złym stanie technicznym. Około 17% dróg krajowych i 52% dróg wojewódzkich kwalifikuje się do pilnego remontu, względnie poprawy stanu technicznego. W Obszarze Metropolitalnym Trójmiasta występuje przeciążenie układu drogowego. Ponadto, pogorszeniu ulega stan infrastruktury kolejowej, zwłaszcza tej służącej transportowi towarów.

Zły stan techniczny sieci dróg w województwie oraz infrastruktury kolejowej wywołuje szereg negatywnych skutków dla społeczeństwa i gospodarki województwa, w tym: ograniczenie dostępności transportowej do Obszaru Metropolitalnego Trójmiasta, miast powiatowych oraz obszarów turystycznych, zagrożenie bezpieczeństwa i pogorszenie stanu środowiska, zwłaszcza w miastach.

- Region charakteryzuje się dużymi dysproporcjami pomiędzy obszarami wiejskimi a miejskimi w zakresie dostępu do systemów odbioru i oczyszczania ścieków (różnica wynosząca powyżej 40 p.p.). W 2011 r. z kanalizacji sanitarnej w województwie pomorskim korzystało ok. 77% mieszkańców, a przez oczyszczalnie ścieków obsługiwanych było ok. 81% mieszkańców (przy średniej krajowej odpowiednio: 64% i 66%). Na obszarach wiejskich, tam gdzie jest to uzasadnione, realizowane są programy wyposażenia mieszkańców w przydomowe oczyszczalnie ścieków bytowych.
- Mieszkańcy regionu są w relatywnie komfortowej sytuacji, choć wciąż niedostatecznej, jeśli chodzi o infrastrukturę informatyczną. Mimo że w 2011 r. odsetek gospodarstw domowych posiadających komputer z dostępem do Internetu był najwyższy w kraju i wyniósł 69,4%, to biorąc pod uwagę Internet szerokopasmowy, odsetek ten wynosił jedynie 43,0%, czyli był niższy niż średni w kraju (48,2%).
- Negatywnym elementem warunków życia jest zagrożenie powodziowe. Region charakteryzuje się wysokim stopniem zagrożenia powodziowego na znacznych przestrzeniach, nie tylko Żuław, ale także Nizin Nadwiślańskich, rzek Przymorza i Pojezierzy. Stan techniczny ok. 26% wałów przeciwpowodziowych, będących w utrzymaniu Zarządu Melioracji i Urzędzeń Wodnych Województwa Pomorskiego, oceniany jest na mogący zagrażać bezpieczeństwu obszarów przez nie chronionych, a ok. 4% zagrażający bezpieczeństwu.

Finanse województwa

- Z badania potencjału finansowego jednostek samorządu terytorialnego województwa pomorskiego⁹¹, wynika, że w 2011 r. dochody własne jst⁹² z województwa pomorskiego na mieszkańca, przewyższały średnie dochody własne jst w Polsce o ponad 9%. A wydatki majątkowe były o 25,7% wyższe i wynosiły 1 396,7 zł w przeliczeniu na mieszkańca.

W latach 2012–2020 średni potencjał inwestycyjny⁹³ jst z województwa pomorskiego (bez samorządu województwa) w przeliczeniu na mieszkańca wyniesie 904,2 zł rocznie. Największym potencjałem będzie dysponował Sopot (2189,5 zł), powiat nowodworski (1935,1 zł), człuchowski (1497,1 zł), pucki (1173,4 zł) i Gdańsk (1132,4 zł).

Łącznie jst z województwa pomorskiego będą w latach 2012–2020 dysponowały krajowymi środkami na finansowanie zadań rozwojowych w wysokości 22,6 mld zł. Największą część tej kwoty – 7,1 mld zł – samorządy przeznaczą na finansowanie zadań transportowych, 5,4 mld zł zasili inwestycje w infrastrukturę społeczną, 2,6 mld zł – zadania z zakresu rozwoju kapitału ludzkiego, a 2,4 mld zł – wydatki na ochronę środowiska i zapobieganie zagrożeniom.

W 2012 r. dochody budżetu województwa pomorskiego wyniosły 887,1 mln zł, a wydatki 919,8 mln zł. Z powyższego badania wynika, że samorząd województwa przeznacza stosunkowo małe kwoty na wydatki bieżące. W okresie do 2020 r. relacja wydatków bieżących do dochodów województwa (bez dochodów z UE) będzie równa 70,7%. Z powodu relatywnie niskiego, na tle innych jednostek, obciążenia budżetu wydatkami bieżącymi województwo może prowadzić efektywną politykę wspierania rozwoju regionalnego. Potencjał inwestycyjny samorządu województwa w latach 2012–2020 będzie równy 26,4% dochodów ogółem.

⁹¹ Misiąg W. (red.), 2012, Ocena potencjału finansowego jednostek samorządu terytorialnego województwa pomorskiego do realizacji projektów w ramach RPO Województwa Pomorskiego 2014–2020, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego

⁹² Dane dotyczą budżetów gmin, powiatów i województwa

⁹³ Średni potencjał inwestycyjny obliczany jest na podstawie potencjału własnego JST (dochody, wydatki bieżące i wydatki na inwestycje kontynuowane a także wydatki na zakupy inwestycyjne) oraz salda zobowiązań (różnica pomiędzy wielkością nowych zobowiązań a kwotą spłat wcześniej zaciągniętych zobowiązań)

- Dotychczas w ramach perspektywy finansowej 2007-2013 zatwierdzono łącznie ponad 11 tys. projektów z województwa pomorskiego na łączną kwotę blisko 14,8 mld zł dofinansowania UE. Tak znaczna liczba wynika w głównej mierze z bardzo dużej liczby wniosków w ramach PROW 2007-2013 oraz PO Ryby 2007-2013 (63% ogólnej liczby projektów).

W ramach komponentu centralnego PO KL z województwa pomorskiego zatwierdzono do realizacji ponad 200 projektów, na łączną kwotę dofinansowania UE ponad 267 mln zł. Projekty te dotyczyły, w głównej mierze, systemów wsparcia edukacji na poziomie szkolnym, szkoleń dla pracowników przedsiębiorstw oraz szkoleń podnoszących potencjał administracji samorządowej. Natomiast, samorząd województwa realizując priorytety VI-IX PO KL (tzw. komponent regionalny) zatwierdził ponad 1,5 tys. projektów na łączną kwotę dofinansowania UE blisko 1,39 mld zł.

W ramach RPO WP 2007-2013 Zarząd Województwa Pomorskiego zatwierdził ponad 1,5 tys. projektów o łącznej wartości dofinansowania ponad 3,57 mld zł. Ponad połowa projektów dotyczyła rozwoju i innowacji MSP (55,2% ogółu przy dofinansowaniu UE wynoszącym 671,7 tys. zł tj. 18,8%). Najbardziej liczne były również projekty wspierające lokalną infrastrukturę społeczną i inicjatywy obywatelskie (14,3%, co dofinansowano jedynie w 4,2% ogólnej kwoty) i lokalną infrastrukturę podstawową (12,9% ze wszystkich projektów, przy dofinansowaniu, które pochłonęło niecałe 15% całej sumy). Natomiast najmniej projektów dotyczyło ochrony zdrowia i systemu ratownictwa (1,5% ogółu, na co przekazano 4,2% ogólnej sumy dofinansowania) i funkcji miejskich i metropolitalnych (mimo 1,6% ogółu projektów, pochłonęły one prawie 16% kwoty). Przy stosunkowo niskiej liczbie projektów najwyższe dofinansowanie dotyczyło regionalnego systemu transportowego (3,5% projektów - 22,2% budżetu).

Atuty regionu:

1. Atrakcyjność osiedleńcza i możliwości rozwojowe związane z nadmorskim położeniem, a także ze zróżnicowanymi i bogatymi zasobami oraz walorami przyrodniczo-krajobrazowymi
2. Obszar Metropolitalny Trójmiasta jako jedno z centrów rozwojowych Polski i Regionu Morza Bałtyckiego oraz zyskujący na znaczeniu międzynarodowy węzeł transportowo-logistyczny
3. Duża aktywność gospodarcza mieszkańców oraz proeksportowe ukierunkowanie pomorskich firm
4. Względnie wysoki poziom kapitału społecznego i silne poczucie tożsamości społeczności lokalnych
5. Dobra pozycja rynkowa branż specjalizacji regionalnej, w tym uwarunkowanych nadmorskim położeniem
6. Stabilny i względnie wysoki przyrost naturalny oraz dodatnie saldo migracji
7. Unikatowe dziedzictwo i różnorodność kulturowa regionu
8. Korzystne warunki naturalne dla rozwoju energetyki, w tym odnawialnej

Problemy i deficyty rozwoju:

1. Peryferyjne położenie i niska dostępność transportowa regionu; brak spójnej organizacji zarządzania regionalnym transportem zbiorowym; słabo rozwinięty system transportu multimodalnego
2. Niski poziom zatrudnienia i aktywności zawodowej; niska mobilność zawodowa i przestrzenna mieszkańców
3. Niska skuteczność oferty dla inwestorów zewnętrznych
4. Niewykorzystany potencjał naukowy, niska efektywność współpracy sektora B+R z gospodarką oraz słabo wykorzystany potencjał instytucjonalny i infrastrukturalny wsparcia przedsiębiorczości;
5. Niedostateczny poziom bezpieczeństwa energetycznego i powodziowego
6. Niedostateczna współpraca i koordynacja inicjatyw rozwojowych w Obszarze Metropolitalnym Trójmiasta oraz w ramach innych obszarów funkcjonalnych
7. Duże dysproporcje w zakresie jakości i dostępu do usług publicznych, w tym niewystarczająco rozwinięta infrastruktura sieci szerokopasmowych

8. Niski poziom uczestnictwa dzieci w zorganizowanych formach opieki, a także względnie niska jakość kształcenia na poziomie podstawowym i gimnazjalnym
9. Wysoka zachorowalność i umieralność spowodowana chorobami cywilizacyjnymi
10. Niezadowalające parametry stanu środowiska, rosnąca presja na środowisko oraz fragmentacja i degradacja naturalnych siedlisk.

12. WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE

Analiza społeczno-demograficzna⁹⁴

Województwo śląskie jest jednym z najludniejszych regionów w Polsce. Zamieszkane jest przez 4,63 mln ludności (2. pozycja w kraju po województwie mazowieckim). Ze względu na swoje relatywnie niewielkie terytorium stanowi najsilniej zurbanizowany (77,7%) i najgęściej zaludniony (375 osób/km²) obszar kraju. Jest to wartość trzykrotnie przewyższająca średnią dla Polski i ponad trzykrotnie średnią dla UE. Zgodnie z prognozami GUS, pozycja demograficzna województwa śląskiego będzie słabnąć. W województwie śląskim prognozowany od 2011 r. do 2035 r. spadek wyniesie - 12,4% (ok. 574 tys. osób). Procesy depopulacyjne spowodowane są negatywnymi zjawiskami, takimi jak spadek liczby ludności odnotowywany zarówno w ruchu naturalnym (-0,6‰), jak i w ruchu migracyjnym (-1,2‰). Zarówno wskaźnik przyrostu naturalnego, jak i salda migracji na przestrzeni badanej dekady stale przyjmowały wartości ujemne. Szczególnie niskie wartości tych wskaźników charakteryzują tereny miejskie. Tereny wiejskie charakteryzują się stałym wysokim dodatnim saldem migracji oraz, od 2008 r., dodatnim przyrostem naturalnym. Ruch naturalny warunkowany jest niekorzystnymi zmianami w zakresie urodzeń. Współczynnik dzietności dla województwa wyniósł 1,26 i był niższy od średniej dla Polski i UE. Obciążenie demograficzne w województwie śląskim wynosi 54,3 oznacza to, że na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadają 54,3 osoby w wieku nieprodukcyjnym. W województwie, podobnie jak w kraju i w całej Unii Europejskiej, obserwuje się tendencję malejącej liczby osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, przy jednoczesnym wzroście liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Proces starzenia się społeczeństwa jest najbardziej nasilony w krajach Europy Zachodniej, jednak w Polsce i tym samym w województwie śląskim jest również coraz bardziej widoczny. Województwo śląskie charakteryzowało się niskim udziałem ludności poniżej 17 roku życia w ogóle mieszkańców (17,1%, tymczasem w Polsce 18,5%), a większym od średniej krajowej udziałem osób w wieku produkcyjnym (64,8% wobec 64,2%) oraz poprodukcyjnym (18,1% wobec 17,3%). Proces starzenia się społeczeństwa potwierdza analiza liczby ludności w odniesieniu do roku 2002 r. W badanym okresie najbardziej zmniejszyła się liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (ponad 200 tys.) a zwiększyła się znacząco liczba osób w wieku poprodukcyjnym (ponad 130 tys.). Wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym wiąże się dodatkowo z wzrostem przeciętnej długości trwania życia. Region został podzielony na podregiony, których demograficzne rozmiary mieszczą się w przedziale od 390 tys. mieszkańców (podregion tyski) do 762 tys. mieszkańców (podregion katowicki). Najwięcej ludności koncentrują podregiony: katowicki i sosnowiecki, a najsilniejsze zagęszczenie ludności występuje w podregionie katowickim (2005 osób/km²), daleko za nim sytuują się następne podregiony: gliwicki i rybnicki. Wszystkie podregiony regionu notują wyższe od średniej krajowej wskaźniki gęstości zaludnienia. W dekadzie 2002-2011 tylko dwa podregiony (tyski i bielski) zanotowały wzrost ludności, pozostałe charakteryzują się obniżeniem liczby mieszkańców. W tej samej dekadzie dwa wspomniane wyżej podregiony wraz z podregionem rybnickim rejestrowały przyrost w ruchu naturalnym, pozostałe podregiony wykazywały ujemne wartości w zakresie tego wskaźnika. Podobne tendencje można zauważyć w przypadku współczynnika dzietności – podregiony tyski, bielski i rybnicki wykazywały najwyższe wartości przekraczając poziom 1,3, a w dwóch przypadkach zbliżając się do 1,4. W każdym z tych przypadków wskaźnik pozostaje daleki od poziomu zastępowalności pokoleń, czyli wartości 2,11. Zróżnicowanie wskaźnika obciążenia demograficznego kształtuje się w przedziale od wartości 51 w podregionie tyskim do wartości 57 w podregionie bielskim. Zauważalny jest we wszystkich podregionach proces starzenia się społeczeństwa. Wzrasta liczebność osób w wieku poprodukcyjnym, przy jednoczesnym spadku osób w wieku przedprodukcyjnym.

Współczynnik aktywności zawodowej w województwie śląskim (rozumiany zgodnie z definicją GUS) na przestrzeni lat ulegał wahaniom, wykazując stale wartości niższe od średniej krajowej. W 2002 r. wyniósł 50,6% i w odniesieniu do współczynnika na poziomie kraju był niższy o 4,5 %. Do roku 2005 wykazywał tendencję wzrostową, po czym do 2007 r. spadał, osiągając wartość najniższą – 50,2%. W roku 2011 wyniósł 53,3%, a wartość ta była niższa od wartości współczynnika aktywności zawodowej dla Polski (55,5%) oraz UE (77%). W 2011 r. liczba ludności aktywnej ekonomicznie (w wieku 15 lat i więcej) w województwie śląskim wyniosła 3,9 mln osób, co stanowiło 12,7% ogółu ludności aktywnej ekonomicznie Polski. Ponad połowa tej liczby stanowiły kobiety (2 mln, tj. 51,8%). Przeciętna liczba biernych zawodowo w województwie wyniosła 1,8 mln osób, co stanowiło 13,3%

⁹⁴ Jeśli nie jest to wyraźnie wskazane w tekście, dane przedstawiane są za rok 2011, a tendencje mierzone w okresie 2002-2011. Tendencje mierzone są poprzez przyjęcie określonego przedziału czasowego, w którym pierwszy rok mierzony jest rokiem bazowym, a wartość ostatniego roku mierzzonego jest określona w stosunku do roku bazowego. Dane, jeśli nie jest wyraźnie zaznaczone jego źródło, pochodzą z GUS (w szczególności z Banku Danych Lokalnych) bądź Eurostat.

ogółu ludności biernej zawodowo w kraju. Zdecydowana większość grupy biernych zawodowo, bo aż 65,7%, stanowiły osoby w wieku 50 lat i więcej. Najmniej liczną grupą biernych zawodowo były natomiast osoby w wieku 30-39 lat (5%). W 2011 r. wskaźnik zatrudnienia w województwie śląskim, liczony jako procentowy udział pracujących w ogóle ludności aktywnej ekonomicznie w wieku 15 -64 lat, osiągnął wartość 57,5%. W 2011 r. w odniesieniu zarówno do Polski jak i UE osiągnął on wartość niższą odpowiednio o 1,8 % i 6,8 %. W 2011 r. w sektorze usługowym zatrudnionych było 1,1 mln osób, co stanowiło 57,8% ogółu pracujących. W sektorze przemysłowym pracowało 779 tys. osób (39,4%) a w sektorze rolniczym 56 tys. (2,9%). Liczba osób bezrobotnych w województwie śląskim na przestrzeni ostatnich dziewięciu lat ulegała znacznym wahaniom. W okresie 2004-2011 najgorsza sytuacja na regionalnym rynku pracy miała miejsce w 2004 r., kiedy liczba bezrobotnych wyniosła ok. 309 tys. osób. Począwszy od początku okresu badanego obserwowano stałą tendencję spadkową aż do 2008 r., w którym liczba bezrobotnych osiągnęła najniższy poziom i wyniosła ok. 122,7 tys. osób. W kolejnych latach następował wzrost liczby rejestrowanych bezrobotnych do 186,2 tys. osób w 2011 r. Na przestrzeni lat 2008-2011 zauważalna jednak była malejąca dynamika wzrostu bezrobocia w województwie. W końcu 2011 r. stopa bezrobocia w województwie śląskim wyniosła 10,2% i była niższa od stopy krajowej, która wyniosła 12,5%. W końcu 2011 r. kobiety stanowiły ponad połowę zarejestrowanych bezrobotnych. Ich liczba wyniosła 104,4 tys., co stanowiło 56,1% ogółu osób pozostających bez pracy. W 2011 r. bezrobotni długotrwale stanowili 29,8% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych, z których 11,6% pozostawało bez pracy nieprzerwanie ponad 24 miesiące. Procent bezrobotnych długotrwale w regionie był niższy niż jego wartość dla Polski (34,6). Zjawisko bezrobocia jest silnie zróżnicowane terytorialnie wewnątrz regionu. Stopa bezrobocia kształtuje się w przedziale od 6,2% w podregionie tyskim do 15% w podregionie bytomskim. Odsetek bezrobotnych kształtuje się poniżej 10% w pięciu podregionach (bielskim, gliwickim, katowickim, rybnickim i tyskim), poziom ten przekraczają trzy podregiony (bytomski, częstochowski i sosnowiecki). W okresie 2004-2011 bezrobocie spadło we wszystkich podregionach, lecz rozmiar spadku był zróżnicowany. Najmniejsze rozmiary spadku bezrobocia zanotowano w podregionach bielskim, bytomskim i częstochowskim, najwyższe zaś w podregionach gliwickim, rybnickim i sosnowieckim. W większości podregionów kobiety przeważają w ogóle bezrobotnych. Jedynie w podregionie częstochowskim rozkład jest równomierny, w pozostałych podregionach udział kobiet mieści się w przedziale od 53% w podregionie bielskim do blisko 65% w podregionie rybnickim. Także zjawisko długotrwałego bezrobocia jest zróżnicowane na poziomie podregionów mieszcząc się w przedziale od 21% do blisko 37%. Najniższy udział tego rodzaju bezrobotnych w ogóle bezrobotnych notują podregiony katowicki, tyski i rybnicki (od 21% do 25%), zaś największy w podregionach bytomskim i częstochowskim (ponad 36%).

W 2010 r. dochody do dyspozycji brutto w gospodarstwach domowych w Polsce wyniosły 885,2 mld zł, natomiast w województwie śląskim 121,6 mld zł, co stanowiło 13,7% wartości krajowej. Wśród województw o najwyższej wartości wskaźnika śląskie znalazło się na drugiej pozycji, za mazowieckim (160,2 mld zł). W przeliczeniu na mieszkańca w województwie śląskim dochody do dyspozycji brutto w 2010 r. wyniosły 26,2 tys. zł i była to kwota wyższa o 13,1% od średniej krajowej, która wyniosła 23,2 tys. zł. Mierzony w latach 2002-2010 wzrost dochodów w Polsce był zbliżony do zmiany zachodzącej w województwie sięgając niewiele ponad 50%. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto również notowały wyższe wartości w regionie (3.794 zł) niż w Polsce (3.625 zł), i także w tym przypadku tendencje wzrostowe, zarówno regionu, jak i kraju, były zbliżone (wzrost o ponad 50%). W regionie występuje silne zróżnicowanie na poziomie NTS 3. Wartości przeciętnego wynagrodzenia brutto rozciągają się w przedziale od 3.021 zł dla podregionu częstochowskiego do 4.551 zł dla podregionu katowickiego. Wartość 4 tys. zł przekraczał jeszcze podregion rybnicki. Poniżej wartości średniej dla kraju poza podregionem częstochowskim sytuowały się jeszcze podregiony: bielski, bytomski, sosnowiecki i tyski. Także tendencje zmiany wartości wynagrodzenia w okresie 2004-2011 były zróżnicowane, lecz wszystkie poza podregionem tyskim charakteryzowały się zmianami większymi aniżeli średnia krajowa. Najwyższy wzrost osiągnął podregion rybnicki z wartością 68%.

Analiza gospodarcza

Wśród województw o największych udziałach w tworzeniu Produktu Krajowego Brutto w latach 2002-2010 niezmiennie pozostawały dwa województwa: mazowieckie i śląskie, wytwarzające razem w kolejnych latach omawianego okresu ponad 1/3 krajowej wartości PKB. W roku 2010 wartość wytworzonego w województwie śląskim PKB wyniosła 184 038 mln zł. Zmiana wytworzonego PKB w latach 2002-2010 przebiegała w przedziale od 57,7% (województwo zachodniopomorskie) do 90,4% (województwo dolnośląskie). Województwo śląskie z wynikiem 68,5% znalazło się dopiero na dziesiątej pozycji. Wartość PKB per capita w województwie w 2010 r. kształtowała się na poziomie 39,7 tys. zł. Wartość ta była wyższa od średniej krajowej o 7% i była trzecią wartością w Polsce pod

tym względem. W województwie śląskim w 2010 r. najwyższy poziom produktu krajowego brutto na mieszkańca odnotowano w podregionie tyskim – 55,5 tys. zł, a najniższy w podregionie bytomskim – 28,6 tys. zł. Analiza tempa wzrostu oraz wartości PKB per capita w latach 2002-2010 w podziale na podregiony wskazała, że najlepiej rozwijającymi się obszarami w województwie są podregiony: gliwicki i tyski. Zarówno wartość PKB per capita w tych podregionach jak i tempo jego wzrostu w ostatnich latach kształtowało się powyżej średniej województwa. Do grupy podregionów o wysokim tempie wzrostu PKB należy dodatkowo podregion rybnicki. Natomiast podregion katowicki mimo wysokiej wartości PKB per capita charakteryzuje się niższym aniżeli średnia województwa tempem wzrostu tego wskaźnika. Najsłabsze podregiony w województwie to bytomski, częstochowski, sosnowiecki i bielski. Wskaźnik produktywności (PKB/liczba pracujących) na poziomie kraju w 2010 r. wyniósł 166,8 tys. zł. Województwo śląskie z wynikiem 157,1 tys. zł, znalazło się na szóstej pozycji w kraju. Lepszy rezultat uzyskały jedynie województwa: mazowieckie (168,75%) i dolnośląskie (163,02%). W 2010 r. największy udział w tworzeniu wartości dodanej brutto województwa śląskiego osiągały jednostki prowadzące działalność w przemyśle (wytworzyły ok. 34% wartości dodanej brutto), odmiennie niż w gospodarce kraju, w której największy udział odnotowano dla jednostek prowadzących działalność w zakresie handlu; naprawy pojazdów samochodowych; transportu i gospodarki magazynowej; zakwaterowania i gastronomii; informacji i komunikacji. Wartość dodana brutto na poziomie kraju wyniosła 1,25 bln zł, natomiast w województwie śląskim 162 091 mln zł. W latach 2002-2010 w województwie wskaźnik WDB wzrósł o 67,8% z 96,6 mld zł w roku 2002, do 162,1 mld zł w roku 2010. W analizowanym okresie liderem we wskazanym zakresie było niezmiennie województwo mazowieckie, natomiast województwo śląskie zajmowało pozycję wicelidera. W przeliczeniu na jednego pracownika wartość dodana brutto w 2010 r. wyniosła 98,0 tys. zł i była o 8,6% wyższa od średniej krajowej. W województwie śląskim w 2010 r. najwyższy poziom wartości dodanej brutto na jednego pracującego odnotowano w podregionie tyskim – 127% średniej krajowej, a najniższy w podregionie częstochowskim – 84,6% średniej krajowej. W 2010 r. wartość dodaną brutto na jednego pracującego przewyższającą przeciętną w kraju, oprócz podregionu tyskiego, uzyskano również w podregionach: gliwickim – 116,8%, katowickim – 116,2%, rybnickim – 114,1% oraz sosnowieckim – 112,3%. Województwo śląskie znajdowało się również wśród województw o najwyższym wskaźniku produkcji globalnej. W 2010 r. produkcja globalna wyniosła 390,9 mld zł, a uzyskany wynik jest niższy jedynie od wyniku uzyskanego w województwie mazowieckim wynoszącym 650,8 mld zł.

Wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) w Polsce wg szacunkowych danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego⁹⁵ charakteryzuje się sporym zróżnicowaniem regionalnym. Województwo śląskie zajmuje trzecią pozycję w kraju pod względem wartości bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Jednakże zdecydowanie dominującą pod tym względem jest pozycja województwa mazowieckiego (46,6 % udział we wszystkich BIZ napływających do kraju). W roku 2010 BIZ napływające do województwa śląskiego wyniosły 568 mln euro (7,8% krajowych BIZ). Wartość BIZ jakie napłynęły do Polski w latach 2007-2010 bardzo wyraźnie spadała z roku na rok. Napływ BIZ do województwa śląskiego zmniejszył się w 2010 r. w odniesieniu do 2007 r. aż o 68,5%. Zmiany, o których mowa, wpłynęły także na udział poszczególnych regionów w puli napływających do kraju bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Udział większości województw ulega zmniejszeniu; i tak województwo śląskie zanotowało spadek z 10,4% na 7,8% udziałów w krajowych BIZ. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne napływające do Polski w przeliczeniu na mieszkańca wyniosły w 2010 r. 192 euro i były niższe w porównaniu z 2006 r. o 53,5%. Inwestycje na osobę w województwie śląskim w całym okresie 2006-2010 były niższe od średniej krajowej i w 2010 r. wynosiły jedynie 122 euro. Ponadto spadek tej wartości w badanym okresie wyniósł w województwie śląskim 60,3%, a co za tym idzie wysokość BIZ na osobę w relacji do średniej krajowej spadła z 74,3% średniej do 63,5% średniej.

Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach województwa śląskiego spadły w latach 2008-2011 o 3,7% co koresponduje ze spadkiem widocznym na poziomie kraju. Wartość tych nakładów w roku 2011 osiągnęła 17.443,2 mln zł, co stanowi ponad 13% udział w wartości nakładów inwestycyjnych poczynionych w Polsce. Region jest zróżnicowany wewnętrznie zarówno względem wielkości nakładów inwestycyjnych jak i kierunków oraz natężenia zmian tychże nakładów. Środki inwestycyjne koncentrują się w środkowych podregionach województwa, tj.: katowickim (21,3% całości zainwestowanych środków w regionie), tyskim (16,6%), gliwickim (14,5%) i sosnowieckim (14,1%). Ponad 10% udział notuje jeszcze podregion bielski. Najniższy poziom inwestycji osiąga podregion bytomski (4,2%). W połowie podregionów wartość inwestycji spadła w latach 2008-2011,

⁹⁵ Szacunek PKB per capita i bezpośrednich inwestycji zagranicznych w województwach oraz wskaźniki wyprzedzające koniunktury. Ekspertyza wykonana na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. BIEC Biuro Inwestycji i Cykli Ekonomicznych, Warszawa, maj 2011.

a w przypadku podregionów częstochowskiego, rybnickiego i sosnowieckiego spadek był bardzo wyraźny (między 20 a 30%). Podregiony katowicki, gliwicki, tyski i bielski odnotowały w tym czasie wzrost nakładów inwestycyjnych. Wartość nakładów inwestycyjnych przypadających na mieszkańca osiąga 3.767 zł i przewyższa wartość tego wskaźnika dla Polski (3.392 zł). Zróżnicowanie na poziomie podregionalnym jest jeszcze wyraźniejsze niż w przypadku wartości absolutnych i mieści się w przedziale od 1.632 zł dla podregionu bytomskiego do 7430 zł dla podregionu tyskiego. Wartość średnią wskaźnika dla województwa śląskiego przekraczają podregiony katowicki i gliwicki, a wspomniany już podregion tyski osiąga wartość blisko dwukrotnie większą. Przedsiębiorstwa województwa śląskiego wykazują wysokie wskaźniki przychodów z całokształtu działalności (287.662,9 mln zł w 2012 r.) oraz zysku netto (12.847,5 mln zł w 2012 r.). W obu przypadkach stanowiło to 12% udział w wartościach wskaźników dla Polski. Wśród wszystkich województw Polski lepsze wyniki osiąga jedynie województwo mazowieckie. W okresie 2007-2012 wskaźnik przychodów z całokształtu działalności przedsiębiorstw regionu wzrósł o 30%, co jest wynikiem niższym od wartości dla całego kraju (wzrost o 39%). Pozytywna zmiana osiągniętego w tym samym okresie zysku netto była nieznaczna dla przedsiębiorstw regionu i wyniosła 4%, co również jest wynikiem niższym od wartości charakterystycznej dla całego kraju (wzrost o 11%).

Województwo śląskie pod względem oceny atrakcyjności inwestycyjnej polskich województw dokonywanej przez IBnGR zajmuje od 2005 roku niezmiennie najwyższą pozycję. Region można określić mianem zdecydowanie najbardziej atrakcyjnego z punktu widzenia działalności przemysłowej. Trzy z czterech podregionów⁹⁶ województwa znajdują się wśród podregionów o najwyższej atrakcyjności inwestycyjnej dla działalności przemysłowej. Jedynie podregion częstochowski znalazł się poza pierwszą „dziesiątką”. Mimo tego i tak jego atrakcyjność dla tego typu działalności określona została jako wysoka. Z punktu widzenia atrakcyjności dla działalności usługowej, podregiony katowicki, bielski i rybnicki są w pierwszej „dziesiątce”, natomiast podregion częstochowski znalazł się w grupie regionów charakteryzujących się wysoką atrakcyjnością. Pozycja podregionów województwa śląskiego pod względem atrakcyjności dla działalności zaawansowanej technologicznie jest nieco słabsza niż w przypadku działalności usługowej i przemysłowej. Do silnych punktów województwa IBnGR zalicza dostępność transportową, jakość zasobów pracy, dobrze rozwinięty rynek zbytu, wysoką jakość infrastruktury. Aktywność województwa wobec inwestorów oceniana jest natomiast na średnim poziomie. Słabym punktem regionu jest niski poziom bezpieczeństwa publicznego. Przeprowadzona na podstawie 32 czynników analiza konkurencyjności województw wykazała, że śląskie jest jednym z najbardziej konkurencyjnych regionów.⁹⁷ Syntetyczny wskaźnik konkurencyjności dla śląskiego wg danych za rok 2011 wyniósł 0,543. W porównaniu do roku 2007 pozycja regionu uległa pogorszeniu (mimo że wartość wskaźnika pozostała taka sama). Najslabiej województwo śląskie wypadło pod względem liczby muzeów na 100 tys. ludności, odsetka ludności w wieku przedprodukcyjnym, liczby przestępstw na 1000 ludności oraz wskaźnika wykrywalności sprawców przestępstw. W największym stopniu na plus od średniej krajowej województwo śląskie odbiega w przypadku odsetka powierzchni zajmowanej przez parki, zieleńce i tereny zieleni osiedlowej, jak również w przypadku długości linii kolejowych oraz dróg o nawierzchni twardej na 100 km².

Finanse publiczne

Dochody gmin, powiatów i miast na prawach powiatu osiągnęły w województwie śląskim poziom 17.497,3 mln zł, co stanowiło 11,2% dochodów wszystkich tego rodzaju jednostek samorządu terytorialnego w Polsce. Tak na poziomie kraju, jak i na poziomie regionu zachowana została tendencja wzrostowa, choć wzrost w województwie śląskim (89%) był niższy od krajowego (106%). Przeliczając sumę dochodów badanych j.s.t. przez liczbę mieszkańców można spostrzec, że wskaźnik dla województwa (3782,10 zł) jest niższy od wartości charakteryzującej Polskę (4054,19 zł). Województwo jest zróżnicowane pod względem absolutnych wartości dochodów analizowanych j.s.t. Największymi dochodami dysponują podregiony: katowicki, sosnowiecki, bielski i rybnicki, których udziały w całości dochodów zgromadzonych w województwie mieszczą się w przedziale od 13% do 16%. Najniższymi udziałami dysponują podregiony: tyski i bytomski (oba poniżej 10%). Analiza zmiany dochodów w badanej dekadzie wykazała zróżnicowanie wzrostu w poszczególnych podregionach. Najniższy wzrost zanotowały podregiony katowicki i gliwicki (oba powyżej 60%), najsilniej z kolei wzrastały dochody w podregionach: bielskim, częstochowskim, rybnickim i tyskim

⁹⁶ Zgodnie z przyjętą przez IBnGR metodologią podregion katowicki zawiera w sobie podregiony: katowicki, bytomski, sosnowiecki, tyski i gliwicki, a podregiony: częstochowski, bielski i rybnicki odpowiadają podregionom o tych samych nazwach na poziomie NTS 3.

⁹⁷ Badanie przeprowadzone w ramach Wydziału Planowania Strategicznego i Przestrzennego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego na potrzeby opracowania Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego – Śląskie 2020+.

(wzrost w przedziale od 100 do 120%). O ile wskaźnik dochodów j.s.t. wyrażony w wartościach absolutnych obrazował zróżnicowanie wewnętrzne województwa, to indyktor wyrażający dochody per capita wskazuje na dosyć silną jednorodność województwa z jednym wyraźnym wyjątkiem jakim jest podregion tyski, którego wskaźnik jest o 11% wyższy od miernika charakteryzującego cały region. Najniższe dochody per capita osiąga podregion sosnowiecki, którego wartość wskaźnika stanowi 95% wartości odpowiadającej województwu. Wydatki gmin, powiatów i miast na prawach powiatu osiągnęły w województwie śląskim poziom 17.883,4mln zł, co stanowiło 10,8% wydatków wszystkich polskich tego rodzaju jednostek samorządu terytorialnego. Tak w Polsce, jak i w regionie wartość wydatków wzrastała, jednakże wydatki dla całego kraju wzrastały szybciej (wzrost wynosił 110% dla Polski i 88% dla województwa śląskiego). Wskaźnik wydatków j.s.t. per capita dla regionu osiąga wartość 3865,55 zł i stanowi 90,5% wartości tego samego indykatora dla Polski. Region pod względem rozkładu wydatków jest wewnętrznie zróżnicowany. Najwięcej środków wydatkowanych jest w podregionach: bielskim, katowickim i sosnowieckim (udziały w przedziale od 14% do 16%). Najmniej środków wydatkowanych jest w podregionach bytomskim i tyskim (w obu przypadkach udziały poniżej 10%). Także w przypadku wskaźnika wydatków per capita są widoczne różnice na poziomie NTS 3. Największe środki wydatkowane na głowę mieszkańca są w podregionach bielskim (4058,22 zł) i tyskim (4165,92 zł), a najniższe w podregionach rybnickim (3578,22 zł) i sosnowieckim (3703,07 zł). W województwie śląskim wydatki jednostek samorządu lokalnego przekroczyły wartość dochodów o 386,1 mln zł. W większości podregionów wydatki przekraczały dochody, a najsilniej dotyczyło to podregionu bielskiego (-124,7 mln zł) i podregionu częstochowskiego (-110,4mln zł). Dwa z podregionów zanotowały dodatnie saldo (podregion rybnicki: 96 mln zł i podregion tyski: 18 mln zł). Dochody samorządu województwa wyniosły w 2011 r. 1.345,3 mln zł, co stanowiło blisko 9% dochodów wszystkich polskich samorządów regionalnych i wzrósł on w badanej dekadzie o 126%, co było wynikiem niższym aniżeli wartość tego wskaźnika dla całej Polski. Wskaźnik dochodów samorządu województwa per capita wyniósł 290,55 zł i stanowił 74,3% wartości dochodów polskich samorządów regionalnych per capita. Wydatki samorządu województwa wyniosły w 2011 r. 1.456,3 mln zł, co stanowiło blisko 9% wydatków wszystkich polskich samorządów regionalnych i wzrósł on w badanej dekadzie o 141%, co było wynikiem niższym aniżeli wartość tego wskaźnika dla całej Polski. Wskaźnik wydatków samorządu województwa per capita wyniósł 314,54 zł i stanowił 74,2% wartości wydatków polskich samorządów regionalnych per capita. Saldo dochodów i wydatków samorządu województwa śląskiego było ujemne i wyniosło -111,1 mln zł. Wzrost zadłużenia i zmniejszające się możliwości finansowania kolejnych inwestycji wskazuje indyktor wydatków na obsługę długu publicznego j.s.t. wszystkich szczebli na 1000 zł dochodów budżetów j.s.t. Województwo śląskie osiąga w tym przypadku najniższy wynik spośród wszystkich województw, tj. 10,8 zł (wskaźnik dla Polski osiąga wartość 15,6 zł). W okresie 2008-2011 zauważalny jest wzrost tego miernika z początkowej wartości 6,5 zł.

Wykorzystanie funduszy europejskich i nakłady inwestycyjne j.s.t.

Wskaźnik środków pochodzących z funduszy europejskich wydatkowanych na finansowanie programów i projektów w przeliczeniu na mieszkańca wynosi 36 zł. Jest to wynik niższy od wartości odnoszącej się dla Polski (46,4 zł). Wartość całkowita podpisanych umów o dofinansowanie z funduszy europejskich wyniosła w 2012 r. w województwie śląskim 37.849,2 mln zł, co stanowiło 9% całkowitej wartości wszystkich tego typu umów zawartych w 2012 r. w Polsce. Udział budżetów j.s.t. w ogólnej wartości tych umów wyniósł w 2012 r. w regionie 6,4%. Z kolei wartość całkowita zakończonych w 2012 r. projektów wyniosła w województwie śląskim 6.154,7 mln zł, co stanowiło 8,6% całkowitej wartości projektów zakończonych w całym kraju. Udział budżetów j.s.t. w ogólnej wartości tych projektów wyniósł w 2012 r. w regionie 7,5%. Udział nakładów inwestycyjnych j.s.t. województwa śląskiego w całości ich budżetów osiągnął wartość 21,4% i pozostawał na niższym poziomie niż tenże wskaźnik dla całego kraju (22,7%).

Infrastruktura społeczna i techniczna

Zmiany w zakresie infrastruktury społecznej i technicznej zostały zaprezentowane poprzez wybrane wskaźniki w zakresie takich dziedzin jak edukacja, ochrona zdrowia i usługi komunalne. W 2011 r. w Polsce dostępnych było 36,7 tys. miejsc w żłobkach i żłobkowych oddziałach przedszkolnych, z czego 9,5% znajdowało się w województwie śląskim. W analizowanym okresie województwo śląskie było jednym z trzech województw o największej ilości miejsc w jednostkach organizacyjnych sprawujących opiekę nad dziećmi do lat 3. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, w kraju dostępnych było 9,5 miejsc w żłobkach i oddziałach żłobkowych w przedszkolach. W regionie liczba ta wyniosła 7,6 miejsc, co usytuowało województwo na jedenastym miejscu w kraju. W roku szkolnym 2011/2012 w województwie śląskim ogółem było 1708 placówek przedszkolnych, w tym 1303 przedszkoli, 2 zespoły wychowania przedszkolnego, 54 punkty przedszkolne oraz 425 oddziałów

przedszkolnych w szkołach podstawowych. W placówkach tych było 124 532 miejsc. W województwie śląskim w tym samym roku szkolnym działało 3690 szkół - szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne i policealne (uwzględniając szkoły specjalne, szkoły specjalne przysposabiające do pracy i szkoły dla dorosłych), co stanowiło ponad 10% ogółu szkół w Polsce. Największy odsetek stanowiły szkoły podstawowe (1249 szkół), następnie gimnazja (790), licea profilowane wraz z zasadniczymi szkołami zawodowymi, technikami i szkołami specjalnymi przysposabiającymi do pracy (622) oraz licea ogólnokształcące (565). Najmniejszą liczbę szkół w 2011/2012 stanowiły szkoły policealne (389). We wszystkich typach szkół województwa śląskiego w roku szkolnym 2011/2012 kształcono 626,7 tys. uczniów, co stanowiło ponad 11% wszystkich uczniów w Polsce. Szkoły w województwie śląskim cechują się stosunkowo wysokim stopniem komputeryzacji oraz wysokim wskaźnikiem dostępu do Internetu. Obrazuje to udział szkół wyposażonych w komputery z dostępem do Internetu przeznaczone dla uczniów. Najlepiej wyposażone są szkoły podstawowe (95% z nich spełnia ten warunek) w regionie. W przypadku gimnazjów wskaźnik w 2011 r. osiągnął poziom 86%. Najniższe wskazania osiągnęły szkoły ponadgimnazjalne (66,5%). Jednakże we wszystkich tych przypadkach wartości mierników były wyższe w regionie aniżeli w całej Polsce. Wartość udziału najmocniej wzrosła w latach 2003-2011 wśród szkół podstawowych (z poziomu 58,7%), w pozostałych kategoriach udział nie powiększył się więcej niż o 5% (choć w przypadku szkół ponadgimnazjalnych badany był okres 2008-2011). Zróżnicowanie wewnątrzregionalne jest niewielkie, w szczególności w przypadku szkół podstawowych, gdzie różnice były kilkuprocentowe. Znaczniejsze jest dla gimnazjów, gdzie negatywnie wyróżnia się podregion sosnowiecki nie przekraczając progu 80%, z kolei najwyższe wyniki osiągały podregiony bytomski i tyski przekraczające 92%. Szkoły ponadgimnazjalne charakteryzują się mniejszym zróżnicowaniem mieszcząc się w przedziale od 58,9% dla podregionu rybnickiego do 73,4% dla podregionu częstochowskiego. Odmienne niż w przypadku poprzedniego wskaźnika indikator wskazujący liczbę uczniów przypadających na wspomniany wyżej komputer charakteryzował się niekorzystniejszymi wskazaniem dla regionu aniżeli dla całego kraju. I tak wskaźniki dla województwa śląskiego osiągnęły wartość 13,3 dla szkół podstawowych, 11,6 dla gimnazjów i 8,9 dla szkół ponadgimnazjalnych. W latach 2003-2011 wskaźniki spadły z poziomu 52,1 dla szkół podstawowych i 28,6 dla gimnazjów. Spadek wartości miernika dla lat 2008-2011 dla szkół ponadgimnazjalnych był zdecydowanie skromniejszy (z poziomu 10,5).

W dziedzinie ochrony zdrowia analizie poddano liczbę zakładów opieki zdrowotnej oraz liczbę lekarzy pracujących w placówkach ochrony zdrowia przypadających na 10 tys. ludności. W województwie śląskim było 2716 tego rodzaju zakładów, co stanowiło 14,2% całości zakładów w Polsce. W latach 2004-2011 nastąpił wzrost liczebności tego typu obiektów o 44,5% (wzrost był niższy niż w całym kraju – 58,3%). Zaznaczyć należy, że równolegle z tym wzrosła liczba pacjentów. Rozkład obiektów był zróżnicowany terytorialnie. Najwięcej zoz-ów było skoncentrowanych w podregionach: sosnowieckim (13,9%), bielskim (15,1%) i katowickim (18,9%), najmniej tymczasem było w podregionach: bytomskim (9,6%) i tyskim (8,4%). Drugi mierzony wskaźnik wykazuje, że średnia liczba lekarzy (23,1) przypadających na 10 tys. mieszkańców była wyższa niż średnia krajowa (20,9).

W ramach usług komunalnych analizie poddano podłączenia do instalacji wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej. Spośród wyznaczonych instalacji największy wskaźnik podłączeń wykazują instalacje wodociągowe – 93,4% mieszkańców województwa śląskiego. Do kanalizacji podłączonych jest 70,1%, a do sieci gazowej – 61,3%. We wszystkich przypadkach wskaźniki dla regionu są wyższe aniżeli dla całego kraju. Zmiany w analizowanej dekadzie wykazują nieznaczny wzrost przyłączy do sieci wodociągowej (w 2002 r. 92,6%) oraz nieco silniejszy do sieci kanalizacyjnej (w 2002 r. 65,5%), w przypadku sieci gazowej zanotowano spadek (w 2002 r. 62,5%). Układ terytorialny w zakresie tych wskaźników jest zróżnicowany. Małe zróżnicowanie występuje w zakresie przyłączy do sieci wodociągowej, w większości podregionów wskaźnik sytuuje się powyżej 90%, jedynie podregion bielski charakteryzuje się wskazaniem na poziomie 76,6%. Silniejsze zróżnicowania występują w przypadku pozostałych dwóch sieci. Najsilniej skanalizowanym podregionem (w zakresie badanego wskaźnika) jest podregion katowicki osiągający wartość 86,2%, najniższą wartość z kolei osiągają podregion bielski – 55,1% oraz częstochowski 58,4%. Także w przypadku sieci gazowej zróżnicowanie terytorialne jest wyraźne osiągając najwyższą wartość dla podregionu katowickiego (75,9%) oraz najniższą dla podregionu częstochowskiego (42,3%).

13. WOJEWÓDZTWO ŚWIĘTOKRZYSKIE

Ogólna ocena sytuacji społeczno - gospodarczej regionu

Rok 2012 przy utrzymujących się niekorzystnych tendencjach w gospodarce światowej oraz słabnącej koniunkturze krajowej charakteryzował się spowolnieniem tempa rozwoju gospodarczego w regionie świętokrzyskim oraz pogorszeniem sytuacji społeczno - gospodarczej. Biorąc jednak pod uwagę niekorzystne uwarunkowania makroekonomiczne oraz specyfikę gospodarki regionu, która posiada dużą wrażliwość na negatywne skutki kryzysu gospodarczego, z uwagi na znaczącą rolę jaką odgrywa w niej sektor budownictwa, skala spowolnienia w regionie nie była jednak aż tak znacząca jak można było zakładać.

Makroekonomiczne uwarunkowania zewnętrzne nie pozostały bez wpływu na dynamikę regionalnego PKB. Województwo świętokrzyskie, co prawda w dalszym ciągu należy do grupy regionów o najwyższej dynamice PKB w skali kraju (wzrost wolumenu PKB na poziomie 25% w odniesieniu do 2005 r.) jednak tempo wzrostu PKB w ostatnich latach wyraźnie osłabło i oscyluje w granicach 2% (2,4% - 2010, 2,0% - 2009). Opierając się na danych szacunkowych GUS, który prognozuje tempo wzrostu PKB w skali kraju na poziomie 4,3% w 2011 r. oraz 2,4% w 2012 r., można szacować wzrost PKB regionu świętokrzyskiego w latach 2011-2012 na poziomie około 2%. Zdecydowanie większy udział w tworzeniu regionalnego PKB ma podregion kielecki (65,7%). Na przestrzeni ostatnich lat udział ten ulega jednak stopniowemu zmniejszeniu na korzyść podregionu sandomiersko - jędrzejowskiego (66,1% - 2008, 65,9% - 2009).

Spadek dynamiki PKB w regionie oraz spowolnienie gospodarcze w minionym roku związane są przede wszystkim z wyhamowaniem konsumpcji prywatnej oraz produkcji sprzedanej przemysłu, które w 2012 r. wzrosły odpowiednio o 2,7% oraz 0,6%. W 2011 r. sprzedaż detaliczna rosła w tempie 10,3%, a produkcja sprzedana 8,6%. Spadki w zakresie popytu wewnętrznego są szczególnie mocno odczuwane w gospodarce regionu z uwagi na fakt, iż stosunkowo niewielka liczba firm w regionie nastawiona jest na eksport, podczas gdy większość podmiotów obsługuje rynek lokalny.

W województwie świętokrzyskim brak jest towarów o wysokim udziale w eksporcie danej grupy towarowej w skali kraju. W strukturze produktowej eksportu województwa od lat przeważają produkty z sektora maszynowego i metalowego, co prawda udział procentowy tych grup towarowych w eksporcie województwa stopniowo maleje: z 23,1% w 2008 r. do 21,1 % w 2010 r. (maszyny i urządzenia mechaniczne) oraz z 22,6% w 2008 r. do 18% w 2010 r. (żeliwo i stal) to w dalszym ciągu udział branży maszynowej i metalowej w eksporcie jest na poziomie 40%. Kolejne miejsca w strukturze towarowej eksportu zajmują wyroby przemysłu drzewnego (9,3%), wyroby ceramiczne (8,1%), szkło 6,9%, artykuły z żeliwa lub stali (5,8%) oraz maszyny i urządzenia elektryczne oraz ich części, rejestratory i odtwarzacze dźwięku i obrazu oraz części i akcesoria do tych artykułów. Ostatnia z wymienionych grup towarowych wykazała największą dynamikę wzrostu eksportu w 2010 r. na poziomie (74,2%). Wysoką dynamiką charakteryzowały się również sól, siarka, ziemie i kamienie, materiały gipsowe, wapno i cement (73,5%) oraz warzywa, niektóre korzenie i bulwy jadalne (59,9%). Przedstawiona struktura towarowa głównych produktów eksportowych odzwierciedla strukturę największych firm w województwie, wśród których znajdują się m.in.: huty metali, producenci maszyn, ceramiki łazienkowej czy podłóg drewnianych.⁹⁸

Pozytywną tendencją obserwowaną na przestrzeni całego 2012 r. jest systematyczny wzrost liczby podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON województwa świętokrzyskiego. Według stanu na koniec grudnia 2012 r. w rejestrze figurowało 108,1 tys. podmiotów gospodarki narodowej, tj. 2,7% ogółu podmiotów zarejestrowanych w kraju. W 2012 r. w województwie świętokrzyskim zarejestrowano blisko 10 tys. nowych podmiotów gospodarczych (6,2% więcej niż przed rokiem). Wzrost liczby nowych podmiotów wystąpił w większości powiatów przy czym największy w powiecie opatowskim (30,1%), kieleckim (23,7%), kazimierskim (18,2%), skarżyskim (15,8%) oraz koneckim (14,2%). Mniej firm niż rok wcześniej powstało w 5 powiatach (buskim, jędrzejowskim, pińczowskim, staszowskim i mieście Kielce), największy - blisko 11% spadek wystąpił w powiecie buskim oraz staszowskim. W regionie utrzymuje się duże zróżnicowanie ilości podmiotów gospodarczych w ujęciu terytorialnym oraz szczególna koncentracja przedsiębiorczości wokół stolicy województwa.

⁹⁸ Informacje odnośnie specjalizacji eksportowych przygotowano na podstawie ekspertyzy wykonanej na zlecenie Świętokrzyskiego Centrum Obsługi Inwestorów i Eksporterów: „Konkurencyjność regionu świętokrzyskiego w aspekcie działalności eksportowej”, Gdańsk 2011,

W Kielcach siedzibę ma 28,5 tys. firm (26,4%), a w powiecie kieleckim 14,6 tys. (13,5%). Łącznie te dwa powiaty skupiają blisko 40% zbiorowości podmiotów. Stosunkowo najmniej jednostek zlokalizowanych jest na południu województwa, powiatach: kazimierskim (1,6%), pińczowskim (2,3%), opatowskim (3,0%) oraz włoszczowskim (3,1%). Podobne tendencje można zaobserwować również w przypadku podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego. Spośród 583 spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego funkcjonujących w regionie pod koniec 2012 r. (wzrost o 2,3% w stosunku do 2011 r.) blisko połowa podmiotów prowadziła działalność w mieście Kielce (269), najmniej zaś w powiecie kazimierskim (1) i opatowskim (7).

Nakłady inwestycyjne na środki trwałe

Spowolnienie gospodarcze roku 2012 wpłynęło niekorzystnie na poziom nakładów inwestycyjnych. Nakłady inwestycyjne na środki trwałe w cenach bieżących zmniejszyły się w okresie I-IX 2012 r. o ponad 12% w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego. Zmniejszeniu uległy również nakłady inwestycyjne ogółu jednostek gospodarki narodowej w województwie w 2011 r. o 0,5%. Udział województwa w sumie nakładów inwestycyjnych kraju w ostatnich latach oscyluje wokół poziomu 3% (2,8% - 2011 r.; 3,1% - 2010 r.; 2,8% - 2009 r.), a udział sektora publicznego w nakładach ogółem - wokół 45% (43,1% - 2011 r., 46,7 - 2010 r.).⁹⁹

Zmniejszenie nakładów inwestycyjnych spowodowane jest przede wszystkim pogarszającą się sytuacją finansową przedsiębiorstw wynikającą z jednej strony ze zmniejszenia zysku netto, a z drugiej ze zmniejszenia środków finansowych pozostających w dyspozycji przedsiębiorców. Na sytuację firm oddziałuje również zmniejszenie popytu konsumpcyjnego. Pogarszająca się sytuacja finansowa przedsiębiorstw znajduje potwierdzenie w Raporcie Banku Pekao SA o sytuacji mikro i małych firm w roku 2012 - spadek wartości indeksów opisujących sytuację finansową firm z terenu województwa, a także rosnących kosztach uzyskania przychodów (wzrost o 10,9% w stosunku do roku 2010)¹⁰⁰.

Atrakcyjność inwestycyjna regionu

Województwo świętokrzyskie na przestrzeni ostatnich lat postrzegane jest jako region o niskiej atrakcyjności inwestycyjnej. W raporcie *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2012* przygotowywanym corocznie przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, województwo świętokrzyskie uplasowało się na 15 pozycji, co oznacza spadek w stosunku do raportu za rok 2011 o 2 pozycje. Najniższe wyniki region osiągnął w kategoriach: aktywność wobec inwestorów (16 miejsce) oraz rynek zbytu (15 miejsce), najwyższe zaś w kategorii bezpieczeństwo powszechne (2 miejsce). Badanie IBnGR różnicuje atrakcyjność inwestycyjną podregionów dla działalności przemysłowej, usługowej i zaawansowanej technologicznie. Biorąc pod uwagę atrakcyjność inwestycyjną dla poszczególnych typów działalności, podregion kielecki osiągnął ocenę przeciętną dla działalności przemysłowej oraz wysoką dla usługowej i zaawansowanej technologicznie. Podregion sandomiersko-jędrzejowski został zakwalifikowany do podregionów o najniższej atrakcyjności dla działalności usługowej i przemysłowej oraz niskiej dla działalności zaawansowanej technologicznie.

Podniesieniu atrakcyjności inwestycyjnej regionu służy szereg działań podejmowanych przez Centra Obsługi Inwestora zlokalizowane na terenie województwa, Specjalną Strefę Ekonomiczną Starachowice oraz samorządy. W 2012 r. SSE Starachowice wydała 5 zezwoleń na prowadzenie działalności na terenie strefy (2010 r. - 5, 2011 r. - 12). Miasto Kielce coraz częściej postrzegane jest wśród potencjalnych inwestorów jako atrakcyjna lokalizacja dla sektora BPO (Business Process Offshoring). W minionym roku w Kielcach swoje centrum usług BPO zdecydowała się ulokować między innymi firma UCMS Group Poland.

Kapitał ludzki i społeczny, w tym istotne zmiany demograficzne i na rynku pracy, sytuacja dochodowa ludności

Na przestrzeni ostatnich lat w województwie świętokrzyskim obserwuje się niekorzystne tendencje demograficzne związane ze spadkiem liczby ludności i starzeniem się społeczeństwa. Rok 2012 nie był wyjątkowy w tym względzie. Liczba ludności w regionie, na koniec czerwca 2012 r. zmalała do poziomu 1 275,5 tys. (spadek o 4,4 tys. w porównaniu do połowy 2011 r. oraz 9,3 tys. w porównaniu do połowy 2010 r.)¹⁰¹ Na spadek przyrostu rzeczywistego ludności w województwie wpływają przede

⁹⁹ Informacja na temat sytuacji przedsiębiorstw - na podstawie danych GUS oraz Informacji Sygnalnej Nakłady na środki trwałe w województwie świętokrzyskim w 2010 r., Urząd Statystyczny w Kielcach

¹⁰⁰ Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2011 roku, GUS

¹⁰¹ Rocznik Statystyczny Województwa Świętokrzyskiego 2012, GUS

wszystkim utrzymujące się od kilku lat ujemny przyrost naturalny (2010 - 1,2; 2011 - 1,7) i ujemne saldo migracji (2010 - 2; 2011 - 1,8). W 2011 r. nadwyżkę urodzeń nad zgonami osiągnięto jedynie w dwóch powiatach województwa: kieleckim (1,2) oraz mieście Kielce (0,3). Wśród pozostałych powiatów najniższy wskaźnik odnotowano w powiecie kazimierskim (-5,2). Niekorzystne wartości przyjmuje współczynnik dzietności kobiet, który w 2011 r. wyniósł 1,227 (w 2010 r. – 1,306), a stopniowemu pogorszeniu ulega wskaźnik obciążenia ekonomicznego. W 2011 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 57,6 osoby w wieku nieprodukcyjnym (2010 - 57,2).

Można zaobserwować, iż w regionie w większym stopniu wyludniają się miasta niż tereny wiejskie. Jedynym powiatem, w którym w 2011 r. zanotowano wzrost liczby ludności jest powiat kielecki (0,4%). Tendencja ta związana jest z faktem, że mieszkańcy stolicy województwa coraz częściej preferują większy komfort życia i bezpieczeństwa, który oferują tereny podmiejskie i wiejskie. W analizowanym okresie liczba ludności Kielc uległa zmniejszeniu o 0,5%, a spośród pozostałych powiatów województwa najszybciej zmniejsza się populacja powiatów: kazimierskiego, pińczowskiego i sandomierskiego (spadek o 0,8% w stosunku do 2010 r.).

Stopniowemu pogorszeniu ulega struktura wiekowa populacji regionu. Zmniejsza się udział dzieci i młodzieży (w wieku 0-17 lat) przy jednoczesnym wzroście liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Struktura terytorialna populacji województwa ze względu na wiek jest stosunkowo mocno zróżnicowana. Silna dominacja osób w wieku produkcyjnym występuje wokół Kielc oraz w samych Kielcach. Symptomatyczne cechy populacji starzejącej się noszą trzy południowe powiaty regionu: pińczowski, buski i kazimierski.

O jakości kapitału ludzkiego w regionie świadczy przede wszystkim poziom wykształcenia, stan zdrowia ludności oraz liczba osób korzystających z pomocy społecznej. Wyniki Spisu Powszechnego 2002 pokazują, iż województwo ma niższy niż średnia dla kraju odsetek osób z wyższym wykształceniem (9,1%) i wyższy niż przeciętnie dla kraju – udział osób z wykształceniem podstawowym (32,9%). W ramach województwa wyróżnić można powiat kielecki grodzki jako ten o stosunkowo najlepiej wykwalifikowanej populacji.

W porównaniu ze średnią liczbą osób korzystających z pomocy społecznej w odniesieniu do liczby ludności w Polsce, w regionie świętokrzyskim większa część ludności pobiera różnego rodzaju pomoc społeczną. Liczba ta nieznacznie zmniejszyła się w skali 2011 r. o 2,5%.

Wskaźnikiem, który pośrednio opisuje kondycję i stan zdrowia mieszkańców, a jednocześnie jest wykorzystywany do oceny jakości życia na danym obszarze, jest przeciętne dalsze trwanie życia. W porównaniu do danych uśrednionych dla Polski, region świętokrzyski notuje minimalnie gorszy wskaźnik w przypadku mężczyzn i lepszy – w przypadku kobiet. W obu przypadkach przeciętne dalsze trwanie życia z roku na rok się wydłuża.

W 2012 roku podobnie jak w latach poprzednich występowały trudności na regionalnym rynku pracy. Zwiększyła się stopa bezrobocia rejestrowanego - na koniec grudnia 2012 r. osiągnęła poziom wyższy niż w latach ubiegłych - 15,8%, wobec 15,2% w 2010 i 2011 roku. Najwyższa stopa bezrobocia utrzymuje się w powiatach północnej części województwa: skarżyskim (26,5%), koneckim (22,4%), najniższa zaś na południu regionu w powiatach buskim (9,0%) i pińczowskim (10,0%). W porównaniu z analogicznym okresem 2011 roku stopa bezrobocia zmniejszyła się jedynie w powiecie koneckim (0,3%) i kazimierskim (0,1%). Wzrost stopy bezrobocia rejestrowanego w regionie wystąpił przy nieznacznym wzroście przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw, które w okresie styczeń-grudzień 2012 r. wyniosło 117,1 tys. osób i w porównaniu z analogicznym okresem poprzedniego roku zwiększyło się o 0,5% (przed rokiem wzrost wyniósł 1,5%).

Rok 2012 przyniósł pozytywne zmiany w zakresie danych charakteryzujących proces kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego. Wzrosła zarówno liczba stowarzyszeń i organizacji społecznych zarejestrowanych w rejestrze REGON (3 131 - 2011, 3 294 - 2012), fundacji (208 - 2011, 236 - 2012) jak i liczba organizacji pożytku publicznego uprawnionych do otrzymania 1% podatku dochodowego od osób fizycznych (135 - 2011, 148 - 2012).

Sytuacja gospodarcza regionu znajduje swoje odzwierciedlenie w wielkości i strukturze dochodów jego mieszkańców. Analiza dochodów ludności województwa świętokrzyskiego i ich źródeł w latach 2009-2011¹⁰² pokazuje, że na przestrzeni ostatnich lat:

- wzrastają dochody mieszkańców ze wszystkich źródeł, przy czym największy wzrost występuje w przypadku dochodów uzyskiwanych z działalności gospodarczej,

¹⁰² Na podstawie informacji Izby Skarbowej w Kielcach

- średnioroczny poziom wzrostu dochodów oscyluje na poziomie 4-5% w przypadku dochodów uzyskiwanych ze stosunku pracy oraz rent i emerytur oraz 6-7% w przypadku działalności gospodarczej oraz pozostałych źródeł,
- spada liczba mieszkańców województwa uzyskujących dochody z tytułu rent i emerytur,
- wzrasta ilość osób osiągających dochody w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą,
- liczba osób osiągających dochody ze stosunku pracy utrzymuje się na stałym poziomie z nieznaczną tendencją wzrostową w 2011 r.

Tabela 1. Dochody mieszkańców województwa świętokrzyskiego w latach 2009-2011 według źródeł

	Stosunek pracy		Emerytury i renty		Działalność gospodarcza		Pozostałe źródła	
	Kwota (w mld zł)	Liczba osób	Kwota (w mld zł)	Liczba osób	Kwota (w mld zł)	Liczba osób	Kwota (w mld zł)	Liczba osób
2009	9,692	356 296	4,780	348 871	1,426	60 862	1,586	240 112
2010	10,036	355 590	5,001	341 703	1,523	63 609	1,707	245 398
2011	10,642	357 773	5,226	339 882	1,624	64 918	1,788	239 036

Opracowanie własne na podstawie danych Izby Skarbowej w Kielcach

Wzrost poziomu dochodów mieszkańców województwa i przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw (4,5%) nie przekłada się jednak na podniesienie siły nabywczej z uwagi na znaczny wzrost cen większości towarów i usług konsumpcyjnych w regionie, który w 2012 r. wyniósł 4,0% (2011 - 4,7%). Tempo wzrostu wskaźnika cen i usług konsumpcyjnych kształtowało się głównie pod wpływem wysokiej dynamiki cen towarów i usług związanych z transportem, cen żywności i napojów bezalkoholowych oraz kosztów mieszkania.

Zmiany w zakresie wyposażenia regionu w infrastrukturę społeczną i techniczną

Znaczącej poprawie na przestrzeni ostatnich lat uległa infrastruktura komunikacyjna województwa – zarówno regionalna, jak i lokalna. Łączna długość dróg publicznych o twardej nawierzchni zwiększyła się tylko w ciągu roku o 368 km i na koniec 2011 r. wyniosła 13 435 km. Wyraźnemu zmniejszeniu (o 60) uległa liczba wypadków notowanych w ciągu roku oraz liczba ofiar śmiertelnych (o ponad 9%). Z najważniejszych inwestycji drogowych zrealizowanych w ostatnim czasie warto wymienić odcinek drogi ekspresowej nr 7 Kielce - Skarżysko - Kam., drogi ekspresowej nr 74 Kielce - Cedzyna oraz odcinek drogi wojewódzkiej nr 765 Chmielnik – Staszów. Wymiar infrastruktury komunikacyjnej jest niewątpliwie bardzo ważny z punktu widzenia poprawy jakości życia mieszkańców, zwłaszcza, że mimo wielu zrealizowanych inwestycji, w tej dziedzinie wciąż wiele pozostaje jeszcze do zrobienia.

W segmencie infrastrukturalnym znacząca poprawa wystąpiła również w zakresie sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej. Długość sieci rozdzielczej wodociągowej i kanalizacyjnej w ciągu 2011 roku wzrosła odpowiednio o 386,9 km oraz 862,8 km. Długość sieci gazowej zwiększyła się natomiast o 21,6 km. Rozbudowa sieci przełożyła się na nowe połączenia prowadzące do budynków mieszkalnych, które wzrosły o 4309 w przypadku połączeń wodociągowych, 9213 w przypadku połączeń kanalizacyjnych. W konsekwencji zwiększyła się również liczba ludności korzystającej z wodociągu (14,9 tys.), kanalizacji (39,5 tys.) i sieci gazowniczej (5,5 tys.).

Zmiany zachodzą również w wyglądzie świętokrzyskich miast i miasteczek. W regionie zrealizowanych zostało lub jest na etapie realizacji ponad 60 projektów rewitalizacyjnych (w ramach RPOWŚ 2007-2013).

Mieszkańcy regionu odczuli w minionym roku również pozytywne zmiany w zakresie dostępu do kultury, ochrony zdrowia oraz infrastruktury edukacyjnej. Do użytkowania oddane zostały między innymi Międzynarodowe Centrum Kultur – nowa piękna siedziba Filharmonii Świętokrzyskiej, zmodernizowany Oddział wewnętrzny I w Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym. Na przestrzeni roku poprawie uległa infrastruktura ochrony zdrowia zarówno jeśli chodzi o bazę, jak i wyposażenie

w najnowszy sprzęt medyczny, a także infrastruktura edukacyjna - wzrosła liczba przedszkoli (2010/2011 - 243; 2011/2012 - 262) i żłobków (2010 - 5, 2011 - 8).

Finanse samorządu terytorialnego (dochody i wydatki) w kontekście zdolności do finansowania przedsięwzięć rozwojowych

Pogorszenie sytuacji makroekonomicznej polskiej gospodarki w 2012 roku nie pozostało bez wpływu na sytuację finansową sektora jst w województwie, jednak napływ środków UE w ramach refinansowania poniesionych wcześniej wydatków na projekty unijne, pozwolił utrzymać spadkowy trend deficytu budżetowego sektora jst, a nawet na czasową poprawę sytuacji. Należy jednak spodziewać się spadku poziomu inwestycji jst w kolejnych latach ze względu na silne zaangażowanie budżetów samorządowych w realizację projektów unijnych perspektywy 2007-2013.

W 2012 roku dochody jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa ukształtowały się na poziomie 5 692 mln zł, natomiast wydatki wyniosły 5 986 mln zł. Dochody ogółem wszystkich jednostek w świętokrzyskim wzrosły w porównaniu do roku 2011 roku, o 0,2% tj. o 11,3 mln PLN. Spadek dochodów odnotowały samorządy gminne i powiatowe, wzrost natomiast wystąpił w przypadku budżetu Województwa. W 2012 r. zmniejszyły się wydatki każdej kategorii jednostek samorządu terytorialnego (spadek ogółem o 1,17%). Budżety wszystkich jednostek samorządu terytorialnego w województwie w 2012 roku ostatecznie zamknęły się deficytem w wysokości 294,1 mln zł, co oznacza spadek w stosunku do 2011 roku o 21,9%.

Samorządy gminne w 2012 roku osiągnęły dochody ogółem w wysokości 4 108 mln zł i zrealizowały wydatki na poziomie 4 278 mln zł, a deficyt ukształtował się na poziomie 169 mln PLN. Dochody i wydatki gmin spadły w stosunku do 2011 roku odpowiednio o 0,6 % i 4,2%, a ujemny wynik finansowy zmalał o 48,6%. Wśród wszystkich gmin województwa świętokrzyskiego najwyższą dynamikę dochodów ogółem (wzrost o 33%) osiągnęła gmina Bodzechów, natomiast największy spadek dochodów ogółem w stosunku do 2011 roku odnotowała gmina Bałtów (o 23%). Duży wzrost wydatków w stosunku do roku 2011 odnotowała gmina Imielno – o 34%, natomiast największy spadek odnotowała gmina Bałtów – o 55%. W 2012 roku w porównaniu do 2011 wzrosła liczba gmin, które zanotowały nadwyżkę budżetową, dodatnie wyniki uzyskało 56 gmin, o 38 więcej niż w roku poprzednim. Najwyższą nadwyżkę budżetową w 2012 roku zanotowano w gminie Morawica (4,66 mln zł), natomiast największy deficyt budżetowy zanotowało miasto Kielce (112,4 mln zł).

Podobnie jak w przypadku gmin, w porównaniu do 2011 roku spadły zarówno dochody, jak i wydatki budżetów powiatów odpowiednio o 3,95% do poziomu 990,5 mln zł oraz 4,1% do 1 019 mln zł. Zmniejszeniu uległ również ujemny wynik finansowy samorządów powiatowych o 9,8%. Największy wzrost dochodów w 2012 roku osiągnął powiat ostrowiecki (6%), największy spadek zaś – powiat kielecki (12%). Wydatki w największym stopniu wzrosły w przypadku powiatu koneckiego (7%), zmalały w przypadku powiatu sandomierskiego (14%). W 2012 roku budżety większości powiatów zamknęły się deficytem, jedynie w 3 powiatach: opatowskim, sandomierskim i włoszczowskim wystąpiła nadwyżka.

W 2012 roku w stosunku do roku ubiegłego wzrosły natomiast zarówno dochody budżetu Województwa Świętokrzyskiego o 77 mln zł (14,9%), jak i wydatki o 158,7 mln zł (30%). W 2012 roku budżet Województwa Świętokrzyskiego zamknął się deficytem w wysokości 95 mln zł (wzrost w stosunku do 2011 roku o 81,6 mln zł).

Wykorzystanie funduszy europejskich i ich oddziaływanie na ważne obszary życia społeczno - gospodarczego

Według stanu na koniec 2012 roku, wartość podpisanych umów na realizację projektów współfinansowanych ze środków europejskich perspektywy 2007-2013 – bez środków funduszy przeznaczonych na realizację EWT oraz Wspólnej Polityki Rolnej – w województwie świętokrzyskim wyniosła ponad 13,3 mld zł, przy dofinansowaniu ze środków UE w wysokości ponad 8 mld zł. Z wielkości ogółem umowy w ramach RPOWŚ na lata 2007-2013 opiewały na kwotę 4,8 mld zł (wkład UE - 2,598 mld zł), natomiast w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na 4,1 mld zł (wkład UE - 2,5 mld zł).

Najwięcej środków zainwestowanych zostało w obszarze transportu, w którym umowy opiewają na łączną wartość ponad 4 mld zł, w tym 2,8 mld zł - wkład UE (Program Infrastruktura i Środowisko - 1,4 mld zł, RPOWŚ na lata 2007-2013 - 0,7 mld, Program Rozwój Polski Wschodniej - 0,6 mld zł). Drugim co do wielkości obszarem inwestycji jest ochrona środowiska i zapobieganie zagrożeniom. Łącznie w ramach PO IIŚ i RPOWŚ na realizację tego typu projektów, podpisano umowy na kwotę

ponad 2,4 mld zł (wkład UE - 1,3 mld zł). Na wsparcie zatrudnienia skierowano 500 mln zł środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (wkład UE - 400 mln zł).

W roku 2012 w województwie świętokrzyskim rozpoczęto realizację 809 projektów współfinansowanych ze środków UE, o łącznej wartości blisko 600 mln zł. Wśród projektów, których realizację rozpoczęto w 2012 roku dominowały projekty z POKL (250,9 mln zł) oraz RPOWŚ na lata 2007-2013 (203,8 mln zł). W porównaniu do 2011 roku zanotowano spadek liczby rozpoczynanych projektów (o 100).

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 do końca 2012 roku podpisano umowy o łącznej wartości ponad 1,55 mld zł (w tym kwota dofinansowania z EFRROW - 1,13 mld zł). Do końca 2012 r. wypłacono w ramach PROW 2007-2013 w województwie świętokrzyskim ok. 1,4 mld zł środków EFRROW.

Fundusze europejskie oddziałują niemalże na każdy obszar życia społeczno - gospodarczego w województwie. Od początków realizacji programów perspektywy 2007-2013 do końca 2012 roku w wyniku realizacji projektów współfinansowanych z funduszy UE w regionie świętokrzyskim między innymi: wybudowano lub zmodernizowano 957 km sieci kanalizacyjnej, 539 km sieci wodociągowej, utworzono blisko 2,5 tys. nowych miejsc pracy, zakupiono 52 jednostki taboru komunikacji miejskiej, wybudowano lub przebudowano 442 km dróg, wybudowano lub przebudowano 57 obiektów infrastruktury edukacyjnej oraz 37 instytucji ochrony zdrowia.

Oprócz wspomnianych najważniejszy efektów rzeczowych realizowanych projektów nie można zapominać o mnóstwie mniejszych projektów realizowanych m.in. w ramach PROW czy POKL. Projekty te obejmują niekiedy wykonanie chodnika, odnowę elewacji pojedynczych obiektów, otwarcie przedszkola czy przeprowadzenie szkolenia, jednak ich znaczenie jest ogromne, zwłaszcza w kontekście wzmocnienia kapitału społecznego w regionie.

W 2012 roku nie rozpoczęto na terenie województwa świętokrzyskiego realizacji spektakularnych projektów o znaczących nakładach finansowych. Jedną z największych i ważniejszych inwestycji rozpoczętych w tym roku jest rozbudowa Szpitala Uzdrowskiego Krystyna w Busku - Zdroju (wartość projektu blisko 15 mln zł). Wśród zakończonych projektów na uwagę zasługuje oddany do użytkowania wylot drogi ekspresowej nr 74 z Kielc do Cezdyny (wartość ogółem ponad 350 mln zł) oraz oddanie do użytkowania infrastruktury Kieleckiego Parku Technologicznego (wartość ogółem projektu ponad 85 mln zł).

Analiza wsparcia unijnego per capita w przekroju powiatów województwa świętokrzyskiego jest zniekształcona przez duże inwestycje drogowe realizowane na terenie województwa w ramach POIiŚ, tj. budowę drogi ekspresowej nr 7 oraz nr 74. Głównie z uwagi na wymienione projekty największe wsparcie na mieszkańca występuje w powiecie skarżyskim (10,8 tys. zł), mieście Kielce (9,7 tys. zł) oraz powiecie kieleckim (7,9 tys. zł), najniższe zaś w powiatach starachowickim i sandomierskim (1,9 tys.).

Główne osiągnięcia, atuty i problemy rozwoju społeczno - gospodarczego regionu

Życie społeczno - gospodarcze w województwie świętokrzyskim zdeterminowane było w 2012 roku sprawnym i optymalnym wykorzystaniem szansy rozwojowej jaką dla regionu są fundusze UE. Konsekwentnie wdrażano poszczególne programy operacyjne realizowane na terenie województwa, kontynuowano i rozpoczynano kolejne inwestycje w regionie. W gronie najważniejszych projektów, najistotniejszych dla rozwoju województwa należy wymienić: budowę drogi ekspresowej S7 na odcinku Wiśniówka - Chęciny, rozbudowę drogi wojewódzkiej nr 765 Chmielnik - Osiek, budowę mostu na Wiśle z przebudową drogi nr 764.

Do użytkowania oddano nową imponującą siedzibę Filharmonii Świętokrzyskiej, nowoczesny i energooszczędny budynek Politechniki Świętokrzyskiej - Energis, infrastrukturę Kieleckiego Parku Technologicznego oraz inkubatora przedsiębiorczości w Skarżysku-Kamiennym. Rozpoczęta została realizacja bardzo ważnego projektu jakim jest Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej - Województwo Świętokrzyskie.

Miniony rok to również rekord ruchu turystycznego w województwie - około 80 atrakcji turystycznych przyciągnęło ponad 4,1 mln ludzi, co oznacza wzrost o prawie 170 tysięcy w stosunku do roku 2011¹⁰³.

Patrząc z perspektywy roku 2012 do najważniejszych atutów regionu świętokrzyskiego należą przede wszystkim:

¹⁰³ Dane Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Świętokrzyskiego

- sprzyjające warunki przyrodnicze i kulturowe dla rozwoju turystyki (w tym szczególnie turystyki uzdrowiskowej),
- potencjał ośrodka targowo-wystawienniczego,
- bogate zasoby surowców dla przemysłu wydobywczego, potencjał i tradycje sektora budownictwa i branży metalowo - odlewniczej,
- dobre warunki do rozwoju sektora przetwórstwa spożywczego oraz produkcji rolniczej ukierunkowanej na zdrową żywność,
- sprzyjające warunki dla rozwoju energetyki odnawialnej.

Istotną przewagą konkurencyjną województwa świętokrzyskiego jest też bez wątpienia potencjał kapitału ludzkiego, zwłaszcza przy niższych od średniej krajowej wynagrodzeniach. W tym kontekście zwraca również uwagę najmniejsze w skali kraju zadłużenie mieszkańców województwa i sprawne wywiązywanie się ze swoich zobowiązań¹⁰⁴.

Do najistotniejszych problemów ograniczających rozwój regionu, z którymi przyjdzie się zmierzyć w najbliższych latach należą z pewnością trudna sytuacja demograficzna, która zgodnie z prognozami GUS będzie ulegać jeszcze stopniowemu pogorszeniu, niska atrakcyjność inwestycyjna regionu, wysoki poziom bezrobocia i słabe skomunikowanie z głównymi korytarzami transportowymi, występujące mimo centralnego położenia regionu.

Zestawienia tabelaryczne

Tabela 2. Produkt krajowy brutto w przeliczeniu na mieszkańca w relacji do średniej wojewódzkiej (NTS 3, 2010 r.)

Jednostka terytorialna	Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w 2010 (w zł)
Województwo Świętokrzyskie	28134
Podregion - kielecki	30227
Podregion - sandomiersko-jędrzejowski	24843

Źródło: BDL - GUS

Tabela 3. Wydajność pracy (WDB na pracującego) w relacji do średniej wojewódzkiej (NTS 3, 2010 r.)

Jednostka terytorialna	Wartość dodana brutto na 1 pracującego w 2010 (w zł)
Województwo Świętokrzyskie	69492
Podregion - kielecki	78010
Podregion - sandomiersko-jędrzejowski	57486

Źródło: BDL - GUS

Tabela 4. Saldo migracji ludności w relacji do liczby ludności (NTS 4, 2012 r.)

Jednostka terytorialna	Saldo migracji stałej	Saldo migracji zewnętrznej
Województwo świętokrzyskie	-2128	52
Podregion kielecki	-1168	38
Podregion sandomiersko-jędrzejowski	-960	14
Powiat buski	-15	16
Powiat jędrzejowski	-201	6
Powiat kazimierski	-74	-2
Powiat kielecki	536	11

¹⁰⁴ Raport InfoDług, BIG InfoMonitor

Jednostka terytorialna	Saldo migracji stałej	Saldo migracji zewnętrznej
Powiat konecki	-235	18
Powiat opatowski	-168	8
Powiat ostrowiecki	-296	53
Powiat pińczowski	-66	4
Powiat sandomierski	-163	-3
Powiat skarżyski	-246	-42
Powiat starachowicki	-240	11
Powiat staszowski	-183	-14
Powiat włoszczowski	-90	-1
Powiat m. Kielce	-687	-13

Źródło: Urząd Statystyczny Kielce

Tabela 5. Stopa bezrobocia rejestrowanego (NTS 4, 2012 r.)

Jednostka terytorialna	Stopa bezrobocia rejestrowanego (w %)
Województwo świętokrzyskie	15,8
Podregion kielecki	17,5
Podregion sandomiersko-jędrzejowski	13,3
Powiat buski	9,0
Powiat jędrzejowski	13,7
Powiat kazimierski	12,5
Powiat kielecki	19,6
Powiat konecki	22,4
Powiat opatowski	22,5
Powiat ostrowiecki	21,0
Powiat pińczowski	10,0
Powiat sandomierski	12,8
Powiat skarżyski	26,5
Powiat starachowicki	18,4
Powiat staszowski	12,8
Powiat włoszczowski	14,3
Powiat m. Kielce	10,7

Źródło: Urząd Statystyczny Kielce

Tabela 6. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 000 mieszkańców w relacji do średniej wojewódzkiej (NTS 4, 2012 r.)

Jednostka terytorialna	Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 000 mieszkańców
Województwo świętokrzyskie	848
Podregion kielecki	956
Podregion sandomiersko-jędrzejowski	678
Powiat buski	740
Powiat jędrzejowski	662
Powiat kazimierski	503
Powiat kielecki	704

Jednostka terytorialna	Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 000 mieszkańców
Powiat konecki	756
Powiat opatowski	589
Powiat ostrowiecki	912
Powiat pińczowski	602
Powiat sandomierski	780
Powiat skarżyski	962
Powiat starachowicki	745
Powiat staszowski	692
Powiat włoszczowski	718
Powiat m. Kielce	1420

Źródło: Dane Urzędu Statystycznego Kielce

Tabela 7. Dochody własne budżetów jednostek samorządu terytorialnego (gminy łącznie z miastami na prawach powiatu) na mieszkańca w relacji do średniej wojewódzkiej (NTS 4, 2011 r.)

Jednostka terytorialna	Dochody własne budżetów jednostek samorządu terytorialnego na mieszkańca (w zł)
Województwo świętokrzyskie	1302,81
Podr. kielecki	1456,04
Podr. sandomiersko-jędrzejowski	1061,99
Powiat buski	983,70
Powiat jędrzejowski	920,74
Powiat kazimierski	734,18
Powiat kielecki	1039,97
Powiat konecki	911,57
Powiat opatowski	1047,05
Powiat ostrowiecki	1140,71
Powiat pińczowski	1128,21
Powiat sandomierski	1149,04
Powiat skarżyski	1289,16
Powiat starachowicki	1057,38
Powiat staszowski	1432,77
Powiat włoszczowski	924,52
Powiat m. Kielce	2539,86

Źródło: BDL - GUS

14. WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE

Dla celów niniejszego przeglądu wykorzystano dane statystyczne GUS, opracowania wykonane na zlecenie Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego w latach 2011-2012: badania ewaluacyjne, w tym *Ewaluację Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2020*¹⁰⁵, projekt aktualizowanej *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego*¹⁰⁶ oraz sporządzony w procesie planowania strategicznego materiał pt. *Konkurencyjność Warmii i Mazur – diagnoza problemowa*.¹⁰⁷

Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, ze szczególnym uwzględnieniem skali spowolnienia gospodarczego w 2012 r.

Województwo warmińsko-mazurskie znajduje się na stosunkowo niskim poziomie rozwoju gospodarczego, zarówno na tle Unii Europejskiej, jak i innych regionów Polski. Stale należy do grona pięciu najsłabszych województw w kraju i dwudziestu najbiedniejszych regionów UE 27. Takie położenie regionu na gospodarczej mapie Polski jest w dużej mierze wynikiem uwarunkowań historycznych – pomijania województwa w inwestycjach w okresie gospodarki centralnie planowanej, przy jednoczesnej koncentracji gospodarki na państwowych gospodarstwach rolnych. Czynniki te spowodowały niższy u progu transformacji poziom kapitału ludzkiego, społecznego i fizycznego.¹⁰⁸ Osiąganie spójności ekonomicznej województwa z pozostałymi regionami Polski i UE jest więc stale aktualnym celem rozwojowym Warmii i Mazur. Z roku na rok wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego ulegają poprawie, ale nie zmienia to relatywnie słabej pozycji regionu.

W 2010 r. przyrost PKB realnego (w cenach stałych) w województwie był wyższy niż rok wcześniej – 3,1% wobec 2,2% w 2009 r., co na tle pozostałych regionów daje 9. miejsce. Natomiast malejący z 5,44% w 2009 r. do 4,60% przyrost PKB nominalnego (w cenach bieżących) uplasował region na 6. miejscu w kraju. Zanotowany wzrost gospodarczy nie pozwolił jednak na nadrobienie dystansu do kraju – wytworzone 38,8 mld zł produktu stanowiło 2,74% wolumenu krajowego. Warmińsko-mazurskie utrzymało 12. lokatę wśród województw pod względem wielkości PKB. PKB przeliczony na mieszkańca wyniósł 27,2 tys. zł, co uplasowało region na 13. miejscu w Polsce (analogicznie do roku poprzedniego). Stosunek wartości wojewódzkiej do krajowej nieznacznie zmalał do poziomu 73,40%. Przyrost realnej wartości tego wskaźnika wyniósł 3,1% wobec 2,1% w 2009 r., przyrost w ujęciu nominalnym wyniósł natomiast 4,61% i był niższy niż rok wcześniej (5,35%). Dynamika wskaźnika, w ujęciu realnym uplasowała warmińsko-mazurskie na 9. miejscu w kraju, natomiast w nominalnym – na 6.

W 2010 r. w najzamożniejszym podregionie olsztyńskim wypracowano 18,6 mld zł PKB (47,8% wartości wojewódzkiej), w elbląskim – 13,7 mld zł (35,3%), a w ełckim – 6,6 mld zł (16,9%). Przyrost produktu w cenach bieżących wobec roku poprzedniego był największy w podregionie ełckim – 7,24%, podczas gdy elbląskim wyniósł 4,09% a w olsztyńskim 4,08%. W podregionie olsztyńskim stale notowany jest najwyższy poziom PKB per capita – 30,3 tys. zł, przewyższający średnią dla regionu (111,2%). Zmiany wartości PKB per capita wskazują na dywergencję województwa w stosunku do średniej krajowej i konwergencję wobec średniej europejskiej (dla PKB per capita w PPS).

O tradycyjnym charakterze gospodarki województwa świadczy struktura wartości dodanej brutto, w której relatywnie wysoki jest udział rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa – 8,2% (dwukrotnie wyższy niż średnio w kraju – w 2010 r. 3,7% i drugi co do wielkości w gronie szesnastu województw). Sektor usługowy stanowi 59,8% WDB, co plasuje region na 9. miejscu w kraju (kraj – 63,6%). Warmia i Mazury charakteryzują się zbliżonym do poziomu krajowego udziałem przemysłu (24,0%, kraj – 24,7%) i budownictwa (8,0%, analogicznie w kraju). Udział rolnictwa jest największy w podregionie ełckim – 11,7%, przemysłu – w elbląskim – 29,6%, natomiast usług – w olsztyńskim – 63,6%. W strukturze wartości dodanej brutto w województwie, w odniesieniu do 2009 r.

¹⁰⁵ Ewaluacja Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2020, IBS i Rey Tech, Warszawa 2011, http://strategia2025.warmia.mazury.pl/site/showFile/33.html?id_menu=28

¹⁰⁶ Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025 – projekt przekazany do konsultacji społecznych, Olsztyn 22.01.2013 r., <http://strategia2025.warmia.mazury.pl/arttykul/29/73/konsultacje-spoeczne-projektu-strategii-rozwoju-spoeczno-gospodarczego-wojewodztwa-warmińsko-mazurskiego-do-roku-2025.html>

¹⁰⁷ Dziemianowicz W., Szlachta J., Konkurencyjność Warmii i Mazur – diagnoza problemowa, opracowanie wykonane na zlecenie Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2012, http://strategia2025.warmia.mazury.pl/site/showFile/150.html?id_menu=25

¹⁰⁸ Ewaluacja Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2020, op. cit.

udział rolnictwa wzrósł o 1 pkt %, podczas gdy przemysłu zmalał o 0,6 pkt %, a usług o 0,3 pkt. %. Do sektorów kluczowych¹⁰⁹ Warmii i Mazur należą: produkcja mebli (szerzej przemysł drzewno-meblarski), produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych, produkcja artykułów spożywczych, produkcja maszyn i urządzeń, a także uprawa roślin i hodowla zwierząt, budownictwo, handel i naprawy pojazdów samochodowych oraz turystyka. Część tych branż wykazuje wysoki poziom specjalizacji krajowej¹¹⁰ (produkcja mebli, produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych, produkcja artykułów spożywczych oraz produkcja z drewna, korka i wikliny), a część odnotowuje wysokie wskaźniki innowacyjności¹¹¹ (produkcja mięsa, produkcja wyrobów mleczarskich, produkcja wyrobów stolarskich i ciesielskich dla budownictwa, produkcja maszyn specjalnego przeznaczenia, produkcja i naprawa statków i łodzi oraz produkcja mebli). Ponadto określone są sektory wysokiej szansy¹¹², do których należy większość wskazanych powyżej, a także: rybactwo, przemysł energetyczno-ciepłowniczy, usługi ICT, usługi doradztwa dla biznesu oraz usługi medyczne i opieka społeczna dla osób uzależnionych od pomocy innych. Należy jednak podkreślić, że dotychczasowa specjalizacja Warmii i Mazur ulega presji konkurencyjnej, szczególnie branża gumowa i tworzyw sztucznych oraz branża meblarska. Stosunkowo dobrze radzą sobie producenci artykułów spożywczych i napojów, wyrobów z drewna oraz odzieży.¹¹³

Nakłady inwestycyjne na środki trwałe, bezpośrednie inwestycje zagraniczne, sytuacja finansowa przedsiębiorstw

Rozwój województwa umożliwiający konwergencję, a przynajmniej utrzymanie pozycji względem średniej krajowej wymaga inwestycji na poziomie co najmniej porównywalnym z przeciętnymi inwestycjami krajowymi. Tymczasem w ujęciu per capita inwestycje w województwie warmińsko-mazurskim należą do najniższych w Polsce.¹¹⁴ Ogólne nakłady inwestycyjne w gospodarce województwa w 2011 r. wyniosły 7,75 mld zł, co plasuje region na 13. miejscu w kraju (kraj – 243,35 mld zł), w tym w sektorze publicznym – 4,44 mld (13. lokata, w kraju – 109,33 mld zł) i prywatnym 3,31 mld (14. lokata, w kraju 134,02 mld zł). Wobec roku poprzedniego nakłady ogółem wzrosły o 18,4% (w kraju – o 12%), w tym nakłady w sektorze publicznym wzrosły o 23,9% (w kraju – o 15,7%), a w prywatnym wzrosły o 11,7% (w kraju – o 9,1%). Nakłady per capita na poziomie 5,3 tys. zł w 2011 r. dały Warmii i Mazurom 12. miejsce w kraju (kraj – 6,3 tys. zł), ale były one relatywnie wysokie w rolnictwie i szeroko rozumianym handlu, a także sektorze turystycznym, nieco niższe od krajowych w sektorze finansowym, a zdecydowanie najniższe w stosunku do średniej krajowej w przemyśle i budownictwie. W stosunku do 2010 r. uległy one wzrostowi aż o 18,5% (w kraju – o 12,0%), dając Warmii i Mazurom 5. lokatę w kraju pod względem wzrostu. Nakłady inwestycyjne per capita w sektorze przedsiębiorstw na poziomie 2,0 tys. zł z kolei dały warmińsko-mazurskiemu przedostatnią pozycję w kraju (kraj – 3,4 tys. zł) i wzrosły w stosunku do roku poprzedniego o 8,1% (w kraju – o 6,9%). Na poziomie powiatów najwyższe nakłady per capita w sektorze przedsiębiorstw zanotowane zostały w powiecie działowskim (7,8 tys. zł), najniższe zaś w powiecie bartoszyckim (0,5 tys. zł). Powyższe dane w zestawieniu ze strukturą pracujących, generalnie bardzo zbliżoną w województwie do struktury krajowej, pozwalają wyciągnąć wniosek o niskiej produktywności przemysłu i budownictwa. Relatywnie dobre dane w 2011 r.

¹⁰⁹ Sektory kluczowe to grupa przedsiębiorstw prowadzących działalność w obrębie wspólnej gałęzi gospodarki, budujących istotnie jakość zasobów społeczno-gospodarczych regionu z uwagi na przynajmniej jeden z czynników: wysoką produktywność, wysoki kapitał wynikowy, innowacyjność, jakość zasobów ludzkich lub znaczący udział w strukturze pracujących, znaczenie w promocji regionu z uwagi na reklamę uwarunkowań endogenicznych oraz charakterystycznych produktów, istotny wpływ na poprawę jakości życia mieszkańców (za: D. Śledź i inni, *Perspektywy rozwoju kluczowych sektorów województwa warmińsko-mazurskiego. Raport z badań*, Instytut Badań i Analiz, Grupa OSB, Olsztyn 2012).

¹¹⁰ Gałęzie przemysłowe o najwyższym ilorazie lokalizacji produkcji sprzedanej (lub przeciętnego zatrudnienia) w danym dziale PKD względem produkcji sprzedanej przemysłu (lub przeciętnego zatrudnienia w przemyśle) ogółem na tle Polski w 2009 r. (źródło: Domański B., *Znaczenie przemysłu dla „inteligentnego i trwałego” rozwoju regionu Polski Wschodniej oraz podejmowanych działań dotyczących jego restrukturyzacji i modernizacji*, Zakład Rozwoju Regionalnego Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011).

¹¹¹ Wartość nakładów na działalność innowacyjną i wartość sprzedaży wyrobów nowych i zmodernizowanych na podmiot (na podstawie Dziemianowicz W., Juchniewicz M., Samulowski W., Szmigiel K., *Konkurencyjność i innowacyjność gospodarki Warmii i Mazur*, Warszawa-Olsztyn 2006).

¹¹² Sektory wysokiej szansy to grupa przedsiębiorstw prowadzących działalność w obrębie wspólnej gałęzi gospodarki, w stosunku do których istnieją wysoce prawdopodobne przesłanki przewidywanego wzrostu poziomu rozwoju, oparte na przynajmniej jednym z czynników potencjału rozwojowego: wzrost wartości wyników z działalności, infrastruktura techniczna, podnoszenie standardów jakości produktu/usługi, przewidywany wzrost popytu na produkt, inicjatywy oddolne (w zakresie pozyskiwania instrumentów i narzędzi rozwoju), zdolności promocji regionu z uwagi na reklamę uwarunkowań endogenicznych oraz charakterystycznych produktów (za: D. Śledź i inni, op. cit.).

¹¹³ Dziemianowicz W., Szlachta J., *Konkurencyjność Warmii i Mazur – diagnoza problemowa*, op. cit., za: Domański B., op. cit.

¹¹⁴ Ewaluacja Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2020, op. cit.

na temat produkcji sprzedanej przemysłu per capita (17,5 tys. zł, 12. miejsce w kraju) i produkcji budowlano-montażowej per capita (3,4 tys. zł, 13. miejsce) nie powinny przysłać problemów, jakie przed województwem stawia niska produktywność tych sektorów. Na 10 tys. ludności w 2011 r. w regionie przypadało 807 podmiotów gospodarczych (w kraju – 1 004 podmioty) dając warmińsko-mazurskiemu 13. lokatę. Wskaźnik ten uległ zmniejszeniu w stosunku do roku poprzedniego o 12 podmiotów (w kraju – o 11). Pod względem podmiotów nowozarejestrowanych przypadających na 10 tys. mieszkańców Warmia i Mazury zajęły w 2011 r. 11. pozycję w kraju z wynikiem 77 podmiotów (kraj – 90 podmiotów), tj. o 17 podmiotów mniej niż przed rokiem (w kraju o 14 podmiotów mniej). W odniesieniu do podmiotów wyrejestrowanych na 10 tys. ludności region zajął 6. miejsce w kraju notując 89 jednostek gospodarczych (kraj – 100 jednostek), tj. o 24 więcej niż przed rokiem (w kraju – o 38 podmiotów). Na liście 2 000 największych firm w Polsce wg Rzeczypospolitej w 2012 r. znajduje się 35 firm z województwa warmińsko-mazurskiego, z czego większość (21) to firmy zajmujące się przetwórstwem przemysłowym, a 11 działa w sektorze handlu. Największymi firmami regionu są: Michelin Polska S.A. (producent opon), Wipasz S.A. (producent pasz dla drobiu, trzody i bydła) oraz DBK Sp. z o.o. (autoryzowany diler samochodów ciężarowych marki DAF na terenie północnej Polski). Łączne przychody ze sprzedaży tych spółek w 2011 r. wyniosły 6,7 mld zł.¹¹⁵ Michelin Polska S.A. jest również największym inwestorem w regionie – w 2011 r. na rozwój wydał 149 mln zł. Najcenniejszą markę w województwie mają Indykpol S.A. w Olsztynie (281 mln zł), Meble Wójcik w Elblągu (24 mln zł) oraz Mebelplast S.A. w Olsztynie (17 mln zł).¹¹⁶ Na głównym parkiecie Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie znajdują się tylko 3 firmy z województwa: liderem jest Indykpol S.A. w Olsztynie (jeden z największych w Polsce producentów wyrobów drobiarskich), drugi jest Ursus (producent maszyn rolniczych z Dobrego Miasta), na trzecim miejscu zaś ulokował się Krynicki Recycling w Olsztynie (nieduża firma zajmująca się utylizacją odpadów szklanych działająca także w republikach nadbałtyckich). Przychody ze sprzedaży tych spółek w 2011 r. wyniosły 1,2 mld zł, a ich łączna wartość giełdowa w 2012 r. wyniosła 255,5 mln zł.

Przeważająca część wydatków inwestycyjnych, jak również innowacyjnych mikro i małych firm z Warmii i Mazur finansowana jest ze środków własnych, choć jednak warto zauważyć, że wykorzystanie wsparcia unijnego i krajowego w finansowaniu firm w województwie warmińsko-mazurskim należy do najwyższych w kraju. Podstawową przyczyną braku współfinansowania małych przedsiębiorstw środkami zewnętrznymi jest ogólna niechęć do zadłużenia oraz brak takiej potrzeby.¹¹⁷ W przypadku sięgania po środki zewnętrzne, najpopularniejszym instrumentem finansującym inwestycje na Warmii i Mazurach w 2011 r. był kredyt bankowy.¹¹⁸

Firmy województwa generują tylko 1,8% krajowego eksportu. Głównymi odbiorcami wyrobów z Warmii i Mazur są Niemcy, Francja i Włochy, co odpowiada trendowi krajowemu, jednak odbiega od innych województw Polski Wschodniej, które wykorzystują bliskość sąsiadów. W przypadku Warmii i Mazur sąsiedztwo Rosji nie jest istotnym czynnikiem pobudzania eksportu, a uzasadniona jest teza, iż bliskość geograficzna jest w tym przypadku ważna. Przykładowo w powiatach Warmii i Mazur relatywnie wysoki udział w strukturze eksportu mają takie kraje jak: Litwa, Łotwa i Estonia (szczególnie w Olsztynie), ale bardziej powiązane gospodarczo z tymi krajami są Suwałki, Łomża i Białystok. Wysoka aktywność na rynkach zagranicznych charakteryzuje następujące sektory: produkcja wyrobów z gumy (prawie 40 % udziału w eksporcie)¹¹⁹, przemysł meblarski (ok. 20 %), artykuły spożywcze i produkcja metali i wyrobów metalowych (poniżej 10 % każdy), produkcja wyrobów z drewna i papieru oraz produkcja pozostałych maszyn i urządzeń (ok. 5% każdy). Do znanych eksporterów ulokowanych w regionie zaliczyć należy: Michelin Polska S.A., Adampol S.A. (działalność w zakresie międzynarodowego i krajowego transportu samochodów osobowych, dostawczych i półciężarowych), Ostróda Yacht (najstarsza i największa polska stocznia jachtowa), Szyńska-Meble Sp. z o.o., Meble Wójcik, Indykpol S.A. oraz Impress-Decor Polska Sp. z o.o. Łączne przychody z eksportu tych firm wyniosły w 2011 r. 5,0 mld zł i stanowiły około 55% eksportu z regionu. W sumie eksporterami jest prawie 400 firm z Warmii i Mazur.¹²⁰

¹¹⁵ Przedsiębiorcy Warmii i Mazur. Fakty, liczby, przykłady, Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych Lewiatan, 2012.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ Raporty o sytuacji mikro i małych firm w roku 2010, 2011 i 2012, Bank PEKAO S.A., Warszawa 2013. Dane dotyczą próbki 7 tys. mikro małych przedsiębiorstw w całej Polsce oraz opinii ich właścicieli nt. różnych aspektów prowadzenia działalności gospodarczej w okresie ostatnich 12 miesięcy i perspektywie kolejnego roku oraz aspektów otoczenia biznesu w danym roku, w latach 2010-2012.

¹¹⁸ Raport o sytuacji mikro i małych firm w roku 2012. Temat specjalny: e-gospodarka, Bank Pekao S.A., Warszawa 2013.

¹¹⁹ Należy podkreślić, że jest to wynik de facto jednej firmy, którą jest Michelin Polska S.A.

¹²⁰ Przedsiębiorcy Warmii i Mazur. Fakty, liczby, przykłady, op. cit.

Pomimo że w 2011 r. liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego wzrosła do 320 podmiotów z 301 w 2010 r., stale jest to jeden z najgorszych wyników w kraju (14. lokata). Na 10 tysięcy mieszkańców przypadały 2,2 podmioty, wobec 6,5 w kraju (w 2010 r. odpowiednio: 2,1 i 6,0). W latach 2010-2011 województwo nieco podniosło swoją pozycję konkurencyjną na rynku BIZ mierzoną udziałem w krajowej wartości kapitału podstawowego podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego z 0,82% (14. lokata w kraju) do 0,85% (również 14. lokata). Towarzyszyła temu lekka poprawa pozycji konkurencyjnej określonej udziałem regionu w liczbie pracujących w podmiotach z udziałem kapitału zagranicznego w wartościach krajowych z 0,93% (15. lokata) do 0,95% (również 15. lokata). Stosunek kapitału zagranicznego w spółkach z jego udziałem do PKB należy do najniższych w kraju (3,7%, wobec 11,2% w kraju), a wartość kapitału zagranicznego przypadająca na jednego pracującego w gospodarce narodowej plasowała województwo na 13. miejscu.

Atrakcyjność inwestycyjna regionu

Postrzeganie województwa przez inwestorów zewnętrznych, od lat analizowane przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, klasyfikuje region na ostatnich lokatach w kraju. W 2012 r. województwo zajęło 14. miejsce pod względem syntetycznej miary atrakcyjności inwestycyjnej¹²¹ i, razem z podkarpackim, lubelskim, świętokrzyskim i podlaskim, jest postrzegane przez inwestorów jako mało atrakcyjne, m.in. z uwagi na niski poziom urbanizacji i uprzemysłowienia oraz niską dostępność transportową.¹²² Niską atrakcyjność województwa potwierdza również badanie realizowane cyklicznie przez ekspertów ze Szkoły Głównej Handlowej¹²³ – w 2012 r. warmińsko-mazurskiemu przyznano klasę E¹²⁴ według wskaźnika potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej. Za korzystną uznano ocenę atrakcyjności inwestycyjnej dla projektów turystycznych oraz inwestycji w handlu i naprawę o tradycyjnym charakterze. Atrakcyjność oceniona na podstawie wskaźników rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej (opartych na mikroklimatach takich jak: produktywność majątku trwałego, produktywność pracy, samofinansowanie jst oraz nakłady inwestycyjne) jest raczej niska.

Kapitał ludzki i społeczny, sytuacja dochodowa ludności, przejawy kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego

W 2011 r. na obszarze województwa mieszkało 1 452,6 tys. osób, tj. 3,8% ogółu ludności Polski. W miastach mieszkało 59,4% ludności województwa. Warmińsko-mazurskie jest najrzadziej zaludnionym regionem kraju – gęstość zaludnienia na 1 km² wynosiła w 2011 r. 60 osób. Pomimo zmniejszenia się liczby urodzeń (z 15,7 tys. w 2010 r. do 14,7 tys.) i utrzymania się liczby zgonów na zbliżonym poziomie (12,9 tys.), przyrost naturalny pozostał dodatni, ale niższy niż rok wcześniej (1 810 wobec 2 829 w 2010 r.), co w przeliczeniu na 1 000 ludności dało 1,2 (wobec 1,9 w 2010 r.). Ogólne saldo migracji ludności na pobyt stały w 2011 r. było ujemne – wyniosło -2 996 osoby (w kraju – 4 334), co w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców dało -2,1 wobec -0,1 w kraju. Odzwierciedleniem zmniejszającego się przyrostu naturalnego, emigracji i wzrastającej długości życia jest stopniowe zmniejszanie się udziału ludności młodej w ogólnej liczbie mieszkańców, zarówno w województwie, jak i w kraju – odsetek mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym¹²⁵ zmalał do 19,6% (z 20,0% w 2010 r.), w wieku produkcyjnym¹²⁶ do 65,3% (z 65,4%), natomiast wzrósł udział ludności w wieku poprodukcyjnym do 15,2% (z 14,7%). Wskaźnik obciążenia demograficznego¹²⁷ wyniósł w województwie 53 osoby (w kraju – 56 osób), co plasuje region na 5. miejscu¹²⁸. W 2011 r. w województwie nastąpił spadek liczby aktywnych zawodowo (o 13 osób) oraz liczby pracujących (o 12 osób) w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w wieku 15 lat i więcej, przy niewielkim wzroście wartości krajowych (o 2 osoby). Jednocześnie na niezmiennym poziomie

¹²¹ Przy czym atrakcyjność w rozbiciu na poszczególne czynniki lokalizacji przedstawia się następująco: zasoby i koszty pracy – 14. lokata, aktywność wobec inwestorów – 12., dostępność transportowa – 13., chłonność rynku (tj. możliwości sprzedaży przez potencjalnego inwestora dóbr i usług) – 13., rozwój infrastruktury gospodarczej – 13., infrastruktura społeczna – 11., bezpieczeństwo powszechne – 6.

¹²² Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2012, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową we współpracy z Fundacją Konrada Adenauera w Polsce, Gdańsk 2012.

¹²³ Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2012. Województwo warmińsko-mazurskie, Centrum Analiz Regionalnych i Lokalnych, Warszawa 2012.

¹²⁴ W klasyfikacji od najwyższej (A) do najniższej (F).

¹²⁵ Liczącej 17 lat i mniej.

¹²⁶ W przypadku mężczyzn: 18-64 lata, dla kobiet - 18-59 lat.

¹²⁷ Stosunek liczby mieszkańców w wieku nieprodukcyjnym do liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym, wyrażony w procentach.

¹²⁸ Licząc od wartości najmniejszej do największej.

pozostała stopa bezrobocia wg BAEL – 9,7% (przy 9,6% w kraju), co uplasowało region na 7. pozycji. Stopa bezrobocia rejestrowanego była po raz kolejny najwyższa w kraju – 20,2% (w kraju – 12,5%). W porównaniu z rokiem poprzednim zanotowano niewielki wzrost poziomu bezrobocia (z 20,0%), należy jednak pamiętać, że stopa ta ulega w regionie znacznie większym wahaniom sezonowym, w związku z obecnością miejsc pracy w usługach okołoturystycznych i rolnictwie. Liczba pracujących w gospodarce narodowej przypadająca na 1 000 mieszkańców w regionie w 2011 r. pozostała na poziomie zanotowanym w 2010 r. – 291 osób, podczas gdy w kraju wzrosła do 361 osób. Był to, po raz kolejny, najgorszy wynik w kraju. Dystans województwa do kraju wzrósł do 70 osób. Poziom wynagrodzeń mieszkańców regionu stale odbiega od średniej krajowej (pomimo wzrostu wartości bezwzględnej). W 2011 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto stanowiło 84,13% średniej krajowej i było wciąż najniższe na tle pozostałych województw. Region plasuje się również w końcu klasyfikacji krajowej pod względem LHD¹²⁹ – 12. lokata.

W ogólnopolskiej analizie rozwoju poziomu kapitału społecznego¹³⁰ region zajmuje 14. pozycję (analizę oparto o takie zmienne, jak aktywność na rzecz środowiska lokalnego, udział w wyborach samorządowych i parlamentarnych, udział w referendum unijnym, udział w nieobowiązkowych zebraniach, pozytywny stosunek do demokracji, przynależność do organizacji i pełnienie w nich funkcji, przekonanie, że większości ludzi można ufać). Województwo ma relatywnie słabo rozwinięty kapitał „pomostowy” i „łączący”¹³¹ (kapitały te należy utożsamiać z rozwojem zaangażowania w działania na rzecz innych, np. wolontariat) oraz należy do grona najsłabszych regionów, w których obserwuje się niewielki rozwój kapitału społecznego „wiążącego” (są to różnego rodzaju więzi grup rodzinnych, sąsiedzkich czy religijnych skierowane na cele danej grupy). Region plasuje się bardzo wysoko pod względem liczby organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców, relatywnie korzystna jest również dynamika liczby organizacji. Organizacje te są jednak nierównomiernie rozproszone, szczególnie mało jest ich w północnej części województwa. Borykają się również z wieloma problemami finansowymi i kadrowymi, jak również z niskim poziomem zaufania społecznego oraz słabo rozwiniętą kulturą współpracy.¹³²

Zmiany w zakresie wyposażenia regionu w infrastrukturę społeczną i techniczną, wpływające istotnie na poprawę jakości życia mieszkańców

Gęstość dróg o twardej nawierzchni była w 2011 r. w województwie najniższa w kraju (53,3 km/100 km²), co wiązać należy z niską gęstością zaludnienia, rozproszoną siecią osadniczą oraz niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. Jest to wartość ponad 3-krotnie niższa niż w województwie o najwyższej gęstości dróg utwardzonych – śląskim. Zdecydowana większość dróg (49,7 km/100 km²) to drogi o nawierzchni twardej ulepszonej, jednak również w tym przypadku Warmia i Mazury zajmują ostatnie miejsce w kraju. Gęstość linii kolejowych w województwie należała w 2011 r. do najniższych w Polsce (5,1 km/100 km², 13. lokata w kraju). Jest to wartość ponad 3-krotnie niższa niż w województwie śląskim. Pomiedzy pozostałymi województwami różnice nie są już tak znaczące. W dużej części średni lub zły jest stan technicznych eksploatowanych linii.

W 2011 r. gęstość sieci wodociągowej w przeliczeniu na 100 km² powierzchni ogólnej wyniosła 59,9 km (kraj – 89,0 km). Największe zagęszczenie sieci było w powiecie nowomiejskim (135,1 km), najmniejsze zaś w powiecie piskim (21,7 km). Odsetek ludności korzystającej z tej sieci wynosił 89,1% (10. lokata w kraju) i zwiększył się w porównaniu z rokiem poprzednim o 0,2 pkt % (kraj – 87,6 km, tj. o 0,2 pkt % więcej niż w roku poprzednim). Na koniec 2011 r. gęstość sieci kanalizacyjnej w przeliczeniu na 100 km² powierzchni ogólnej wyniosła 22,2 km (kraj – 37,7 km). Największe zagęszczenie sieci wystąpiło w powiecie giżyckim (32,6 km), najniższe zaś w powiecie elbląskim (10,3 km). Odsetek ludności korzystającej z tej sieci wyniósł 66,8% (5. lokata w kraju) i zwiększył się w porównaniu z rokiem poprzednim o 1,0 pkt % (kraj – 63,5 %, tj. o 1,5 pkt % więcej niż w roku

¹²⁹ LHD¹²⁹ jest wskaźnikiem pomiaru rozwoju społecznego uwzględniającym takie elementy jak: długość życia (zdrowie), wiedza (edukacja) oraz taki standard, który pozwala na godne życie (zamożność) za: Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym. Rozwój regionalny i lokalny, Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, Warszawa 2012.

¹³⁰ Czapliński J., Panek T. (red.), Diagnostyka społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków – raport, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2011; Analizę oparto o następujące zmienne: aktywność na rzecz środowiska lokalnego, udział w wyborach samorządowych i parlamentarnych, udział w referendum unijnym, udział w nieobowiązkowych zebraniach, pozytywny stosunek do demokracji, przynależność do organizacji i pełnienie w nich funkcji, przekonanie, że większości ludzi można ufać.

¹³¹ Kapitał wiążący odwołuje się do relacji wewnątrz relatywnie homogenicznej grupy czy społeczności, np. wewnątrz rodziny. Kapitał pomostowy odnosi się do relacji na zewnątrz tych grup lub pomiędzy nimi (za: Wygnański J.J., Herbst J. Działania na rzecz zwiększenia kapitału społecznego – w ramach aktualizacji Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015, Warszawa 2010).

¹³² Projekt Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025 z dnia 22.01.2013 r., Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, <http://strategia2025.warmia.mazury.pl/artukul/29/73/konsultacje-spoleczne-projektu-strategii-rozwoju-spoleczno-gospodarczego-wojewodztwa-warmińsko-mazurskiego-do-roku-2025.html>

poprzednim). Na koniec 2011 r. gęstość gazowej sieci rozdzielczej w przeliczeniu na 100 km² powierzchni ogólnej wyniosła 7,8 km (kraj – 37,0 km). Największym zagęszczeniem charakteryzował się powiat działowski (18,7 km), natomiast powiaty braniewski, ełcki, gołdapski, nowomiejski i olecki takowej sieci nie posiadają. Odsetek ludności korzystającej z tej sieci wynosił 43,3% (11. lokata w kraju) i zmniejszył się w porównaniu z rokiem poprzednim o 0,2 pkt % (kraj – 52,5%, tj. tyle samo, co w roku poprzednim). Gęstość sieci ciepłej przesyłowej na 100 km² powierzchni ogólnej w 2011 r. wyniosła 2,3 km (kraj – 4,8 km). Największe zagęszczenie sieci wystąpiło w powiecie ełckim (4,6 km), najmniejsze zaś w powiecie elbląskim i szczycieńskim (po 0,1 km). W 6 powiatach zagęszczenie przedmiotowej sieci nie osiągnęło 1,0 km. Na terenie warmińsko-mazurskiego wytwarzane jest zaledwie 0,4% krajowej produkcji energii elektrycznej (w 2011 r. było to 640,8 GWh, co dawało ostatnie miejsce w kraju). Pod względem zużycia energii elektrycznej w 2011 r. warmińsko-mazurskie zanotowało 14. lokatę w kraju z wynikiem 3,5 tys. GWh (kraj – 147,7 tys. GWh), zaś pod względem zużycia energii elektrycznej o niskim napięciu region uzyskał 12. lokatę w kraju z wynikiem 1,0 mln MWh (kraj – 29,4 mln MWh). Zużycie energii o niskim napięciu per capita ułożyło region w 2011 r. na 13. pozycji w kraju z wynikiem 690,5 kWh (w kraju – 762,7 kWh). Na Warmii i Mazurach w 2011 r. było 480,0 tys. odbiorców energii elektrycznej na niskim napięciu (w kraju – 14,3 mln odbiorców), co dało regionowi 12. lokatę w kraju, w tym 36,5% z nich zlokalizowanych było na wsi (w kraju – 33,5%). Problemem województwa pozostaje niedostateczna infrastruktura dla wytwarzania energii elektrycznej oraz fakt, że główne źródła zasilania znajdują się poza regionem (w województwie pomorskim, kujawsko-pomorskim oraz mazowieckim). Zasilanie z sieci przesyłowej 400 kV i 220 kV skupione jest w okolicy Olsztyna i Ełku i, ze względu na brak zasilania rezerwowego, musi być wspierane siecią rozdzielczą 110 kV, około 65% której przewidzianych jest do remontu lub modernizacji.¹³³ Większość obszaru jest w związku z tym zagrożona spadkami napięć.

Na Warmii i Mazurach w 2011 r. na 10 tys. ludności przypadało zaledwie 33 lekarzy¹³⁴ (kraj – 45), co ułożyło region na 14. pozycji w kraju oraz 60 pielęgniarek i położnych¹³⁵ (kraj – 63), co dało regionowi 10. lokatę w kraju. Najlepiej sytuacja wyglądała w powiatach grodzkich, szczególnie w Olsztynie, gdzie na 10 tys. ludności przypadało w 2011 r. 82 lekarzy i 116 pielęgniarek i położnych, najgorzej zaś w ziemskim powiecie elbląskim, który notował 16 lekarzy i 21 pielęgniarek i położnych.

Pod względem księgozbioru bibliotek na 1 000 ludności warmińsko-mazurskie w 2011 r. zajęło 11. miejsce w kraju, uzyskując wskaźnik na poziomie 3,4 tys. woluminów (kraj – 3,4 tys. woluminów). Najwięcej książek oferował powiat węgorzewski (5,2 tys. woluminów/1 000 mieszkańców), najmniej zaś powiat ełcki (2,1 tys. woluminów/1 000 mieszkańców).

Finanse samorządu terytorialnego (dochody i wydatki) w kontekście zdolności do finansowania przedsięwzięć rozwojowych

Województwo warmińsko-mazurskie zamknęło rok budżetowy 2011 ujemnym wynikiem budżetu województwa na poziomie 22,3 mln zł (kraj – -1,27 mld zł), co ułożyło nasz region na 3. pozycji wśród polskich województw. Deficyt budżetowy w stosunku do roku poprzedniego wzrósł o 1,3 mln zł, tj. o 5,9% (kraj – -130,5 mln zł, tj. wzrost o 11,4%), co dało Warmii i Mazurom 8. lokatę w Polsce. Najlepszy wynik finansowy budżetów gmin zanotowano w powiecie oleckim (nadwyżka na poziomie 3,1 mln zł), najgorszy zaś w powiecie ełckim (deficyt na poziomie 25,4 mln zł). Najlepszy wynik finansowy budżetów powiatów zanotowano w powiecie iławskim (nadwyżka na poziomie 17,2 mln zł), najgorszy zaś w powiecie ełckim (deficyt na poziomie 11,6 mln zł). Obydwa powiaty grodzkie w regionie zanotowały natomiast znaczny deficyt budżetowy (odpowiednio 37,3 mln zł w powiecie m. Olsztyn oraz 14,7 mln zł w powiecie m. Elbląg).

Pod względem dochodów budżetu województwa per capita, warmińsko-mazurskie w 2011 r. zajęło 12. pozycję w kraju, uzyskując 384,1 zł (kraj – 391,1 zł). W stosunku do roku poprzedniego wskaźnik ten uległ wzrostowi o 7,3% (kraj – wzrost o 6,8%), co ułożyło region na 7. pozycji wśród polskich województw.

Pod względem wydatków budżetu województwa per capita, warmińsko-mazurskie w 2011 r. zajęło 12. pozycję w kraju, uzyskując 399,5 zł (kraj – 424,1 zł). W stosunku do roku poprzedniego wskaźnik ten uległ wzrostowi o 7,3% (kraj – wzrost o 7,2%), co ułożyło region na 7. pozycji wśród polskich województw.

¹³³ Niedźwiecka T., *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Analiza uwarunkowań. Elektroenergetyka. Promieniowanie elektromagnetyczne*, Warmińsko-Mazurskie Biuro Planowania Przestrzennego, Olsztyn 2011.

¹³⁴ Dane dotyczą personelu pracującego.

¹³⁵ Dane dotyczą personelu pracującego.

Warmińsko-mazurskie w 2011 r. zajęło 14. lokatę pod względem wysokości dochodów budżetu województwa przeznaczonych na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych – region przeznaczył na ten cel 173,8 mln zł (kraj – 4,5 mld zł), tj. o 30,9% więcej niż przed rokiem (kraj – wzrost o 20,8%). Najwięcej (46,8%) przedmiotowych środków pochodziło z budżetu państwa lub innych środków przekazanych jako współfinansowanie programów i projektów realizowanych z udziałem środków z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności UE (kraj – 55,6% środków pochodziło z płatności z budżetu środków europejskich). Na poziomie dochodów budżetów gmin przeznaczonych na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych w 2011 r. najwięcej środków trafiło do powiatu ostródzkiego (57,0 mln zł), najmniej zaś do powiatu bartoszyckiego (4,3 mln zł). Na poziomie dochodów budżetów powiatów przeznaczonych na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych również w 2011 r. najwięcej środków trafiło do powiatu olsztyńskiego (10,4 mln zł), najmniej zaś do powiatu gołdapskiego (0,7 mln zł).

Region w 2011 r. zajął ponadto 5. lokatę w Polsce pod względem wysokości dochodów budżetu województwa pochodzących z subwencji ogólnej – 181,4 mln zł (kraj – 2,5 mld zł), które w stosunku do roku poprzedniego uległy zmniejszeniu o 14,8% (kraj – spadek o 15,0%). Część regionalna stanowiła 30,5% subwencji ogólnej (kraj – 25,1%), tj. o 4,1 pkt. % mniej niż rok wcześniej (kraj – spadek o 7,4 pkt. %).

Na transport i łączność w 2011 r. w regionie wydatkowanych było 210,8 mln zł, tj. 36,3% wydatków ogółem z budżetu województwa (kraj – 6,6 mld zł, tj. 40,2%), co uplasowało Warmię i Mazury na 13. pozycji w kraju.

Wykorzystanie funduszy europejskich i ich oddziaływanie na ważne obszary życia społeczno-gospodarczego regionów

Osiąganie celów RPO WiM 2007-2013 rozpatrujemy w trzech wymiarach, tj. przestrzennym, ekonomicznym (gospodarczym) i społecznym. Spójność przestrzenna – rozumiana w sposób ogólny jako dostępność komunikacyjna regionu – jest poza bezpośrednim wpływem RPO WiM i osiągana jest ona poprzez włączenie województwa w główną sieć infrastruktury transportowej w Polsce oraz transeuropejską sieć korytarzy transportowych, a taki zakres inwestycji jest, zgodnie z demarkacją, poza zasięgiem wsparcia z tego Programu. Niemniej jednak realizowane duże inwestycje drogowe, głównie na drogach S7 czy DK 16 – strategicznych z punktu widzenia rozwoju regionalnego oraz inwestycje kolejowe (E65 Warszawa-Gdynia) finansowane ze środków pochodzących z programów krajowych znacznie poprawiają sytuację województwa w zakresie dostępności komunikacyjnej. Do poprawy dostępności zewnętrznej regionu przyczyni się na pewno realizowany w ramach RPO WiM projekt kluczowy dotyczący budowy lotniska regionalnego w Szymanach wraz z poprawą dostępności komunikacyjnej do lotniska.

W ramach RPO WiM rozpatrywać należy poprawę spójności wewnętrznej województwa, do czego z pewnością przyczyniają się m.in. takie realizowane w ramach RPO WiM projekty kluczowe, jak:

- *Program usprawnienia powiązania komunikacyjnego w południowo-zachodniej części województwa warmińsko-mazurskiego* – projekt ten dotyczy realizacji inwestycji z zakresu rozbudowy ważnych odcinków dróg obsługujących gospodarkę, turystykę oraz wiążących regionalny system transportowy z siecią dróg krajowych i transeuropejską siecią transportową, tj. budowy 3,40 km nowych dróg wojewódzkich oraz rekonstrukcji 114,31 km tych dróg na łączną kwotę 309,24 mln zł (w tym 245,55 mln zł ze środków UE)¹³⁶,
- *Program usprawnienia powiązania komunikacyjnego w północnej części województwa warmińsko-mazurskiego* – projekt ten dotyczy realizacji inwestycji z zakresu rozbudowy ważnych odcinków dróg wojewódzkich zapewniających obsługę transportową północnej granicy województwa z sąsiadującym Obwodem Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej, tj. budowę 0,38 km nowych dróg wojewódzkich oraz rekonstrukcji 150,50 km tych dróg na łączną kwotę 350,83 mln zł (w tym 280,53 mln zł ze środków UE).¹³⁷

¹³⁶ Program obejmuje następujące odcinki dróg wojewódzkich: nr 521 na odcinku granica województwa-Susz wraz z m. Susz; nr 521 na odcinku Susz-Iława; nr 536 na odcinku Iława-Samplawa wraz z ul. Lubawską w Iławie; nr 541 na odcinku Lubawa-Lidzbark ze zmianą przebiegu w m. Lubawa; nr 544 na odcinku Lidzbark-Działdowo z obejściem na terenie Lidzbarka; nr 545 na odcinku Działdowo-Nidzica z m. Działdowo; nr 545 i 604 z przebudową 2 skrzyżowań w m. Nidzica wraz ze wschodnim wylotem drogi nr 604.

¹³⁷ Program obejmuje następujące odcinki dróg wojewódzkich: nr 513 na odcinku Pasłęk-Orneta wraz ze zmianą przebiegu na terenie Pasłęka; nr 513 na odcinku Orneta-Lidzbark Warmiński wraz z m. Orneta i Lidzbark Warmiński; nr 650 na odcinku Srokowo-Stara Różanka i nr 591 na odcinku Stara Różanka-Kętrzyn wraz z ulicami Bałtycka i Traugutta w Kętrzynie; nr 650 na odcinku Srokowo-Węgorzewo do skrzyżowania z drogą krajową nr 63; nr 650 na odcinku Węgorzewo (od skrzyżowania z

Wymiar ekonomiczny RPO WiM jest najtrudniejszy do przeanalizowania z uwagi m.in. na etap jego wdrażania. Analizy z wykorzystaniem modeli ekonometrycznych jednoznacznie wskazują dodatnią zależność między dofinansowaniem województw a wzrostem ich wartości PKB¹³⁸. Z badania ewaluacyjnego pn. *Przegląd stanu wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego Warmia i Mazury na lata 2007-2013*, zrealizowanego na zlecenie Województwa Warmińsko-Mazurskiego przez firmę PSDB, w 2011 r. wynika, że wsparcie z RPO WiM skoncentrowało się przede wszystkim w podregionie olsztyńskim, gdzie ulokowano blisko 1,35 mld zł ze środków EFRR. W podregionie elbląskim ulokowano znacznie mniej środków – 1 mld zł, a najmniej w podregionie ełckim – 0,6 mld zł. Taki trend alokacji środków z RPO WiM koresponduje z wielkością wypracowanego PKB w poszczególnych podregionach. Od 2008 r. różnicowania pomiędzy podregionami zaczęły się na nowo zwiększać (po okresie 2003-2007, w którym poziom rozwoju wewnątrz województwa się wyrównywał). Może mieć to związek z rozkładem wsparcia w ramach RPO WiM pomiędzy tymi podregionami. Warto dodać, że powyższa sytuacja nie jest związana z wiodącym założeniem terytorialnej koncentracji środków w ramach RPO WiM, zgodnie z którą przedsięwzięcia rozwojowe w ramach RPO WiM lokowane będą w województwie proporcjonalnie do liczby ludności na obszarach o niskim oraz wysokim i przeciętnym potencjale rozwojowym (zdiagnozowanym na potrzeby Programu) – 20% środków na obszary o niskim potencjale rozwojowym i 80% – na obszary o wysokim i przeciętnym potencjale rozwojowym.

Z analizy poziomu osiągnięcia celu społecznego, wykonanej na potrzeby ww. badania wynika, iż miejsca pracy tworzone w ramach RPO WiM przyczynią się jedynie do częściowej odbudowy miejsc pracy likwidowanych w województwie w okresie 2008-2009, a więc mają wpływ raczej na ratowanie regionalnej gospodarki, aniżeli na jej rozwój w tym wymiarze, przy czym cele samego RPO WiM zostaną osiągnięte¹³⁹.

W ramach przeprowadzonego w 2012 r. na zlecenie Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego badania pn. *Ewaluacja RPO WiM w kontekście konkurencyjności firm, produktów i usług*, Wykonawca badania – firma EGO S.C. – potwierdził pozytywny wpływ Programu na poziom konkurencyjności wspartych przedsiębiorstw z Warmii i Mazur. W latach 2009-2011 przedsiębiorcy otrzymujący dofinansowanie w ramach RPO WiM zanotowali w badanym okresie wzrost przychodów ze sprzedaży o średnio ponad 11%. W tym samym czasie przedsiębiorcy niekorzystający ze wsparcia mogli pochwalić się wzrostem jedynie o 5,7%. W podziale na formy wsparcia, najwyższy efekt w odniesieniu do zmiany przychodu można zauważyć w przypadku wsparcia bezzwrotnego. Uwagę zwraca też efekt poręczeń, których beneficjenci zanotowali wzrost prawie dwukrotnie wyższy od firm niekorzystających z takiego wsparcia. Wyraźnie słabszy efekt wywołały pożyczki. Podobnie, jak w przypadku zmian przychodów ze sprzedaży, można zauważyć dodatni efekt netto wsparcia RPO WiM, pozwalający osiągnąć beneficjentom Programu wynik wyższy – co stanowi istotną część całego wzrostu zysku¹⁴⁰. Powyższe informacje wykazują jednoznacznie pozytywny wpływ na konkurencyjność firm z Warmii i Mazur korzystających ze wsparcia w ramach RPO WiM.

Poniżej przedstawione zostały informacje na temat rzeczowej realizacji RPO WiM:

Według danych elektronicznej bazy projektów współfinansowanych z funduszy UE na lata 2007-2013 KSI SIMIK na dzień 31.12.2012 r. Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego zawarł 73 umowy o dofinansowanie projektów znajdujących się w wykazie indywidualnych projektów kluczowych RPO WiM na lata 2007-2013. Wartość przyznanego dofinansowania z EFRR wyniosła 895,77 mln zł. W ramach naborów w trybie konkursowym do końca 2012 r. w ramach RPO WiM wybrane do dofinansowania zostały 1 833 projekty (bez Pomocy Technicznej) na wartość dofinansowania z EFRR 2 528 126 377,13 zł.¹⁴¹

Na koniec 2012 r. zakontraktowano całą sumę środków przeznaczonych na oś priorytetową III *Infrastruktura społeczna* (100,27%) oraz oś priorytetową II *Turystyka* (99,87%). Pozostałe osie uzyskały następujące poziomy zakontraktowanej alokacji: oś priorytetowa IV *Rozwój, restrukturyzacja i rewitalizacja miast* – 97,82%, oś priorytetowa VII *Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego* –

drogą krajową nr 63)-Banie Mazurskie wraz z m. Banie Mazurskie; nr 650 na odcinku Banie Mazurskie-Boćwinka i Grabowo-Gołdap wraz ze wschodnim wylotem Gołdapi (ul. Paderewskiego); nr 592 w ciągu ul. Kętrzyńskiej i Bohaterów Warszawy w m. Bartoszyce.

¹³⁸ Przykładem jest stosowany do oceny oddziaływania makroekonomicznego funduszy strukturalnych model HERMIN, model równowagi ogólnej (CGE) MAMoR oraz dynamiczny stochastyczny model równowagi ogólnej (DSGE) EUImpactMod.

¹³⁹ Przegląd stanu wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego Warmia i Mazury na lata 2007-2013, op. cit.

¹⁴⁰ *Ewaluacja RPO WiM w kontekście konkurencyjności firm, produktów i usług*, EGO S.C., Warszawa 2012.

¹⁴¹ *Elektroniczna baza projektów współfinansowanych z funduszy UE na lata 2007-2013 KSI SIMIK wygenerowana w dniu 26.02.2013*, http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/AnalizyRaportyPodsumowania/Strony/KSI_raporty.aspx.

97,37%, oś priorytetowa VI *Środowisko przyrodnicze* – 83,61% oraz oś priorytetowa I *Przedsiębiorczość* – 81,40%, Najniższy poziom kontraktacji osiągnięto w osi priorytetowej V *Infrastruktura transportowa regionalna i lokalna* – 61,22% oraz osi VIII *Pomoc techniczna* – 57,27%. Stan kontraktacji dla całego RPO WiM na koniec 2012 r. osiągnął poziom 79,71%.

Do dnia 31.12.2012 r. w ramach realizacji RPO WiM na lata 2007-2013 osiągnięto następujące efekty rzeczowe:¹⁴²

- zainicjowano realizację: 10 projektów współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami a jednostkami badawczymi, 610 projektów z zakresu bezpośredniego wsparcia inwestycyjnego dla przedsiębiorstw, 79 projektów z zakresu turystyki, 61 projektów z zakresu edukacji, 20 projektów z zakresu ochrony zdrowia, 79 projektów zapewniających zrównoważenie i poprawę atrakcyjności miast i miasteczek, 7 projektów promujących przedsiębiorczość i zastosowanie nowych technologii, 87 projektów z zakresu transportu, 6 projektów z zakresu prewencji zagrożeń, 2 projekty z zakresu gospodarki odpadami, 19 projektów z zakresu energii odnawialnej, 71 projektów z zakresu społeczeństwa informacyjnego;
- utworzono 3 355,42 nowych miejsc pracy (brutto), w tym 2 nowe miejsca pracy (etaty badawcze) w zakresie B+R;
- z efektów realizacji projektów skorzystało 5 953 studentów;
- powstało/zmodernizowano: 58 obiektów turystycznych oraz 8 obiektów kultury;
- 137 budynków poddano rewitalizacji;
- wybudowano 11,19 km nowych dróg, a 250,04 km dróg zrekonstruowano;
- wybudowano 75,34 km sieci wodociągowej oraz 260,19 km sieci kanalizacyjnej;
- przyłączono 19,28 tys. osób do sieci kanalizacyjnej oraz 1,97 tys. osób do sieci wodociągowej;
- wybudowano/zmodernizowano 0,63 km sieci elektroenergetycznej
- zakupiono 3 tabory kolejowe o pojemności 750 miejsc;
- 128,21 tys. osób objęto selektywną zbiórką odpadów;
- dodatkowa moc zainstalowanej energii ze źródeł odnawialnych wyniosła 5,54 MW;
- wytworzono 2 480,05 MWh/rok z odnawialnych źródeł energii;
- zabezpieczono 33,27 tys. osób przed powodzią;
- wybudowano/zmodernizowano 670 PIAP-ów;
- dostęp do szerokopasmowego Internetu uzyskało 736,96 tys. osób.

Główne osiągnięcia, atuty i problemy rozwoju społeczno-gospodarczego regionu

W projekcie aktualizowanej Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego¹⁴³ wśród atutów stymulujących rozwój społeczno-gospodarczy wymienia się wyjątkowe w skali kraju zasoby wód powierzchniowych i lasów. Umożliwia to rozwój przemysłu drzewnego i meblarskiego oraz szeregu aktywności gospodarczych związanych z wodą. Korzystne są warunki dla rozwoju gospodarstw rolnych i produkcji żywności – zarówno wysoko towarowych (struktura wielkościowa gospodarstw rolnych, rozwinięty przemysł rolno-spożywczy, potencjał instytucji naukowych ukierunkowany na sektor rolniczy i zagadnienia przyrodnicze), jak również małych i średnich gospodarstw dostarczających żywność naturalną, tradycyjną i ekologiczną na bazie własnych surowców (co jedenaste gospodarstwo ekologiczne w Polsce zlokalizowane jest w warmińsko-mazurskim). Walory przyrodnicze i kulturowe wpływają na atrakcyjność turystyczną. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się gminy oferujące możliwości uprawiania turystyki wodnej oraz tereny, których turystyczny krajobraz tworzą zamki, kościoły i inne obiekty historyczne. Duża liczba gmin zaliczana jest do najlepszych w Polsce pod względem rozwoju funkcji turystycznej, m.in. gminy obszaru Wielkich Jezior Mazurskich oraz liczne miasta i gminy pojezierzy mazurskiego i iławskiego. Warmińsko-mazurskie wykazuje szczególny potencjał w zakresie turystyki poznawczej, wypoczynkowej, kwalifikowanej, zdrowotnej, biznesowej i religijnej.

¹⁴² Dane w oparciu o Sprawozdanie okresowe za II półrocze 2012 r. z realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego Warmia i Mazury na lata 2007-2013, zatwierdzone Uchwałą Nr 36/2013 Komitetu Monitorującego RPO Warmia i Mazury na lata 2007-2013 z dnia 22 marca 2013 r.

¹⁴³ Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025, op. cit.

Problemem regionu jest niski poziom rozwoju gospodarczego – Warmia i Mazury stale należą do grona najsłabszych województw w kraju (udział w krajowym PKB nie przekracza 3%) oraz do grona 20 najbiedniejszych regionów UE 27 (per capita w PPS stanowi 46% średniej dla UE 27). Liczba pracujących i dynamika zmian na rynku pracy plasują region na końcowych miejscach w kraju. Niezmiennie od lat województwo notuje najwyższy poziom bezrobocia rejestrowanego (w tym jeden z najwyższych w kraju odsetek młodych bezrobotnych), zwłaszcza na obszarach, na których dawniej funkcjonowały państwowe gospodarstwa rolne. W województwie na 10 tys. mieszkańców przypada 1 319 osób korzystających z pomocy społecznej, co jest najwyższą wartością w kraju. Znaczna część obszaru Warmii i Mazur charakteryzuje się utrudnionym dostępem mieszkańców do usług publicznych, wpływających na możliwości rozwoju kapitału ludzkiego i jakość życia.¹⁴⁴ Region cechuje się bardzo niską przedsiębiorczością, mierzoną liczbą osób prowadzących działalność gospodarczą na 1 000 mieszkańców (14. miejsce w kraju). Niska jest konkurencyjność przedsiębiorstw, produktywność w przemyśle i budownictwie, mały udział w krajowym eksporcie, niska innowacyjność (śladowe nakłady przedsiębiorstw na badania i rozwój oraz niekorzystna struktura nakładów na B+R), minimalny udział w strukturze wartości produkcji sprzedanej produktów wysokiej techniki. Jednym z głównych problemów społecznych regionu jest zmniejszenie się populacji dzieci oraz wzrost liczby osób starszych. Jednocześnie wielu mieszkańców regionu emigruje, upatrując swoją przyszłość gdzie indziej.

Istotnym problemem województwa jest fakt zagrożenia większości jego obszaru spadkami napięć, związanych z niedostateczną infrastrukturą dla wytwarzania energii elektrycznej. Jedną z kluczowych barier rozwojowych regionu jest jego niezadowalająca dostępność komunikacyjna, będąca rezultatem położenia i jakości infrastruktury transportowej (najniższa gęstość dróg o twardej nawierzchni – 53,3 km /100 km², 13. miejsce w kraju pod względem gęstości linii kolejowych – 5,1 km/100 km² oraz brak lotniska regionalnego). Wiele gmin Warmii i Mazur należy do grupy tych jednostek w Polsce, w których najdłuższy jest czas dojazdu do miasta powiatowego oraz czas dojazdu do Warszawy. Wskaźnik międzygałęziowej dostępności transportowej jest jednym z najniższych w kraju (14. lokata).¹⁴⁵

W kontekście dostępności komunikacyjnej, do najważniejszych osiągnięć województwa warmińsko-mazurskiego zaliczyć można przede wszystkim postępującą rozbudowę infrastruktury drogowej współfinansowaną środkami unijnymi i krajowymi, głównie w ramach PO RPW i PO IŚ. Na szczególną uwagę zasługują inwestycje na kolejnych odcinkach dróg kluczowych dla rozwoju Warmii i Mazur, tj. na drodze krajowej nr 16 (zwanej często *kręgosłupem województwa*) oraz S7. Ponadto wybudowane zostały obwodnice takich miast jak Elk, Mrągowo oraz w dużej części Olecka. Na ukończeniu pozostaje część odcinka drogi krajowej nr 16 na trasie Biskupiec-Borki Wielkie. Również w 2012 r. już w eksploatacji były następujące zmodernizowane odcinki S7: Elbląg-Miłomłyn wraz z obwodnicami tych miast oraz Olsztynek-Nidzica wraz z obwodnicą Olsztynka o łącznej długości prawie 70 km, zaś w planach na lata 2013-2019 znajdują się następujące odcinki: Koszwały-Elbląg oraz Miłomłyn-Olsztynek wraz z obwodnicą Ostródy i Nidzica-Napierki o łącznej długości ponad 115 km.¹⁴⁶ Warte uwagi są również zrealizowane lub realizowane inwestycje na drogach kolejowych, w tym m.in. na przebiegającej przez województwo drodze E65 Warszawa-Gdynia. Mimo, że dostępność komunikacyjna Warmii i Mazur ulega stopniowej poprawie dzięki prowadzonym inwestycjom, wciąż stanowi ona wyzwanie dla działań polityki rozwojowej. Kontynuacja prac zmierzających do zminimalizowania wykluczenia cyfrowego społeczeństwa regionu przynosi zamierzone efekty. Warto tu przywołać rozbudowę infrastruktury szerokopasmowego dostępu do Internetu i sieci PIAP-ów¹⁴⁷ oraz znaczny wzrost ilości projektów mających na celu usprawnienie wykorzystania urządzeń teleinformatycznych oraz Internetu, m.in. w instytucjach publicznych, szpitalach, szkołach, instytucjach kultury oraz firmach komercyjnych. Jednakże problem wykluczenia cyfrowego pozostaje wciąż aktualny (w 2011 r. odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w komputer z dostępem do Internetu – 58,1% oraz odsetek przedsiębiorstw posiadających dostęp do Internetu – 93,7% uplasowały region na 12. miejscu w kraju). Szansą na dalszą poprawę sytuacji jest realizacja projektów w ramach programu

¹⁴⁴ W projekcie Strategii zidentyfikowano 21 gmin o bardzo wysokiej intensywności problemów związanych z dostępem do usług publicznych (tworzą one obszar strategicznej interwencji).

¹⁴⁵ Komornicki T., Rosik P., Stępiak M., Dostępność transportowa w Polsce Wschodniej, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polska Akademia Nauk, Warszawa 2011.

¹⁴⁶ Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2011-2015; GDDKiA, stan na 20.12.2012.

¹⁴⁷ Projekt kluczowy ujęty w Indykatorywnym wykazie indywidualnych projektów kluczowych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Warmia i Mazury na lata 2007-2013, przyjętym uchwałą Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr 64-851/12/IV z dnia 17.12.2012 r. pn. Rozbudowa infrastruktury szerokopasmowego dostępu do Internetu i sieci PIAP-ów w województwie warmińsko-mazurskim.

Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej, realizowanego w ramach PO RPW. Istotna jest również w związku z tym kontynuacja działań w na rzecz minimalizacji wykluczenia cyfrowego Warmii i Mazur w ramach przyszłej perspektywy finansowej UE.

Nie można w tym miejscu zapominać o projektach realizowanych przez największą w regionie uczelnię wyższą, tj. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie. Większość projektów UWM realizowana była ze środków PO RPW.¹⁴⁸ Ich efekty przyczynią się nie tylko do poprawy jakości kształcenia na samym uniwersytecie, ale również do poprawy zaplecza naukowego dla innowacji i transferu wiedzy oraz współpracy nauki z regionalnym biznesem.

Działania rozwojowe podejmowane dotychczas w województwie przyczyniają się do poprawy jego sytuacji społeczno-gospodarczej, jednak, jak pokazują dane statystyczne, potrzeby w tym zakresie są wciąż duże. W związku z tym zasadne jest dalsze kontynuowanie działań w celu zagospodarowania potencjałów rozwojowych regionu (wykorzystanie inteligentnych specjalizacji), poprawy spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej oraz sprostania wyzwaniom globalnym. Budżet europejski polityki spójności zdecydowanie będzie głównym źródłem finansowania procesów rozwojowych w regionie w perspektywie 2014-2020.

¹⁴⁸ 6 projektów dotyczących infrastruktury systemu oświaty oraz infrastruktury B+RT na łączną kwotę 300,54 mln zł (w tym 254,88 mln zł ze środków UE).

15. WOJEWÓDZTWO WIELKOPOLSKIE

Informacje ogólne o województwie

Województwo wielkopolskie to drugi co do wielkości (29,8 tys. km²) i trzeci pod względem liczby mieszkańców (3 455,5 tys. osób) region Polski, położony w zachodniej części kraju na obszarach Pojezierza Pomorskiego, Pojezierza Wielkopolskiego i Niziny Wielkopolskiej. Charakteryzuje go teren nizinny z licznymi wzgórzami, skupiskami jezior oraz kompleksami leśnymi.

Ponad połowa ludności Wielkopolski mieszka w 109 miastach (55,7%). Do największych z nich zaliczamy: stolicę – Poznań (553,6 tys. osób), a także Kalisz (105,1 tys.), Konin (78,2 tys.), Piłę (74,8 tys.), Ostrów Wlkp. (72,9 tys.), Gniezno (70,3 tys.) i Leszno (64,7 tys.). Administracyjnie w skład województwa wchodzi 226 gmin skupionych w 35 powiatach (w tym 4 grodzkich: Poznań, Kalisz, Konin i Leszno).

Gospodarka

Pod względem gospodarczym Wielkopolska jest jednym z czterech najlepiej rozwiniętych województw w Polsce. Zarówno pod względem produktu krajowego brutto na mieszkańca, jak i dynamiki jego wzrostu znajduje się w ścisłej krajowej czołówce. Cechuje ją silnie rozwinięty i gałęziowo zróżnicowany przemysł, wysoce efektywne i wydajne rolnictwo oraz dynamicznie rozwijający się sektor usług, w tym przede wszystkim usług finansowych i doradczych. Struktura gospodarki, mimo znacznego zróżnicowania, ze względu na duży udział sektora rolnictwa i pewne niedobory w sferze usług, określana jest mianem tradycyjnej.

Cechą specyficzną Wielkopolski jest duży, choć niewykorzystany w pełni potencjał dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Wśród podstawowych korzystnych czynników rozwoju wymienić można w pierwszej kolejności: dogodne położenie komunikacyjne, w tym obecność szlaków tranzytowych (szczególnie na linii wschód-zachód) i lotniska Poznań-Ławica, rozwiniętą infrastrukturę społeczną i kapitału ludzkiego, bogactwo zasobów naturalnych, wysoki poziom przedsiębiorczości (również z zaangażowaniem kapitału zagranicznego), rosnącą rolę turystyki biznesowej, czy wreszcie wysokie kwalifikacje zasobów pracy. Wśród wyzwań można natomiast wskazać na ciągle niewystarczający i niesatysfakcjonujący poziom innowacyjności, brak odpowiedniego wykorzystania w praktyce potencjału badawczo-rozwojowego wielkopolskich uczelni, jak również pogłębiające się znaczne dysproporcje w poziomie rozwoju poszczególnych części województwa.

Wielkopolska to region zróżnicowany przestrzennie zarówno pod względem gospodarczym, jak i społecznym. Zdecydowanym biegunem wzrostu jest aglomeracja poznańska, będąca lokomotywą napędzającą rozwój gospodarczy województwa. Dominuje ona w szczególności w sferach: produkcyjnej, usługowej, instytucji otoczenia biznesu, nauki i kultury. Pozostałe części województwa cechuje zdecydowanie niższy poziom rozwoju, czego odzwierciedleniem są niższe wartości poszczególnych wskaźników makroekonomicznych na poziomie podregionów (NUTS 3), w tym produktu krajowego brutto per capita oraz wartości dodanej brutto na pracującego (tzw. wskaźnika wydajności pracy). Obserwacje ostatnich kilkunastu lat potwierdzają jednoznacznie negatywne zjawisko pogłębiania się polaryzacji rozwoju regionu.

Działalność gospodarcza skoncentrowana jest przede wszystkim w ośrodkach subregionalnych, skupiających podmioty bazujące w szczególności na zasobach wykwalifikowanych kadr. Poszczególne części regionu wyróżnia pewna specyfika: Wielkopolskę południową i południowo-wschodnią, z takimi ośrodkami przemysłu, jak Kalisz, Ostrów Wlkp. i Leszno, wyróżnia rozwój przemysłu spożywczego, włókienniczego i odzieżowego oraz elektromaszynowego, a także wysoka produktywność i wydajność rolnictwa, część wschodnią, z ośrodkiem gospodarczym w Koninie, cechuje przede wszystkim rozwój przemysłu paliwowo-energetycznego na bazie węgla brunatnego, zaś Wielkopolskę północną, z silnym ośrodkiem gospodarczym w Pile, wyróżniają walory krajobrazowe i przyrodnicze.

Specyficzną cechą obecnej sytuacji społeczno-gospodarczej Wielkopolski (traktowanej jako całość) jest względnie niewielki, i to z pewnym opóźnieniem, wpływ spowolnienia gospodarczego zarówno lat 2008-2009, jak i 2011-2012. Wśród podstawowych wskaźników społeczno-gospodarczych na uwagę zasługuje w szczególności spadek dynamiki wzrostu produktu krajowego brutto w ujęciu regionalnym oraz dynamiki rozwoju przedsiębiorczości, czy też w szczególności wzrost poziomu bezrobocia oraz stagnacja wzrastającego do tej pory wskaźnika wynagrodzeń. Łagodny przebieg procesu spowolnienia gospodarczego widoczny jest przede wszystkim w spadku dynamiki rozwoju przedsiębiorczości mierzonego liczbą podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 10 000 ludności, gdzie nastąpiło zmniejszenie przyrostu liczby przedsiębiorstw, podczas gdy w skali kraju w tym samym

czasie nastąpiło wręcz jego zahamowanie, jak również w przypadku zmiany poziomu bezrobocia. Wskaźnik bezrobocia rejestrowanego na poziomie Wielkopolski (9,9% w 2012 roku, najniższy w Polsce) oraz poszczególnych jej powiatów wzrósł o około 3 p.proc. w porównaniu z rokiem 2008 i to zarówno na poziomie województwa, jak i poszczególnych powiatów, podczas gdy na poziomie całego kraju bezrobocie wzrastało w tempie wyższym, tj. na poziomie 4 p.proc. i wynosi obecnie 13,4%.

Cechą wielkopolskiej gospodarki jest prężnie rozwijająca się przedsiębiorczość, którą charakteryzują jednocześnie zjawiska pozytywne, jak i negatywne. Wśród pozytywnych, które zdecydowanie przeważają, wyróżnić można: szybki przyrost liczby podmiotów sektora MŚP, korzystną strukturę rodzajową firm, ich rosnący potencjał ekonomiczno-wytwórczy, długotrwałe tradycje wielu branż i działalności, wysoką produktywność przedsiębiorstw (wzrost jej dynamiki), wysoki poziom nakładów inwestycyjnych (w tym dalsze angażowanie kapitału zagranicznego), wysokie kwalifikacje pracowników i relatywnie niskie koszty pracy, stopniowy rozwój podmiotów sektora kreatywnego, a także wzrost zaangażowania samorządów w rozwój firm. Wśród zjawisk negatywnych na uwagę zasługują: niedostateczne wyposażenie kapitałowe i dekapitalizacja majątku dużej części firm, mała liczebność firm wysokiej technologii, niska innowacyjność przedsiębiorstw (z czym łączą się niskie nakłady inwestycyjne), słabe wykorzystanie miejscowego potencjału badawczo-rozwojowego, niewystarczające powiązania między przedsiębiorstwami, opór społeczny przed nowymi inwestycjami oraz słaby rozwój wyspecjalizowanych instytucji otoczenia biznesu.

Według danych GUS nakłady inwestycyjne w województwie wielkopolskim za 2011 rok wyniosły 20,8 mln zł, co stanowiło 8,6% nakładów inwestycyjnych w całym kraju. Pod względem dynamiki zmian wielkości nakładów inwestycyjnych w latach 2008-2011 obserwuje się wzrost wielkości tego wskaźnika na średnim poziomie 6,6% rocznie, podczas gdy w kraju na poziomie 6,3%. Zdecydowana większość nakładów inwestycyjnych Wielkopolski, tj. 12,4 mld zł (59,6%), dotyczyła sektora prywatnego, w tym 8,3 mld (39,6%) przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób. Aż 63,3% nakładów poniesiono w przemyśle i budownictwie, 34,5% w sektorze usług, zaś w rolnictwie 2,2%. W ostatnich latach obserwuje się wzrost udziału nakładów inwestycyjnych ponoszonych w przemyśle i budownictwie kosztem spadku udziału nakładów w sektorze usług. W przeliczeniu na mieszkańca w 2011 roku nakłady inwestycyjne w Wielkopolsce wyniosły 6,0 tys. zł. W porównaniu z latami poprzednimi obserwowany jest roczny wzrost wskaźnika nakładów inwestycyjnych na mieszkańca, za wyjątkiem roku 2009, w którym to nastąpił zdecydowany spadek wartości, będący efektem osłabienia gospodarczego okresu 2008-2009.

Obecny poziom nakładów inwestycyjnych to po części pochodna inwestycji zagranicznych, które doprowadziły do powstania wielu nowych oraz rozwoju istniejących podmiotów gospodarczych. Główną zaletę inwestycji zagranicznych w regionie stanowi nie tylko tworzenie nowych miejsc pracy oraz transfer nowych technologii, ale również przyczynianie się do tzw. efektu mnożnikowego. Województwo wielkopolskie cechuje się znaczącym zaangażowaniem tego typu kapitału. Według danych GUS na koniec 2011 roku w Wielkopolsce funkcjonowało około 6,1 tys. spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego (tj. 8,5% podobnych podmiotów Polski), co stanowiło 20,1% ogólnej liczby zarejestrowanych spółek handlowych województwie. W 2010 roku w podmiotach z udziałem kapitału zagranicznego pracowało 204,2 tys. osób, które wytworzyły przychody na poziomie 138,7 mld zł. Wydatki inwestycyjne w tych podmiotach wyniosły 6,2 mld zł. Analizując przestrzenne rozmieszczenie inwestycji z udziałem kapitału zagranicznego należy zwrócić uwagę na ich koncentrację w stolicy województwa – blisko 80% podmiotów z kapitałem zagranicznym zlokalizowało swoją siedzibę w mieście Poznań, bądź w podregionie poznańskim.

Zgodnie z powyższym sytuację finansową wielkopolskich przedsiębiorstw określić można jako względnie dobrą, choć wrażliwą na skutki spowolnienia gospodarczego. Jednym z głównych czynników rozwoju przedsiębiorczości w Wielkopolsce jest skuteczne pozyskiwanie kapitału, zarówno rodzimego, jak i zagranicznego. Region, dzięki swoim licznym atutom, dysponując bogatą ofertą obiektów i terenów inwestycyjnych, zaliczany jest do grona województw o najwyższej atrakcyjności inwestowania w Polsce. Przesądzają o tym w szczególności takie czynniki, jak np.: dostępność komunikacyjna, obecność instytucji otoczenia biznesu, duża chłonność rynku, ponadprzeciętny poziom rozwoju przemysłu, zaawansowany stopień procesu transformacji. Potwierdzeniem tego faktu są wszelkiego rodzaju opracowania określające atrakcyjność inwestycyjną poszczególnych województw. Zgodnie z jednym z nich, przygotowanym przez Centrum Analiz Regionalnych i Lokalnych z siedzibą w Warszawie, Wielkopolskę w 2012 roku, obok takich województw jak mazowieckie, dolnośląskie, śląskie i łódzkie, zaliczano do grona pięciu regionów o największej rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej. Za główne jej atuty uznano m.in.: równomierny rozwój gospodarczy przy znacznym stopniu uprzemysłowienia oraz wysokim poziomie technologicznym; wysoki potencjał kapitału ludzkiego, kształtowany dzięki obecności w województwie najlepszych uczelni wyższych w Polsce; dobre

połączenia komunikacyjne oraz jego stolicę jako jedno z najstarszych i największych miast Polski, stanowiący ważny ośrodek przemysłu, handlu, kultury, szkolnictwa wyższego i nauki, należący do wiodących w Polsce miast pod względem ekonomicznym.

Kapitał ludzki i społeczny

Wielkopolskę na koniec 2011 roku zamieszkiwało 3 455,5 tys. osób, tj. 9,0% ogólnej liczby ludności Polski. Sytuację demograficzną regionu charakteryzuje systematyczny wzrost liczby mieszkańców, dodatni przyrost naturalny oraz pozytywne prognozy za okres do 2020 roku. Największa gęstość zaludnienia występuje w podregionie miasto Poznań, natomiast najmniejszą gęstością cechuje się północna część Wielkopolski. Struktura ludności pod względem płci nie ulega większym zmianom – nadal przeważają w niej kobiety, a najbardziej sfeminizowanym miastem w regionie jest Poznań. Wydłuża się przeciętne trwanie życia, z tym że kobiety żyją dłużej od mężczyzn (odpowiednio 80,9 i 72,9 lat). Niepokojącym zjawiskiem jest również obserwowany systematyczny spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym przy wzroście udziału osób w wieku poprodukcyjnym. Wciąż najbardziej powszechnymi przyczynami zgonów mieszkańców Wielkopolski są: choroby układu krążenia oraz choroby nowotworowe, stanowiące około 70% wszystkich zgonów.

W regionie postępuje proces suburbanizacji. W ostatnich latach obserwuje się wzrost liczby i udziału osób zamieszkujących obszary wiejskie, z czym związane jest dodatnie saldo migracji (ujemne na obszarach miejskich). Generalnie wzrasta mobilność przestrzenna w regionie, a w szczególności dodatnie saldo migracji stałej gminne i międzypowiatowe. Wśród osób zameldowanych i wymeldowanych na pobyt stały w ruchu wewnętrznym przeważają kobiety. Więcej zameldowań niż wymeldowań odnotowano także w przypadku migracji międzywojewódzkiej. Do Wielkopolski najwięcej osób przybywa z województw dolnośląskiego i kujawsko-pomorskiego, natomiast wyjeżdża do dolnośląskiego i mazowieckiego. Z drugiej strony pogłębia się ujemne saldo migracji na pobyt stały zagraniczny.

Województwo wielkopolskie na tle kraju dysponuje znacznymi zasobami pracy, skupiając prawie 10% ogółu pracujących w Polsce. Aktywność zawodowa ludności w wieku produkcyjnym kształtuje się na poziomie 73%, zaś wartość wskaźnika zatrudnienia systematycznie rośnie. Najwięcej Wielkopolan pracuje w sektorze usług (rynkowych i nierynkowych), przetwórstwie przemysłowym i budownictwie oraz rolnictwie. Dużą popularnością i uznaniem cieszy się praca na własny rachunek. Jednoosobowe podmioty gospodarcze charakteryzują wysokie wartości wskaźników innowacyjności i internacjonalizacji oraz postawy prorozwojowe. Dynamicznie rozwija się przedsiębiorczość społeczna i spółdzielczość (szczególnie w podregionach kaliskim i leszczyńskim). Ponadto w Wielkopolsce funkcjonuje około 270 organizacji pozarządowych prowadzących działalność gospodarczą i jedna spółka non-profit.

Dochody Wielkopolan są jednymi z wyższych w Polsce. Średnie miesięczne wynagrodzenie w regionie w 2012 roku wyniosło 3 412,35 zł (w kraju: 3 521,67 zł), przy czym dynamika jego wzrostu uległa w ostatnim czasie przyhamowaniu. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto jest najwyższe w podregionie miasto Poznań, niższe w południowej części regionu (podregion kaliski i leszczyński). Pomimo zaobserwowanej w ostatnim czasie w regionie większej dynamiki wzrostu średnich miesięcznych wydatków, w porównaniu z dochodem rozporządzalnym, w gospodarstwach domowych utrzymuje się spadkowy trend liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Poziom bezrobocia w Wielkopolsce w 2012 roku należał do najniższych w kraju, z tym że w samym regionie był on znacznie zróżnicowany. Najniższą stopę bezrobocia zarejestrowano w Poznaniu (tj. 4,2%) i jego okolicach (podregion poznański – 7,6%), najwyższą w części północnej (podregion pilski – 16,4%) i wschodniej regionu (podregion koniński – 15,3%). Nadal zauważalne są znaczne dysproporcje w poziomie zatrudnienia kobiet i mężczyzn. W 2012 roku zwiększyła się liczba osób długotrwale bezrobotnych, lecz jednocześnie poprawiły się wskaźniki dotyczące zatrudnienia kobiet, osób niepełnosprawnych oraz osób młodych (do 25 roku życia). Główną przyczyną bezrobocia jest brak odpowiedniego wykształcenia i kwalifikacji zawodowych. Coraz więcej dzieci objętych jest wychowaniem przedszkolnym, przy czym nadal obserwuje się duże dysproporcje między obszarem miejskim i wiejskim. Niepokojącym zjawiskiem jest spadek wartości wskaźnika skolaryzacji netto na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjalnej, wzrost liczby przedwcześnie opuszczających system edukacji (w wieku 15-24 lata) oraz niższy niż ogólnie w kraju udział osób dorosłych (tj. 25-64 lata) w edukacji i szkoleniach.

Przestrzenią, w której głównie tworzony jest kapitał społeczny, pozostaje trzeci sektor. W województwie wielkopolskim na 10 tys. mieszkańców przypadało względnie więcej organizacji pozarządowych niż w wynosiła średnia dla Polski (31,0 organizacji w Wielkopolsce i 29,7 w Polsce). Ponadto rosła liczba fundacji i stowarzyszeń. W układzie podregionalnym najwięcej tego typu

podmiotów zlokalizowano w podregionie miasto Poznań i kaliskim, zaś najmniej w leszczyńskim i pilskim. Innym wyrazem zaangażowania w sprawy społeczności lokalnych i regionalnych jest udział w wyborach do samorządu. W ostatnich wyborach uczestniczyła niemal połowa uprawnionych mieszkańców regionu.

Nie bez wpływu na aktualny poziom kapitału społecznego pozostaje aktualny stan dostępnej infrastruktury społecznej, a w szczególności opiekuńczo-wychowawczej, edukacyjnej, mieszkalnictwa, ochrony zdrowia, i kultury. Na przestrzeni ostatnich kilku lat (tj. 2008-2011) w Wielkopolsce wzrosła liczba obiektów infrastruktury opiekuńczo-wychowawczej: o 34% w przypadku żłobków i o 14% w przypadku przedszkoli (liczba miejsc w żłobkach wzrosła o 17%, zaś w przedszkolach o 20%). Te ostatnie częściej funkcjonują w mieście niż na wsi, gdzie działalność prowadzi więcej punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego. Na poziomie szkolnictwa wyższego zaobserwowano wzrost liczby szkół wyższych – aktualnie 40 uczelni wyższych, z czego 27 zlokalizowanych jest w mieście Poznaniu.

W ostatnich latach stopniowej restrukturyzacji ulegało wielkopolskie lecznictwo zamknięte. W 2011 roku Wielkopolanie mogli podjąć leczenie odpowiednio w 45 szpitalach publicznych wyposażonych w 13 723 łóżka oraz w 20 szpitalach niepublicznych dysponujących 1 894 łózkami szpitalnymi. W porównaniu z 2008 rokiem zlikwidowano 3 szpitale publiczne i uruchomiono 8 szpitali niepublicznych, przy czym poziom restrukturyzacji szpitali w Wielkopolsce jest niższy niż średnio dla kraju. Cechuje je natomiast coraz lepszy stan wyposażenia – przybywa urządzeń do badań diagnostycznych i leczenia nieinwazyjnego.

Stan infrastruktury mieszkaniowej cechowała pewna wrażliwość na skutki kryzysu. W 2012 roku oddano do użytku 14 811 mieszkań, czyli o 9% mniej niż w 2008 r. Z drugiej strony zwiększała się ich powierzchnia użytkowa oraz poprawiał stan wyposażenia w instalacje techniczno-sanitarne. Przeciętna liczba osób w mieszkaniu nieznacznie wzrosła w 2011 roku do poziomu 3,97 osób, przy czym średnia powierzchnia użytkowa mieszkań była jedną z najwyższych w Polsce (tj. 76,4 m², gdy w kraju 69,2 m²).

Infrastruktura transportowa

Usytuowanie regionu względem europejskich powiązań komunikacyjnych jest bardzo korzystne. Inwestycje infrastrukturalne ostatnich lat doprowadziły do pozytywnych, choć nadal niewystarczających zmian w dostępności czasowej poszczególnych części regionu do stolicy województwa. Bardzo duża poprawa w tym zakresie nastąpiła w zachodniej i wschodniej części województwa, podczas gdy część północna i południowa w dalszym ciągu wymagają dalszych interwencji.

Istotne znaczenie ze względu na tranzytowy charakter regionu odgrywa autostrada A-2, przebiegająca równoleżnikowo przez cały obszar województwa. Wpływa ona pozytywnie na zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej terenów w jej sąsiedztwie, szczególnie wokół węzłów autostradowych.

W regionie niewystarczająca jest natomiast długość dróg ekspresowych. Najdłuższymi odcinkami dróg ekspresowych są tzw. wschodnia oraz zachodnia obwodnica Poznania. Pilnymi przedsięwzięciami, o bardzo istotnym znaczeniu dla Wielkopolski są: dokończenie budowy drogi ekspresowej S-5 oraz budowa drogi ekspresowej S-11 (priorytet), które poprawią dostępność północnej oraz południowej części województwa do stolicy regionu. Poza brakiem sieci dróg ekspresowych do największych wad całości układu drogowego Wielkopolski zaliczyć należy również niedostateczną liczbę obwodnic miejscowości w ciągach dróg obciążonych intensywnym ruchem tranzytowym, niedostosowanie parametrów technicznych znacznej części dróg oraz niewystarczającą liczbę drogowych przepraw mostowych.

Istotnym elementem systemu transportowego Wielkopolski jest również infrastruktura kolejowa. W Wielkopolsce najlepiej utrzymane są linie o znaczeniu międzynarodowym, natomiast na liniach kolejowych międzywojewódzkich i regionalnych panują gorsze standardy ruchu. Pomimo znacznych nakładów na infrastrukturę kolejową, dzięki którym zmodernizowano m.in. linie kolejowe nr 356 (na odcinku Poznań-Wągrowiec) oraz 357 (na odcinku Luboń-Wolsztyn), nadal znaczna część infrastruktury jest mocno zdekapitalizowana. Priorytetowymi inwestycjami w regionie na najbliższe lata będą: modernizacja linii kolejowej nr 354 Poznań-Piła, mająca pierwszorzędne znaczenie dla poprawy dostępności transportowej północnej części województwa do stolicy regionu, a także dokończenie modernizacji należącej do sieci TEN-T linii E-59 Wrocław-Poznań-Szczecin.

Istotnym uzupełnieniem infrastruktury transportowej województwa jest obecność międzynarodowego lotniska o znaczeniu ponadregionalnym Poznań-Ławica. Obsługuje on ruch pasażersko-towarowy w relacjach krajowych i międzynarodowych (w 2011 roku ok. 1,5 mln pasażerów oraz 3,9 tys. ton

ładunków). W perspektywie wielu następnych lat przewiduje się dalszy rozwój, a przez to wzrost jego znaczenia dla tej części Europy.

Finanse samorządu terytorialnego

Sytuacja finansowa jednostek samorządu terytorialnego w województwie wielkopolskim jest zróżnicowana. Łączne dochody jst w województwie wielkopolskim w 2011 roku wyniosły 14 443,3 mln zł i były o 7,0% wyższe od uzyskanych rok wcześniej (wzrost w kraju na poziomie 5,2%). Dochody jst województwa stanowiły 8,4% dochodów wszystkich tego typu jednostek w kraju. Nieco ponad połowę dochodów ogółem wielkopolskich jst w 2011 roku zrealizowały gminy (51,7% wobec 51,0% w 2010). W strukturze dochodów budżetowych wzrósł także udział budżetu samorządu województwa (z 7,9% w 2010 roku do 8,6% w 2011), przy jednoczesnym spadku udziału budżetów miast na prawach powiatu (z 25,6% do 24,4%) i powiatów (z 15,5% do 15,3%).

Wydatki ogółem jst w województwie wielkopolskim w 2011 roku były wyższe o 4,3% w porównaniu z wydatkami zrealizowanymi w 2010 i wyniosły 15 707,7 mln zł. Wzrost wydatków był wyższy niż w kraju, gdzie wyniósł 2,2%. Wydatki jst województwa stanowiły 8,6% łącznych wydatków wszystkich podobnych podmiotów w kraju. W strukturze wydatków ogółem najwyższy udział w 2011 roku miały wydatki budżetów gmin (50,1% wobec 50,5% w 2010). Podobnie jak w przypadku dochodów, zmniejszył się udział wydatków miast na prawach powiatu (z 26,8% w 2010 roku do 26,6% w 2011) oraz powiatów (z 15,2% do 14,6%), ale wzrósł udział wydatków samorządu województwa (z 7,5% do 8,6%).

W 2011 roku budżety wielkopolskich jst zamknęły się zbiorczo deficytem w wysokości 1 264,4 mln zł, który był mniejszy niż w 2010, kiedy wyniósł 1 561,0 mln zł. Najwyższy łączny deficyt w 2011 roku odnotowano w budżetach miast na prawach powiatu (659,6 mln zł), a najniższy w budżetach powiatów i województwa (odpowiednio 91,9 mln zł i 104,8 mln zł). Kwoty niedoboru w budżetach gmin i województwa były podobne jak średnio w kraju. Budżety miast na prawach powiatu odnotowały znacznie wyższy poziom niedoboru niż średnio w kraju (18,7%; w kraju 8,2%). W 2011 roku w Wielkopolsce 77 jednostek samorządu terytorialnego (na 258 łącznie) osiągnęło nadwyżkę budżetową, a 181 deficyt (w 2010 było to odpowiednio 20 i 238), co wskazuje na generalną poprawę sytuacji.

W 2011 roku w województwie wielkopolskim dochody ogółem na mieszkańca były niższe niż w kraju i wyniosły: w gminach 2 847 zł (wobec 2 968 zł w kraju), tj. o 207 zł więcej niż w 2010; w powiatach – 842 zł (882 zł w kraju) wobec 801 zł w 2010; w miastach na prawach powiatu – 4 401 zł (w kraju 4 497 zł) i zwiększyły się o 2,3% w stosunku do 2010 roku oraz na poziomie samorządu województwa – 365 zł (w kraju 394 zł) i wzrosły o 17,1%. Wydatki jst na mieszkańca zasadniczo były niższe niż w kraju, z wyjątkiem wydatków miast na prawach powiatu, gdzie były zdecydowanie wyższe. W 2011 roku osiągnęły one następujące kwoty: 3 002 zł w gminach (w kraju 3 119 zł), tj. o 86 zł większe niż w 2010 roku; 877 zł w powiatach (w kraju 942 zł), wobec 878 zł w 2010; 5 226 w miastach na prawach powiatu (w kraju 4 864 zł), czyli 203 zł więcej niż w 2010 roku oraz 395 zł na poziomie samorządu województwa (w kraju 428 zł), czyli o 66 zł więcej niż w 2010 roku.

Łączny deficyt w budżetach wielkopolskich samorządów osiągnął w 2011 roku kwotę 1 195,4 mln zł, tj. 1 046 zł na mieszkańca województwa. W porównaniu do 2010 roku deficyt zmniejszył się znacząco w budżetach gmin i powiatów, a wzrósł w przypadku miast na prawach powiatu i samorządu województwa.

Przedstawiona wyżej sytuacja finansowa samorządu terytorialnego w Wielkopolsce wskazuje na zróżnicowanie zdolności poszczególnych rodzajów jst do finansowania przedsięwzięć rozwojowych. Niepokój budzi wzrastający deficyt budżetowy miast na prawach powiatu, istotnie widoczny w przypadku m. Poznania (jest to m.in. pokłosie inwestycji związanych z organizacją EURO 2012 i współfinansowaniem znaczących przedsięwzięć w ramach programów wspólnotowych) oraz w mniejszym stopniu samorządu województwa. Zdolność finansowania przedsięwzięć rozwojowych przez jst jest szczególnie istotna w kontekście zbliżającej się kolejnej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020, która w dużej mierze zmienia kierunki interwencji przy wykorzystaniu środków unijnych i warunki uzyskania wsparcia.

Fundusze europejskie i ich oddziaływanie na sytuację społeczno-gospodarczą regionu

Środki pochodzące z funduszy unijnych są istotnym źródłem finansowania realizacji celów rozwojowych województwa wielkopolskiego. W Wielkopolsce wywarły one i nadal wywierają pozytywny i znaczący wpływ na wszystkie aspekty rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Region jest beneficjentem środków zagranicznych od 2000 roku. W okresie przedakcesyjnym korzystał ze wsparcia w ramach programu PHARE, SAPARD oraz Instrumentu ISPA. Środki w ramach perspektywy

finansowej 2004-2006, pomimo pozytywnego wpływu na rozwój regionu, były zbyt małe, aby w sposób znaczący pozytywnie wpłynąć na sytuację społeczno-gospodarczą całego regionu. Dopiero obecna perspektywa przyniosła znaczne środki na jego rozwój. Na obszarze województwa realizowane są projekty w ramach programów zarówno z poziomu krajowego, jak i regionalnego. Samorząd Województwa wdraża Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013 (WRPO), komponent regionalny POKL oraz 6 działań w ramach PROW 2007-2013.

Głównym programem w regionie, realizującym cele *Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku*, jest WRPO, w którym na lata 2007-2013 przeznaczono 1,33 mld euro EFRR. Do końca 2012 roku podpisano ponad 1,9 tys. umów na kwotę dofinansowania UE ok. 4,9 mld zł, co stanowiło 95% alokacji przeznaczonej na Program. Zdecydowana większość środków dotyczyła infrastruktury transportowej, badań i rozwoju technologicznego, innowacji i przedsiębiorczości. Znaczna część dotacji została przeznaczona również na ochronę środowiska i zapobieganie zagrożeniom, z czego wsparcie skierowano szczególnie na oczyszczanie ścieków, zapobieganie zagrożeniom oraz na gospodarkę odpadami komunalnymi. Ponadto środki przeznaczono na infrastrukturę społeczną, w ramach której dofinansowano projekty m.in. z zakresu infrastruktury edukacyjnej oraz ochrony zdrowia, a także na wielkopolską sieć szerokopasmową. W ramach WRPO w Wielkopolsce wdrożone zostały 2 zwrotne instrumenty inżynierii finansowej – Inicjatywy JEREMIE oraz JESSICA. W ramach pierwszej do końca 2012 roku pośrednicy finansowi podpisali łącznie ponad 3,1 tys. umów z MŚP na łączną kwotę ponad 300 mln zł, natomiast w ramach drugiej podpisano 8 umów na realizację projektów miejskich w Poznaniu, Lesznie, Koźminie Wielkopolskim, Szamotułach, Ostrowie Wielkopolskim i Jarocinie.

Funkcję IP regionalnego komponentu POKL pełni Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu. Do końca 2012 roku podpisano prawie 3 tys. umów na kwotę dofinansowania 2 mld zł. Wsparto m.in. działania mające na celu wyrównanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych w systemie oświaty, działania realizowane na obszarach wiejskich, mające na celu pobudzenie aktywności mieszkańców na rzecz samoorganizacji, czy tworzenia lokalnych inicjatyw ukierunkowanych na rozwój edukacji. Ponadto wsparto działania podnoszące i dostosowujące kwalifikacje i umiejętności osób pracujących do potrzeb regionalnej gospodarki, z czego zdecydowana większość dotyczyła szkoleń, kursów w celu rozwoju kwalifikacji zawodowych oraz doradztwa dla przedsiębiorców. Największą kwotę zakontraktowano na wsparcie osób pozostających bez zatrudnienia na regionalnym rynku pracy, w tym osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Wyniki symulacji makroekonomicznych wskazują na pozytywne oddziaływanie środków unijnych na rozwój społeczno-gospodarczy województwa wielkopolskiego. Realizacja WRPO przyczynia się do średniorocznego wzrostu PKB o 1,2% w porównaniu do hipotetycznej sytuacji, gdy wspomniany Program nie byłby realizowany oraz obniżenia stopy bezrobocia o 0,63 p.proc.¹⁴⁹ w każdym roku. Ponadto do końca 2012 roku realizacja WRPO przyczyniła się do powstania około 7,5 tys. miejsc pracy, podczas gdy efektem wdrażania komponentu regionalnego POKL jest stworzenie 13,6 tys. nowych miejsc pracy.

Podsumowanie

Wielkopolska jako region odgrywa istotną rolę w wielu dziedzinach życia społeczno-gospodarczego kraju. Pod względem kluczowych wskaźników region prezentuje się bardzo dobrze, zazwyczaj zajmując w rankingach województw miejsca w przedziale 2-6. Region Wielkopolski, w szczególności od momentu przyjęcia Polski do UE, odgrywa ważną rolę w integracji polskiej przestrzeni z przestrzenią europejską. Wśród najistotniejszych czynników, mających wpływ na ten proces, wymienić należy przede wszystkim powiązania społeczno-gospodarcze stolicy regionu – Poznania – z innymi aglomeracjami w kraju, a także z metropoliami europejskimi.

Wielkopolska to w miarę równomiernie rozwijający się region. Jednym z głównych jego atutów jest jego zróżnicowana gospodarka. Województwo dysponuje największym w kraju areałem ziemi rolnej, wykorzystywanym do wysokiej jakości produkcji rolniczej. Niewątpliwym atutem są jego mieszkańcy z charakterystycznymi cechami osobowościowymi. Potencjał ludzki w powiązaniu z wysoką jakością pracy Wielkopolan stanowi jeden z najistotniejszych czynników rozwojowych regionu. Atutem Wielkopolski jest również Poznań, czyli jeden z najsilniejszych ośrodków akademickich i naukowo-badawczych w kraju. Silna, prężnie rozwijająca się aglomeracja poznańska skupia regionalne i ponadregionalne funkcje naukowe, gospodarcze, komunikacyjne, administracyjne, czy społeczne. Istotną rolę odgrywają Międzynarodowe Targi Poznańskie. Duże znaczenie ma kształtująca się w południowej części województwa aglomeracja kalisko-ostrowska, o dużym potencjale rozwojowym. Wśród mocnych stron Wielkopolski wskazać należy również rozwinięty system osadniczy z gęstą siecią

¹⁴⁹ Badanie ewaluacyjne – „Ocena wpływu WRPO na sytuację społeczno - gospodarczą w województwie oraz w nowej perspektywie finansowej na lata 2014-2020...”

miast różnej wielkości, predestynowanych do pełnienia funkcji subregionalnych, ponadlokalnych i lokalnych ośrodków wzrostu.

Wśród niewątpliwych osiągnięć regionu ostatnich lat wymienić należy przede wszystkim:

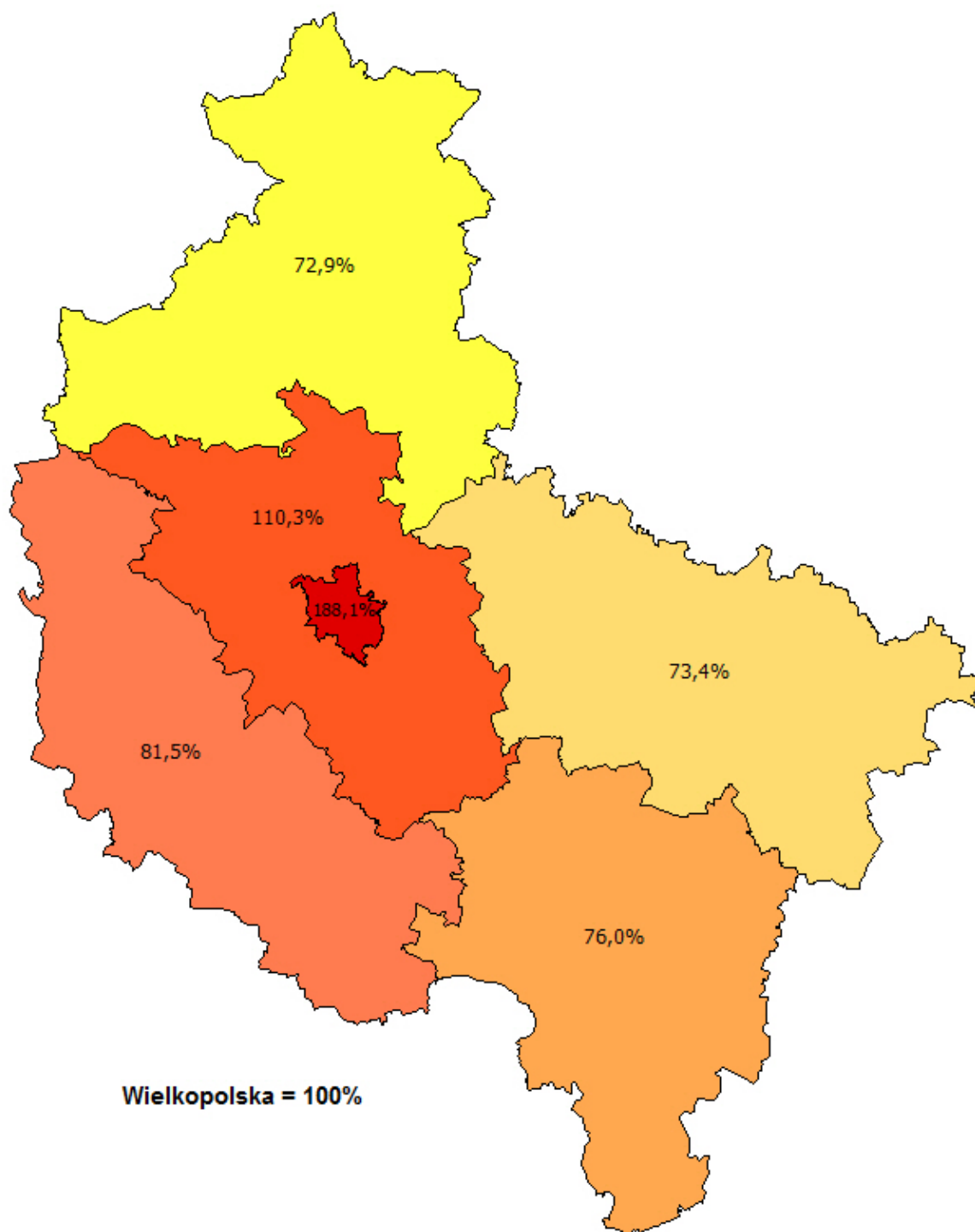
- rozwój wyższych uczelni (kampusy Uniwersytetu A. Mickiewicza, Politechniki Poznańskiej, Uniwersytetu Przyrodniczego, rozwój infrastruktury innych uczelni, w tym Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych w ośrodkach subregionalnych Wielkopolski),
- rozwój systemu komunikacyjnego (rozbudowa lotniska Poznań-Ławica, modernizacja linii kolejowych, rozbudowa poznańskiego węzła komunikacyjnego, miejskiej komunikacji tramwajowej oraz centrum dworcowego Poznań City Center, budowa i przebudowa wielu odcinków dróg całego regionu),
- rozbudowę infrastruktury sportowej (inwestycje związane z EURO 2012, w tym przede wszystkim Stadion Miejski w Poznaniu oraz budowa kompleksów sportowych „Orlik 2012”),
- znaczące inwestycje w zakresie zwiększania ochrony środowiska regionu (szczególnie w zakresie gospodarki wodno-ściekowej),
- rozbudowę obiektów służących ochronie zdrowia (Wielkopolskie Centrum Onkologii w Poznaniu, inne szpitale),
- skuteczne i efektywne wykorzystywanie dostępnych środków wspólnotowych obecnej perspektywy finansowej.

Problemy rozwoju społeczno-gospodarczego regionu zostały zidentyfikowane w zaktualizowanej *Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku*. Analiza stanu województwa, trendów rozwojowych oraz uwarunkowań wskazała na najważniejsze wyzwania rozwojowe dla Wielkopolski:

- utrzymywanie się, a w wielu obszarach pogłębianie zróżnicowań wewnątrz regionu,
- wykorzystanie wewnętrznych powiązań funkcjonalnych (ośrodki wzrostu i obszary problemowe),
- nowe spojrzenie na konkurencyjność regionu, zgodnie z którym wartość dodaną będą tworzyć głównie innowacje i inteligentny rozwój, potencjał naukowo-badawczy i akademicki, baza edukacyjna, potencjał i świadomość społeczna oraz odpowiedni stan środowiska,
- kompleksowe działania na rzecz rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego (wyrównywanie szans),
- wykorzystanie dogodnego położenia Wielkopolski,
- budowanie odpowiedniej pozycji regionu, metropolii poznańskiej i Poznania w strukturze przestrzennej kraju,
- konieczność rozbudowy infrastruktury technicznej, podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną regionu,
- w obliczu zmian klimatu i wyzwań globalnych, niezbędne działania o prośrodowiskowym charakterze i wykorzystanie potencjału przyrodniczego.

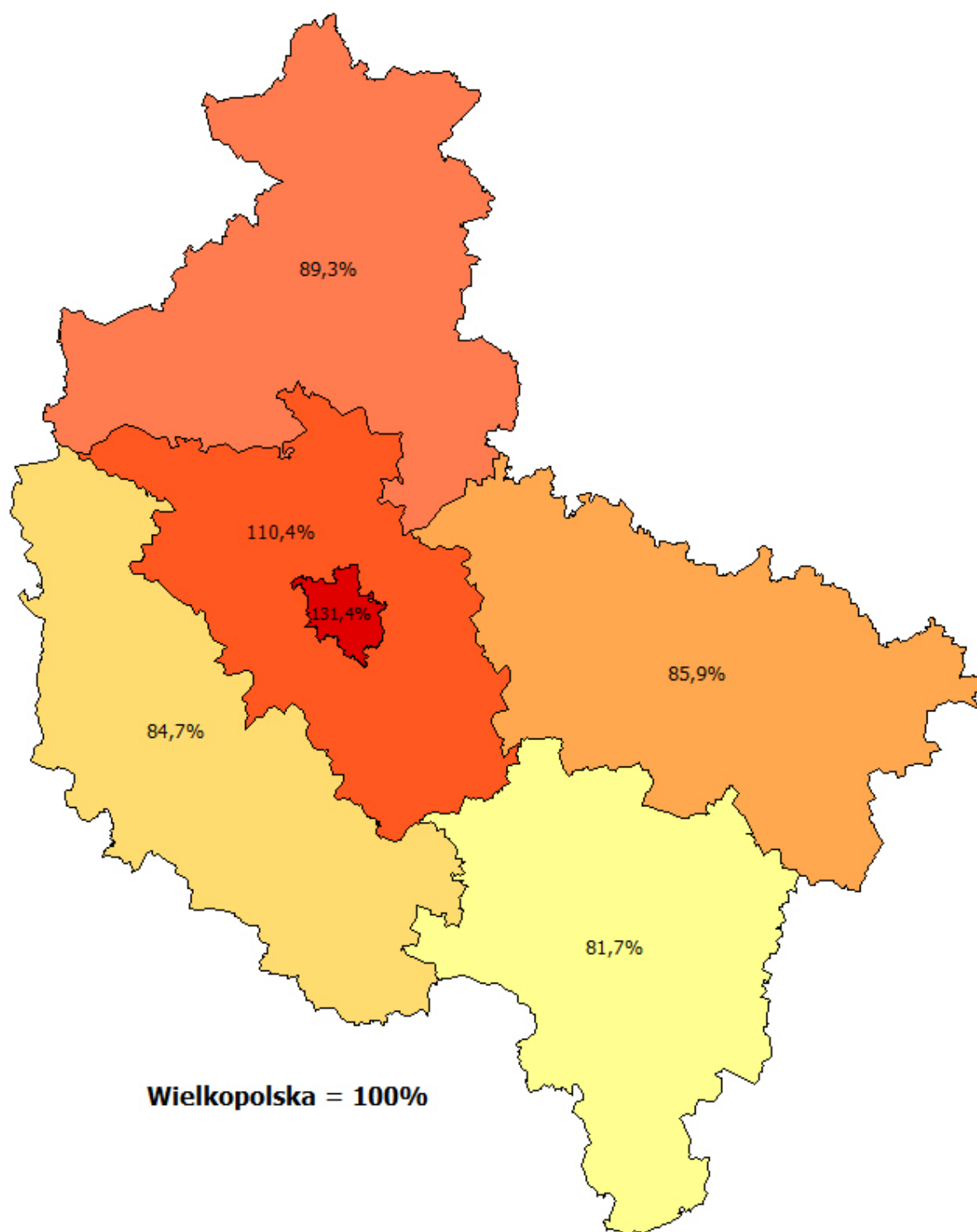
Mapy:

A. Produkt krajowy brutto w przeliczeniu na mieszkańca w relacji do średniej wojewódzkiej w 2010 roku (wg NTS 3)

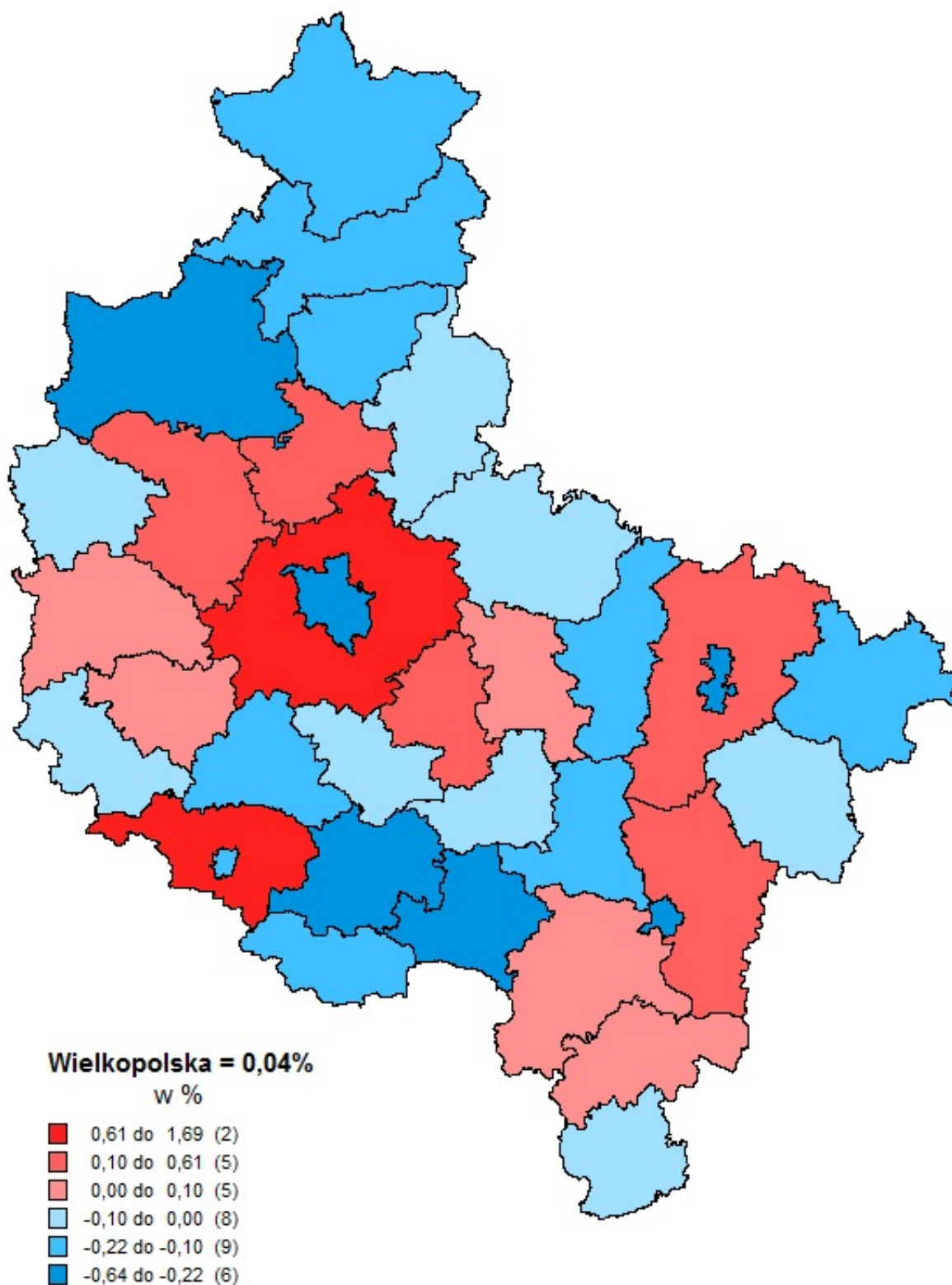
Źródło: Opracowanie własne

B. Wydajność pracy (WDB na pracującego) w relacji do średniej wojewódzkiej w 2010 roku (wg NTS 3)

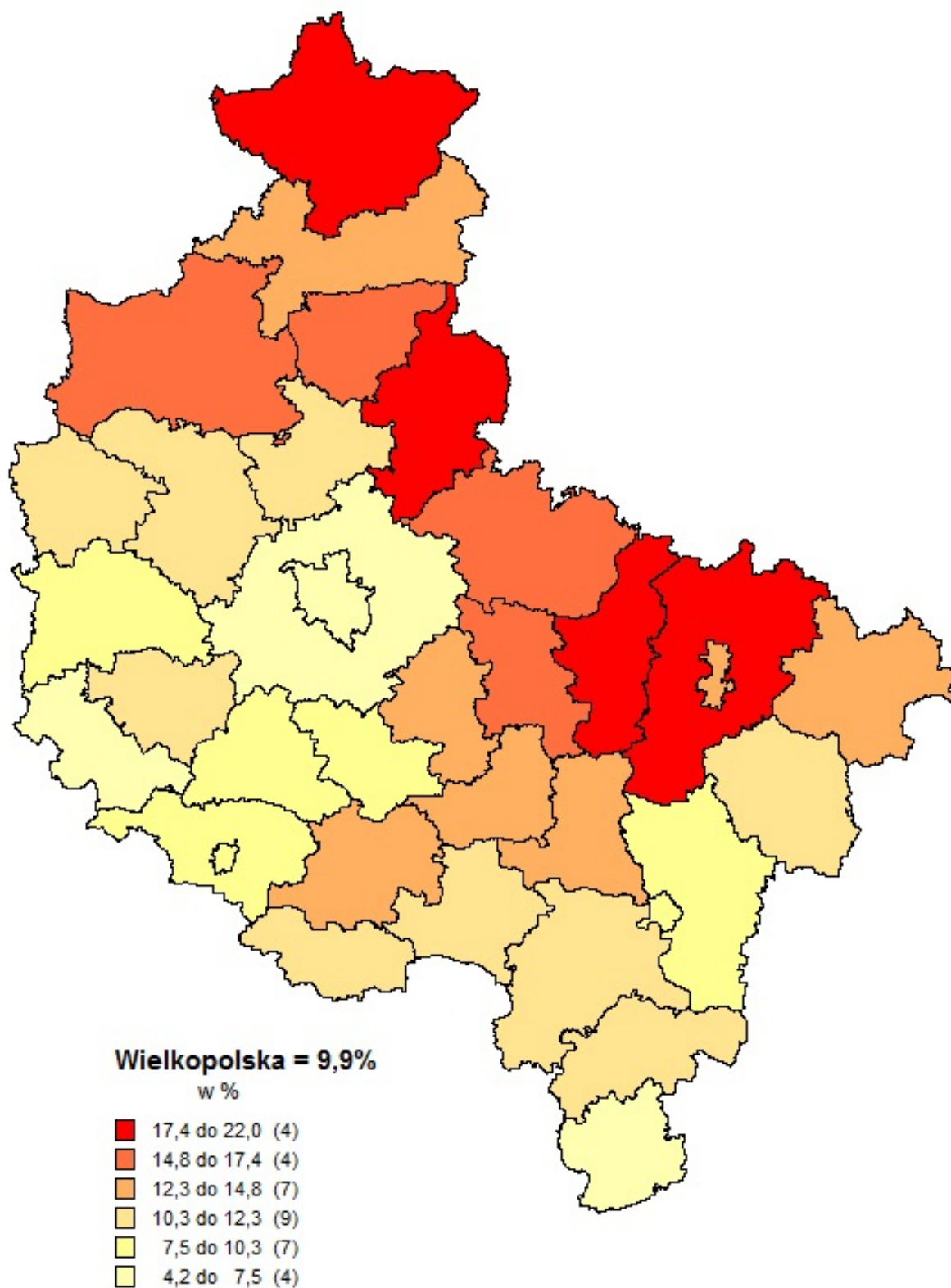
Źródło: Opracowanie własne

C. Saldo migracji ludności w relacji do liczby ludności w 2011 roku (wg NTS 4)

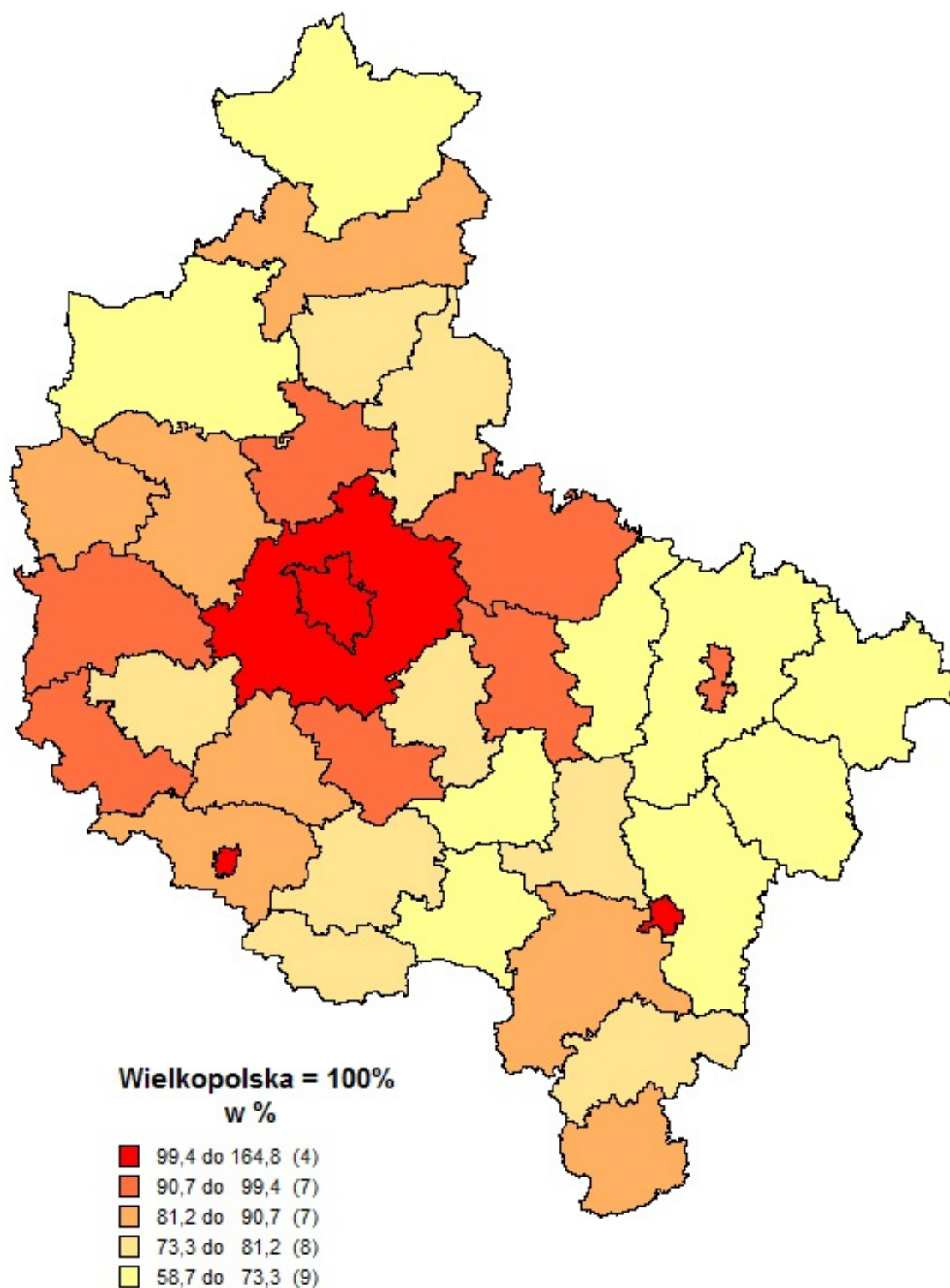
Źródło: Opracowanie własne

D. Stopa bezrobocia rejestrowanego w 2012 roku (wg NTS 4)

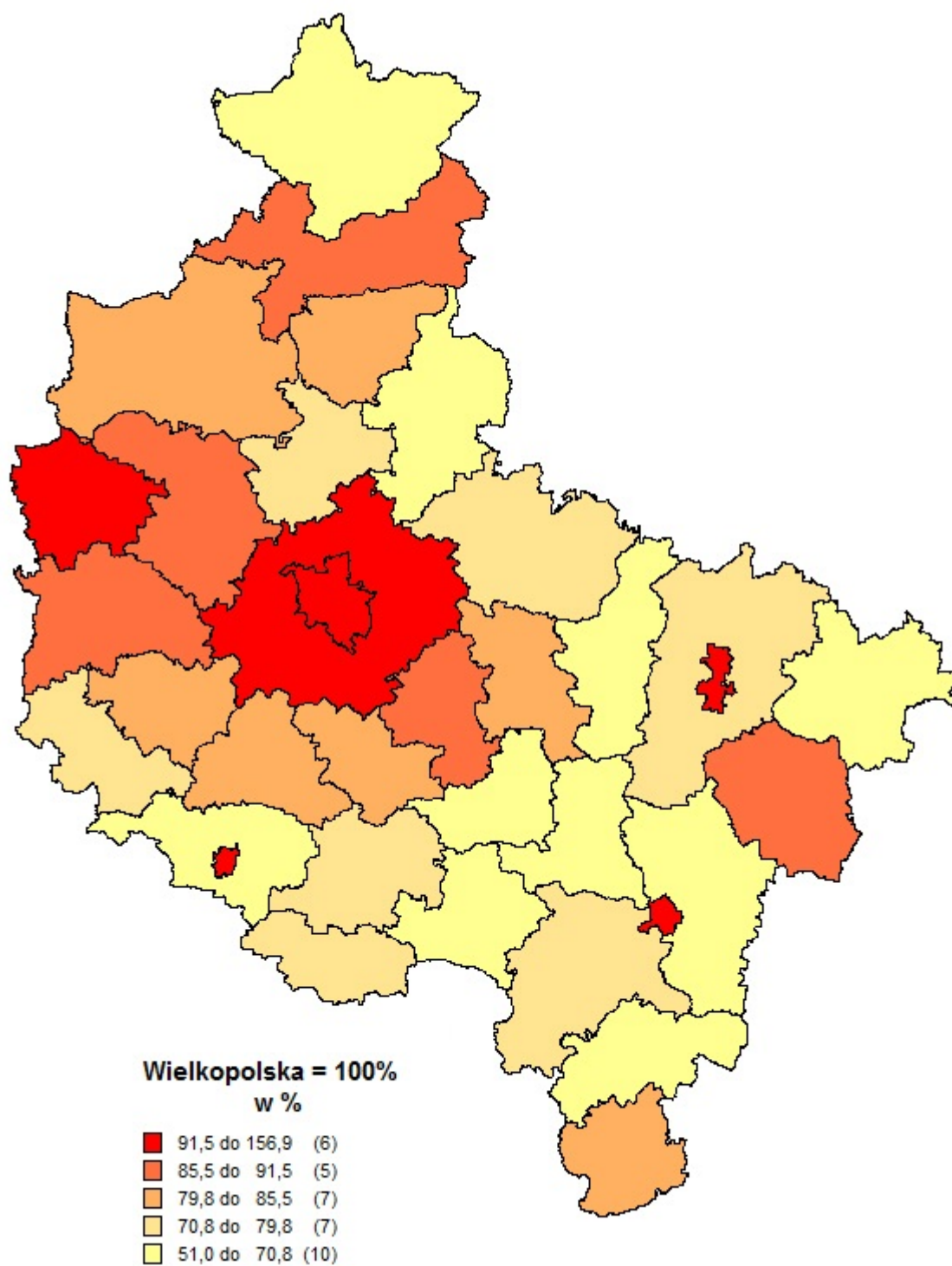
Źródło: Opracowanie własne

E. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 000 mieszkańców w relacji do średniej wojewódzkiej w 2011 roku (wg NTS 4)

Źródło: Opracowanie własne

F. Dochody własne budżetów jednostek samorządu terytorialnego na mieszkańca w relacji do średniej wojewódzkiej w 2012 roku (NTS 4)

Źródło: Opracowanie własne

16. WOJEWÓDZTWO ZACHODNIOPOMORSKIE

Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej województwa zachodniopomorskiego

Województwo zachodniopomorskie położone w północno-zachodniej części kraju zajmuje powierzchnię blisko 23 tys. km². Pomorze Zachodnie dzięki specyficznym na tle kraju warunkom naturalnym należy do najbardziej atrakcyjnych turystycznie regionów kraju. Atutem regionu jest przede wszystkim mnogość i zróżnicowanie atrakcyjnych akwenów i terenów sąsiadujących z nimi. Jeziora zachodniej części Pojezierza Pomorskiego, Zalew Szczeciński i wody Morza Bałtyckiego, w tym głównie Zatoka Pomorska, tworzą unikalne warunki do uprawiania turystyki, szczególnie sportów wodnych. Walorami województwa są także duże obszary leśne i tereny chronione, zabytki architektury oraz duży potencjał uzdrowiskowy i wypoczynkowy typu SPA. Istotą regionu jest atrakcyjne nadmorskie położenie, w niedalekiej odległości od Danii i Szwecji oraz granica z Niemcami - dużym rynkiem potencjalnych turystów.

Produkt krajowy brutto w przeliczeniu na mieszkańca w województwie zachodniopomorskim w 2010 roku wyniósł 32 268 zł, co stanowi 87% średniego poziomu krajowego. Najwyższy poziom PKB dotyczył podregionu miasta Szczecin (122,6% średniej krajowej), a najniższy podregionu stargardzkiego (63,8% średniej krajowej). Największy wpływ na stan gospodarki zachodniopomorskiej oprócz ogólnosiątkowego spowolnienia gospodarczego miał dwukrotny (2002, 2009) upadek największej stoczni w regionie oraz związane z tym kłopoty jej licznych kooperantów, z których wielu ulokowanych jest na Pomorzu Zachodnim.

Przetwórstwo przemysłowe województwa zachodniopomorskiego opiera się na energetyce, przemyśle chemicznym, metalowym (dawniej stoczniowym), drzewnym i meblarskim, budownictwie oraz produkcji rolno-spożywczej, w tym rybołówstwie. Dotychczas główne skupiska zakładów przemysłowych znajdowały się w większych miastach regionu, jednak w miarę powstawania stref przemysłowych następuje stopniowe rozpraszanie produkcji i lokowanie jej w gminach na obrzeżach miast, np. w okolicach Goleniowa, Polic, Stargardu Szczecińskiego, Karlina oraz Gryfina. Budownictwo, jako istotna branża regionu charakteryzuje się znaczne rozproszenie wykonawców i słaba pozycja kapitałowa firm. Na zachodniopomorskie przypada 80% potencjału ilościowego i prawie 90% tonażowego morskiej floty transportowej Polski. Jednym z ważniejszych przedsięwzięć na rynku gospodarki morskiej w kraju jest Polska Żegluga Morska, największy polski armator.

Przy ogólnym trendzie wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu w przeliczeniu na mieszkańca w województwie jego potencjał osłabia m.in. m. Szczecin, jako największy ośrodek skupiający przez lata najważniejsze zakłady, w szczególności stocznię. Znaczącym zagrożeniem dla gospodarki regionu może być załamanie w przemyśle spożywczym. Z powodu znaczącego udziału tej branży w zatrudnieniu, przychodach i eksporcie, potencjalny wpływ stagnacji w tym obszarze na sytuację gospodarczą województwa byłby bardzo istotny. Negatywnym czynnikiem wpływającym na sytuację w przemyśle spożywczym w regionie może być utrudniony dostęp do źródeł finansowania wynikający ze spowolnienia gospodarczego. Konsekwencją powyższego mogą być zmniejszone nakłady na nawozy, środki ochrony roślin i maszyny, a zatem główne środki produkcji charakterystyczne dla dominującej w regionie wielkotowarowej produkcji rolnej.

Głównym czynnikiem dynamizującym rozwój regionów są procesy inwestycyjne (w tym bezpośrednie inwestycje zagraniczne a także aktywność sektora przedsiębiorstw). Jak wynika z danych statystycznych za rok 2011 nakłady inwestycyjne w przeliczeniu na mieszkańca w województwie zachodniopomorskim wynosiły 5,1 tys. zł i są jednymi z najniższych wśród województw, niższymi od wartości wskaźnik dla kraju – 6,3 tys. zł. Niski w porównaniu z innymi regionami i danymi dla kraju jest również udział w tej wielkości nakładów ponoszonych przez sektor prywatny: w regionie wynosi on 41,8%, w kraju – 55,1%. Stąd wsparcie procesów tworzenia obszarów intensywnego inwestowania i lokowania nowych inwestycji ma duże znaczenie dla ograniczania dysproporcji rozwojowych wewnątrz województwa i włączenia w procesy rozwojowe kraju. Do końca 2012 r. dzięki wsparciu przedsięwzięć w ramach RPO WZ wykreowano dodatkowe inwestycje o wartości 2,88 mld zł.

Szczecin posiada w sektorze produkcji stoczniowej zarówno tradycję, zaplecze naukowo – techniczne, jak i doświadczenia wykonawcze. Podjęto pierwsze próby rozwoju klastra produkcji jachtowej, a rozwijająca się infrastruktura żeglarska stwarza perspektywę dalszego poszerzania rynku.

Rzeczony rozwój gospodarki morskiej województwa powinien odbywać się w powiązaniu z rozwojem Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego CETC-ROUTE 65 jako kluczowego mechanizmu zwiększania dostępności i konkurencyjności regionu. Wiąże się to z modernizacją głównych portów o

znaczeniu krajowym i zdynamizowaniem rozwoju małych portów morskich zachodniopomorskiego wybrzeża.

Obok tradycyjnej produkcji stoczniowej niezwykle atrakcyjnym kierunkiem rozwoju województwa jest budowa, wyposażanie oraz serwisowanie jachtów. Obecnie sektor ten w Polsce w zidentyfikowanych firmach (czyli wprost zajmujących się produkcją jachtów) zatrudnia ok. 3 tys. osób. Po okresie poważnego kryzysu w roku 2008 przemysł, głównie uzależnionych od eksportu, notuje ponownie wzrosty produkcji. Część firm wykorzystała czas kryzysu na unowocześnienie swojej bazy produkcyjnej.

Podstawowe cechy zachodniopomorskiego rolnictwa to duża powierzchnia gospodarstw, niski, korzystny odsetek zatrudnionych w rolnictwie, wysoki stopień mechanizacji oraz ukierunkowanie na produkcję roślinną. Ponad połowa powierzchni Pomorza Zachodniego to tereny rolnicze. Obserwuje się stałą tendencję zmniejszania liczby gospodarstw przy wzroście ich średniej powierzchni, która jest już ponad dwukrotnie wyższa niż przeciętna krajowa, a także wyższa od średniej w Unii Europejskiej.

Korzystna struktura obszarowa rolnictwa w regionie pozwala koncentrować środki produkcji i wytwarzać wysokie dochody. Następuje proces modernizacji sektora przez wzrost wyposażenia gospodarstw w środki produkcji. Powyższe uwarunkowania czynią z regionu potencjalnie atrakcyjne miejsce dla inwestorów z branży rolnej i spożywczej.

Turystyka na Pomorzu Zachodnim jest jednym z najbardziej konkurencyjnych gospodarczo obszarów rozwoju, oddziałujących m.in. na poziom zatrudnienia, czy kapitał inwestycyjny. Jej znaczenie dla gospodarki województwa wynika z bardzo dużego bogactwa walorów naturalnych w połączeniu z największą w kraju, zróżnicowaną bazą noclegową oraz dobrą dostępnością dla turystów, szczególnie zagranicznych. Województwo jest jednym z najatrakcyjniejszych i najlepiej rozwiniętych pod względem turystycznym regionów.

Zachodniopomorskie jest niekwestionowanym krajowym liderem w liczbie obiektów zbiorowego zakwaterowania oraz liczby miejsc noclegowych ogółem, a także osób korzystających z noclegów na 1 000 mieszkańców – 1 031 osób dla województwa, wobec wartości tego wskaźnika dla całego kraju równej 535 osób. Zgodnie z danymi Instytutu Turystyki w pierwszych trzech kwartałach 2012 roku region odwiedziło 2,55 mln turystów krajowych – z czego 1,45 mln stanowiły podróże długookresowe, a 1,1 mln podróże krótkookresowe.

Perspektywy rozwoju dla branży turystycznej w województwie zapewnić może rozbudowa oferty pobytovej o produkty niezależne od warunków atmosferycznych i pór roku, co pozwoli na ograniczenie sezonowości, a w konsekwencji dalsze zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu. Szczególną rolę będzie odgrywał wypoczynek w obiektach zamkniętych oraz połączony z regeneracją fizyczną, czyli pobyty w ośrodkach typu SPA i uzdrowiskach – atutem regionu są walory lecznicze i uzdrowiskowe, które są podstawą działania uzdrowisk w miejscach takich jak Kołobrzeg, Kamień Pomorski, Połczyn Zdrój, Dąbki, Świnoujście. Pozwoli to na optymalne wykorzystanie miejsc noclegowych poza sezonem letnim i podniesienie rentowności działalności w obszarze turystyki. Istotna jest również jakościowa poprawa bazy turystycznej, zróżnicowanie oferty i powiązanie turystyki z ochroną zdrowia i kulturą.

Istotna dla przyszłego rozwoju regionu z pewnością jest energetyka, w szczególności odnawialne źródła energii. Województwo jest krajowym liderem w wytwarzaniu energii wiatrowej. W pasie nadmorskim i w bezpośrednim jego sąsiedztwie panują najlepsze w Polsce warunki wiatrowe. Potencjał ekonomiczny energetyki wiatrowej w regionie jest najwyższy w kraju i wynosi 14 GW. Moc uzyskiwana z zachodniopomorskich farm wiatrowych stanowiła aż 1/3 energii uzyskiwanej z wiatru w Polsce. W regionie zlokalizowanych jest 6 z 10 największych elektrowni wiatrowych w Polsce: Karścino-Mołotowo, Tymień, Jagniątkowo, Zagórze i Cisowo. Utrzymuje się bardzo duże zainteresowanie inwestorów budową farm wiatrowych.

W województwie pracuje ok. 320 kotłów spalających biomasę. Największym producentem energii z biomasy jest PGE Zespół Elektrowni Dolna Odra S.A.

Obecnie w regionie eksploatowanych jest około 70 elektrowni wodnych o łącznej mocy zainstalowanej 12,7 MW. Nowe inwestycje w województwie znacząco wpłyną na zwiększenie produkcji energii ze źródeł odnawialnych. Największym potencjalnym odbiorcą energii ze źródeł odnawialnych może być rolnictwo i mieszkalnictwo. Szczególnie dla regionów o wysokim bezrobociu, infrastruktura odnawialnych źródeł energii może przynieść możliwości stworzenia nowych miejsc pracy. Również tereny rolnicze, do tej pory nie używane do upraw roślin spożywczych, mogą zostać wykorzystane do uprawy roślin przeznaczonych do produkcji biopaliw i biomasy. Duże zapotrzebowanie na biomasę,

jakie wystąpi w województwie, przyczyni się do zagospodarowania niewykorzystywanych obecnie gruntów a w konsekwencji do aktywizacji terenów wiejskich.

Największym partnerem handlowym zarówno Polski, jak i województwa zachodniopomorskiego – zarówno pod względem wartości importu i eksportu od wielu lat pozostają Niemcy. Województwo zachodniopomorskie największe przychody w eksporcie odnotowuje dla branż: chemicznej, drzewno-meblarskiej, rolno-spożywczej i transportowo-logistycznej. W ujęciu terytorialnym największy udział w eksporcie ma miasto Szczecin i powiat goleniowski; łącznie wypracowują one ponad 54% przychodów z eksportu dla województwa. Województwo zachodniopomorskie plasuje się na 9. miejscu w Polsce pod względem wartości eksportu wyrobów, usług i towarów firm z udziałem kapitału zagranicznego.

Konkurencyjność regionu, w tym przedsiębiorczość, innowacyjności, atrakcyjność inwestycyjna regionu

Zgodnie z raportem opracowanym przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, ocena atrakcyjności inwestycyjnej województwa zachodniopomorskiego jest stosunkowo korzystna i od kilku lat ulega umocnieniu lub poprawie. W sumarycznym zestawieniu atrakcyjności inwestycyjnej regionów za rok 2012 zostało ono sklasyfikowane na 6. pozycji przy szczególnym uwypukleniu wśród mocnych stron aktywności wobec inwestorów (wyraźny wzrost w okresie minionych 5 lat). Wśród podregionów na wysokiej 11. pozycji (10. w 2011 roku) w zakresie działalności przemysłowej sklasyfikowany został podregion szczeciński. Do jego mocnych stron autorzy raportu zaliczyli bardzo dobrą dostępność komunikacyjną do granicy zachodniej, istotność węzła komunikacyjnego, bardzo niski odsetek terenów chronionych, korzystną strukturę gospodarki, bardzo dużą liczbę spółek z udziałem kapitału zagranicznego oraz duże możliwości inwestowania na terenach objętych SSE. Pod względem podregionów o najkorzystniejszych warunkach do prowadzenia działalności zaawansowanej technologicznie podregion szczeciński zajął w rankingu 9. pozycję (także 9. w 2011 roku). Za kluczowe atuty w tym aspekcie uznane zostały: istotność węzła komunikacyjnego, dostęp do lotniska międzynarodowego, bliskość granicy zachodniej i doskonale rozwinięta infrastruktura transportowa, ponadprzeciętna liczba studentów, bardzo wysoki poziom aktywności gospodarczej, ponadprzeciętna gęstość instytucji otoczenia biznesu, bardzo dobrze rozwinięta infrastruktura społeczna, rozbudowana baza noclegowa, rozwinięta działalność hotelowo-restauracyjna oraz bardzo korzystna struktura gospodarki.

Przedsiębiorcy inwestujący w województwie zachodniopomorskim jako czynniki sukcesu przy inwestowaniu podają w pierwszej kolejności aktywność samorządu województwa przy tworzeniu warunków do inwestowania, mnogość dostępnych terenów inwestycyjnych oraz dostęp do dużej liczby potencjalnych pracowników.

Cechą charakterystyczną regionu jest bardzo duża liczba dostępnych terenów inwestycyjnych. Pod względem liczby ofert typu greenfield zgłoszonych do bazy ofert Państwowej Agencji Inwestycji Zagranicznych zachodniopomorskie zajmuje 4 miejsce po województwach: dolnośląskim, wielkopolskim i śląskim. Pomorze Zachodnie oferuje także bardzo dużą powierzchnię ofert inwestycyjnych typu brownfield, na co składa się przede wszystkim teren byłej Stoczni Szczecińskiej.

W rankingach poziomu innowacyjności region zajmuje jedno z ostatnich miejsc wśród województw. Zachodniopomorskie dysponuje jednak nieco innymi zasobami i potencjałem, niż np. województwo mazowieckie, dolnośląskie, czy małopolskie. Obecnie region stoi przed wyzwaniem jakim jest zwiększenie konkurencyjności oraz innowacyjności gospodarki. W roku 2011 w województwie nakłady na B+R wyniosły 196,5 mln zł, z czego aż 154,2 mln zł wydatkowano w sektorze szkolnictwa wyższego. Udział nakładów na badania i rozwój w PKB jest w województwie zachodniopomorskim 3-krotnie niższy niż średnia krajowa i ok. 10-krotnie niższy niż średnia unijna. Szczególnie niski jest udział nakładów na B+R w przedsiębiorstwach w odniesieniu do PKB. Większość ofert technologicznych i badawczych pochodzi z sektora nauk technicznych. Powstające zasoby innowacyjne charakteryzują się nierównomiernym rozkładem. Skupienie prac badawczych głównie w dwóch ośrodkach regionu usytuowanych skrajnie peryferyjnie względem centralnej części regionu – Szczecinie i Koszalinie – ogranicza możliwości innowacyjne firm działających na pozostałym obszarze.

Oceniając przedsiębiorczość w skali regionu bardzo korzystna sytuacja występuje szczególnie w zachodniej części województwa oraz w Szczecinie. W części wschodniej regionu wysokie wartości wskaźnika liczby podmiotów gospodarczych na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym występują na terenie powiatu kołobrzeskiego oraz w Koszalinie. Po Sopocie i Warszawie powiat kołobrzeski zajmuje pod tym względem trzecie miejsce w Polsce. W zachodniej części województwa, występują obszary z dużą liczbą podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym (Świnoujście i powiat kamieński). Wysokie wartości w tym względzie województwo

zawdzięcza przede wszystkim rozwojowi turystyki na wybrzeżu Bałtyku oraz specyfice tej branży opartej na funkcjonowaniu małych i po części średnich firm.

Pobudzenie przedsiębiorczości i podniesienie innowacyjności gospodarki mają zasadnicze znaczenie dla podniesienia konkurencyjności gospodarki regionalnej. Według stanu na koniec 2011 r. na każde 10 tys. mieszkańców województwa zachodniopomorskiego przypada 1 246 podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON i jest to druga wartość wśród województw, obok województwa mazowieckiego, gdzie wartość wskaźnika była nieznacznie wyższa i wynosiła 1 277 podmiotów na 10 tys. mieszkańców.

W 2012 roku w województwie zachodniopomorskim zarejestrowano 18 806 nowych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON – od roku 2007 do 2010 wskaźnik ten systematycznie wzrastał, natomiast w roku 2011 tendencja wzrostowa uległa zahamowaniu – zarejestrowano 18 852 podmiotów, czyli niecałe 10% mniej niż w roku poprzednim. W skali całego kraju wzrost liczby nowych podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON w roku 2012 w porównaniu z rokiem poprzednim wyniósł blisko 3,6%.

Udział województwa w ogólnej liczbie wszystkich nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w Polsce nieznacznie wzrósł. Przyrównując ich liczbę do ludności zamieszkującej dany obszar można zaobserwować, że w regionie nieustannie od 2005 roku notuje się najwięcej w kraju nowych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców.

Podobnie jak w latach poprzednich, w 2012 r. w strukturze podmiotów według klas wielkości dominowały jednostki małe (do 49 pracujących), które stanowiąc 99,3% ogólnej liczby podmiotów gospodarczych, w których pracuje ponad 33% ogółu zatrudnionych w województwie zachodniopomorskim. Ponadto region charakteryzuje się najbardziej rozdrobnioną strukturą wielkości przedsiębiorstw w Polsce - liczba mikroprzedsiębiorstw na 1 000 mieszkańców stanowi 129% średniej krajowej. Niewątpliwym mankamentem rozwojowym regionu jest mała liczba dużych przedsiębiorstw mogących stanowić motor napędowy lokalnej gospodarki i stymulator procesów rozwojowych.

W ostatnich latach pogłębia się nierównowaga finansów publicznych jednostek samorządu terytorialnego województwa, która z jednej strony jest wynikiem utrzymującej się tendencji przekazywania zadań wynikających z zapisów ustaw i rozporządzeń bez zapewnienia źródeł ich finansowania, a z drugiej strony jest wynikiem zmniejszających się wpływów z tytułu podatków CIT i PIT. Biorąc dodatkowo pod uwagę niższą dynamikę rozwoju regionu w relacji do średniej krajowej, realizację znacznych inwestycji rozwojowych w ramach obecnego okresu programowania środków UE – niebezpiecznym zjawiskiem jest zbliżanie się coraz większej liczby zachodniopomorskich samorządów do dopuszczalnych limitów zadłużenia.

Ponadto region charakteryzuje jeden z najwyższych w kraju odsetek zatrudnionych w sektorze publicznym w stosunku do sektora prywatnego, co ma wpływ na osłabienie bazy ekonomicznej i potencjału rozwojowego województwa.

Kapitał ludzki i społeczny

Województwo zachodniopomorskie jest jednym z najsłabiej zaludnionych obszarów Polski, z wartością wskaźnika na poziomie 74 osób/km² zajmuje 13. miejsce przy średniej krajowej wynoszącej 122 osoby/km². W przypadku Szczecina w ostatnim okresie zwraca uwagę zjawisko wymeldowań na wieś, co w istocie oznacza przenoszenie się mieszkańców do pobliskich miejscowości na terenie powiatów polickiego, stargardzkiego i goleniowskiego. Osoby przyjeżdżające z zagranicy w największej liczbie meldują się na terenie największych miast województwa. Proporcjonalnie do liczby migrantów najwięcej zameldowań z zagranicy ma powiecie świnoujskim, co wiąże się z rozwojem budownictwa apartamentowego i w dużej mierze dotyczy cudzoziemców.

W przypadku Pomorza Zachodniego emigracja zarobkowa pozostaje istotnym zjawiskiem. W ostatnich latach mieszkańcy województwa najczęściej wyjeżdżali do krajów europejskich, głównie w związku z otwarciem rynków pracy w krajach Unii Europejskiej (przede wszystkim Niemiec, Wielkiej Brytanii, Norwegii i Szwecji).

Atutem województwa jest wysoka jakość kapitału ludzkiego, a podstawę regionalnego potencjału innowacyjnego stanowią wyższe uczelnie publiczne. Zgodnie z *V Raportem Kohezyjnym* ok. 20% zatrudnionych w regionie posiada wykształcenie i pracuje w tzw. sektorze naukowo-technologicznym, co daje 2. miejsce w kraju i stanowi lepszy wynik niż w wielu regionach włoskich, hiszpańskich, a nawet kilku niemieckich, francuskich i brytyjskich. Województwo odnotowuje również wysoki (3. miejsce w kraju) odsetek absolwentów kierunków naukowo-inżynierskich oraz wysoki odsetek osób z wyższym wykształceniem – 28% aktywnych zawodowo (4. miejsce w kraju).

Według raportu *Profile demograficzno-zawodowe pracowników w województwie zachodniopomorskim* pod względem wykształcenia regionalni pracodawcy preferują osoby posiadające zawód, z konkretnymi umiejętnościami czyli takie, których braki kwalifikacyjne można uzupełnić ewentualnym przeszkoleniem: np. absolwentów techników, ZSZ, na stanowiska sprzedawców – z wykształceniem ogólnokształcącym. W skali regionu najmniej znaczące dla pracodawców są zawody rolnicze, leśnicze, rybackie, nieco większym zainteresowaniem cieszą się operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń, zawody kierownicze oraz pracownicy wykonujący prace proste, a największym: zawody specjalistyczne, pracownicy usług osobistych i sprzedawcy, zawody techniczne/personel średniego szczebla, zawody związane z obsługą biur, zawody robotnicze/rzemieślnicze.

W czerwcu 2012 roku przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w kraju zwiększyło się w skali roku o 0,1% (w czerwcu 2011 roku zwiększyło się odpowiednio o 3,6%). W tym samym okresie przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w województwie zachodniopomorskim kształtowało się na poziomie 165,0 tys. osób, tj. o 1,0% wyżej niż przed rokiem (w czerwcu 2011 roku wzrost odpowiednio o 2,9%).

Mieszkańcy województwa zachodniopomorskiego, przy bardzo wysokiej aktywności w sferze ekonomicznej, według dostępnych danych wykazują stosunkowo mniejsze zaangażowanie w aktywność publiczną i społeczną. Stale niższy niż w innych regionach kraju jest udział mieszkańców regionu w wyborach. Frekwencja wyborcza w województwie rzadko przekracza 50%. Porównując frekwencję w wyborach samorządowych w różnych województwach, widać jednak, że mimo iż region jest pod tym względem dopiero na 12. miejscu, to wskaźnik ten nie odbiega znacznie od średniej dla Polski.

Według bazy ngo.pl w województwie zarejestrowanych było 7 392 organizacji pozarządowych. Najwięcej z nich działa w obszarach - sportu i turystyki, przezwyciężania trudnych sytuacji życiowych oraz nauki, kultury i ekologii. Najmniej organizacji działa w obszarze przeciwdziałania bezrobociu, ochrony praw oraz tożsamości i tradycji narodowej. Wyniki te pokazują, że w regionie widoczny jest deficyt organizacji związanych z poradnictwem prawnym i obywatelskim.

Wykorzystanie funduszy europejskich i ich oddziaływanie na ważne obszary życia społeczno-gospodarczego regionów

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego do końca grudnia 2012 roku podpisano 1 448 umów/decyzji o dofinansowanie na łączną wartość 2,88 mld zł ze środków EFRR, co odpowiadało 81,57 % alokacji EFRR przeznaczonej na realizację Programu. Szczegółowa analiza grup docelowych pod kątem typu beneficjentów aplikujących o środki w ramach RPO WZ od uruchomienia Programu wykazała, że największą grupę beneficjentów stanowili przedsiębiorcy, którzy podpisali w sumie 994 umowy na kwotę 575,7 mln zł, a następnie jednostki samorządu terytorialnego – 346 umowy, na kwotę 1,339 mld zł.

Wsparcie dotacyjne z Działania 1.1. *Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw poprzez innowacyjne inwestycje* otrzymało 567 przedsiębiorstw, które realizowały 669 projektów. Zostały one dofinansowane łączną kwotą ponad 492,00 mln zł. Łączna wartość projektów wyniosła 1,119 mld zł. Wsparcie dotacyjne z RPO WZ trafiło głównie do firm mikro, które stanowiły 56% ogółu beneficjentów. Z punktu widzenia sektorów gospodarki były firmy działające przede wszystkim w sekcjach: przetwórstwo przemysłowe (35,46%) i opieka zdrowotna oraz pomoc społeczna (18,72%). 16,43% ogółu beneficjentów tego działania stanowiły firmy reprezentujące branże wskazane w RSI jako kluczowe dla rozwoju regionu. 12,63% firm działało w branżach przynależnych do wysokiej i średniowysokiej techniki oraz usług wysokiej techniki. Z punktu widzenia formy działalności gospodarczej - głównymi beneficjentami tego działania były osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą oraz spółki prawa handlowego o ugruntowanej pozycji rynkowej. W ograniczonym stopniu wsparcie trafiło do firm młodych. Ponad 50% ogółu beneficjentów tego działania stanowiły firmy ze Szczecina i Koszalina.

Do stycznia 2013 roku ze wsparcia w ramach inicjatywy Jeremie skorzystało ponad 1700 przedsiębiorstw. Średnia wartość wsparcia jednego przedsiębiorstwa wyniosła 131 826 zł. Podobnym zainteresowaniem cieszyło się zarówno wsparcie w postaci pożyczki, jak i poręczenia. Większość pożyczek (86,55%) i poręczeń (80,58%) została udzielona firmom zatrudniającym mniej niż 10 pracowników oraz osiągającym obrót roczny nieprzekraczający 2 milionów EUR. Najczęściej wsparcie otrzymywały firmy z branż: handel hurtowy i detaliczny, firmy zajmujące się przetwórstwem przemysłowym oraz budownictwem.

Na podstawie zawartych umów zakłada się, że w ramach RPO WZ zostanie wybudowanych 28,91 km nowych dróg, a przebudowanych aż 304,2 km. Do końca 2012 roku powstało już 12,46 km nowych

dróg oraz przebudowano 166 km. Szacuje się również, że powstanie 111,73 km sieci kanalizacyjnej w województwie – realizacja tego wskaźnika na koniec 2012 r. wynosi 38,44 km. Zmodernizowano już 12 szpitali, a kolejne 2 są w trakcie modernizacji. Szacuje się, że powstanie lub zostanie zmodernizowanych 45 obiektów kulturalnych oraz 72 obiekty turystyczne. Do końca 2012 r. wskaźniki te zostały osiągnięte odpowiednio na poziomie 14 i 28 obiektów.

Dotychczasowe doświadczenia we wdrażaniu projektów związanych z działalnością B+R, a także założenia dokumentów do perspektywy 2014-2020 wskazują na potrzebę koncentracji na następujących obszarach: stworzenie zachęt do prowadzenia własnej działalności B+R przedsiębiorstw oraz ułatwienie dostępu do środków publicznych na działalność B+R prowadzoną przez przedsiębiorców, w tym we współpracy z jednostkami naukowymi.

Wsparcie powyższych obszarów w ramach RPO WZ 2014-2020 przyczyni się do powstawania działów B+R w przedsiębiorstwach już działających w regionie, a także uruchamiania swoich działów B+R przez firmy lokujące swoje inwestycje na terenie województwa, co przełoży się bezpośrednio na wzrost nakładów na działalność badawczo-rozwojową w naszym regionie, wzrost zatrudnienia w B+R, a także na wzrost atrakcyjności inwestycyjnej województwa.

Główne osiągnięcia, atuty i problemy rozwoju społeczno-gospodarczego regionu

Czynnikami wspierającymi rozwój gospodarczy województwa są m.in. przygraniczne i nadmorskie położenie województwa, wielofunkcyjna metropolia szczecińska i aglomeracja koszalińska z atrakcyjnymi terenami inwestycyjnymi, duża liczba gospodarstw produkujących żywność ekologiczną, bogate, intensywnie wykorzystywane zasoby turystyczne, wiele walorów uzdrowiskowych i silnie rozwinięta baza noclegowa w pasie nadmorskim. Dobre wyniki sektora turystycznego determinowały utrzymanie wiodącej roli gmin położonych na wybrzeżu w kształtowaniu wskaźników makroekonomicznych regionu. W wymiarze infrastrukturalnym mocne strony regionu to porty morskie jako element multimodalnych sieci transportowych, dobre skomunikowanie z Europą Zachodnią i Północną, duży potencjał dla lokalizacji nowych przedsiębiorstw, duży potencjał dla rozwoju energetyki odnawialnej. Wśród czynników społecznych atuty regionu to dobra baza edukacyjna i akademicka, wysoki wskaźnik urbanizacji, dobra baza diagnostyczno-lecznicza i uzdrowiskowa o charakterze ponadregionalnym, relatywnie młoda struktura wiekowa społeczeństwa oraz niski wskaźnik umieralności społeczeństwa.

Od wielu lat obserwuje się w województwie zachodniopomorskim poprawę stanu środowiska. Wyniki badań monitoringowych potwierdzają tę tendencję. Jest to efekt coraz bardziej racjonalnego korzystania ze środowiska oraz działań naprawczych realizowanych przez użytkowników środowiska i samorządy, zwiększonej świadomości ekologicznej społeczeństwa oraz dostępności środków finansowych, krajowych i unijnych, na realizację inwestycji ekologicznych. Region charakteryzuje się średnim stopniem zanieczyszczenia powietrza. Najniższe stężenia zanieczyszczeń występują w północnej części, zarówno ze względu na warunki naturalne jak i brak zakładów o szczególnej uciążliwości dla powietrza.

Czynnikami silnie oddziałującymi na rozprzestrzenianie się procesów rozwojowych jest oddziaływanie silnych ośrodków miejskich oraz wysoki stopień przedsiębiorczości. Można wskazać na pozytywny wpływ Szczecina, podobnie jak innych dużych miast w zachodniej części Polski, na ich otoczenie jako skupisk przedsiębiorczości i ośrodków rozwoju. Jest to szczególnie widoczne wobec ograniczonej skali procesów dyfuzji rozwoju za sprawą ośrodków miejskich na wschodzie kraju. W żadnym z trzech wschodnich województw metropolie (Rzeszów, Lublin i Białystok) nie wytwarzają w swoim otoczeniu warunków sprzyjających osiąganiu wysokich dochodów własnych przez gminy.¹⁵⁰ Szczecin nawet w skali kraju odznacza się relatywnie wysokim potencjałem strukturalnym dla dokonywania polaryzacji i dyfuzji rozwoju z miasta. Zjawiska te są skupione nie tylko w bezpośrednim otoczeniu ośrodka miejskiego, choć to on generuje wokół siebie strefę suburbanizacji i koncentracji mieszkańców o najwyższych dochodach.

¹⁵⁰ Wójcik P., Herbst M., *Obszary polaryzacji i dyfuzji rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce. Próba delimitacji*. MRR, Warszawa, 2012, s. 56.